B

OPERA
POETARVM CHRI-STIANORVM QVORVNDAM VTI-lissima, ac adolescentibus in religione uera educatis, accommodatissima. Cum indice diligentissimo.

Sequens pagina, quid hic contineatur, significabit.

BASILEAE

M. D. XLV.

AVTORVM CATA
logus.

Cœlij Sedulij presbyteri Paschale opus cum commentarijs, & enarrationibus luculentissimis Aelij Antonij Nebrissensis.

Iuuenci Hispani historia Euangelica.

Index diligentissimus.

ILLVSTRISSIMO

PRINCIPI AC DOMINO, D. VVOLFgango Palentino Rheni, Duci Bauariæ, Comiti Veldensiæ, &c. Ioannes Gastius Ecclesiæ Basiliensis Diaconus. S. D.

PYRRHVS Epirotarum rex Illustrissime princeps, quum à filijs etiamnũ pueris interrogaretur. Cui nostrũ relinques regnũ, quod multis laboribus per maiores nostros partum, per te feliciter hactenus seruatum? Quicunque, inquit, uestrũ acutiorem habuerit ensem. Significans hoc dicto, non ætati, neque robori daturum principatus successionem, sed uirtuti. Hocq; stimulo liberos omnes ad certamen fortitudinis animauit, excitauitq;. Illud princeps illustrissimus, æterna memoria ob multijugas uirtutes & egregia facta, dignus, parens tuus, non ignorauit, ac mox quum in lucem uenires, animo conceperat, quomodo te præceptoribus pijs & doctis con-

mitteret, qui principem animum in religione christiana cum primis imbuerent, dein disciplinis uarijs, ac bonis literis instituerent. Demum uirtutes, mores, principe homine dignos, necnon alia ad institutionem rectam attinētia, inculcarēt: quò tandem, si gubernacula regni in manus sumere, hæreditariam terram à proauis longa annorum serie strenuè defensam, regere, populo frequenti ac ad omnia obedienti præesse, contingeret, principem uirum præstares. Neque enim concepta spes eum fefellit, & ut à quibusdam optimis uiris, qui familiari in congressu non semel id experti sunt, hausi, superas omnem expectationem. Hinc apparet quantam uim educatio à teneris unguiculis in religione Christiana, in honestis disciplinis habeat. Succesisti enim Roberto principi, nunquàm satis laudādo, qui curam tui ad annos aliquot probè gessit, cui deus tantam cognitionem sui sanctissimi uerbi instillauit, ut non solum primus illam Euangelij margaritam,

in hunc regionis tractum, per pios ecclesiæ ministros propagârit, sed etiam strenuus defensor in asserēdo euāgelio Christi hactenus fuerit, & si oblatrarint undique hostes, nihil aliud cogitantes, agentesq; die noctuq;, quàm uerbi dei felicem cursum impedire. Sed frustra hoc saxum uoluerunt: obstitit enim illius prudentia & fortitudo conatibus ipsorum. Imò quò magis ignem Euangelij humanis opinionibus, ac crudelitate non dicenda extinguere conati sunt, eo magis (quis non diuinā potentiā hac in re agnoscet?) exarsit, flammas diuinæ gratiæ circumquaq;, dispulsis tenebris, disiecit. Quid de matre, fœmina pijssima, ex Hassiaca gente prognata, quæ gratia dei & Christi cognitione repleta, cuius os Christū spirat, manus opera misericordiæ exercent, dicam? Erit fortaßis commodior locus illius laudes ac Euangelicas uirtutes enumerandi. Verum dices frotaßis, candidißime princeps, à quo tu, qui longè dissitus es, hæc habes, aut quæ in te fiducia,

ut me principem hominem, aliis negociis obrutum, adpellare audeas? Ingenuè quod res est, dicam. Non semel à doctis uiris, tuarum uirtutum admiratoribus, calcar admotum est, ut in hac dissensionum procella, si non proprium libellum meo marte conscriptum, attamē alterius cuiusdam docti uiri laborem, tibi inscriberem. Primum quod maximè rei literariæ candidè faueas, prorsusq; erga doctos omnes Mecœnatem quendam agere soleas. Deinde ut alios principes tuo exemplo excitarem, quo euangelio Christi credant, illud ament, promoueantq; singulari studio, quum uideant ferè Christianam religionē interire. Partim etiam ut illis bonis uiris satisfacerem, qui tua in regione & educati & literis bonis instituti sunt. Accipe igitur, felicissime Princeps, hunc meum laborem, quem in emendandis tam carminibus quàm commentariolis istis insumpsi, grato animo. Et si sensero hoc meum officium tuæ dominationi acceptum fuisse, meliora breui

& in agello nostro enata, missurus sum: Siquidem mos est uetus, principibus uiris, aut proprias lucubrationes, aut aliorum ob inscitiam quorundam deprauata exemplaria, parum emendata, consecrare, quo illud quicquid sit, ab inuidorum morsu, qui nusquam non manum in alienã messem immittunt, tutum esset. Tibi enim cognitio latinæ linguæ mediocris, qui sub docto præceptore Gasparo aliquandiu operam non infœliciter nauasti ac profecisti etiam supra ætatem. Aulas regum ac principum (in quibus nostro tempore corruptio morum candidorũ, superbiæ uitium ac fastus regnant, ebriosorum hominum turba triumphat, quæ nescit unquàm è mensa surgere, nisi hirudinum ritu sic distenta ac inflata, præ nimia crapula & ebrietate, ut tantũ non crepent ac dissiliant,) hactenus, ô prudens consilium, à quocunque uenerit, fugisti, tanquàm pestem bene constitutæ reipublicæ. Eam ob causam multis adeò nominibus mihi uisum est conuenire, ut,

ſub tui nominis auſpicijs in manus hominum exirent, Iuuencus Hiſpanus, poëta non inelegans (qui ſub Conſtantino Magno anno 330. floruit) necnon Sedulius Scotus (qui ſub Theodoſio imperatore anno 430. claruit) cum alijs doctiſsimis carminibus, quæ omnia Barptholomæus Vueſthemerus, typographus mira induſtria, iterum ſub prælum reuocauit, Vetuſtiſsimi ſunt Poëtæ et themata Chriſtiana dulciſsima uocum harmonia tractant, quos eccleſia catholica nunquã reprobauit: quorum carmina non ſolum terſa & polita, ſed etiam pia, & adoleſcentibus innocuis ualde accommoda. Verum quid ago, cum nihil hic tradatur, quàm Chriſtianum, quàm ſacroſanctum, & candidum, quod & T. C. arridere, & meum erga te ſtudium boni conſulere, perſuaſiſsimus ſum. Quod ſupereſt Deũ Optimum Maximũ precor, ut ſua dona, quæ largiſsimè tibi contulit, ſeruare, tueri & augere dignetur, qui ſimul & clariſsimorum tuorum parentum uoto ac

deſide

desiderio per omnia sis responsurus, & laudatissimis proauorum imaginibus dignus euadas, ac ditioni paternæ, cui natus, ac solenni ritu initiatus inauguratusq́;, par esse queas. Quod omnes, qui tuæ dominationi subiecti, ardenti desiderio, continuis precibus à Domino, rerum omnium moderatore, contendunt. Vale. Basileæ

VI. Martij.

1545.

INDEX OMNIVM

QVAE NOTATV DIGNA VI=
debantur, in hijs commenta=
rijs diligentißimus.

Hospes

Palia

FINIS.

AELII ANTONII NEBRISSEN. GRAMMATICI IN Sedulij poëma de Christi miraculis Paraphrasis.

QVIS fuerit hic Sedulius, aut unde ortus, aut quibus temporibus floruerit, quæ solēt in reliquis autoribus desiderari: fateor me quod meminerim nusquàm legisse. Nam neq; diuus Hieronymus in libro de Viris illustrib. neq; in alio opere, quod est de Ecclesiasticis scriptoribus. Sed neq; Genadius qui post Hieronymum in eodem sudauit opere: aut quisquàm alius quod sciam Sedulij meminit: nisi quatenus Galasius Papa in decretis Distin. 15. his uerbis scribit. Venerabilis uiri Sedulij Paschale opus quod heroicis scripsit uersib. insigni laude proferimus. Quodq; sub incerto autore quædam illius carmina ecclesia canit, ut illud: Salue sancta parēs enixa puerpera regem. Qui cœlum terramq; regit per secula, cuius & illud. Quæ uentre beato gaudia matris habens cum uirginitatis honore: Nec primam uisa es similē, nec habere sequentem. Sola sine exemplo placuisti fœmina Christo. Et quod in nocturnis lectionibus omniū Sanctorū legitur. Egregius uersificator inquit, dei sapientiā omnia noße atq; posse, considerat, dicens:

Qui stellas numeras, quarum tu nomina solus.

Signa, potestates, cursus, loca tempora nosti. Sigebertus tamen autor non multæ autoritatis asserit hunc fuisse natione Scotũ, scripsisseq; opera complura ad religionem nostram pertinentia: floruisse aũt sub Theodosio Cæsare, quod mihi non fit uerisimile cũ à cæteris scriptorib. prætermissus sit. Operis uerò materia tangitur, cum dicit: Mirabiliũ diuinorũ: quod & ipse autor uidetur innuere cum scribit in ipsa statim sui operis fronte. Clara salutiferi taceam miracula Christi. & infra. Constant uirtutũ signa tuarũ. Et in epigrãmate quod ipsius nomine scriptũ reperitur: breuiterq; trium phos tangit Christe tuos. Sed & in titulo qui in omnibus propè antiquis codicibus legitur mirabiliũ diuinorũ opus prætitulatũ est. At in ipsius epistola quæ est ad Macedoniũ presbyterũ opus suũ Paschale carmẽ inscripsit. Huic inqt operi paschalis carminis nomẽ imposui quia pascha nostrũ immolatus est Christus. Et in liminari uersu procemij illud ipsum ostendit, dicẽs: Paschales quicunq; dapes conuiuia requiris. Et infra. Hæc firmos ad dona gradus paschalia ducit, hæc mihi carmẽ erit. Deniq; & in Gelasij decreto, cuius pauloante mentionem fecimus paschale opus prænotatum est. Quare & nos duplicem materiam proposuimus: & quam antiqui codices habent, & quã recentiores, cũ præsertim ex

tim ex ipsius autoris opere uterq; titulus defendi possit. Neq; est nouum apud scriptores duplices titulos suis operibus apponere, id quod in Dialogis Platonis & Ciceronis licet intueri.

COELII SEDVLII

PRESBYTERI IN PASCHALE opus, hoc est, de Christi Iesu miraculis, Præfatio.

PASCHALES quicunq; dapes conuiuia requiris:
Dignatus nostris accubitare thoris,
Pone supercilium, si te cognoscis amicum:
Nec quæras opus hic codicis artificis,
Sed modicæ contentus adi solennia mensæ
Plusq; libens animo, quàm saturare cibo.
At si magnarum caperis dulcedine rerum,
Diuitiasq; magis deliciosus amas,
Nobilium nitidis doctorum uescere cœnis,
Quorum multiplices nec numerantur opes.
Illic inuenies, quicquid mare nutrit edendum,
Quicquid terra creat, quicquid ad astra uolat,

Cærea gemmatis flauescunt mella canistris,
Collucentq́; suis aurea uasa fauis.
At nos exiguum de paupere carpsimus horto,
Rubra quod appositum testa ministrat, holus.

COMMENTARII.

PAschales. *In hoc epigrammate quod Prologij uicem sustinet. Sedulius extenuat uires suas, ut & arrogantiam fugiat: atq; proinde lectoris beneuolentiam sibi conciliet.* Paschales *dapes, id est, cibum animæ qui est Christus ipso dicente:* Ioan. *capite 6. Corpus meum uere est cibus & sanguis meus uere est potus.* Accubitare *toris, id est, accumbere nostris mensis.* Vergilius 1 Aen. *Tu das epulis accumbere diûum.* Pone *supercilium, id est fastum uel potius grauitatem & sæueritatem.* Vergil. *siue ille est.* Oui. *in* Priapo. *Conueniens latio pone supercilium. Vnde & superciliosos appellat Seneca tristes & sæueros alienæ uitæ censores.* Cognoscis *amicum, ide est, non conditione superiorem: cum amicitia uera, teste* Aristo. *sit inter æquales.* Nec *quæras hic opes, sic lego non opus: acsi dicat, non expectes in hac cæna quam tibi appositurus sum nimios sumptus.* Artificis *codicis, id est, scriptoris operis.* Adi *solennia, id est, accede ad solennitatem.* Plus, *id est, potius.* Animo, *id est, uoluntate amici præbentis tibi cænam*

Quam

Quam cibo, id est, cibi sumptuositatem. Diuitias, *id est, locupletes sacrarũ literarũ autores.* Deliciosus, *id est, delicatus & fastidiens cibos uulgares.* Cœnis. *perstat in translatione pro disciplinis.* Nobiliũ doctorum *puta* Hieron. *&* Aug. Mare, *ut rhombos, soleas, accipenseres.* Terra, *scilicet fruges, quadrupedes.* Volat, *ut attegenas, phasides, numidicas.* Mella cerea, *id est, quæ cellis ex cera sex angulis includuntur: uel retulit ad colorẽ. ut* Verg. *in* Buc. *Addam cerea pruna: ideoque subdit flauescunt, qui color mellis est.* Canistris *quomodo mella canistris in cœna apponantur: non uideor nisi malis legere catinis.* Quod uerò dicit gẽmatis *aut pictis intelligendum est, aut floribus sparsis, aut quod catini gemmas habeant insertas unde subdit aurea uasa.* Suis fauis, *an sui coloris, an quod faui uasis aureis apponi consueuerunt, sic* Martialis. *In modici tibi flaua tegunt chrysendeta mulli. Cõcolor in nostra gammare lance rubes.* Exiguum olus, *puta braßicas et betas: & sunt translationes sumptæ à cibis corporis ad cibos animæ.* De paupere horto. *Virgilius in* Buc. *Custos es pauperis horti.* Testa rubra, *idest, patella figuralis ex rubrica formata: quo genere uasis nullum est uilius.*

EXORDIVM.

CVm sua gentiles studeant figmenta Poëtæ
Grandisonis pompare modis tragicoq; boatu
Rediculoúe Getæ, seu qualibet arte canendi,
Sæua nefandarum renouent contagia rerum,
Et scelerum monimenta canant, rituq́; magistro,
Plurima Niliacis tradant mendacia biblis
Cur ego Dauidicis assuetus cantibus, odas
Cordarum resonare decem, sanctoq; uerenter
Stare choro, & placidis cœlestia psallere uerbis.
Clara salutiferi taceam miracula Christi?
Cum poßim manifesta loqui, Dominumq́; tonantem
Sensibus & toto delectat corde fateri.
Qui sensus & corda dedit, cui conuenit uni
Facturam seruire suam, cui iure perenni
Arcibus æthereis una est cum patre potestas,
Par splendor, communis apex, sociale acumen,
Aequus honor, uirtus: sine tempore regnum,
Semper principium, sceptrum iuge, gloria consors,
Maiestas similis: hæc est uia nanq; salutis
Hæc firmos ad dona gradus Paschalia ducit,
Hæc mihi carmen erit: mentes huc uertite cuncti.
Hanc constanter opem læsis adhibere medullis,
Quos lœthale malum, quos uanis dedita curis,

Attica

Attica Cecropi serpit doctrina ueneni,
Sectantesq; magis uitam spirantis odorem
Legis Athenei foetorem linquite pagi
Quid labyrintheo Thesidæ erratis in antro,
Cæcaq; Dædalei lustratis limina tectis,
Labruscam placidis quid adhuc præponitis uuis,
Neglectisq; rosis saliuncam sumitis agri,
Quid lapides atq; æra coli, quid fana profanis
Proderit, & mutis animas damnare metallis?
Parcite puluerei squallentia iugera campi,
Et steriles habitare plagas, ubi gignere fructum
Arida nescit humus: nec de tellure cruenta
Liuida mortiferis uellatis toxica succis
Tartareo damnata cibo: sed amœna uireta
Florentum semper nemorum, sedesq; beatas
Per latices intrate pios, ubi semina uitæ
Diuinis animantur aquis, & fonte superno
Lætificata seges, spinis mundatur ademptis
Vt meßis queat esse dei mercisq; futuræ
Maxima centenum cumulare per horrea fructum.

COMMENTARII.

CVm sua gentiles: poëtarum partes sedulius imitatur. Nam & proponit quibus de rebus est dicturus, & inuocat deinde: tum deniq; prosequitur o-

pus institutum. Sed cur potius hanc religiosam mate-riã elegerit rationes affert: sed illã imprimis quod Poëtæ res fictas aut malo exemplo perniciosas scribunt, ipse uerò ueriora ueris est scripturus. Poëtæ gentiles sic Christiani appellant illos quæ sunt à uera religione alieni quos Græci Ethnicos uocant. Pompare, uerbum nouum pro pompatice scribere. Boatu tragico, id est grandiloquo stilo. Iuuen. Grande sophocleo bacchamur carmen hiatu. Et Persius. Fabula seu mœsto ponatur hianda tragœdo. Ridiculoue Getæ. Sic legendum ex codicibus antiquis non ridiculo ueteri cum sit ordo & sensus. Vel cum renouent contagia rerum nefandarum, id est, res quæ malo exemplo, & quasi contagione quadã noceãt Christianis. Ridiculo Getæ, id est de rebus ridiculis: quales sunt quæ in comœdijs attelanis præsertim repræsentantur. Nam Getarum, Dacorum, Cappadocum & Syrorum nomina seruorũ sunt ex prouincijs & certis quibusdã regionibus figurata: quæ passim reperiuntur in comœdijs. Qualibet arte. Puta carmine satyrico, elegiaco, epigrammatico, lyrico. Monumenta scelerum, id est, res quarũ recordatio multum nocere possunt. Ritu magistro, id est consuetudine quæ est apud poëtas rerũ magistra. Hor. in poëtria. Aut famam sequere, aut conuenientia finge.

Biblis

Biblis niliacis, id est, papyris Aegyptijs. Martialis. Perdite niliacas musæ mea damna papyros. Et Lucanus in 3. Nondum flumineas Memphis contexere biblos Nouerat. Nam papyrus siue biblus iuncus est: ex quo temperato antiquiores faciebant chartas scriptorias. Dauidicis cantibus. Nec mirum cum Sedulius presbyter fuerit: atq; proinde psalmorum cantor. Odas, id est, carmina siue cantus, qui Græce uocantur ᾠδὴ. Decem chordarũ, id est, in Psalterio decachordo: de quo in psal. 91. In psalterio decachordo psallam tibi. Verebor, id est, cum maxima quadam reuerentia. Placitis, id est, non turbulentis, sed ab animi tranquillitate profectis. Miracula Christi. Hæc est subiecta totius operis materia ad quam omnia referuntur, quæ in hoc opere scripta sunt. Salutiferi, saluatoris qui Græce σωτὴρ, Hebraice Iesus siue Iosue dicitur. Manifesta. Non à Poëtæ ficta & falsis permixta. Facturã suam. id est, opus suum: nam factura & factor rarum est nisi apud iuniores. Arcibus æthereis. Et subaudi in terra iuxta illud Matt. ult. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Par splendor, id est, lumen de lumine, id quod in symbolo canitur. Lumen de lumine: & quod hymnographus dicit. Splendor paternæ gloriæ, & quod ad Hebræos cap. 1. legimus: Qui cum

ſit ſplendor gloriæ & figurá ſubſtantiæ eius. *Communis apex*, id eſt æqualis celſitudo. *Semper principium.* Per quod pater omnis creauit, iuxta illud Ioannis cap. 8. *Principiũ qui & loquor uobis.* *Sceptrum iuge.* Quod ſupra dixit ſine tempore regnum. Nam ſceptrum regni eſt inſigne quemadmodum & tiara. Vergil. 6. Aeneid. *Sceptrum ſacerq́; tiaras.* *Via ſalutis.* Superiora ſcilicet cõfiteri. *Ad dona paſchalia*, id eſt, ad Chriſtũ, cuius corpus ut diximus uerè eſt cibus cuius ſanguis uerè eſt purus. *Hæc.* Scilicet uia qua eundũ eſt ad Chriſtũ. *Mentes uertite huc.* Id eſt, animaduertite & cõſiderate. *Hanc opẽ.* Id eſt, medicinam.

Medullis læſis. Id eſt, peccati morbo uitiatis, hoc eſt mentis receſſu, ſiue cõſcientia corrupta. *Quos malũ lœtale ſerpit.* Id eſt, ambit alluditq́; ad naturã herpetis, ſiue ignis ſacri, per quẽ intelligit morbũ animi incurabilem ex longa cõſuetudine. *Doctrina attica.* Id eſt; artes & ſcientiæ humano ingenio adinuentæ, quæ quanq̃ à Barbaris originẽ habuerũt, ut Diogenes Laertius ſcribit. Athenis tamen excultæ ſunt, & ad ſummam perfectionẽ perductæ. *Veneni Cecropij*, id eſt, Athenienſis: quia omnis diſciplina humano ingenio adinuẽta Chriſtianæ religioni plerũq; inimica eſt. *Odore legis ſpirãtis uitã.* Ea aũt ſola eſt diuina quæ facit

nos

nos deo uiuere. Linquite pædorē, id est, pueriles inepti as: nam ꝑprie pædor est puerorū squalor & illuuies. Trāsfertur tamē ad alias ætates et res. Lucan. de Ma rio lib. 2. Longosq; in carcere pædor. Pâgi Athenæi. Qui dicitur Ariopagus, id est, Martis uicus: eratq; lo cus nō longe ab Athenis, ubi de maximis reb. Atheni ensiū capitalibus maxime agebatur, à quadringētis se natorib. Itaq; cū legis diuinæ spirātis uitā meminißet subdit de legibus humanis Areopagitarū, qbus cū Pau lus apost. disputauit. Quid labyrintheo. Sensus est sine lege diuina homines in hac uita errare neceße est: qua si in labyrintho quodā perplexo & inextricabili. Fue runt aūt labyrinthi quatuor. primus in Aegypto, secun dus in Creta, tertius in Lēnio, quartus in Italia: sed hic de Cretensi intelligit, de quo Virg. 6. Aeneid. Hic la bor ille domus & inextricabilis error: & in quo pen dere per tuas Cecropidæ iußi miserum septena quottan nis corpora natorum Ideò dicit: Thesidæ, id est, Athe nienses ab illorum rege Theseo, quemadmodum & à Cecrope Cecropidæ dicuntur. Virgilius 4. Georgic. Præmiaq; ingentes pagos & compita circum The sidæ posuere. Et per Athenienses intelliguntur omnes diuinæ legis exortes. In antro labyrintheo. Id est, in profundo huius sæculi, quod est quasi quoddā aurum

Lustratis,id est,circuitis. Limina cæca,id est,occul ta. Sic Vergil. Dedalus ipse dolos tecti ambagesq; re-soluit Cæca regens filo uestigia. Tecti dædalij. Quo niam labyrinthi Cretensem Dedalus fecit: uix centesi-mam Aegypti partẽ imitatus, ut refert Plin. Labru-scam. Vuam ex uitibus incultis. Vuis placidis,id est, mitibus & maturis, hoc est, falsa ueris & diuinis hu-mana. Esaiæ 5. An quod expectaui ut faceret uuas: & fecit labruscas. Neglectis rosis. Ex Vergil. in Bucol. Puniceis humilis quantum saliunca rosetis. Est autem Saliunca ut Plinius describit herba foliosa, sed breuis, & quæ necti non poßit: radici numerosæ cohærẽs, her ba uerius q̃ flos densa ueluti manu pressa breuiterq; cespes sui generis. Nec est quod putauit Diascorides nardus gallica. Nec ut Mamotrectus enarrans Esa. 55 Pro saliunca ascendet abies, quã uulgo dicit appellari trepã. Seruius, Orci tunicã dicit appellari. Quid la-pides. Dehortatur atq; ab idololatria mortales de-terret, dicens: O profani, legitur et profanis, ut sit sen sus. Quid proderit uobis. Lapides & æra, id est sta tuas lapideas & æreas colere. Et fana, id est, templa in quibus uerus deus coli debet. Profanis, id est, rebus impijs & sacrilegis. Et damnare animas, id est, obli-gare atq; obnoxias facere. Virg. in Buccol. Damnabis

tu quo-

tu quoq; uotis,id est,obligabis. Metallis mutis,id est statuis ex aliqua materia metallica fabrefactis. Parcite,id est,nolite,siue abstinete. Verg. in Bucol. *Parcite oues nimium procedere. Iugera squallentia,id est,inculta & infructuosa. Cruenta,id est,quæ mortis causa est. Toxica,uenena quibus uenatores inficiũt sagittas:siue illa sint ex arbore Taro,siue ex eleboro. Liuida. Ab effectu,quoniam ueneno extincti liuescũt. Cibis tartareis,id est, ad inferos deducentibus. Sed intrare amœna uireta.* Virg. 5. Aeneid. *Deuenere locos lætos & amœna uireta*: Et alludit ad paradisum uoluptatis,de quo Gene. 2. *Per latices pios,id est religiosos,hoc est,per aquã baptismatis. Semina uitæ. Trãslatio est à seminibus in terram iactis quæ imbribus coalescit. Diuinis animantur aquis,id est uiuificãtur baptismate. Seges spinis mundatur ademptis. Perstat in translatione semel sumpta. Et cumulare. Subintellige à superioribus queat. Fructum centenum.* Iuxta illud in Euangelio Matth. cap. 13.

INVOCATIO.

Omnipotens æterne Deus,spes unica mundi
Qui cœli fabricator ades, qui conditor orbis,
Qui maris undisonas fluctu surgente procellas
Mergere uicinæ prohibes confinia terræ.

Qui so-

Qui solem radijs, & lunam cornibus imples,
Inq; diem ac noctem lumen metiris utrunq;
Qui stellas numeras: quarum tu nomina solus,
Signa, potestates, cursus, loca, tempora, nosti,
Qui diuersa nouam formasti in corpora terram
Torpentiq; solo uiuentia membra dedisti,
Qui pereuntem hominem uetiti dulcedine pomi
Instauras meliore cibo, potuq; sacrati,
Sanguinis, infusum depellis ab ungue uenenum
Qui genus humanum (præter quos clauserat arca)
Diluuij rabida spumantis mole sepultum
Vna iterum de stirpe creas, ut mystica uirtus
Quod carnis delicta necant, hoc præsule ligno
Monstraret liquidas renouari posse per undas
Totum nanq; lauas uno baptismate mundum
Pande salutarem paucos quæ ducit in urbem
Angusto mihi calle uiam, uerbiq; lucernam,
Da pedibus lucere meis, ut semita uitæ
Ad caulas me ruris agat, qua seruat amœnum
Pastor ouile bonus, qua uellere præuius albo
Virginis agnus ouis, grexq; omnis candidus intrat
Te duce difficilis non est uia, subditur omnis
Imperijs natura tuis: rituq; soluto
Transit in aduersas iussu dominante figuras.

Si iube-

Si iubeas medijs segetes arere pruinis
Messorem producit hyems, si currere mustum.
Vernali sub sole uelis, florentibus aruis
Sordidus impressas calcabit uinitor uuas
Cunctaq; diuinis parebunt tempora dictis,
Inditio est antiqua fides, & cana priorum
Testis origo patrum, nullisq; abolenda per æuum
Temporibus, constant uirtutum signa tuarum
Ex quibus audaci perstringere pauca relatu
Vix animis committo meis, syluamq; patentem
Ingrediens, aliquos nitor contingere ramos.
Nam centum licet ora mouens, uox ferrea clamet
Centenosq; sonos humanum pectus anhelet,
Cuncta quis expediet: quorum nec lucida cœli
Sidera, nec bibulæ numeris æquantur harenæ.

COMMENTARII.

OMnipotẽs æterne deus. Inuocatio est more poë tico. *Spes unica.* Id est, supremum bonum & finis, in quem omnia diriguntur. *Fabricator ades.* Pro eo ut sit compositum pro simplici. Nam adeste significat propè esse. *Mergere confinia terræ.* Id est, oram maritimam, in qua Deus mari terminos præscripsit. *Imples lunam cornibus.* Id est, lumine quod cornua ambiunt. *Vtrunque lumen.* Id est, solem et lunam, hoc est, ut Genesis primo scribitur,

Lumina

Luminare maius ut præesset diei, et luminare minus ut præesset nocti. Metiris, *id est, diuidis.* Qui numeras. *Ex Psalmo 146. Qui numerat multitudinem stellarum omnibus eis nomina uocat.* Signa. *Quæ ex stellis fixis constat, neq; sola illa duodecim zodiaci: sed alia trigintasex quæ sunt ad Septentrionem & Meridiem.* Potestates. *Quas uires habeant influendo terras.* Cursus: *Quos tam fixæ quàm erraticæ in orbibus suis conficiunt stellæ.* Loca. *Vbi unaquæque stella est secundum cœli longitudinem, latudinem, & profunditatē.* Tempora. *Quibus mouetur, ut Saturnus in annis triginta. Iuppiter in duodecim. Mars in triginta, & alij suis quiq; temporibus.* Terram nouam, *id est, nuper creatam.* In corpora diuersa, *scilicet plantas & animalia terrestria.* Viuētia membra, *id est, partes uiuentes quod idem est.* Meliore cibo, *scilicet corpore suo.* Ab angue, *id est, à diabolo in specie serpentis. Genes. cap. 2.* Spumantis. *Ex concursu uidelicet undarū.* Vna stirpe, *id est, in illis octo ex toto orbe superstitibus.* Vt mystica uirtus monstraret, *id est, in hac figura significaret.* Hoc quod delicta carnis necant, *id est, genus humanum.* Per undas, *scilicet baptismatis, ut statim dicetur.* Ligno præsule, *id est, in uirtute crucis siue paßionis Christi: quid si legas pre-*

gas præstite, aut præside. Ducit in urbem, *id est, cele stem* Hierusalem. Angusto *calle.* Quia *arcta est uia quæ ducit ad uitam.* Verbi *lucernam.* Ex Psal. 131. *Lucerna pedibus meis uerbũ tuum, & lumen semitis meis*

Semita *uitæ, id est, iter angustum: quia ut diximus. Arcta est uia quæ ducit ad uitam.* Nam *semita dicitur quasi semiter.* Agat *me, id est, ducat.* Ad *caulas, id est, ad septa siue ouilia.* Qua*, id est, ea cœli parte qua.* Pastor *bonus.* Ipso *dicente* Ioan. 10. Ego *sum pastor bonus.* Ouile *amœnum, id est, uoluptuosum ac propter se delectabile.* Nam *amœna dicuntur loca quæ propter seipsa expetuntur, dicta quasi sine munere, hoc est officio.* Quo*, id est: in quod ouile.* Agnus *ouis, id est,* Christus Mariæ *filius, de quo* Baptista *dixit:* Ecce *agnus dei: ecce qui tollit peccatum mundi.* Ouis *uirginis.* Nam *si ille agnus metaphoricõs, id est, castus dictus: & hæc ouis simplicitate, humilitate & innocentia dici potest.* Preuius*: quia* Christus *primitiæ dormientium, qui resurrexerunt: primus uitæ uiam ingressus est.* Albo *uellere.* Quali *in ipsius transfiguratione, de quo scribitur* Matth. 17 Quod *facta sunt uestimenta illius candida sicut nix.*

Grex *omnis candidus.* Vt *uere possit dicere quod* Vergilius *in* Bucolica *canit.* Daphnis *ego in syluis*

hinc usq; ad sidera notus formosi pecoris pastor formosior ipse. Te duce, *quasi dicat. Si nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit: impoßibile est illuc peruenire, sed te duce facile est, quia à diebus* Ioannis Baptistæ *regnum cœlorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud.* Ideò *subditur omnis.* Ritu *soluto, id est, ipsa natura suis legibus soluta.* In aduersas. Pro *diuersas aut contrarias.* Iussu *dominante, id est, dominantis & præsidentis dei.* Deinde *quod in genere dixit, explicat per partes.*

Pruinis, id est, per mediam hyemem. Messorem *pro messes ipsas.* Mustum, *quod per autumnum fluit in lacus.* Florentibus *aruis, id est, quæ tempore uerno florent.* Sordidus *propter uindemias.* Ouid. 2. Meta. *Stabat & autumnus calcatis sordidus uuis.* Vinitor. Hoc *in loco pro uindemiator posuit, sic* Vergilius *in* Buccolicis. *Aut custos gregis aut maturæ uinitor uuæ.* Idem 2 Georg. *Iam canit extremos effœtus uinitor antes.* Iudicio, *id est testimonio & argumento.* Origo *cana, id est, antiquitas.* Vergilius. 1 æn. *Cana fides & uesta pro antiqua.* Signa *uirtutum id est, miracula de quibus in hoc opere tractatur.* Abolenda, *id est, oblitteranda & tollenda.* Perstringere, *id est, breuiter tangere.* Syluam *patentem, id est, immensum*

mensum opus sacrarum litterarum, & proprie posuit sylvam pro materia, quam Græci uocant ὕλην. Vox ferrea. Aemulatio est Vergiliana ex 6 æn. Non mihi si linguæ centum sint oraq; centum Ferrea uox. Anhelet, Spiret. Quorum numerus, id est, signorum multitudini. Arenæ bibulæ, id est, aquam infuso nimium imbibentes. Verg. Bibulas lauare fauillas.

DE ENOCH DIVINITVS TRANSlato ne moreretur. Gene. 5.

PRimus ab usq; chao meritis uiuacibus Enoch
Multa per innumeros iã secula contigit annos,
Natura perdente modum, quem iure creandi
Terra tulit, genitum sed mors miratur ademptum.

COMMENTARII.

PRimus abusq; chao. Aggreditur opus institutum siue illud sit Paschale, siue diuinorum miraculorum, interq; post mundi creationem primum est Enoch raptus, de quo Genesis 5. Abusque chao, id est, à mundi principio. Et loquitur ex illorum opinione, qui mundum ex chao factum opinati sunt: cum sacræ literæ ex nihilo procreatum confiteantur. Vergilius quarto Georgicorum. Atq; chao densos diuûm numerabat amores. Meritis uiuacibus, id est, propter quæ

diu uiuere meritus est : nam posteaquàm uixit annos 365 circa mortem raptus est. Natura perdente modum *id est, leges suas : quibus statutum est hominibus semel mori,* ad Hebr. 9 *Iure creandi. q.d. Creatus est per naturam, sed raptus est contra naturam, ideò mors mi ratur illum sibi ademptum.*

DE SARAE PARTV NONAGENA-
riæ sterilis. Gene. 21.

SAutia iam uetulæ marcebant uiscera Saræ
Grandæuo consumpta situ, prolemq; negabat,
Frigidus annoso moriens in corpore sanguis.
Cum seniore uiro gelidi præcordia uentris
In partum tumuere nouum, tremebundaq; mater
Algentes onerata sinus, spem gentis opimæ
Edidit, & serum suspendit ad ubera natum.
Mactandumq; deo pater obtulit, et sacer ipsam
Pro pueri iugulis, aries mactatur ad aram,
O iusti mens sancta uiri, pietate remota
Plus pietatis habens contempsit uulnera nati,
Amplexus præcepta dei typiciq; cruoris,
Auxilio uentura docet, qui sanguine fuso.
Humano pro gente pius occumberet agnus.

COMMENTARII.

SAucia iam uetulæ, Alterũ miraculũ de conceptu *Saræ*

Saræ in ætate propè modum decrepita, ex Gene. cap. 18 & 21. Viscera saucia, id est, defecta, & quæ præ nimia ætate non poterat generare. Saræ uetulæ. Quippe cui iam pridem desierant muliebria. Consumpta situ grandæuo, id est, effœta & sterilia longa ætate: est autem situs squallor & incultus earum rerum qui longo tempore desierunt coli. Vergilius 1 Geor. *Et segnem patiere situ durescere campum.* Frigidus *sanguis, qui in fœcundis est calidior.* Lucanus in 2. *Dum sanguis inerat, dum uis materna peregi Iussa ca/ro. Cum seniores uiro.* Erat enim Sara Abraam ex fratre Aram neptis. *Nam cum eo tempore* Abraam *centenarius erat, illa ætate minor fuit, cui tamen iam pridem muliebria generatiua cessassent. In partũ nouum id est, inusitatum hominum generi.* Tremebunda *mater, id est, titubans & uacillans per ætatem.* Sinus *algentes, id est, uterum senilem.* Edidit *spem gentis, id est, peperit filium unde propaganda esset illa gentis multitudo, quæ ab ipso deo stellarum numero comparata est. Serum natum, id est, senile ætate genitum mactandumq; deo. Subdit aliud miraculũ superiori consequẽs ex Gene. cap. 22. Quod præcepit deus Abraam ut sibi proprium filium sacrificaret: quod cum ille exequeretur in ipso iugulandi filium articulo ab angelo probi-*

tus est id facere, pro quo arietẽ forte oblatũ immolauit. Aries sacer. Id est, sacrificandus. Pro pueri iugulis, id est, pro Isaac iugulato. O iusti. Cõmendatio Abraã ex fide et obediẽtia. Pietate remota. Id est, in filiũ impius. Habens plus pietatis. Scilicet erga deũ, qui in ordine pietatis præferẽdus est. Typiciq; cruoris. Nã per Abrahã mystice deum patrẽ intelligimus, per Isaac filium qui est oblatus à patre pro salute nostra. Rom. 8.

Docet uentura. Id est, qđ futurũ erat ostendit Isaac sacrificãdus. Qui agnus. De quo Ioan. 1. Ecce agnus dei, ecce q tollit peccata mũdi. Pius usq; ad mortem patri obediens. Succumberet. i. caderet tanq̃ hostia.

DE VXORE LOTH IN SALIS statuam uersa. Gene. 19.

Loth Sodomæ fugiente chaos dum respicit uxor
In statuam mutata salis stupefacta remansit,
Ad pœnam conuersa suam, quia nemo retrorsum
Noxia contempti uitans discrimina mundi,
Respiciens saluandus erit, nec debet arator
Dignum opus exercens, uultum in sua terga referre.

COMMENTARII.

Loth Sodomæ. Miraculũ aliud: quo pacto Loth cum uxore filijsq; duabus fugiente Sodomã ex præcepto angelorum: qui iusserant, ne in fuga respicerent

rent post tergum, uxor cum respexisset in statuam salis reuersa est, quam Flauius Iosephus narrat se uidisse Ex Genesi cap. 19. Chaos Sodomæ. Id est, euersionem. Stupefacta. Id est, sine motu & sensu. Conuersa. Id est, respiciens. Quia nemo. Moraliter exponitur quod de uxore Loth respiciente dixit: quod etiam exemplo Saluatoris nostri cõfirmat ex Euangelio: Nemo tenens aratrum in manu retro aspicit.

DE IGNE NON ARDENTIS RVBI diuinitus ostẽso Mosi. Exod. 3.

Ignibus innocuis flagrans apparuit olim
Non ardens ardere rubus, nec iuncta calori,
Materies alimenta dabat, nec torrida uiuens
Sensit damna frutex, sed amici fomitis æstu
Frondea blanditæ lambebant robora flammæ.

COMMENTARII.

Ignibus innocuis. Cũ apparuisset dominus Mosi in rubo ardente, inter cætera illud fuit mirabile: quod materia ardens non comburebatur. Exod. cap. 3. Ignibus innocuis. Cum aliâs omnia consumant. Vnde & à Virgilio 2. Aeneid. Ignis edax dicitur. Apparuit. Visa est. Frutex. Rubus cum nec arbor, neq; herba sit. Flãmæ blanditæ. id est, nihil nocentes, sed potius mulcentes. Lãbebãt. Id est, leniter et citra cõbustionẽ tangebant.

gebant. Virg 2. Aeneid. *Tactuq; innoxia molli lambere, flamma comas.* Robora frondea. *Id est, uirgulta frondosa rubi.* Aestu amici fomitis. *Nam cum inter ignem et fomitem, hoc est, materiam combustibilem fit antipathia, id est, inimica quædã contrarietas, in hoc mirabile quod fomes fuit igni amicus.*

DE VIRGA MOSE IN DRACOnem uersa, ac iterum in se reuersa. Exod. 4.

Mitis in immitem uirga est animata draconem
Per flexus sinuata globos, linguisq; trisulcis
Squamea colla tumens, inimicos ore Chelidros
Sorbuit, & propij redit in uirgulta rigoris.

COMMENTARII.

Mitis in immitem. Primum signum quod iubente deo factum est per Mosen & Aaron Pharaoni ut dimitteret populum, fuit uirga conuersa in colubrum qui deuorauit colubros Aegyptiorum sapientium, qui & ipsi uoluerunt idem imitari. Exod. cap. 7

Virga mitis. *Nihil feritatis habens in manibus Mosis & Aaron.* Sinuata. *Id est, in sinus reuoluta.*

Per globos flexos. *Id est, per spiras in orbem contortas re.* Et tumens colla. *Id est, uirga illa in draconem formata habens collum ueneno tumidum.* Virgilius

lius 2. Aeneid. Attollentem & cerula colla tumentem. Linguis trisulcis. Virgil. 3. Georg. Linguis micat ore trisulcis. Trisulcis linguis. Id est uibrantibus. Nam ut inquit Seruius. Nullum amimal tanta celeritate linguã mouet, ut triplicem habere uideatur. Chelydros. Serpentes amphibios, hoc est, terra & aqua uicißim uictitantes. Virg. Nigris exesa chelydris. Virgulta, id est, in uirgã. Proprij rigoris. Id est, innatæ duriciei.

DE SICCO MARI A FILIIS Israël transito. Exod. 14.

Peruia diuisi patuerunt cærula Ponti
In geminum reuoluta latus, nudatáq; tellus
Cognatis spoliatur aquis, ac turba pedestris.
Intrat in absentis pelagi mare, perq; profundum
Sicca peregrinas stupuerunt marmora plantas,
Mutauit naturæ uiam, mediumq; per æquor
Ingrediens populus, rude iam baptisma gerebat.
Cui dux Christus erat, clamat nam lectio multas.
Vox domini super extat aquas, uox deniq; uerbũ est.
Verbum Christus adest, geminæ qui consona legis
Testamenta regens, ueterem patefecit abyssum,
Vt doctrina sequens planis incederet aruis.

COMMENTARII.

Peruia diuisi. Quo pacto populus Israël duce

Mose fugiēs ex Aegypto traiecit mare pedibus siccis, cum Moses prætenta uirga illud in partes duas facto utrinq; quasi muro diuisisset. Exod.14. *Cerula ponti.* Id est, *pontus ceruleus à colore.* *Reuoluta in geminum latus.* Id est *disiecta in dextrā & sinistrā partem uiæ, qua iturus erat populus.* *Cognatis aquis: quia iam inde à mundi creatione terra illa fuerat aquis obruta.* *In mare absentis pelagi.* Id est, *in locū in quo prius fuerat mare, quod nūc abest.* *Marmora sicca.* Id est, *maria siue maris loca.* Verg. 1 Georg. *Et quando infidū remis impellere marmor.* *Stupuerūt.* Id est *admirata sunt.* Virg. 1. Georg. *Ipsa suas miratur Gargara messes.* *Plātas peregrinas.* Id est, *fundo maris alienas.* *Mutauit uiā.* *Quia mare quod erat nabile, factū est stabile.* *Gerebat baptisma rude.* Id est, *repræsentabat nouū baptisma futurū.* *Christus dux.* Ex cuius *paßione sacramenta uires habuerūt.* *Clamat.* Nā *lectio, sic Latini dicūt pro eo quod recentiores, textus*

Vox domini. Psal. 28. *Vox domini super aquas multas.* *Vox aūt uerbū patris est.* Id est, *Christus.* *Qui gerens testamenta consonat.* Id est, *cōcordans utrunq; testamentum nouæ & ueteris legis.* *Patefeci abyssum ueterem.* Id est, *uetus testamentum obscuritatibus plenum quod per mare intelligitur.* *Doctrina sequens.*

Id est,

Id est, Euangelica, in qua uelum templi scissum est.

DE MANNA COELITVS EIdem plebi dato. Exod. 16.

QVid referã, innumeras cœlesti pane cateruas
Angelicos sumpsisse cibos, nymbisq; superni
Nectaris, aërea populum dulcedine pastum.
In plumis habuisse dapes, & in imbribus escas.

COMMENTARII.

QVid referam. Quomodo murmurante populo contra Mosen deus misit illi coturnices & manna de cœlo. Exod. 16. Innumeras. Ad sexcenta hominum milia numerantur in libro Numerorum. Cœlesti pane. Id est, manna quod de cœlo pluit. Nymbis. Tam de coturnicibus, quàm de manna quæ more nymborum cadebant. Aëria dulcedine, Id est, ex aëre proueniente. In plumis. Ad coturnices refertur. In imbribus. Ad manna.

DE PRODVCTIONE AQVAE de petra. Exod. 17.

RVrsus in exustis sitiens exercitus aruis,
Qua nimium loca sicca diu, qua terra negatis
Aegra iacebat aquis, qua spes ablata bibendi
Viuendiq; fuit, subitas arente metallo
Hausit aquas, sterilisq; latex de rupe cucurrit.

Et ie

Et ieiuna nouum uomuerunt marmora potum:
His igitur iam ſacra tribus dans munera rebus,
Chriſtus erat panis, Chriſtus petra, Chriſtus in undis.

COMMENTARII.

Rvrſus. Cum populus caſtrametatus in Raphi-*dim aquæ penuria laboraret,* Moſes *uirga per cuſsit petram, quæ ſtatim fluxit aqua.* Exod. *cap.* 17. *Aruis exuſtis.* Id eſt, *aquæ penunia laborantibus.* Vergil. Hinc *deſerta ſiti regio.* Aegra. *Sterilis & inculta.* Viuendi. *Quia ſine cibo & potu mortales non poſſunt uiuere.* Metallo. Id *eſt, lapide uel potiùs lapidis uena.* Marmora *ieiuna.* Id *eſt, ſicca.* Pa*nis de quo in* Pſal. *Panem angelorum manducauit homo.* Petra. *De qua* 1. Corinth. 10. *Petra autem erat* Chriſtus. In *undis.* Per *baptiſmum.*

DE LOCVTIONE ASELLAE.

Balaam. Numeri 22.

ANgelicis tremefacta minis affatur aſella
Seſſorem per uerba ſuum, linguaq; rudenti
Aedidit humanas animal pecuale loquelas.

COMMENTARII.

ANgelicis. De aſina quæ allocuta eſt Balaam *diuinū cū proficiſceretur ad maledicendū populū* Iſraël. Ex *libr.* Numerorū *cap.* 22. *Angelicis minis*

nis. Minabatur enim angelus illi stricto gladio. suũ sessorem, id est, Balaã sibi insidentem. Lingua ruden ti altas. Pecuale. Quod numerat inter pecudes. Pers. Arcadiæ pecuaria rudere credas, de asinis dixit.

DE STATIONE SOLIS SVB IEsu filio Naue, qui & Iosue, Iosue. 10.

SOl stetit ad Gabaon, medijq; cacumine cœli
Fixit anhelantem dilato uespere lucem.
Insolitus frenare diem, nec luna cucurrit
Ordine pigra suo, donec populantibus armis
Feruidus ingentem gladius consumeret hostem.
Coniurante polo, iam tunc famulata uidebant
Sidera uenturum præmisso nomine Iesum.

COMMENTARII.

SOl stetit. Cũ Gabaonitæ se Iosue dedidissent ac se illius societati coniunxissent reges finium illorum urbem oppugnare cœperunt. Cunq; Iosue suppetias ferret socijs, hostesq; fugerent: iussu Iosue sol stetit, donec hostes profligati sunt. Ex lib. Iosue cap. 10. Ad Gabaon. Quæ fuit Eueorum urbis metropolis ceciditq; in sortem tribus Beniamin. Lucem anhelantem. Id est, æstuantẽ, quia in meridie. Vespere dilato. Vsq; ad hostium interuentionem. Insolitus. Quia sol nunq̃ tale

tale aliquid fecerat. Nec luna quia etiam stetit. Populantibus. Euertentibus hostes. Feruidis gladius. Non quod gladius ferueret, sed quod uictores feruenter eo utebantur. Ingentē hostem. Erant aūt quinq; Adonisedec rex Ierusalem, & Oham rex Hebron, & Apharan rex Ierimuth, & Iaphiæ rex Lachis, & Dabir rex Eglos. Coniurante polo. Quasi societatē cum Iosue ineunte. Venturum Iesum. Nam quem nos Iosue Græci Iesum, Hebræi Iehosua uocant, ergo per Iosue Iesus Christus figurabatur.

DE HELIA CORVIS MINISTRANtibus pasto, atq; igneo curru assumpto. 3. Reg. 17. & 4. Reg. 2.

HEliam corui quondam pauere ministri
Præbentes sine more dapes, alesq; rapinis
Deditus, atq; auido saturans caua guttura rostro
Tradidit illæsam ieiunis morsibus escam,
Nunc bonus Heliæ qui perfidus antea Noë
Abluit in terris quicquid deliquit in undis,
Plenus at ille deo postquàm miracula terris
Plura dedit, meritisq; suis succedere dignum
Hæredem propriæ fecit uirtutis amicum,
Aurea flammigeris euectus in astra quadrigis,
Qua leuis æthereos non exprimit orbita sulcos,

Sidereum

Sidereum penetrauit iter, curruq́; corusco
Dexteriora petens, spacio maiore triumphum
Duxit, & humani metam non contigit æui
Quàm bene fulminei prælucens semita cœli
Conuenit Heliæ, meritoq́; & nomine fulgens
Hac ope dignus erat: nam si sermonis Achiui,
Vna per accentum mutetur litera, sol est.

COMMENTARII.

Heliam. Quomodo Helias propheta à coruo est cibatus, tandẽq́; raptusq́; est in cœlũ. Ex 3. Reg. ca. 17. & 4. Reg. lib. ca. 2. *Corui ministri.* Id est, cibum ministrantes. *Sine more.* Quia nunquàm tale aliquid antea factum fuit. *Deditus rapinis.* Id est, Ex raptu uictitans. *Caua guttura* ad uorandum accõmodata. *Ieiunis morsibus.* Aut ipse coruus quamuis ieiunus, aut Heliæ ieiuno. *Bonus Heliæ.* Id est, fidus. *Noẽ* Cum illum quasi exploratorẽ dimisit ex arca, neq; reuersus. Gen. ca. 8. Imò uera lectio est apud Hebræos. Egrediebatur & reuertebatur, uidelicet non habens ubi consisteret. Itaq; Sedulius etiam suo tempore habuit codicem incastigatum. *Abluit.* Mundauit ministrando nunc Heliæ. *Deliquit.* Cum non est obsecutus Noẽ. *Plenus deo.* Id est, spiritum habens propheticum. *Fecit hæredem.* Scilicet Heliseum pro-

phetam successorem suum. In astra aurea. Virgilius 2. Aeneid. Ferit aurea sidera clamor. Orbita non exprimit sulcos. Id est, rota currus nō relinquit uestigia quæ sunt quasi quidā sulci. Exprimit. Id est, designat Dexteriora petens. Id est, cœlestia, cum terrena sunt sinistra. Spacio maiore, quia cœlum longe lateq; patet, cum terra angusta sit illius cōparatione. Duxit triumphum. Id est, more triumphantium curru in cœlum inuectus est. Metam æui humani. Id est, mortem iuxta illud Apostoli ad Hebræos cap. 9. Statutum est homini semel mori. Cœli fulminei. Id est, tanquàm fulmine splendentis. Merito. Quia ex actis suis est illustratus. Et nomine. Quia ἥλιος Græce interpretatur sol, sed dictio Hebraica non recipit etymologiam latinam, ideò subdit: Sermonis Achiui, id est, Græci. Mutetur litera per accentum, scilicet a in d, & accentus acutus in penultima transferatur in antepenultimam, sed de accentu alibi diximus.

DE XV. ANNIS EZECHIAE REgis desperato ad uitam additis.

4. Regum 20.

VLtima labentis miseratus tempora lucis,
Ter qui nos quondam regi deus addidit annos
Vsus iure suo, patefactaq; limina claudens

Mortis

Mortis ab occasu uitam conuertit in ortum.

COMMENTARII.

VLtima quomodo Ezechiæ *regia ægrotanti* Esaias *propheta denunciauit illum postridie moriturum. Quem flentem supplicemq́; deus miseratus quindecim uitæ annos illi prorogauit.* Ex 4 Reg.cap. 20. *Lucis labentis, id est, uitæ iam lapsæ. Vsus iure suo: quia solus* Deus *illud patuit facere. Claudens limina patefacta.* Iam *aperta ad illum deuorandum.*

DE IONA CETO VORANTE seruato. Ionę. 1 & 2.

IOnas puppę cadens, ceto sorbente uoratus,
In pelago non sensit aquas, uitale sepulchrum
Ne moreretur habens, tutusq́; in uentre ferino
Depositum non præda fuit, uastumq́; per æquor,
Venit ad ignotas inimico remige terras.

COMMENTARII.

IOnas. Hic *unus ex prophetis minoribus missus à* Deo, *ut prædicaret* Niniuitis, *naue ascensa* Tharsum *aufugiebat. Cumq́; superuenisset tempestas: intelligentes nautæ ob peccatum alicuius ex socijs id accidisse: sortiti sunt inter se, sorsq́; obtigit* Ionæ, *ut in pala*

gus deturbaretur, deturbatus à ceto deuoratur: & in Ioppen delatus est à ceto. Ex Iona capite primo. *Vitale sepulchrum, id est, uiuens cetus in quo tanquàm in sepulchro erat.* Depositum, *id est, quasi depositum quod à depositario reddendum est cum repetitur.* Ad ignotas terras: *ad* Ioppen. Inimico remige *scilicet ceto uoratore.*

DE TRIBVS PVERIS CAMINO flamma sæuiente non tactis, & *persecutore eorum in pecudem uerso,* Danielis 3.

CVm spirante deo Babylonia sacra negarent.
Tres una cum mente uiri, durumq́; subirent
Exitium, sæui Chaldea lege tyranni
Cuius Achemeniam rabies accenderat iram.
Plus fornace sua, medios truduntur in ignes,
Nil urente rogo, tantoq́; ardore calentes
Cordis, imagineæ uincunt incendia pœnæ.
Igne animi, O quanta est credentum gloria, flammis
Ardentis fidei restincta est flamma camini
Digna sed immitem mox perculit ultio regem:
Nam quod ab humana uecors pietate recesßit.
Agrestes pecudum consors fuit ille per herbas
Aulica depasto mutans conuiuia fœno.

Pronus

Pronus ab amne bibit, septenaq; tempora lustrans,
Omnibus hirsutus syluis, & montibus errat.

COMMENTARII.

Cvm spirante. Cum tres pueri Hebræi nollent adorare statuam quam fecerat Nabuchodonosor rex: in fornacem ignis coniecti illæsi permanserunt propter quod facinus rex in beluam transformatus septem annos in syluis certauit. Ex Danielis *cap.* 2 et 4. *Spirante deo. Instinctu diuino. Babylonia sacra, statuā illam à Nabuchodonosor propositam quod Babylone gestū est.* Negarent, *id est, adorare. Chaldea lege. Quia rex Chaldeorum erat Nabuchodonosor qui legem tulit. Achemeniā irā, id est, Persicā, quia rex quoq; Persarum fuit. Fuit autem Achemenes rex primus à quo Persæ Achemenij. Pœnæ imagine ac incendia, id est, quorum incendiorum pœna proposita est, non adorantibus imaginem. Flammis, ordo est. Flamma ardens camini, id est, fornacis est restincta flammis fidei. Vltio perculit, id est, percussit.* Nam *quod uecors, id est, insensatus & ferus. Consors pecudum. Versatus inter feras. Aulica conuiuia, id est, regio apparatu exposita.* Pro- *nus bibit.* More *quadrupedum. Lustrans septena tempora, id est, in lustris ferarum ardens per annos septem Hirsutus, id est, pilosus, horridus, & incultus.*

DE DANIELE A FAMELICIS leonibus custodito, Dani. 6.

NEc minus & Darij furuerunt iussa tyranni
Ecce etenim sceleri scelus addidit ira furentis,
Hebræumq́; decus Daniel decernitur insons
Ieiunis cibus esse feris, sed belua iusto
Mitis facta uiro, sanctos ne læderet artus,
Cœpit amare famem, rabies mollita furorem
Deposuit, sæuisq́; in faucibus ira quieuit,
Et didicere truces prædam seruare leones.

COMMENTARII.

NEc minus. Daniel apud Darium accusatus, quod de religione non bene sentiret Leonibus à rege deuorandus exponitur. Qui tamen se ab illius laniatu abstinuerunt. Ex Danielis capite 14. *Dari.* ab eo quod est Darius prima, tum breuis tum longa reperitur, ab eo quod Dareus. Ouidius in Ibin primam produxit, dicens: *Vtq; necatorum Darei fraude secundi.* *Furuerunt.* Atqui Grammatici dicunt præterito carere. *Decus Hebræum* oppo. id est, Hebræorum gloria & honor. *Amare famem*, id est, potius fame laborare, quàm in uirum iustum sæuire: nil enim per se amat famem. *Rabies*, Leonibus ingenita ultra famem. *Molita facta mibies.*

tis & mollis. Seruare prædam. Martialis. De lepore & leone, & securior est in ore præda.

MIRACVLORVM RECAPITVlatio prædictorum.

Dic ubi sunt naturæ tuæ post talia leges.
Quis toties tibi iura tulit, qui tartara iussit
Translatum nescire uirum, sterilemq; marito
Fœcundauit anum, sacram præcepit ad aram
Sponte uenire pecus, muliebres transtulit artus
In simulachra salis, ramos incendia passos
Non ardere dedit. Virgultum soluit in anguem.
Per pelagus siccauit iter: mirabile nymbis
Manna pluit, saxo latices producit ab imo.
Quadrupedem fari pleno sermone coëgit.
Suspensis rapidas elementis distulit horas,
Per uolucres hominem pasci dedit, atq; coruscis
In cœlum transuexit equis: iam morte grauato
Adiecit tria lustra uiro, prædonis in ore.
Naufrago fundauit opem flagrante camino
Seruauit sub rore pios: per pascua regem
Pauit, ut hirsutam pecudem rictusq; leonum,
Instimulante fame, iussit nescire furorem:
Nempe creatori (cuius quæcunq; uidentur
Seu quæcunq; latent & rerum machina serua est)
Omne suum famulatur opus, sequiturq; iubentis,

Imperium, quocunq; trahit sententia nutu.

COMMENTARII.

DIc ubi sunt. Recapitulatio est eorum quæ supra memorauit mirabiliũ: quam diximus esse materiã huius operis. Post talia. Scilicet miracula. Tulit. Id est, abstulit, siue ut Theologi dicunt suspendit. Translatũ uirum. Scilicet Enoch, quod fuit primum miraculũ. Anũ marito. Id est, Sarã uiro suo Abraham Pecus. Cum Abrahã uoluit sacrificare filiũ. Mulie- bres artus. Scilicet uxoris Loth. Ramos. Rubũ. Vir gultum. Virgam Mosis. Siccauit. Qua populus per mare transiret. Nymbis. Id est, in similitudinẽ nymborũ et pluuiæ. Produxit. Mose petrã percutientem Quadrupedẽ. Id est, asinam sub Balaã. Suspensis elementis. Id est, stantibus sole et luna, atq; ex cõsequenti reliquis stellis cũ Sol stetit ad Gabaon. Per uolucres hominẽ pasci. Id est, per coruos, atq; eundẽ in coelum rapuit. Tria lustra uiro. Id est, annos quindecim Ezechiæ regi. Fundauit opem naufragio. Id est, opitulatus est Ionæ. Sub rore. Quia irroratæ sunt in camino ardenti. Regem Nabuchodonosor in pecudem pilosam conuersum. Rictus leonũ. Id est leones aperto ore esurientes. Nescire furorem. Id est, obliuisci propriæ feritatis. Nẽpe creatori. Respõdet ad id qđ supra dixit. Dic ubi sunt naturæ tuæ etc. Et est ordo. O-

mne

mne suũ opus famulatur creatori. Cuius sermo est. i. cuius uerbo creata sunt omnia uisibilia & inuisibilia.

Quacũq;. Id est, per quancunq; partẽ. Sentẽtia tra dit. Id est, uoluntas diuina quæ solo nutu omnia facit quæcunq; uult.

DEFLET ELEMENTORVM idolorumq; cultores.

HEu miseri qui uana colunt, qui corde sinistro.
Relligiosa sibi sculpunt simulachra, suumq;
Factorẽ fugiunt, & quæ fecere uerentur,
Quis furor est, quæ tanta animos dementia ludit?
Vt uolucrem, turpemq; bouem, tortumq; draconem,
Semihominemq; canem supplex homo pronus adoret.
Ast alij solem cæcatis mentibus acti.
Affirmant rerum esse patrem, quia rite uidetur
Clara serenatis infundere lumina terris.
Et totum lustrare polum, cum constet ab istis
Motibus instabilem rapidis discursibus ignem
Officium non esse deum, quiq; in ordine certo
Nunc oritur, nunc occiduas demissus in horas,
Partitur cum nocte uices, nec semper ubiq; est.
Nec lumen fuit ille manens in origine mundi.
Cum geminum sine sole diem nouus orbis haberet.
Sic lunæ quoq; uota ferunt, quam crescere cernunt
Ac minui, stellisq; litant, quæ luce fugantur.

Hic laticem colit, ille larem, sed iungere sacris
Non audent inimica suis, ne lite propinqua
Aut rogus exiguas desiccet fortior undas,
Aut ualidis tenues moriantur fontibus ignes.
Arboreis alius ponit radicibus aras,
Instituitq; dapes, & ramos flebilis orat
Vt natos charamq; domum, dilectaq; rura
Coniugijsq; fidem famulos censumq; gubernent.
Ligneæ ligna rogas, surdis clamare uideris,
A mutis responsa petis, quæ iura domorum
Hac ratione regunt, si cæsa securibus actis,
Ardua pendentis sustentent culmina tecti
Aut subiecta focis dapibus famulentur edendis:
Nonnulli uenerantur holus, mollesq; per hortos
Numina sicca rigant, ueriq; hac arte uidentur
Transplantatorum cultores esse deorum.
Plura referre pudet, sanctoq; in carmine longum
Vel damnare nefas, ne mollia sentibus uram
Lilia, purpurei neu per uiolaria campi
Carduus, & spinis surgat Paliurus acutis.

COMMENTARII.

HEu miseri. Occasione eorum quæ dicta sunt de rerum creatione, atq; creaturarum obedientia inuehitur in idolatras, qui relicto uero dei cultu, colunt pro deo res à deo creatas. Vana. Id est, indigna quæ

colan-

colantur. *Simulachra religiosa.* Id est, quæ putant religiosa cum sint profana. *Verentur.* Timent & uenerantur. *Quæ facere.* Scilicet simulachra opera manuum suarum. *Vt uolucrem.* Aegyptios carpit, qui hæc monstra colebant. *Volucrem.* Puta saturam serpentibus Ibim, ut ait Iuuenalis. *Turpē bouem.* Id est, magnum. Virg. in Georg. Forma bouis cui turpe caput, cui plurima ceruix. Quod Seruius pro magno exponit, & dicit propter apim bouem quem Aegyptij colunt. *Tortum draconem.* Puta Aesculapium qui sub imagine serpentis sinuosi colebatur. *Semihominem canem.* Id est, Mercurium siue Anubim, qui in specie canis ab Aegyptijs colitur. *Patrem rerum.* Id est, creatorem quia omnia suo lumine collustrat. *Cum constet.* Improbat horum errorem cum sic dispensare lucem permotū non sit officium, domini sed potius ministri. *Nec semper ubiq; est.* Deum autem necesse est esse ubiq;. *In origene mundi.* Nam illud non potuit esse Deus quod habuit principium. Sol habuit principium quia die quarto creatus. *Geminum diem.* Imò tres dies. Ex Gene. cap. I. *Sic.* Quemadmodum & soli. *Crescere ac minui.* Quod deo repugnat. *Fugantur luce.* Solis superuenientis. Deus autem nihil habet supra se maius. *Laticem.* Id est, aquam. *Larem.* Id est ignē: quia Lares dij familiares ad focos penetrales

colebantur. Inimica. Id est, hæc duo contraria elementa. Arboreis. Id est, colit arbores tanquàm alicui deo sacras dicit propter lucos, de qbus in 4. Reg. lib. sæpe legimus. Dapes quis sacrificat. Flebilis. supplex. Cõiugij fidẽ. Id est, fidelẽ cõiugẽ. Virg. in 4. Aenei. Coniugiũq; uocat. Ligneæ. Id est, ô caudex, ô stipes, et planè ligneus. Ligna rogas. Id est, rogare debes. Surdis Quia ut dicit Psalmograph. Aures habẽt & nõ audient. Sed illud de simulachris, hoc de arboribus dicitur

Regũt iura domorũ non benefaciẽdo domesticis, sed ad structurã, ornatũ, utilitatẽq; afferendo. Securibus actis. Id est, impactis et allisis. Subiecta focis. Imò superiniecta. Edendis. Id est, comedẽdis. Veneratur olus. Hij sunt Aegyptij. Iuuen. Porrũ et cepe nefas uiolare & frangere morsu. O sanctas gentes qbus hæc nascuntur in hortis Numina. Transplantatorum. Id est, quos ipsi transplantauerũt. Longũ nefas. Id est, longo tempore etiã in damnando insistere. Ne urã. Id est, contaminẽ miscendo profana sacris. Sentibus. Quæ non sinũt crescere lilia. Verg. 2. Geor. Vrit enim campum lini seges urit auenæ. Violaria. Loca ubi nascuntur uiolæ, sicut rosaria ubi rosæ. Carduus. Vergilij est.

Paliurus herba spinosa Aegypto & Cyrenaicæ familiaris.

Exhor-

EXHORTANS SEMETIPSVM IN carminis uiam, Trinitatē astruit, & Arrium, atq; Sabellium, & uarios recte fidei percutit inimicos.

Iam satis humanis erroribus addita monstra
Risimus, aut tales potius defleuimus actus.
Nunc cœptam iuuat ire uiam, montemq; per altum
Nitentes firmare gradus, properemus in urbem
Libertatis opem, radians ubi regia fuluis
Emicat aula Tholis, ubi dantur digna petenti.
Quærenti spes certa manet, claustrisq; remotis.
Peruia pulsanti reserantur limina cordi:
Hic est ille lapis, reprobus quem uertice gestat
Angulus, atq; oculis præbet miracula nostris.
Cuius onus leue est, cuius iuga ferre suaue est.

COMMENTARII.

Iam satis. Transitio est à dictis ad dicenda, acceditq; paulatim ad Euāgelij dapes paschales. *Monstra.* Res monstrosas & indignas quæ ab homine coli debeant. *Aut potius defleuimus.* Color est correctio, nam talia potius deflenda quàm ridenda sunt.

Viam cœptam. Id est, opus institutum. *Firmare gradus.* Id est, pedibus niti. *Montem apud altum.* Euangelium intelligit per quod itur ad ciuitatem Dei, sed

ad eam

ad eam rem opus est libertate, non ea ut dicit Per*sius, quæ introducta est iure Gentium, sed uera liberta*te, *hoc est, animi.* Tholis *fuluis.* Id *est, auratis.* Est *au*tem Tholus, *ut inquit* Lactantius *in illud* Papinij. 2. Theb. Figamq; *superbis arma tholis. locus in medio templi testudine ubi uouentium dona appendebantur.* Digna. *Quia indigna non dantur.* Claustris *re*motis. *Id est, ianuis reseratis.* Cordi *pulsanti.* Matt. 7.

Ille lapis reprobus. De *quo in* Psal. 117. *Angulus gestat in uertice.* Id *est, qui factus est in caput anguli, & qui fecit utraq; unum.* Miracula. Ad *illud quod* Psalmista *dixit:* Et *est mirabile in oculis nostris.* O*nus leue.* Matth. 11.

DE VNITATE SANCTAE Trinitatis.

Per digesta prius, ueteris miracula legis
Rettulimus, sancti coniuncto spiritus actu
Quæ Genitor socia nati uirtute peregit,
Per digesta rudis, nec non miracula legis,
Dicemus sancti coniuncto spiritus actu,
Quæ natus socia patris uirtute peregit.
Semper ut una manens Deitatis forma perennis
Quod simplex triplicet, quodq; est simplicabile triplet
Hæc est uera fides, hanc spreuit habere salutem

Arri

Arrius infelix, qui curua per auia rectum
Flectere nisus iter, foueam delapsus in atram
Corruit & tetri mersus petit ima profundi.
Tam uacuus sensu iustæ quàm tempore pœnæ
Visceribus fusis, uacuus quoq; uentre remansit
Demens, perpetui qui non imitanda parentis
Iura, caducorum gradibus simulauit honorum
Nanq; homines inter natum genitore minorem.
Lex carnalis habet, quoniam pater ipse parentis
Filius ante fuit: mox & qui filius nunc est,
Adforet esse pater, sic per genus omne nepotum.
It noua progenies, & aui numerantur auorum:
At dominus, uerbum, uirtus, sapientia, Christus.
Et totum commune Patris de lumine lumen,
De solo solus, cui nec minus est Patre quicquam.
Nec quo crescat habet, genitus non quippe creatus
Ipse est principium: nam sicut clarus habetur,
In genitore manens, genitor quoq; clarus in ipso
Permanet, & rerum caput est Deus unus ubiq;,
Non quia qui summus Pater est, & filius hic est.
Sed quia quòd summus Pater est, & filius hoc est.
Sic ait ipse docens: & ego in Patre et Pater in me est.
Rursus: ego atq; Pater unum sumus. Arrius unum
Debet scire, sumusq; sabellius esse fatendum,

Iste

Iste fidem trinam, ast hic non amplectitur unam.
Ambo errore pares, quanquàm diuersa sequantur.
Qualiter assueti uarias producere sectas,
Impugnant sua dicta uiri, qui brachia nudis
Ostendunt exerta humeris, nil tradere docti
Sed tantum certare cati. prudentia quorum
Stulta iacet, quia uana deo est sapientia mundi.
Hic loquitur nimis, ille tacet, hic ambulat, hic stat,
Alter amat fletus, alter crispare cachinnum
Diuersisq; modis par est uesania cunctis.

COMMENTARII.

PEr *digesta.* Iterum *continuat dicta dicentis.* Quæ *genitor.* Et *si creator nomen sit trinitati personarũ cõmunicatũ, tamẽ in* Symbolo *apostolorũ patrem creatorẽ cœli et terræ cõfitemur.* Natus. Qui *autor est* Noui *testamenti referens tamen omnia ad patrem.* Rudis *legis.* Id *est, nouæ: nam rudia sunt noua.* Quod *simplex triplicet.* Id *est, quod est unum & simplex in essentia, sit triplex in personis & è contrario.* Quod *est triplicabile.* Id *est, triplex in personis.* Simplex. Id *est,* Sit *simplex.* Arrius *infelix.* Qui *de* Deo *male sentiens, filium minorem patre dixit.* Flectere. *Incuruare catholicam ueritatem.* In *foueam atram.* Ad *inferos detrusus.* Tam *uacuus sen*

ſu. Sicut dicimus uacuus cerebro. *Tempore pœnæ iuſtæ:* Nam Epiſcoporum populiq; præſentia diſputans cum leuandi uentris cauſa in foricā declinaſſet, inteſtina egerere coactus eſt. Arator. *Fuſa ruit Arrius aluo*

Qui ſimulauit iura. Id eſt, ſimilia eſſe dixit. *Parentis perpetui.* Id eſt, dei patris æterni. *Nō imitanda.* Id eſt, quæ paternitas humanæ naturæ non poſſunt imitari, Simulauit inquam. *Gradibus honorum caducorum* Id eſt, hominum inter quos deſcendit ſeries generationis à patre per filium in nepotem. *Lex carnalis.* Id eſt, humana. *Minorem.* Scilicet tempore. *Afforet eſſe.* Id eſt continget. *Nepotum.* Id eſt, poſteriorum. *Aui auorū.* Ex Virgilio. *Dominus Chriſtus.* Peculiariter dominus noſter per redemptionē. *Verbum patris.* Hoc propriū eſt. *Virtus & ſapientia.* Hæc attributa ſunt filio. *Totum cōmune patris.* De eſſentialibus diuinitati eſt intelligendū ut infinitus, æternus, omnipotens. *Lumen de lumine.* Vt in Symbolo expreſſe canit. *De ſole ſolus.* Scilicet procedēs per generationē, Alioquin & ſpiritus ſanctus eſt à patre & à filio, ſed per inſpirationem. *Nec minus, nec quo creſcat.* Quaſi dicat. Eſt æqualis. *Genitus.* Id eſt, procedens à patre per æternam generationem. *Non creatus.* Quod Arrius dixit impie. *Principium.* De quo Ioan. cap. 8.

Prin-

Principium qui & loquor uobis. Clarus habetur. Ex Ioanne cap. 13. *Deus clarificatus est in eo, & deus clarificauit eum in semetipso.* Rerum caput. Id est, *principium tam etiam attributis principium filio dedimus.* Qui est pater. hic est filius. Hoc nanq; hæreticum est dicere. Quod pater est. hoc filius est. Hoc pium & religiosum. Nam in genere neutro significatur substantia siue essentia, per masculinum & fœmininum designantur personæ. ut pater est alius à filio, & alia est persona patris, alia filij, & alia spiritus sancti: non aliud est pater à filio, & persona patris, non est aliud à persona filij. Ipse docens, Ioannis cap. 14. Philippe non credis quia ego in patre, & pater in me est? Rursus. Ex Ioanne eodem cap. 10. *Sumus unum.* Subaudi in essentia, sed non unus, id est, una persona. Arrius unum. Debet scire, Arrium & Sabellium contrarios inter se impietatis autores reprehendit, quorum prior trinitatem posuit, sed in personis inæqualitatem: posterior uerò confundit personas, dicens: Vnũ deum sed pro diuersitate officiorum nunc esse patrem, nunc filium, nunc spiritum sanctum. Fidem trinam. Id est, trium personarum. Vnam. Dicendo esse trinum & & non unum. Sua dicta. Id est, alterius dicta. Brachia exerta. More illorũ qui pugnis decertaturi sunt.

Cati

Cati,id est, callidi & astuti non ad docendum,sed ad certandum. Sapientia mundi. Quia sapientia huius mundi stultitia est apud deum. Crispare cachinnum ex Persio.Naso crispante cachinnos.Sic.Sequentes extrema & fugientes medium.

HORTATVR MILITES IN VIA fidei,signo crucis esse armatos, *seq́; in albo beati ordinis poscit asscribi.*

INterea dum rite uiam sermone leuamus,
Spesq́; fidesq́; meum comitantur in ardua gressum,
Blandius ad summam tandem peruenimus arcem,
En signo sacrata crucis uexilla coruscant,
En regis pia castra micant,tuba clamat herilis
Militibus sua porta patet,qui militat intret,
Ianua uos æterna uocat,quæ ianua Christus
Aurea perpetuæ capietis præmia uitæ,
Arma quibus domini tota uirtute geruntur
Et fixum est in fronte decus,decus armaq́; porto.
Militiæq́; tuæ bone Rex pars ultima resto
Hic propriæ sedis,huius mihi mœnibus urbis.
Exiguam concede domum,tuus incola sanctis,
Vt merear habitare locis,alboq́; beati
Ordinis extremus conscribi in secula ciuis

Grandia posco quidem, sed tu dare grandia nosti,
Quem magis offendit, qui quis sperando tepescit.

COMMENTARII.

INterea paulatim accedit ad principale institutum: quod ut ab initio dixit: erat clara salutiferi non tacere miracula Christi: quæ sunt ab euangelistis enarrata. Viam leuamus. Quasi instituisset proficisci ad legem euangelicã, & intereundũ narrasset uiæ comitibus quædã miracula ex Testamento ueteri, ut itineris labor subleuaretur. Spes & fides, quæ duæ uirtutes comitantur Christianum in hac uita. In ardua, id est, in alteram uitam, aut in legem euangelicam quæ me docet arctã esse uiam, quæ ducit ad uitã Matth. 6. Blandius, id est, minori cum labore. Arcem, id est, culmen legis euangelicæ. En signo. Translatio est sumpta à militantibus seculo, ad eos qui militant Christo suo euangelio. Et clamat. ad fidem uocat. Sua porta, id est, propria quæ Christus. Ioan. cap. 10. Ego sum ostium ouium. Præmia uitæ, hoc est, donatiuum quod militantibus Christo proponitur. Decus in fronte, hoc est, insigne crucis per chrisma impressum. Pars ultima id est, minimus Christianorum. Hic, id est, in his castris, scilicet militantis ecclesiæ. Vt merear. Post peractam militiam in hac uita. Conscribi albo, id est,

id est, in tabula illa siue in libro uitæ de pro in Apocalypsi. Erat autem alba tabula in qua iudicum nomina scribebantur. Suetonius in Domitiano. *Equitem romanum erasit iudicum albo. Tepescit, id est, non est feruidus in spe.*

ORAT CHRISTVM, QVEM FORmam serui sumpsisse, Euangelistę *quatuor animalium figuris ostendunt.*

CHriste faue uotis, qui mundũ in morte iacentem
Viuificare uolens, quondam terrena petisti
Cælitus, humanam dignatus sumere formam.
Sic aliena gerens ut nec tua linquere posses
Hoc Matthæus agens hominem generaliter implet
Marcus ut alta fremit uox per deserta leonis,
Iura sacerdotis Lucas tenet ore iuuenci,
More uolans aquilæ uerbo petit astra Ioannes
Quatuor hi proceres una te uoce canentes,
Tempora ceu totidem latum sparguntur in orbem.
Sic & Apostolici semper duodenus honoris
Fulget apex numero, menses imitatus & horas,
Omnibus ut rebus totus tibi militet annus,
Hinc igitur ueteris recolens exordia mortis
Ad uitam properabo nouam, lachrymasq; serendo
Gaudia longa metam, nos qui deflemus in Adam

Semina mittentes mox exultabimus omnes
Portantes nostros Christo ueniente maniplos

COMMENTARII.

CHriste faue uotis. *Inuocatio est diuini auxilij ad opus suum prosequendum.* Petisti cœlitus, *id est, à cœlo descendens.* Aliena gerens, *id est, humanitem ante incarnationem.* Tua, *id est, diuinitatē.* Mattheus hoc agens. *Scilicet quod insumpta humanitate apud nos gessisti.* Implet hominem, *id est, habet hominis effigiem ex* Ezechielis *uisione.* Alta uox per deserta. *Ad illud refert quod* Marcus *in initio sui euangelij scribit.* Ego uox clamantis in deserto. Iura sacerdotij. *Incepit enim suum euangelium à sacerdotio* Zachariæ. Ore iuuenci. *Animalis nati ad sacrificium.* Verbo. *Dicens in ipso euangelij initio:* In principio erat uerbum. Totidem tempora. *Quia numerus euangelistarum æquè quatuor anni tempora.* Sic & apostolici. *Vt quatuor euangelistæ, quatuor anni tempora.* Apex duodenus, *id est, culmen duodecim* Apostolorum. Imitatus menses. *Qui in anno æquè sunt duodecim.* Et horas. *Quæ in die sunt duodecim sicut in nocte.* Hic igitur. *Reddit ad illud quod dixerat de ecclesia militante & triumphante & de testamento ueteri & nouo.*

Exordia

Exordia mortis, quæ introducta est per primi parentis peccatum et durauit per totam legem ueterem. Ad *uitam nouam, scilicet euangelicam quia à diebus* Ioannis *Baptistæ regnum cœlorum uim patitur. Matth. cap. 11. Lachrymas serendo.* Ex *Psal. 125. Euntes ibant & flebant mittentes semina sua.*

Finis libri primi.

COELII SEDVLII

PRESBYTERI MIRABILIVM diuinorum, siue paschalis *operis. Liber* II.

DE EXPVLSIONE ADAM DE Paradiso, & quia ab ipso mortalis *sit facta posteritas, per Euam cuius facinus expiatum asserit per Mariã, Gen. 3*

E*xpulerat primogenitum sæuißimus anguis*
Florigera de sedę uirum, blandiq; saporis
Illecebris, lœthũ misero portabat amarum,
Nec solus meritam præsumptor senserat iram
Mortali sub lege iacens, sed prorsus ab ipso

Humanum simul omne genus, heu noxia coniunx.
Noxia tu coniunx magis an draco perfidus ille
Perfidus ille draco, sed tu quoq; noxia coniunx.
Proh dolor æterni fuerant duo. Crescere postquàm
Cœpit, origo perit, cladem'q; à semine sumpsit,
Quid numerosa dies, quid tempore proderat illo
Cernere nongentos, ultra feliciter annos,
Progeniem'q; senum decimam expectare nepotum,
Iam'q; suum nescire genus, cum uicta supremis
Cursibus, extremæ sors irreparabilis horæ
Sera licet uentura foret, longum'q; per æuum
Vita breuis nil esse diu cum fine doleret
Nec reducem spes ferret opem, primi'q; sepulchrum
Terrigenæ, cæca sorberet fauce nepotes,
Ni pius ille sator culpas ignoscere promptus
Reddere difficilis, sua ne factura periret,
Quæ'q; deo similis uiuens astabat imago
Dissimilis de morte foret, ueniale misertus
Instauraret opus, pomis'q; uetaret acerbis
Quæ mandare patres, natorum horrescere dentes,
Donaret'q; suis semper placatus, ut unde
Culpa dedit mortem, pietas daret inde salutem.
Et uelut è spinis mollis rosa surgit acutis,
Nil quod lædat habens matrem'q; obscurat honore

Sic

Sic Euæ de ſtirpe ſacra ueniente Maria
Virginis antiquæ facinus noua uirga piaret.
Vt quoniam natura prior uiciata iacebat
Sub ditione necis, Chriſto naſcente, renaſci
Poſſet homo, & ueteris maculam deponere carnis.

COMMENTARII.

Expulerat. Incipitur liber ſecundus, in quo antequàm aggrediatur Euangelij ſeriem, dicit quædā de lapſu primi hominis: deq; humana reſtauratiõe per Chriſti incarnationem paßionemq;. *Sæuißimus anguis.* Diabolus in forma colubri decipiens Euam, & ex conſequenti Adam. *Primogenitem.* Qui Græce πρωτόπλαςος. *De ſede florigera.* De paradiſo uoluptatis. *Illecebris.* Delitijs. *Lætum amarum.* id eſt, mortem. *Præſumptor ſolus.* Id eſt, qui cibum uetitum præſumpſit. *Iram meritam.* Id eſt, pœnam, id quod præcedit pro eo quod ſequitur. *Sub lege mortali.* Cum potuiſſet permanere immortalis. *Ab ipſo.* Id eſt, poſt ipſum. *Omne genus humanum.* Subaudi ſenſit iram meritam. *Noxia coniunx.* Quæ fuit cauſa tantorum malorum. Et eſt imitatio ex Virgilio in Bucolicis. *Crudelis tu quoque mater. Crudelis mater magis an puer improbus ille. Improbus ille puer: crudelis tu quoque mater.*

Duo. *Scilicet Adam & Eua.* Origo. *Id est, qui ex illis primis propagati sunt.* Perit. *Quemadmodum & primi parentes perierunt.* A semine. *Id est, à prima origine.* Quid numerosa. *Sensus est, quid proderat diu uiuere, si moriendum erat tandem, atq; eundum ad inferos sine ulla redemptionis spe.* Illo tempore. *Scilicet ante Christi passionem.* Nongentos *annos ante diluuium uiuebat humanum genus.* Cum sors æui extremi: *Id est, uitæ finis.* Irreparabilis. *Id est irreuocabilis.* Victa supremis cursibus. *Id est, quæ multitudine annorum tandem uincitur* Ventura foret. *Quia ut dixi, tandem illis moriendũ erat.* Licet sera. *Id est, sero Cum fine, quasi dicat non potest dici longum quod finem habet.* Opem reducem *actiue.* *Id est, quæ reduceret & liberaret, aliâs reducem passiue, ut* Virgilius. *1.* Aeneid. *Vtq; reduces illi ludum.* Sepulchrum. *Id est, inferi, sicut e diuerso,* Genes. *40.* Deduces *canos meos ad inferos, pro quo in* Hebraico *habetur sepulchrum.*

Primi terrigenæ. *id est, primi parentis, qui apud inferos sepultus est.* Nepotes *Id est, illius posteritatẽ.* Promptus. *Facilis.* Reddere *difficilis.* *Id est, reponere et exprobrare.* Astabat imago. *Pro erat.* De morte *Id est, per mortem in quam incurrerat propter peccatum.*

Instauraret opus ueniale. *Id est renouaret hominem,*

qui

qui uenia ex eo dignus erat, quòd ex infirmitate pecca uerat. Pomis acerbis. *Alludit ad prouerbium illud de quo Hieremiæ 31, & Ezechiel. 18. Patres nostri come derunt uuam acerbam et dentes filiorum obstupuerũt id est, qđ patres peccauerunt luerunt filij.* Matrem. *Id est rosæ plantam spinosam.* Obscurat honore. *Id est, sua pulchritudine obumbrat.* Euæ uirginis antiquæ. *Id est, primæ.* Natura prior. *i.* Homo ante natalẽ Chri sti, subiectus morti æternæ. Renasci. *per aquã baptismi*

DE CONCEPTV BEATAE MARIAE à prophetis sæpius prædicto, & Gabriele Archangelo nunciante completo. Lucæ, 1.

HAec uentura senes postquàm dixere prophetæ,
Angelus intactæ cecinit properata Mariæ
Et dictum comitata fides, uterumq; puellæ
Sidereum mox implet onus, rerumq́; creator
Nascendi sub lege fuit, stupet innuba tensos
Virgo sinus, gaudetq́; suum paritura parentem.

COMMENTARII.

HAec uentura. *Quo pacto Gabriel angelus uirgini missus est à deo, ut illi denunciaret Dei uerbum, ex ea carnem esse sumpturum, idq́; factum est. ex Luca cap. 1.* Hæc. *Quæ supra diximus de uerbo in-*

carnando. Cecinit properata. Id eſt, properenter de/ nuntiata. *Fides comitata eſt dictū:* quia uirgo credēs Angelo cōſenſit: & uerbum caro factum eſt. *Sidereum onus.* Id eſt cœleſte uerbum quod incarnatum erat implet uentrem eius. *Sub lege naſcendi.* Id eſt, creaturæ. *Tenſos ſinus.* Id eſt, uterum qui plures ſinus habet diſtentum.

DE PARTV BEATAE MARIAE, ET angelorū in Chriſti natiuitate Deū *laudantium gratulatione* Luc. 1.

IAmq; nouem lapſis decimi de lumine menſis
Fulgebat ſacrata dies, cum uirgine fœta
Promiſſum compleuit opus: uerbum caro factum
In nobis habitare uolens, tunc maximus infans
Intemerata ſui conſeruans uiſcera templi,
Illæſum uacuauit iter, pro uirgine teſtis
Partus adeſt, clauſa ingrediens, & clauſa relinquens.
Quæ noua lux mundo quæ toto gratia cœlo?
Quis fuit ille nitor Mariæ cum Chriſtus ab aluo
Proceßit ſplendore nouo? Velut ipſe decora
Sponſus ouans thalamo forma ſpecioſus amœna
Præ natis hominum, cuius radiante figura
Blandior in labijs diffuſa eſt gratia pulchris.
O facilis pietas, ne nos ſeruile teneret

Peccato

Peccato dominante iugum, seruilia summus
Membra tulit dominus, primiq; ab origine mundi.
Omnia qui proprijs uestit nascentia donis,
Obsitus exiguis habuit uelamina pannis,
Quemq; procellosi non mobilis unda profundi
Terrarum non omne solum, spaciosaq; lati
Non capit aula poli, puerili in corpore plenus
Mansit, & angusto Deus in præsepe quieuit.

COMMENTARII.

IAmq; nouē. Quod est nouē menses ab annūciatione quando Christus Iesus natus ex Maria uirgine incorrupta. Ex Luc. ca. 2. Nanq; nouē, subaudi mensib. Dies sacrata. Scilicet Christo nascente. De lumine. Id est in principio, ut sit præpositio pro præpositione Opus promissū. Scilicet per prophetas, q prædixerūt Christū nasciturum. Habitare in nobis. Id est, in natura humana. Ex Ioan. ca. 1. Sui templi. Id est uteri uirginalis, in quo quia deus habitauit, templum dicitur. Vacuauit iter illæsum. Id est, uacuando uiscera reliquit iter illæsum. Pro uirgine. Id est, in fauorē uirginis, quod uirgo pmansit. Partus est testis. Id est Christus quē ipsa peperit. Clausa ingrediēs Ioā. ca. 21. Venit Iesus ianuis clausis, et stetit in medio discipulorū: et est argumentū à pari. Lux gratia nitor: quasi dicat, incre-

incredibilis Velut sponsus. Ex psal. 18. Et ipse tanq̃ spõsus procedens de thalamo suo, exaltauit ut gigas ad currendũ uiã. Forma speciosus. Ex psal. 44. Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia in labijs tuis. Seruile iugum. Id est, peccatum: nam qui peccatum facit seruus est peccati. Ioan. cap. 8. Membra seruilia. Iuxta illud apostoli Philip. 2. Qui cum in forma dei esset, exinaniuit semetipsum formam serui accipiens. Proprijs donis. Puta pisces, squamma, aues, pluma, arbores, cortices. Obsitus. Id est, inuolutus: sic enim exponit Seruius illud Virgilij 8. Aeneid. Ibat rex obsitus æuo. Profundi procellosi. Id est, maris, quod procellis agitatur, ideò dixit unda mobilis. Mansit plenus. Id est, Integer. Deus quieuit. Huiusmodi enim axiomata ex cõmunicatione idiomatum, ut Theologi dicunt, uerè sunt.

SAlue sancta parens enixa puerpera regem,
Qui cœlum terramq; tenet per secula, cuius
Numen & æterno complectens omnia gyro
Imperium sine fine manet, quæ uentre beato
Gaudia matris habens cum uirginitatis honore,
Nec primam similem uisa es, nec habere sequentem,
Sola sine exemplo placuisti fœmina Christo.

COMMENTARII.

Salue

SAlue sancta parens. Virgini cōgratulatur autor. Gyro æterno. Aut ad mundum archetypum retulit, aut æterno, pro semper posuit. Similem primam. Id est, priorem hoc est, ante te. Nec sequentem. Id est posteriorem, hoc est, post te. Sine exemplo. Quia neq; tu aliam priorem imitata es, neq; te alia posterior.

CHRISTO IESV IN BETHLEEM nato, Herodes & omnis Hierosolyma turbatur cum illo.

Matthæi. 2.

TVnc prius ignaris pastoribus ille creatus
Emicuit, quia pastor erat gregibusq; refulsit
Agnus, & angelicus cecinit miracula cœtus,
Talia Bethleis dum signa geruntur in oris,
Eoi uenere Magi, sæuumq; tyrannum
Grandia sollicitis perturbant nuncia dictis,
Iudaicis nuper populis Orientis ab axe
Progenitum fulsisse ducem, hoc cœlitus astra
Hoc stellam radiare nouam, ferus arbiter aulæ
Aestuat Hebrææ ratus hunc succedere posse
Mox sibimet qui primus erat, tunc fronte serena.
Nubila mentis habens clam mandat ubiq; requiri
Sicut adorandum, quem tractat fraude necandum,
Quid furis Herodes? Christum sermone fateris

Et sen

Et ſenſu iugulare cupis,legemq́; legendo
Negligis,& regi regum tua regna minaris.
Ne tamen inſano careant tua nomina facto
Patrandum ſub honore crucis(ſed crimine gentis)
Herodesq́; alius,quod tu molire uidebit.

DE STELLA MAGOS AD CHRI-
ſtum ducente,& myſticis eo-
rum muneribus. Matth. 2.

ERgo alacres ſummo ſeruantes lumina cœlo
Fixa Magi,ſidusq́; micans regale ſecuti,
Optatam tenuere uiam,quæ lege futura
Duxit adorantes ſacra ad cunabula gentes:
Theſaurisq́; ſimul pro relligione ſolutis
Ipſæ etiam ut poſſent ſpecies oſtendere Chriſtum
Aurea naſcenti fuderunt munera Regi
Thura dedere Deo,myrrham tribuere ſepulchro,
Cur tria dona tamen, quoniam ſpes maxima uitæ eſt.
Hunc numerum confeſſa fides,& tempora ſummus
Cernens cuncta Deus,præſentia,priſca,futura,
Semper adeſt,ſemperq́; fuit:ſemperq́; manebit
In triplici uirtute ſui,tunc cœlitus illi
Per ſomnum moniti,contemnere iuſſa tyranni,
Per loca mutati gradientes deuia callis,
In patriam rediere ſuam,ſic nos quoq; ſanctam

Si cupi-

Si cupimus patriam tandem contingere postquàm
Venimus ad Christum iam non repetamus iniquum.

COMMENTARII.

TVnc prius. Quod nato Christo pastoribus per angelos facta est reuelatio. Ex Luc. ca. 2. Et de magorum adoratione. Matt. 2. Ille creatus. Christus quod ad humanitatẽ attinet, natus. Emicuit. Splendẽs apparuit. Pastoribus ignaris. Id est, nihil tale scientibus. Quia pastor erat. Ipso dicente. Ioannis cap. 10. Ego sum pastor bonus. Agnus. De quo Ioannis cap. 2. Ecce agnus Dei. Gregibus. Id est, pastoribus gregum custodibus. Cecinit miracula. Canendo gloria in excelsis Deo, quod erat mirabile. Talia signa. Id est, miracula sæpe in sacra scriptura.

Oris Bethleis. Nam in Bethlehem natus est. Grandia nuncia, Id est, grandes nouitates, ut sic dicam: nam nuncium pro re quæ nunciatur raro inuenitur.

Ab arce orientis. Inde enim uenerunt magi.

Perturbant. Subaudi Herodem. Dictis sollicitis. Ab effectu pro sollicitantibus. Hoc. Propter hoc.

Astra & nouam stellam. Idem est. Arbiter aulæ Hebrææ. Id est Herodes penes quem erat arbitrium regni. Qui primus erat. Ad Herodem & ad Christum referri potest. Fronte serena. Id est dißimilis uoluntatem

tatem nocendi serenitate uultus. Quid furis. In Herodem autor inuehitur. Fateris Christum. Dicens te uelle ipsum adorare. Sensit. Id est, cogitatione. Legendo negligis. Id est, non intelligis. Minaris tua regna. Id est, per regni potestatem te in illum sæuiturum.

Tua nomina. Quasi dicat. Tu non interimis Christum, sed alius tui nominis hæres curabit illum crucifigi. Patrandum. Ordo est. Alius Herodes. Scilicet Tetrarcha, sub quo Ioannes quoq; Baptista passus est. Videbit. Subaudi scelus. Quid tu molire. Id est, perpetrare cupis, patrandum tamen ab altero. Gentis. Scilicet Iudææ, cuius tu rex non es. Sidus regale. Id est, quod regem natum designabat. Duxit gentes. Id est Magos, qui gentiles erant: quod significabatur in lege futurũ, hoc est, per Euangelij tubam gentes Christo nato, ad populum Dei uocari. Solutis thesauris. Id est, Apertis. Pro religione. Id est, qui religiosum aliquid significabat. Ipse species. Quæ scilicet offerebantur. Foderunt. Id est, ex metallis terræq; uenis eruerunt.

Thura. Quæ in sacrificijs erant peculiaria. Myrrham. Ea enim purgebantur mortui. Vnde Martialis. Et olentem funera myrtham. Quoniam fides, spes maxima. Quia fides est substantia rerum sperãdarum argumentum non apparentium. Hunc numerum. Scilicet

ternarium, hoc est, personarum trinitatem. Et tempo=*ra. Significant quoq; tria illa munera, tria tempora huius seculi. In triplici uirtute, id est, in trinitate perfecta, cuius unaquæq; persona uirtus est. Cœlitus ab angelo. Callis mutati, id est, uiæ anfractuosæ.* Pa*triam. Vnde per peccatum primi hominis exulamus.*

Ad *Christum, id quod fecerunt magi. Iniquum.* Vt *illi qui non redierunt ad Herodem.*

DE SEVITIA HERODIS, ET NEce paruulorum. *Math. 2.*

ERgo *ubi delusum se comperit impius iram*
Rex *aperit, si iure queat* Rex *ille uocari*
Qui pietate caret, propriam qui non regit iram
Ereptumq; gemens facinus sibi ceu leo frendens
Cuius ab ore tener subito cum labitur agnus,
In totum mouet arma gregem, manditq; trahitq;
Molle pecus, trepidæq; uocant sua pignora fœtæ:
Nec quicquàm & uacuas implent balatibus auras,
Haud secus Herodes *Christo stimulatus adempto*
Sternere collisas paruorum strage cateruas,
Immerito non cessat atrox: quo crimine simplex
Turba perit, Cur qui uix dum potuere creari,
Iam meruere mori. Furor est in rege cruento,
Non ratio, Primosq; necans uagitus, & audens

Innumerum patrare nefas, puerilia mactat
Milia, plangoremq́; dedit tot matribus unum.
Hæc laceros crines nudato uertice rupit,
Illa genas secuit, nudum ferit altera pugnis
Pectus, & infelix mater (nec iam modo mater)
Orba super gelidum frustra premit ubera natum
Quis tibi tunc lanio cernenti talia sensus,
Quosúe dabas fremitus, cum uulnera feruere latè
Prospiceres arce ex summa, uastumq́; uideres
Misceri ante oculos tantis plangoribus æquor?
Extinctisq́; tamen quamuis infantibus absens
Præsens Christus erat, qui sancta pericula semper
Suscipit & pœnas alieno in corpore sentit.

COMMENTARII.

Ergo ubi] *Herodes iratus, quod magi ad ipsum non redierũt, cœpit sæuire in infantes omnes, inter quos credibile erat Christum esse. ex Matth. cap. 2 Aperit iram. Quam antea simulauerat. Si iur. Color, est correctio, quia illum regem appellauit. Pietate caret. Cum rex ita debeat subditos tractare ut pater filios, non ut dominus seruos quod est tyranni proprium Non regit iram. Cum rex à regendo dicatur: primum se, deinde alios regere debet summa iusticia, & æquitate. Facinus quo decreuerat magos Christumq́; occidere.*

dere. Agnus collabitur,id est,euadit. Molle pecus,id est,immundum. Fœtæ,id est,oues lactantes,aliâs graui dæ. Verg. Non insueta graues tentabunt pabula fœtas Balatibus quibus uocant suos fœtus. Stimulatur irritatur. Strage immerita: quia infantes nihil tale merebantur. Quo crimine,id est, infantes quid peccauerunt ut perirent. Vix creari,id est,qui uix nati erant,& est usitatus dicendi modus. Non ratio. Quia in rege pro ratione uoluntas est. Necans primos uagitus,id est,pueros,in quos uagientes incidit. Vnum plangorem. Qui tamen ex multis plangentibus resultabat. Infœlix mater antequàm filius trucidetur. Hæc iam modo mater. Filio trucidato: sed orba. sic enim appellatur, quæ filium amisit. Gelidum natum,id est,mortuum. Premit ubera. Quasi illum uelit lactare. Quis tibi tunc. Ex Vergilio quarto æneid. pene ad uerbum. Quis tibi tunc Dido cernenti talia sensus. Quosue dabas gemitus cum feruere littora flammis. Prospiceres arce ex summa totumq; uideres. Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor. Lanio, id est, ô crudelis Herodes & carnifex. Quis sensus. Quia necesse erat illum ex sceleris conscientia torqueri. Aequor. Vergilius pro mari posuit, hic uerò pro campo: quemadmodum primo Georg. At prius ignotum ferro

quam ſcindimus æquor. Quamuis abſens. *Iam enim fugerat in* Aegyptum. Matth.cap.2. *Erat præſens.* Propter illud quod ſequitur. *Suſcipit ſancta pericula,id eſt,ſibi imputat,quod pro ſe alij patiuntur. Sentit.illis condolens,& ſibi annumerans.*

DE DOCTRINA AC MAGIſterio Domini duodeno.Luc.2.

AST ubi biſſenos ætatis contigit annos,
Hoc ſpacium de carne trahens, æuiq́; meatus
Humana pro parte tulit,ſenioribus eſſe
Corde uidebatur ſenior,legisq́; magiſtros
Inter,ut emeritus reſidebat iure magiſter,

COMMENTARII.

AST ubi biſſenos] Quo pacto Ieſu puero duodecim annorum à parentibus in Hieruſalem *dimiſſo,poſt triduum cũ ſapientibus in templo inuentus eſt.*Ex Luca cap.2.*De carne,id eſt,quod ad humanitatem pertinet.*Aeuiq́; meatus*, id eſt,ætatis curſus, idem dicit.*Corde.*Sapientia unde cordati ſapientes, & uecordes inſipientes.*Emeritus magiſter,*id eſt,qui per omnes gradus non modo ad magiſterij culmen peruenerat: ſed tanquam emeritus,& extra omnem ingenij aleam poſitus.*

DE

DE TRICENNARII BAPTISMO Saluatoris, & de Spiritu in columbæ specie uiso. Marc. 1. Luc. 3.

Acto. 1.

NEc mora) quas etenim uolitans per tẽpora mun
Nouit habere moras (usus maiore iuuẽta (dus
Sex quasi lustra gerens placidam Iordanis ad undam
Venit, ut acciperet hoc quod dare uenerat ipse.
Hunc Baptista potens, ut uidit ab amne Ioannes
Quem matris dum uentre latet, nondumq; creatus
Senserat, obstruso iam tunc sermone prophetes
Vt muto genitore fluens (cui munera linguæ,
Post noni taciturna diu spiramina mensis
Parto redduntur nato) mox prædicat: Agnus
Ecce Dei ueniens peccatum tollere mundi,
Tollere cum dicit, quod non habet, hoc mihi tollit:
Non mala ut ipse gerat, sed ut ipse nocentia perdat,
Qualiter in medias dum lux præclara tenebras
Funditur, & proprium non obfuscata serenum
Decutit, expulsas illæsis uultibus umbras.
Sic delicta fugans saluator nostra gerendo
Tersit, & à tactu procul euanescere iußit.
Tunc uada torrentum simplex ingreßus aquarum.
In se cuncta lauat nostræ contagia uitæ

Ipse nihil quod perdat habens, sanctoq; linquentes
Corpore mundauit latices, lymphasq; beauit
Gurgitis, & proprij sacrauit flumina membris,
Senserunt elementa deum, mare fugit, & ipse
Iordanis refluas cursum conuertit in undas,
Nãq; propheta: canẽs quid nã est mare qd' fugis, inqt,
Et tu Iordanis retro quid subtrahis amnem,
Ergo ubi flumineum post mystica dona lauacrum
Egrediens, dominus siccas calcauit habenas,
Confestim patuere poli, sanctusq; columbæ
Spiritus in specie Christum uestiuit honore,
Mansuetumq; docet, multumq; incedere mitem
Per uolucrem, quæ felle caret, natoq; uocato
Voce Patris, triplici Deus ex ratione probatur,
Quod Pater & natus, quod spiritus est ibi sanctus
Quo manet indignus, qui non numerauerit unum.

COMMENTARII.

NEc mora.] Quomodo Iesus uenit ad Iordanẽ ut baptizaretur à Ioanne. Ex Matth. cap. 3. Luc. cap. 3. Nec mora. Non quod non fuerit mora à disputatione duodenis Christi in templi ad baptismum ipsius quod fuit cũ esset triginta annorũ: sed quod omne tẽpus est breue dicit Sedulius. Quid uerò Christus medijs illis duodecim annis egerit, Euãgelistæ nõ dicũt

Sex

Sex lustra. Id est, triginta annos more uulgi, supputando cuiq; lustro quinq; annos. *Quod uenerat da re.* Id est baptismũ. *Ab amne.* Iuxta quod, aut in quo erat alios baptizãs, et est ordo. ut ab amne mox prædicat. Ecce agnus dei etc. *Nondũ creatus.* Id est, natus.

Obtruso sermone prophetæ. Id est, Zachariæ patris sui gutture clauso, ne loq̃ posset. *Fluẽs.* Forte legendũ silens, quia muto patre nõ decebat ut filius loqueretur

Munera linguæ. Id est, officia restituũtur. *Partu nato.* Id est, filio in lucẽ edito, & hoc post spiramina noni mensis. Per quod tẽpus Zacharias fuit mutus. *Tacitura diu.* Per spatiũ illud nouimenstre tacẽtia. Nam ex duobus gutturis officijs, hoc est, spirante ab altero impedito usus est altero. *Ecce agnus dei.* Hoc ex Ioanne cap. 1. insertum est. *Peccatũ mundi.* Sic habetur in Græco, sic in codicibus antiquis latinis, nõ peccata sensus tamen idem. *Tollit mihi.* Id est, à me. *Qualiter* Comparatio est quòd quemadmodum lux expellit tenebras, ipse nihil habens in se tenebricosum, ita Christus peccata mandauit, nullum habens ipse peccatum.

Proprium serenum. Id est, serenitatem.

Illæsis uultibus. Id est, sine ulla lucis offensione.

Procul à tactu. Id est, à contagione ipsius.

Simplex ingressus. Id est, Christus solo ingressu.

Vada. aquarum torrentum. Aquarum. Suplenda est in præposito, aut legendũ, tum in uada. In se. Dñ ipse lauatur. Quod perdat. Non peccatum, non aliquid aliud. Refluas. Id est, retro, hoc est in fontem fluentes. Propheta psal. 113. Quid est tibi mare quod fugisti, & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum. Mystica dona. Quæ designabãt baptismum, post passionem omnes lauandi erant. Arenas siccas. Quæ erant ad Iordanis ripam. Vestiuit Christum honore Quasi nudũ ex baptismo, spiritussanctus in columbæ specie ueniens obumbrauit illum, quod uerò dicit honore ad patris uerba honorifica referendum est: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Per uolucrem quæ felle caret. Sic enim uulgo persuasum est columbam uelle carere, quæ uel ex ea causa mitis & placida est auis. Natoq; uocato. Sensus est ex hoc probatur deum esse triplicem, id est, trinũ in personis, quod superueniente spiritu sancto in columbæ specie, pater appellat filium, dicens: Hic est filius meus dilectus. Vnum scilicet Deum, in substantia uel essentia.

DE QVADRAGENARIO SALVAtoris ieiunio, & trina tentatione peracta. *Matt. 4. Marc. 1. Luc. 4.*

INde quaterdenis iam noctibus atq; diebus,

Ieiunum

Ieiunum dapibus,sacro spiramine plenum
Insidijs tentator adit,doctusq; per artem
Fallaces offerre dapes,si filius,inquit,
Cerneris esse dei,dic ut lapis iste repente
In panis uertatur opem,miracula tanquàm
Hæc non semper agat dominus qui saxea terræ
Viscera fructiferis animans fœcundat aristis,
Et panem de caute creat,hac ergo repulsus
Voce prius,hominem non solo uiuere pane.
Sed cuncto sermone dei labefactus,& amens
Altera uipereis instaurans arma uenenis.
Cum domino montana petit,cunctasq; per orbem
Regnorum monstrauit opes:hæc omnia dicens,
Me tribuente feres,si me prostratus adores,
Quantum peruersus,tantum peruersa locutus,
Scilicet: ut fragilis regni affectaret honores,
Qui populis æterna parat, monstrumq; nephandum
Pronus adoraret,cuius super æthera sedes.
Terra pedum locus est, quē nullus cernit, & omnis
Laudat in excelsis summissa uoce potestas.
Christus adhæc:tantum dominum scriptura deumq;
Iussit adorari,& soli famularier uni,
His quoq; deficiens congreßibus audet iniquus,
Ter sese attollit animo perstare superbo,

Terq́; uolutus humo, fragili confidere bello.
Tunc assumpsit eum sanctam sceleratus in urbem,
Et statuens alti supra fastigia templi,
Si natum genitore deo tete asseris, inquit,
Impiger è summo demissus labere tecto,
Nam scriptura docet, de te mandasse tonantem
Angelicis subuectus, eas ut tutior ulnis,
Ad lapidem ne forte pedem collidere poßis.
O quàm cæca gerit nigro sub pectore corda,
Mens tenebris obscura suis, hunc ardua templi
Culmina & erectæ quamuis fastigia pinnæ
Credidit in præceps horrescere, maxima summi
Curuauit qui membra poli, cœlosq́; per omnes
Vectus in extremæ descendit humillima terræ
Inferiora petens, sed non excelsa relinquens.
Dixerat, & ualidi confossus cuspite uerbi.
Quod tentare suum, dominumq́; deumq́; nequiret
Victoris fugit ora gemens. Tunc hoste repulso
Cœlicolæ aßistunt proceres, cœtusq́; micantes
Angelici Christo famulantur rite ministri.

COMMENTARII.

INde quaterdenis. Quomodo post baptismum Iesus tentatur à diabolo. Ex Matt. ca. 4. Ex Luc. ca. 4. *Plenū sacro spiramine.* Id est, spiritu sancto, à quo du ctus

ctus est in desertũ. Insidijs.Id est,insidiãs uel ex insidijs. Tentator.Qui Græce διάβολος hoc est,calũniator interpretatur. Per artẽ.Id est per dolũ, quo semper utitur. In opẽ panis.Id est,in panẽ quo ieiuno uentri opituleris. Tanq̃ nõ semper.Quasi uelit dicere Sedulius. quotidie hoc agit.Viscera terræ saxea.Id est, terrã saxis permixtã. Aristis frugiferis.Pro spicis posuit,cũ in culmo nihil sit fructuosius arista. Hac uoce Scilicet non in solo pane uiuit homo etc.Labefactus,id est, cõmotus & labans,hoc est,dubitans quid faceret. Altera arma.Id est,cõsilio.Virg .2. Aenei.Et quærere cõscius arma. Vipereis uenenis.Quia nihil nisi qđ mortiferũ est cogitat in hominẽ. Petit mõtana.Sedulius in hoc ordine tentandi Lucã sequitur.Quæ præpostere Matthæus proseqtur. Quantũ peruersus.Quia qualis quisq; est talia loquitur. Scilicet. Verba sunt autoris ironice proferenda, quod per particulam,scilicet designatur.Virgilius. Scilicet is superis labor est.

Super æthera sedes. Iuxta illud Psalmi 10. Dominus in cœlo sedes eius. Esaiæ ultimo. Cœlum mihi sedes est, terra autem mihi scabellum pedum meorum. Et illud Matthæi capite quinto.Non iurare,neque per cœlum, quia thronus Dei est, neque per terram:quia scabellum pedum eius est.

Quem

Quem nullus cernit. Ioan. cap.1. *Deum nemo uidit unquàm.* *Omnis potestas.* Et per potestates intellige reliquos omnes ordines. *Voce summissa.* Psal. 73. Te decet hymnus deus in Syon. pro quo in Hebræo silentium in Syon habetur. *Scriptura* Deut. cap.6. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua &c. *His quoq;*. Superioribus duabus tentanda uijs. *Iniquis congreßibus.* Quia non erant ad certandum pares. *Ter.* Id est, tertio. *Audet perstare.* Id est rebellare. *Confidere.* In malam partem, & est Virgilij imitatio ex 4. Aenei. Ter sese attollens cubitoq; innixa leuauit: Ter reuoluta toro est *In urbem sanctam.* Quia in ea erat templum, & uerus Dei cultus. *Fastigia.* Pro pinnaculo uel pinna, posuit. Græcis est, πτερύγιον diminutiuum ab ala, quod in alarũ morem motetur. Et pinna est summitas muri, uel altius rei. Nam scriptura docet. Psal. 90. Quoniam deus mandauit de te, ut custodiant te in omnibus uijs tuis, in manibus portabunt te: ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. *Vlnis angelicis.* Id est, intra cõplexum brachiorum. *Mens obscura.* Qualis est diaboli.

Cœca corda sub pectore nigro. Duplex metonomya est, pectus pro corde, & cor pro mente, quæ omnia in Diabolo nigra atq; deprauata sunt. *Hũc ardua tem*

pli

pli. Ordo *est, diabolus credidit hunc esse Christum. Horrescere. Id est, timere. Ardua culmina templi. In præceps. Id est, in præcipitiũ subaudi posita. Et fastigia pinnæ. Id est, pinnaculi. Quamuis erectæ. Id est, quantumuis arduæ. Curuauit membra poli. Cum carnẽ accepit,* Ex *Psal. 17. Inclinabit cœlos et descen det. Humillima terræ. Id est, in terra quæ omnibus mundi partibus inferior est. Inferiora. Id est, humanitate.* Excel*sa. Id est, diuinitatem. Confossus cuspide uerbi, id est, saluatoris responso uictus. Quod nequiret, id est, non deberet. Victoris. Scilicet Christi. Cœlicolæ proceres. Id est, angeli. Ministri cœtus angelici micantem. Idem dicit alijs uerbis.*

DE ELECTIONE PISCATORVM ad Apostolatum.

Matth. 4. Marc. 1. Lucæ. 5.

PRotinus ergo uiros ex piscatoribus aptos,
Humanas piscari animas quæ lubrica mundi.
Gaudia sectantes tanquàm uada cærula ponti
Cæcaq́; præcipites tranant incerta profundi
Discipulos iubet esse suos, talesq́; supernæ
Conciliat uitæ, quos non uentosa loquendi
Gloria, nec uana de nobilitate superbus
Sanguis alat, sed fama tacens, humiliq́; refulgens

Mente

Mente nitor, cœlo faciat de plebe propinquos
Nam quæ stulta potens elegit, & infima mundi
Fortia confringens deus & sapientia perdens.

Commentarij. PRotinus ergo. Quod ambulās Iesus iuxta mare Galileæ uidit duos fratres, Petrū et Andream et paulo post Iacobū & Ioannē filios Zebedei: quos omnes quatuor in disciplinatū uocauit. Ex Matt. cap. 4.

Protinus. Nō statim post diaboli tentationē, quia postea rediit in Galilæā, et moratus est Capharnaum, et inde uocauit discipulos. Ergo protinus. Id est, paulo post. Viros ex piscatoribus. Ordo est. Iubet esse suos discipulos uiros ex piscatoribus aptos piscari animas humanas, quæ scilicet animæ. Tanquàm cerula uaga, id est maria spaciosa huius mūdi, de quo in psal. 4. Hoc mare magnum & spatiosum. Tranant præcipites. Id est, mente perturbati quasi natando errāt.

Tales. Quasi dicat, simplices, mites, humilesq;. Gloria loquendi. Id est, nō oratores & philosophos. Superbus sanguis. Scilicet generosus, qui facit homines superbos. Fama tacēs. Id est, obscura et nō celebris. Nitor refulgens mente. Id est, quorū celebritas tota est in animo. De plebe. Id est de infima cōditione. Stulta et infima mūdi. Ex 1. Cor. ca. 1. Perdēs sapiētia, id est, sapientes huius mūdi. Perdā inqt sapientiā sapientum.

DE

DE PATERNA APPELLATIONE.

Qvin etiam celerem cupiens conferre salutem
Orandi præcepta dedit, iudexq; benignus
Indulgenda peti breuiter iubet ut cito præstet
Sic dicens: Orate patrem baptismate nostrum
Iure suum puopriumq; homini concessit honorem
Et quod solus habet cunctos permisit habere.
Qui dominũ cœli patrem memoramus in ipso
Iam fratres nos esse decet, nec origine carnis
Germanum tractare odium, sed spiritus igne
Flagrantes abolere doli monimenta uetusti,
Atq; nouum gestare hominem, nec forsan ab alto
Degenerent terrena deo, cui nos duce Christo
Fecit adoptiuos cœlestis gratia natos

Pater noster qui es in cœlis. Matth. 6.

DE SANCTIFICATIONE NOminis Dei.

SAnctificatur ubi Dominus, qui cuncta creando
Sanctificat, nisi corde pio, nisi pectore casto.
Vt mereamur eum nos sanctificare colendo.
Annuet ipse prior, sicut benedicier idem
Se iubet à nobis, à quo benedicimur omnes

Sanctificetur nomen tuum. Luc. 12.

DE ADVENTV REGNI.

ADueniat regnũ iamiam quoq; scilicet illud
Morte uacãs, & fine carẽs, cui nulla per æuũ
Tempora succedent, quia nescit tempus habere,

Adueniat regnum tuum.

Conti

Continuus ſine nocte dies, ubi principe Christo
Nobile perpetua caput amplectente corona.
Victor opima ferens gaudebit præmia miles.

DE EFFECTV VOLVNTATIS DEI

Fiat uoluntas tua ſicut in cœ
lo & in terra.

H*Oc iugibus uotis, hoc nocte dieq́; precemur,*
Illius ut fiat cœlo terraq́; uoluntas,
Qui nuſquàm uult eſſe nefas, hoſtemq́; nocentem
Vtq́; polo, ſic pellat humo, ne corpora noſtra
Tanquàm uile ſolum, ſæuus ſibi uendicet hydrus,
Sed qui cuncta fouet plena pietate redundans
Omnipotens, animas pariter conſeruet & artus,
Altera pars etenim cœli ſumus, altera terræ.

DE QVOTIDIANO PANE. PA-
nem noſtrũ quotidianum da
nobis hodie.

A*Nnonam fidei ſperamus pane diurno,*
Ne mẽs noſtra famẽ doctrinæ ſentiat unquàm
A Chriſto ieiuna ſuo, qui corpore & ore
Nos ſaturat ſimul ipſe, manens uerbumq́; cibusq́;,
Dulcia nam domini noſtris in faucibus hærent
Eloquia, exuperantq́; fauos atq; omnia mella.

DE DI-

DE DIMISSIONE DEBITORVM

Et dimitte nobis debita nostra sicut, &c.

DEbita laxari qui nobis cuncta rogamus.
Nos quoq; laxemus, proprij nam cautio uerbi
Spondentes manifesta tenet, grauiusq; soluti
Nectimur alterius si soluere uincla negamus,
Incipietq; pius decies millena talenta
Dimittens dominus, si nos affligere propter
Denarios centum conseruum senserit ullum,
Tradere confestim tortoribus, inq; feroci
Carcere constricti non permittemur abire,
Donec cuncta breuem reddamus adusq; quadrantem.

DE TENTATIONE VITANDA.

Et ne nos inducas in tentationem.

NOn quia nos dominus lucis uia, semita pacis
In laqueos tentantis agat, sed cũ mala nostra
Deserit, ire sinit: nam quisquis retia mundi
Deliciosa sequens, luxus & gaudia blandæ
Perditionis amat: Deus hunc, uirtutis amator,
Linquit, & ingreditur qua se tentatio ducit.
Iugibus hanc igitur studijs uitemus & arctum
Corde petamus iter, tenuis qua semita monstrat
Ire per angustam regna ad cœlestia portam.

DE LIBERATIONE A MALO. SED libera nos à malo.

SI cupimus uitare malum, debemus adire
Sectariq; bonum, hic quia liberat, ille trucidat,
Hic alit, ille necat: nam quantum sidera terris:
Ignis aquis: lumen tenebris: concordia bellis:
Vita sepulturis: tantum bona longius absunt
Dissociata malis, dextrum quicunq; necesse est
Aut leuum gradiatur iter. Sed dextra bonorum
Semita conspicuos uocat in sua gaudia iustos.
Inq; tuos Patriarcha sinus: At læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit,
Ergo agnis ouibusq; Dei est hæc sola uoluntas
Et bona libertas euadere torua cruenti
Ora lupi, uitaq; frui per pascua Christi.

COMMENTARII.

QVin etiam. Docet quemadmodum discipuli debeant orare, & exponit orationem dominicam, hoc est, Pater noster. Ex Matthæo cap. 6. Et Luca 11. Celerem salutem, breuiter orando, quam celeriter præstabat. Indulgenda, id est, concedenda. Baptismate. Quo facti sumus illius filij adoptiui. Iure suum, id est, per naturam. Proprium honorem, scilicet, filiationis cõmunicauit nobis. In ipso fratres.

Quia

Quia si filij dei patris sumus, ergo Christi fratres. Germanū odiū. Ad illud referendū, qđ Cain Abel fratrē occidit. Origine mūdi, supplenda est præpositio in uel ab Spiritus igne, id est, amore. Nouum gestare hominem. Ad Ephes. 4. Induite nouū hominē qui secūdū deū creatus. Terrena degenerent à Deo. i. homines desinant esse filij dei: qui gratia Christo fecit nos filios adoptiuos. Sanctificetur ubi. Secunda petitio et legendum interrogatiue quasi dicat. Nusquàm sanctificādus est, nisi in corde puro. Annuat ipse prior. Sensus est ut nos possumus illum sanctificare per gratiam præueniendo ut cum nos illū sanctificauerimus in nobis: tunc ille sanctificet nos in se. Sicut benedicier idem. Per similitudinem loquendi modum exponit, quod de sanctificatione dicit. Adueniat regnū tuū, Tertia petitio quæ est retributio iustorum. Quod subaudi regnum. Ad quod ipse respondet. Vacās morte. i. immortale. Fine carens id est, interminabile. Nulla tempora. Quia illius duratio non mensuretur tempore. Sine nocte dies. Quia ibi nulla est uicißitudinis obumbratio: sed lux quædam inacceßibilis, de qua 1 Timo. ca. . Principe Christo, qui est caput ecclesiæ, cuius nos sumus membra.

Nobile caput, id est, nobilitatum. Præmia opima, id est, sicut spolia opima dicebantur,

quæ de rege uicto ferebat rex uictor. Vtq; polo ſic pellat humo,id eſt,ſicut in cœlo & in terra,id eſt, ſicut in anima iuſti,ita & in carne quod ſtatim declarat,dicens: Nec hydrus ſæuus,id eſt,ſerpens antiquus Vindicet ſibi,id eſt, approprict. Tanquàm uile ſolum,id eſt,terram inertem,& alludit ad ſerpentis naturam quæ terra ueſcitur,ut dicit Verg. Nigris exeſa chelydris. Animas & artus.Quæ per cœlum & terram intelliguntur. An nouam fidei. Quæ per panem quotidianum intelligitur,ſiue diurnū,& eſt quarta petitio.Ieiuna à Chriſto,id eſt,illius expers & uacua. Corpore & ore.i.ſui corporis ſacramento ,& uerbi prædicatione.Verbū & cibus.Quorū utrunq; ad animæ refectionem pertinet.Dulcia nam domini.Ex Pſal 118. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo.Debita laxari.Quinta petitio eſt.Eſt autē laxari debita.i.condonari & remitti nobis peccata noſtra: quibus eramus obnoxij atq; deuincti: nā laxare eſt,quod uinctum eſt ſoluere.Laxemus,ſubaudi ijs qui nos offenderūt.Nā cautio,id eſt inſtrumentū ſiue cōtractus corā tabellione et teſtibus in quo quis ſe obligauit Tenet ſpōdentes,id eſt,obligat. Soluti,id eſt,uenia condonati.Vincula alterius,id eſt, alterum uenia proſequi. Incipietq; pius.Hoc ex euangelio Matth. cap. 18

De domi-

De domino qui remisit seruo debitori decem milia talenta: isq; deinde conseruum debentem sibi centum denarios cogebat ut redderet. Tradere. Ordo est incipiet tradere nos tortoribus. Abire scilicet è carcere. Ad breuem quadrantem, id est, nouißimum, ut euangelista dicit. Non quod nos. Hæc est sexta petitio. Dominus lucis. Qui dixit Ioannis 8. Ego sum lux mundi. Semita pacis. De qua Luce 1. Ad dirigendos pedes nostros in uiam pacis. In laqueos tentantis, id est, diaboli 1 Thimothei 6. Mala nostra, id est, nos qui mali sumus. Ire sinit. Tanquàm desperans de nostra salute. Nam quisquis. Pluribus uerbis adhuc exponit quod dixerat Qua tentatio ducit. Quia derelictus à Deo trahitur aut ducitur à concupiscentia sua. Ab hac scilicet tentatione. Arctum iter, quia arcta est uia quæ ducit ad uitam. Matthæi cap. 2. Quæ sententia similis illi apud Hesiodum. Sudorem posuere Dei uirtutis ad arcem. Deinde subdit septimam petitionem dicens. Si cupimus uitare malum. Iuxta illud Psalmographi. Declina à malo & fac bonum. sed hic genere masculino malum pro diabolo: bonum pro Deo accipere debemus. Nam quantum sidera terris. Comparationes sunt notæ. Dextrum aut leuum iter. Vt dextrum sit bonorum, leuum malorum. Persius. Surgente dextro

monstrauit limite callem. Patriarcha. Scilicet ô Abraham. In tuos sinus. Quo iusti descendebant ante passionẽ saluatoris. Nunc uerò per sinus Abrahã intelligimus regnũ cœlorũ: quo duce Christo et ipse per uenit. At leua malorum. Ex Vergilio 6. Aeneid. est sumptum. Est hæc uoluntas. Id est, esse debet. Bona libertas. Quia quemadmodum qui facit peccatum, seruus est peccati: ita ediuerso qui seruit Deo liber est uera libertate: ad quam sequitur gehenne fuga & æternæ beatitudinis consecutio.

COELII SEDVLII

MIRABILIVM DIVINORVM LIBER III.

DE AQVA IN VINVM CONuersa. Ioan. 2.

P Rima suæ dominus thalamis dignatus adesse.
Virtutis documẽta dedit cõuiuaq; præsens.
Pascere non pasci ueniens mirabile fusas
In uinum conuertit aquas, dimittere gaudent
Pallorem latices, mutauit læta saporem

Vnda

Vnda suum, largita merum, mensasq; per omnes
Dulcia non nato rubuerunt pocula musto.
Impleuit sex ergo lacus, hoc nectare Christus,
Quippe ferax qui uitis erat, uirtute colona
Omnia fructificans, cuius sub tegmine blando
Mitis in occiduas enutrit pampinus uuas.

COMMENTARII.

P*Rima suæ dominus.* Quomodo Iesus uocatus ad nuptias in Cana Galilææ cũ matre & discipulis deficiente uino aquam in uinum mutauit. Ex Ioan. ca. 2. *Thalamis.* Id est, nuptijs. *Documenta suæ uirtutis.* Id est, experimenta suæ potentiæ.

Mirabile. Interiectio est pro res miranda. *Aquas fusas.* Intellige in hydrias. *Pallorem.* Qui color est uini optimi in genere uini albi, giluum appellat. Aulus Gellius. *Vnda læta.* Cum transiret in aliam speciem.

Rubuerunt. Id est, in uinum rubrum mutata sunt, ut quædam ex hydrijs aquæ in uinum giluum, quædam in rubrum mutata sint. *Non nato musto.* Id est, non natiuo: nam alias ex musto fit uinum. *Sex lacus.* Lacus proprie sunt receptacula illa, in quæ defluit mustum ex torculari, sed hic pro hydrijs posuit. *Hoc nectare* Id est, uino cœlesti: nã nectar potus deorũ est. *Vitis ferax,* Ioan. 15. Ego sum uitis uera. *Virtute colona.*

Id est, uirtute & potestate sua agricolante. Pampinus mitis. Id est, uir iustus, ipso dicente: Ego sum uitis & uos palmites. Sub cuius tegmine. Id est, protectione: quia palmes nisi in uite non uiuit.

DE FILIO REGVLI ABSENte domino uerbo sanato.

Ioannis. 4.

Post regulus nato quidam moriente rogabat
Flebilis, & supplex dominum quò uiseret ægrũ
Febre laborantem puerum, trepidamq; uetaret
Labi animam de sede sua, tunc larga potestas
Credenti quæ nulla negat, nec dona retardat
Velocem comitata fidem, sermone salutem
Concedens facili, uiuit iam filius, inquit,
Perge tuus. Quantum imperij fert iußio Christi
Non dixit uicturus erit, sed iam quia uiuit
More Dei, qui cuncta priusquàm nata uidendo
Præteritum cernit, quicquid uult esse futurum.

DE EO QVOD DOMINVS LOca peragrauit cunctos sanando languores, *Matt. 4. & 9.*

Inde salutiferis incedens greßibus urbes
Oppida, rura, casas, uicos, castella peragrans
Omnia, depulsis sanabat corpora morbis.

CO M-

COMMENTARII.

Regulus. De Filio reguli à saluatore nostro Capharnaum sanitati restituto. Ex Ioanne cap. 4 Quò uiseret. prout uiseret. Animam trepidam. Quia cuiq; uiuere ipsum dulce est. De sede sua. Id est, de corpore, quod est quasi animæ domicilium.

Nulla negat. Quia fidelis nihil postulat, nisi quod honestum est. Comitata fidem. Quia dona statim sequuntur credentem. Facili sermone. Id est, solo uerbo. Perge. Per parenthesim dictum est, id est, uade et uide, an ita sit. Quantum imperij. Per admirationem legendum est, id est, quàm imperiosa est. Prius quàm nata uidendo. Videtur Sedulius intelligere quod cum Saluator noster dixit Regulo: Filius tuus uiuit, non ilico sanatus est. Sed postea ex eo quod iam erat illi præsens siue præteritum, quod apud alios erat futurum, sed ex Euangelistæ contextu facile colligitur: quod qua hora dixit filius tuus uiuit: eadem & sanatus est. Vrbes. Omne oppidum est urbs præter Romam, quæ non est oppidum. Rura quæ coluntur. Casas. Tuguria in agris. Vicos. Qui muro non sunt circundati sicut castella quæ sunt muro cincta.

DE LEPROSO A DOMINO mundato. Matth. 8.

Ecce autem medio clamans ex agmine turbæ
Leprosus poscebat opem, uariosq; per artus
Plus candore miser, Si uis domine, inquit, ab istis
Me maculis mundare potes: uolo Christus ut inquit,
Confestim redit una cutis, proprioq; decore
Læta peregrinam mutarunt membra figuram,
Inq; suo (magis est) uix agnitus ille colore.

COMMENTARII.

Ecce autem. Quomodo descendente Iesu de monte ubi longum sermonem fecit: mundauit leprosum. Ex Matt. ca. 8. & Luc. cap. 5. Plus miser candore miser. Id est, lepra candida, quam latini uitiliginem Græci ἄλφον uocant proprie. nam lepra omnis fœda cutis deformatio est. Vt Christus inquit. Id est, dixit uolo mūdare. Vna cutis. Id est, cōtinuata et unius coloris. Figurā peregrinā. Id est, aduenticiā & non propriā. Magis in suo colore. Id est, proprio et naturali. Vix est agnitus. Ab ijs q̄ illū antea cognoscebant.

DE SOCRV PETRI FEBRICITANte manus dominicæ tactu sanata. Matth. 8.

Forte Petri ualidæ torquebat lampadis æstu

Febris

Febris anhela socrum, dubioq; in funere pendens
Saucia sub gelidis ardebat uita periclis,
Immensusq; calor, frigus lethale coquebat.
At postquàm fessos domini manus attigit artus,
Igneus ardor abit, totisq; extincta medullis,
Fonte latentis aquæ cecidit uiolentia flammæ

COMMENTARII.

FOrte Petri. Socrũ Simonis Petri febricitantẽ dominus per impositionẽ manus curauit. Ex Matt. cap. 8. Luc. 4. *Aestu lampadis.* Id est, *calore febris.*

Febris anhela. Id est, *quæ illã præ nimio calore cogebat.* Anhelare. Id est, *crebro à spiritus ducere.*

Periclis gelidis. Id est, *mortiferis.* Virgilius. Et *cum frigida mors anima subduxerit artus.* Aut *ad horrorem qui febrem præcedit referendum est. unde subdit* Frigus lœthale coquebat. Fonte latentis aquæ. Id est, *Christi, qui est fons aquæ salientis in uitam æternam.* Ioannis cap. 3.

DE SPIRITVVM EXPVLSIONE NIgrorum, & à diuersa populis clade saluatis. *Matth.* 4.

QVin etiam rabidas nigrorum depulit iras
Spirituum, ne flatus atrox laceraret iniqua
Peste homines, operisq; Dei uexaret honorem,

Quem

Quem norat non esse Dei, passimq; cateruas
Vt prius innumeras pulso languore saluti
Reddidit, & uaria populus à clade leuauit.

COMMENTARII.

QVin etiam. Quod saluator noster dæmonia habentes, & uarijs languoribus ægrotantes curabat. Ex Matthæo cap. 4. Spirituum nigrorum Id est, dæmonum. Operis dei. Id est hominis. Quem no tat non esse deum. quid si legas nõ esse reum. Id est, culpa dignum, ut stet sensus. Vt prius. Id est, quemadmodum & prius fecit.

DE TEMPESTATE MARIS, IMPErio domini uerbi dei sedata. Matth. 8.

INde marina petens, arentes greßibus algas
Preßit, & exiguæ conscendens robora cymbæ
Aequoreas intrauit aquas, dominumq; sequentes
Discipuli, placido librabant carbasa ponto,
Iam procul à terris fuerat ratis, actaq; flabris
Sulcabant medium puppis secura profundum.
Cum subito fera surgit hyems, pelagusq; procellis
Vertitur & trepidam quatiunt uada salsa carinam.
Perculerat formido animos, seseq; putabant
Naufraga littoreis iam tendere brachia saxis,
Ipse autem placidum carpebat pectore somnum

Maiesta

Maiestate uigil, qui non dormitat in æuum.
Qui regit Israël, neq; prorsus dormiet unquàm:
Ergò ubi pulsa quies cunctis clamantibus una
Voce simul miserere citus, miserere perimus,
Auxilio succurre pio, nil uota moratus
Exurgens dominus, ualidis mitescere uentis
Imperat, & dicto citius tumida æquora placat:
Non erat illa feri pugnax audacia ponti,
In dominum tumidas quæ surgere cogeret undas
Nec metuenda truces agitabant flamina uires,
Sed lætum exiliens Christo mare compulit imum
Obsequio feruere fretum, rapidoq; uolatu
Mouerunt auidas uentorum gaudia pennas.

COMMENTARII.

INde marina. Quomodo Christo, id est, naui dormiente ingruit tempestas ualida, qui à discipulis excitatus tempestatem sedauit. Ex Matth. cap. 7. & Luca cap. 7. Marina. Littora maris. Algas arentes. Quas unde ad littus appulerant. Conscendens robora cymbæ, id est, cymbam roboream propriè aut ligneam, si largo modo accipiatur. Librabant carbasa. Id est, moderabantur uela carbasina. Est autem Carbasus lini quoddam genus. Ponto placido. Id est, tranquillo. Puppis secura acta flabris. Id est, impulsa

impulsa uentis: à flando dicta flabra. Fera hyems. Id est, tempestas ualida. Virgilius. *Noctem hyememq́; ferens.* Vertitur. *Miscetur & perturbatur.* Vada salsa. Id est, maria dicta, quod per ea nauigantes uadant.
Perculerat. Id est, perturbauerat. Naufraga brachia. Id est, ipsi naufragi. Tendere. Id est, natando iactare. Maiestate uigil. *Quia dormiebat humanitas, & uigilabat diuinitas.* Canticorũ 5. *Ego dormio & cor meum uigilat.* Quia non dormitat. Ex Psalmo. 121. *Non dormitabit, neq; dormiet qui custodit Israël.*
Quies. Id est somnus: queadmodum uigilia est labor. Virgilius. *Dulcis & alta quies.* Nil uota morans. Id est non expectans ut discipuli cõciperent uota naufragorum more. Mitescere imperat. Id est, ut mitescant. Dicto citius. Id est, breuiori tempore quàm dici posset, & est. Virgilij in 1 Aeneid. *Sic ait & dicto citius tumida æquora placat.* Non erat. *Sensus est. quod illa uentorum marisq́; concitatio non sæuire uolebant in Christum: imò gestiebant illi inseruire atq; obsequi imperio illius.* Audacia pugnax. Id est, ut pugnaret. Vires truces. Id est, terribiles. Flamina. Id est, uentos, ut supra flabra. Exiliens Christo. Id est, præ nimia lætitia illi exultans. Imum fretum. Id est, ab imis sedibus mare profundum. Obsequio. Id est, ut illi

et illi obsequatur. Gaudia uentorū. Id est, uenti gaudentes. Mouerunt pennas. Venti nanq; à poëtis finguntur alas habere. Iuuenal. Nam dum se continet auster. Dum sedet & madidas siccat in carcere pennas.

DE DVOBVS A LEGIONE DAEmonum curatis illis in porcos missis. Matth. 8. Marc. 5. Luc. 8.

INterea placido transuectus marmore, puppim
Liquerat, & medios lustrabat paßibus agros,
Cum procul è tumulis gemino stridore ruentes.
Prosiluere uiri, quos non mala dæmone pauco
Sed legio uexabat atrox, nexuq́; cruento
Sæua catenatis gestantes uincla lacertis
Angebat quoq; pœna duplex: heu dira furoris
Conditio, qui uim patitur magis ille ligatur,
Tunc domini præcepta tremens exire iubentis
Spiritus infelix, hominem non audet adire,
Effigiem reddens quam Christū cernit habere.
Sed pecus immunda gaudens lue, semper amicum
Sordibus atq; olido consuetum uiuere cœno,
Pro meritis petiere suis, tristesq́; phalanges
Porcinum tenuere gregem, niger, hispidus, horrens,
Talem quippe domum dignus fuit hospes habere.

COMMENTARII,

Interea

INterea quo pacto saluator noster in terra Gerasenorum duos demonia habentes liberauit. Ex Mattheo cap. 8. Placido marmore. i. mari, ut supra. Viri prosiluere, scilicet illi duo dæmoniaci. atqui Marcus et Lucas unum tantum dicunt. Quos non mala. Repete ab inferioribus uexabant. Pauco dæmone. i. pauci demones mali. Legio atrox, id est, tanta multitudo, quanta est militum in legione. Gestabant uincla. Non tunc: quia ruptis uinculis eò confugerant: ut Lucas cap. 8. & Marcus cap. 5. narrant. Pœna duplex, scilicet dæmonum & uinculorum. Magis ligatur. Cum furiosi ne uim inferant uinciri debeant: hi qui uim patiuntur: magis ligantur. Hominem. Eundemq; deum Christum. Effigiem, id est, oris uultusq; maiestatem. Sed pecus. Ordo est. Sed petiere pecus. Gaudens lue immunda, id est, gregem porcorum. Amicū. Sordibus Horat. Vixisset canis immundus uel amica lutosus. Phalanges, id est, legio illa. Liuius. Phalanges lingua Macedonum appellantur cunei. Vegetius. Phalangem dicit habere tria milia armatorum. Niger hospes, id est, dæmon siue genius niger.

DE PARALYTICO DIMISSIS protinus sanato peccatis

Matth. 9.

Intrauit

Hinc alias dominus pelagi delatus in oras
Intrauit natale solum, quo corpore nasci
Se uoluit, patriamq; sibi pater ipse dicauit:
Ecce aderant uiuum portantes iamq; cadauer
Bis bina ceruice uiri, lectoq; cubantem
Vix hominem cui uita manens sine corporis usu,
Mortis imago fuit, resolutaq; membra iacebant
Officijs deserta suis, fluxosq; per artus
Languida demißis pendebant uincula neruis.
Hunc ubi uirtutum dominus conspexit egentem
Robore, peccatis primum mundauit ademptis,
Quæ generant augmenta malis, miseroq; iacenti
Surge, ait, & proprium scapulis attolle grabratum,
Inq; tuam descende domum, nil iussa moratus
Cui fuerat concessa salus, uestigia linquens
Tandem aliena, suis lætatur uadere plantis,
Vectoremq; suum grata mercede reuexit.

COMMENTARII.

Hinc alias. Quo pacto cum uenisset Iesus in patriam suam Nazereth siue Capharnaum curauit paralyticum. Ex Matth. cap. 8 atq; alijs tribus. Natale solum, id est, in patriam: sed Marcus cap. 2 dicit hoc factum esse Capharnaum. Matthæus Nazareth uidetur innuere; cum dicit patriã suam cui astipulatur

Sedulius. Sunt qui dicunt Capharnaum domini patriam, propterea quod erat ciuitas metropolis Galileæ. Et ut Hieronymus ait miraculorum domini familiaris Nasci corpore. Atqui in Bethleem natus est, non Nazareth aut Capharnaum, ergo nasci pro concipi & educari accipiendum est. Pater ipse cum dixit Matth. cap. 2. Quoniam Nazareus uocabitur. Viuum iamq; cadauer, id est, paralyticum qui & si uiuit non habet usum membrorum. Bis bina ceruice, id est, quatuor uiri ceruicibus illum portantes. Iuue. Cum iam sexta ceruice feratur. Vix hominem. Idem dicit. Resoluta membra. Paralysis enim resolutio interpretatur. Fluxos per artus, id est, resolutos ut supra & quod sequitur. Neruis demißis, id est, resolutis. Egentem uirtutum. Prima ut illi peccata remitterentur: altera ut sanaretur. Nil moratus iussa, id est exequens. Aliena uestigia, scilicet illorum à quibus portabatur. Vectorem suum, id est, seipsum: nam uector est qui uehitur, uel uectorem suum, id est, grabbatum quo uehebatur. Mercede grata. Quia ab alijs uehebatur mercede sed non grata.

DE-

DE PRECE ARCHISYNAGOGI pro filia suscitanda. Matth. 9 Lucæ. 8.

PRincipis interea synagogæ filia, clauso
Functa die superas moriens amiserat auras
At genitor cuius finis edax spem prolis adultæ
Sustulerat, sanctos domini lachrymansq; gemensq;
Corruit ante pedes, uix uerba precantia fari
Singultu quatiente ualens, miserere parentis
Orbati miserere senis, modo filia dicens
Vnica uirgineis nec adhuc matura sub annis
Occidit & misero patris mihi nomen ademit:
Affer opem, lapsamq; animam per membra refunde
Qui totum præstare potes, hæc inquit: & autor
Lucis, ad extinctæ pergebat funera, gressum
Vix populo stipante mouens, permixtaq; turbis
Ibat inundantem mulier perpessa cruorem
Quæ magnas tenuarat opes, ut sanior esset
Exhaustaq; domo, nec proficiente medela,
Perdiderat proprium pariter cum sanguine censum
Ast ubi credentis iam sano in pectore cœpit
Diues adesse fides, medijs immersa cateruis
Nititur auersi uel filum tangere Christi.
Posteriusq; latens subitam furata salutem

Extrema de ueste rapit, sicciscq; fluentis
Damnauit patulas audax fiducia uenas
Senserat ista deus, cuius de fonte cucurrit
Quod uirtus secreta dedit, furtumq́; fidele
Laudat, & egregiæ tribuit sua uota rapinæ.

DE PRAEDICTAE SVSCITATIO-
ne puellæ. Lucæ 8.

VEntum erat ad mœsti lugentia culmina tecti,
Deflentemq́; domũ, moriens ubi uirgo iacebat
Extremum sortita diem, trepidusq́; tumultus
Omnia lamentis u lulans implebat amaris,
Funereosq́; modos cantu lachrymante gerebant
Tibicines, plangorq́; frequens confuderat ædes.
Ponite solicita conceptos mente dolores,
Hic sopor est Saluator ait, nec funus adesse
Credite, nec somno positam lugere puellam.
Dixerat, & gelidum constrictum morte cadauer
Spiritus igne fouet, uerboq́; immobile corpus
Suscitat, atq; semel genitam bis uiuere præstat.
Obstupuere animis inopinaq́; uota parentes,
Aspiciunt, uersisq; modis per gaudia plaudunt.

COMMENTARII.

PRincipis] *Quo pacto Iairus princeps synagogæ rogat dominũ, ut filiã suã mortuã suscitet, id qđ* *fecit*

fecit sed inter eundum mulierem hæmoroissam curauit Ex Matth.cap.9.Principis.Lucas nomen expreßit Iairum appellans.Clauso die,id est,finito. Verg.2 æn. Ante diem clauso componet uesper olympo.Auras superas,id est,hunc aërem quem spiramus, qui respectu inferorum superus est. Verg.6 æn. Superasq; euadere ad auras. Finis edax,id est, mors omnia consumens rodensq;. Spem prolis, id est, filiam ex qua suscepturus erat nepotes. Vergilius.2 æn. Quinquaginta intus thalami spes tanta nepotum. Matura. Ad nuptias. Vergilius 7. Iam matura uiro iam plenis nubilis annis. Nomen patris. Quia pater & filia nomina sunt ad aliquid dicta.Refunde animã,id est,iterum redde.Auctor lucis.Qui est lux & lucis origo.Ad funera extinctæ,scilicet,puellæ.Vix mouens gressum populo stipante,id est, propter nimiam populi frequentiam. Cruorem inundantem, id est, fluxum sanguinis. Tenuarat opes. Distribuendo patrimonium medicis & pharmacopolis.Domo exhausta, id est,re familiari euacuata.Censum cũ sanguine,id est,patrimonium cũ sanguinis effusione.Sano in pectore .i. in corde melius de religione uera sentienti. Fidens diues id est, copiosa:quippe quæ fundamentum est aliarum uirtutum. Immersa, id est, inuoluta. Filum Christi.

Subaudi uestis, quod Euangelista dicit: Si tetigero fimbriam uestimenti eius. Posterius latens. Id est, latenter à tergo. Furata salutē. Quia furtim tetigit Christi uestem, unde cōsecuta est salutem subitam De extrema ueste, id est, de fimbria siue limbo uestis. Audax fiducia. id est, mulier ex fidei fiducia audens.

Damnauit uenas patulas, id est, obligauit siue obturauit uenas apertas. Nā & damno, pro cōstringo siue obligo sæpe legitur. Autor Marcellus & Seruius in illud Virgilij. Damnabis tu quoq; uotis. Siccis fluentis, id est, exiccatis fluxibus sanguinis Quod uirtus dedit. Hoc est quod Euangelista dicit: Et statim Iesus in semetipso cognoscens uirtutē, quæ exierat de illo, aiebat. Laudat furtū, id est, mulierem quæ sic inuenit salutem, dicens illi: Fides tua te saluam fecit. Rapinæ, id est furto, hoc est, mulieri sic furanti. Ventum erat. Accedit Saluator ad domum Archisynagogi, ut suscitet illius filiam. Moriens uirgo. Pro mortua.

Tibicen. Quod alijs in locis diximus, in funere puerorum siue puellarum solitos fuisse adhiberi tibicines, sicut in funere uirorum tubas. Papinius in funere Archemori: Tibia cui teneros suetum deducere manes.

Hic sopor est, id est, nō est mortua puella, sed dormit Mortui quoq; in sacris literis dormire dicuntur: quia suscitan-

suscitandi sunt in die iudicij. Vnde & cœmiteriū Græce, hoc est, dormitorium dicitur, ubi Christiani sepeliuntur. Positam *somno. id est, dormientem.* Cadauer *constrictum, id est, congelatum.* Igne *spiritus. Contra id quod dixit morte gelida.* Verbo. Nunc di*cens: puella surge.* Genitam *semel* Aut *conceptam aut natam.* Bis *uiuere.* Semel *in uentre matris atque iterum suscitante illam saluatore.* Plangunt *per gaudia. Quia prius per luctus: nunc per lætitiam, nam plangere tantum est percutere.*

DE DVORVM SEQVENTIVM atq; clamantium illuminatione cæcorum. Matth. 9.

INde pedem referens geminos uidet ecce sequentes
Cæcatos clamare uiros, fili inclyte David
Discute nocturnas extinctis uultibus umbras,
Et clarum largire diem. Quàm credere tutum
Quàm sanum est cognosce Deum, iam corde uidebāt
Qui lucis sensere uiam, tunc cæca precantum.
Lumina de diffuso ceu torpens ignis oliuo
Sub domini micuere manu, tactuq; sereno
Instaurata suis radiarunt ora lucernis.

COMMENTARII.

INde pedē. *Quòd post suscitatā archisynagogi filiā restituit uisum duobus cæcis.* Ex Matth. *cap. 9.*

Geminos cæcatos. Pro duos. Vmbras nocturnas. Id est, cæcitatem. Diem clarum. Id est lucem. Cognosce deum. Quod non possumus facere nisi illuminat Videbant corde. Id est, credebant intelligebantq́;. Viam lucis. Illius quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Tunc eum. Videbant deum. &c. Cæca lumina præcantum, Id est, oculi eorũ qui petebant uidere. Micuerunt, id est, lumen acceperunt. Secus uiam domini, Scilicet qua gradiebatur. Ignis torpens. Id est, languens. Ora instaurata. Id est uisui pristino restituta. Tactu sereno. Scilicet saluatoris. Radiarunt suis lucernis. Id est, uiderunt proprijs oculis.

DE ENERGVMINO SVRDO mutoq́ curato. Luc. 11.

His ita demissis alius producitur æger,
Multiplici languore miser, qui uoce relictus
Auditu uacuus, solo per inania membra
Dæmone plenus erat, hunc protinus ordine sacro
Curauit, uersis Deus in contraria causis
Dæmonio uacuans, auditu & uoce reformans.

COMMENTARII.

His ita. Dæmoniacus qui erat surdus & mutus liberatur: restituitq́; uisui audiendi & loquendi.

Matth. cap. 12. His scilicet duobus cæcis. Multiplici. Scilicet silentio, surditate, dæmonio. Relictus uoce. Id est, destitutus sermone. Vacuus auditu. Id est, expers. Membra inania. Id est, inutilia. Causis uersis, Quia diuersorum effectuum & causas oportuit esse diuersas.

DE POTESTATE CVRATIONIS discipulis data. Matth. 10.

NEc minus interea proprios iubet omnia posse
Discipulos, totisq; simul uirtutibus implens
Ite dit, & tristes morborum excludite pestes.
Sed domus Israël (quia necdum nomine gentes
Auxerat hoc omnes) cœlorum dicite regnum
Dæmonijs auferte locum, depellite lepram.
Cunctaq; subductæ reuocate cadauera uitæ,
Sumpsistis gratis, cunctis impendite gratis,
Ac uelut hoc dicens: ego uobis quippe ministris
Seruandos cõmitto greges, ego deniq; pastor
Cum bonus, & proprios ad uictum largior agros
Nemo meis ouibus quæ sunt mea pascua uendat,
Hæc in Apostolicas ideò prius ædidit aures
Omnipotens, ut ab his iam sese autore magistris
In reliquum doctrina fluens, decurreret æuum,
Qualiter ex uno paradisi fonte leguntur

Quatuor ingentes procedere cursibus amnes,
Ex quibus in totum sparguntur flumina mundum.
Quisquis enim deitatis opus, quod non habet ex se
Sed domino tradente gerit, sub nomine puro
Suscipiet puro dispenset munere, poßit
Vt dispensator, non ut mercator haberi.
Dauidisq; modis uitam cantare futuram,
Intrabo in domini requiem: quia nescio mercem.

COMMENTARII.

NEc minus. Discipulos mittit cum potestate curandi omnes languores, suscitandiq; mortuos: idq; gratis, quia gratis eam potestatem ab ipso acceperunt. Ex Matth. cap. 10 Virtutibus. Potestatibus.

Excludite, id est, expellite. Sed domus Israël. Scilicet tantum non gentium. In uia, inquit gentium ne abieritis. Gentes omnes hoc nomine. Sensus est: nondum gentes erant adoptatæ in familiam Dei, quæ postea uerè dictæ sunt Israël abdicato populo Iudæorum.

Dicite regnum cœlorum. Hoc iubet illos prædicare.

Locum, id est, corpora quæ poßident. Ac uelut hoc dicens, id est, quasi uellet hoc dicere: Ego sum pastor qui habeo agros proprios & pascua: uos autem estis ministri & substituti pastores, qui non debetis meis ouibus uendere pascua, quæ illis dedi gratis.

Doctri-

Doctrina fluens decurret. Scilicet, quòd ea quæ gratis à deo accipimus non debemus uendere. Qualiter Comparatio est, quod quemadmodũ ex uno fonte qui est in paradiso uoluptatis, deriuantur quatuor illa ingentia flumina: de quibus Gene. cap. 2. Ita ex Christo emanauit hæc præceptio. Scilicet, gratis accepistis, gratis date. Deinde per discipulos atque illorum successores propagata est Euangelij doctrina in præsentem diem.

DE MANV ARIDA IN SYNAgoga ilico restituta.

Matth. 13. Marc. 3. Luc. 6.

EXin conspicuã synagogæ ingressus in aulam,
Aspicit in ualidum demesso corpore mancum,
Seminecem membris, non totũ uiuere, cuius
Arida torpentem damnârat dextera partem
Imperioq; medens, gelidam recalescere palmam
Præcipit, & reddi diuino more saluti
Sicut semper agit, nil tollit & omnia reddit.

COMMENTARII.

EXin. Quomodo Saluator in synagoga restituit sanitati mancũ quendã & corpus nõ utile extinctæ dextræ. Ex Matt. ca. 12. Cõspicuã in aulã synagogæ. Nã in tã celebri urbe necesse erat amplißimã fuiße

extructam

extructam synagogam. Demesso corpore. Id est, mutilato, ab eo quod est demeto, is. Horat. 1. Sermon. *Caudamq; salacem demeteret.* Seminecem. Id est, semimortuum, quia in parte uiuebat, in parte mortuus erat, unde subdit, non totũ uiuere, Damnarat, id est, inutilem fecerat. Medens. scilicet Christus, Præcepit imperio. Verbo tantum non adhibitis fomentis. Palmam gelidam, id est, torpentem & quasi quodam gelu impeditam, Recalescere. id est explicari & extendi.

Diuino more. Scilicet uerbo solo aut nutu, Nil tollit. Scilicet pro mercede, aut nil diminuit. Reddit omnia, id est, restituit.

DE CAECI AC MVTI SANAtione lunatici. Matth. 12.

EN iterum ueteres instaurans lubricus artes
Ille chelydrus adest, nigri qui felle ueneni
Liuidus humano gaudet pinguescere tabo.
Quodq; per alternos totiens dispersérat ægros
Virus, in unius progressus uiscera fudit.
Cui uocem lumenq; tulit, tripliciq; furore
Saucia membra tenens, mutum quatiebat, & orbum
Tunc dominus mundi, lux nostra & sermo parentis
Sordibus exclusis, oculos atq; ora nouauit,
Verbaq; per uerbum, per lumen lumina surgunt.

COM-

COMMENTARII.

EN iterum. Quòd oblatum dæmoniacum, cæcum & mutum, Saluator noster sanitati restituit. Ex Matth. cap. 12. En iterum. Quia supra dè altero dæmonium habente mentionē fecerat. Ille lubricus chelydrus. id est serpens antiquus lubrica conuoluens sublato pectore terra. Qui liuidus & colore & inuidia utrunq; enim liuidus significat. Felle. In quo est inuidiæ sedes. Ouid. 2. Meta. Pectora felle uirent. Gaudet pinguescere, id est, pascitur damnis hominū: quod ipsum inuidiæ est. Per alternos ægros, id est, alternatim illos inficiens. Vocem & lumen, id est, usum loquendi & audiendi abstulit. Furore. id est, damno. Orbum. id est, lumine orbatum. Lux nostra, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Sermo parentis, id est, uerbum patris, per quorū priorem restituit cæco lumen per posteriorē muto usum loquendi.

DE ERECTIONE MVLIERIS per annos 18. curuatę. Luc. 13.

VEnerat & mulier morbo contracta uetusto
Non senio, tremebūda, gemēs, incurua caducis
Vultibus, & solam despectans cernua terram.
Quæ domino miserante iuges post octo decemq;

Membra

Membra leuat messes, cœlumq; & sidera tandem
Cernit, & ardentem solis reminiscitur orbem.
Totum erecta uidens, quia quos malus opprimit hostis
Ima petunt: quos Christus alit, sine labe resurgunt,

COMMENTARII.

VEnerat. *Quod incuruatã mulierem erexit atq; restituit saluator.* Ex Luc. *cap.* 13. *Contracta* Id *est, ut Euangelista dicit,* Inclinata. Hos *Græci bene uocant.* Nam ἐμπροσθότονος, *est quando contrahitur collum, & retrorsum torqueri, aut reuerberare nõ potest.* Morbo *uetusto.* Quo *fuerat detenta duodeuiginti annos.* Non *senio.* Quo *senes incuruantur.* Cernua, *id est, in terrã prona.* Messes, *id est, annos continuos.* Totum orbem *solis, id est, solem, qui sphericum corpus habet.* Ardentẽ. Ex *opinione antiquorũ, qui totũ æthera dicebãt esse igneæ naturæ.* Erecta. Quæ *prius erant incurua.* Quia *quos.* Moraliter *exponit.*

DE QVINQVE PANIBVS ET DVO bus piscibus, uiris quinq; milium *saturatis.* Ioan. 6.

CVmq; dehinc populum sese in deserta sequutum
(Vt typicus Moses uerusq; propheta) uideret
Antiquam sentire famam, maioribus actis
Antiquam monstrauit opem, tunc alite multa

Carnis opima dedit geminis modo piſcibus auxit
Sufficiens tunc manna pluit,modo panibus amplum
Quinq; dedit uictum per milia quinq; uirorum
Cætera turba latet,numero nec clauditur ullo
Maxima paruorum legio,uel maxima matrum,
Quodq; magis ſtupeas,cophinos ablata replerunt
Fragmina biſſenos,populisq; ſurantibus aucta
Quæ redit à cunctis non eſt data copia menſis.

COMMENTARII.

CVmq; dehinc. Quomodo ex quinque panibus & duobus piſcibus quinque milia uirorum dominus ſaturauit. Ex Matth. cap. 14. *In deſerta*. Vbi hoc miraculum Dominus fecit. *Moſes typicus*. Quo duce in deſerto populus manna paſtus eſt.

Maioribus actis. Id eſt, miraculis. *Antiquam opem*. Id eſt, ſimilem illi antiquæ. *Alite multa*. Id eſt, multis coturnicibus. *Opima carnis*. Id eſt,carnes opimas & pingues. *Auxit*. Subaudi opem. *Manna ſufficiens*. Id eſt,quod ſufficeret ſatisq; eſſet.

Cætera turba. Quod Euangeliſta dicit exceptis mulieribus & pueris. *In illo numero*, Scilicet, quinque mille uirorum. *Legio*. Hic pro multitudine. *Matrum*. Id eſt,mulierum,ſpecies pro genere. *Quoq; magis ſtupeas*. Hemiſtichium eſt,Iuuenalis in 6. Satyra.

Cophinos

*Cophinos.Corbes ex uiminibus contextos. Quæ redit aucta. Quia plus redit à mensis quàm fuit appositum.*Non est data. *Scilicet cum in mensis positi sunt panes & pisces.*

DE AMBVLATIONE DOMIni super aquas,& Petro mergente Domini manu leuato.

Matt. 14. Marc. 6.

IAmq; senescentem gelidi sub cærula ponti
Oceano rapiente diem,cum pallor adesset
Noctis & astriferas induceret Hesperus umbras
Discipuli solo terris residente magistro
Vndosum petiere salum,fluctuq; tumente
Torua laborantem iactabant æquora puppim
Aduersus nam flatus erat,tunc noctis opacæ
Tempore calcatas dominus superambulat undas
Et facti premit arua freti,glauciq; fluentis
Circunfusa sacras lambebant marmora plantas.
Miratur stupefacta cohors,sub calle pedestri
Nauigeras patuisse uias,at Petrus amicam
Doctus habere fidem, Christumq; agnoscere semper
In medias descendit aquas,quem dextra leuauit
Labentem domini nil tanto in gurgite passum.
Cui portus fuit illa manus,pelagiq; uiator

Libera

Libera per uitreos mouit uestigia campos.

COMMENTARII.

IAmq;. Quomodo saluatore in terra manente discipuli nauigantes opprimebantur tempestate. Iesus ad eos ueniens super fluctus cœpit illos consolari: & quod illius iussu Petrus se ad illum ex naui demisit. Ex Matth. cap. 14. Oceano rapiente diem. Descriptio est occasus solis qui in oceano uidetur mergi cum occidit. Senescentem. Quia occasus solis respondet senectuti hominis. Sub cerula ponti, id est, sub pontum ceruleum, nam ille est color maris. Pallor, id est, nigror. Hesperus stella quæ alio nomine dicitur uenus: dicta hesperus cum post occasum solis uidetur. Vmbras astriferas. Quia astra nisi per umbras non uidentur. Solo magistro, id est, incomitato. Salum undosum id est, mare. Vergilius 1 æneid. Perq; undas superante solo. Torua æquora, id est, irata atq; perturbata, ut torua leena lupum sequitur. Aduersus, id est, non à puppe & secundus. Marmora glauci fluenti, id est, maria glauca fluentiaq;, est autem color maris in tranquilitate glaucus, id est, uiridis. Lambebant, id est, leuiter tangebant. Verg. 2 æn. Lambere flamma comas. Cohors discipulorum. s. sub calce pedestri, id est, sub planta pedis, cuius est calx posterior pars. Vias nauigeras,

id est, per quas solæ naues eunt. Fidē amicā, id est, fidē familiarem & sociam. Agnoscere quippe qui alijs ad-dubitantibus dixit: tu es Christus filius dei uiui. Matth 16. In iurgite, id est, maris tempestate. Viator, scilicet, Petrus. Campos uitreos, id est, maria. Sicut Oui. 1 me-ta. Campoq; recepta liberioris aquæ.

DE CVNCTIS IN GENESAR INfirmis sanitatis fimbriæ dominicæ tactu. Matth. 15.

GEnezar inde soli domino ueniente coloni
Infirmos traxere suos, ut fimbria saltem
Vix attacta Dei, morbis medeatur acerbis,
Et quotquot tetigere iugem sensere salutem
Quàm preciosa fuit quæ nunquàm uendita uestis
Ipsa, omnes modici redimebat munere fili.

COMMENTARII.

GEnesar. Quomodo cum uenisset Iesus Genezareth, omnes infirmi qui tangebant fimbriam uestimenti eius sanabantur. Matth. cap. 14. Coloni habitatores. Soli Genesar, qui ab Hebræis dicta est Cenereth, postea ab Herode in honorem Tiberij Cæsaris Tiberias dicta. Salutem iugem, id est, non temporariam sed perpetuam. Nunquàm uendita fuit, subaudi. Sed an fuerit empta aut dono data saluatori nescio

Redime-

Redimebat, id est, à morbis liberabat.

DE FILIA CANANEAE A DOMIno liberata. *Matth. 15. Marc. 7.*

Hinc Tyrias partes Sydoniaq; arua petentem
Anxia pro natæ uicio (quam spiritus atrox
Vexabat stimulis) mulier Cananea rogabat
Se canibus confessa parem, qui more sagaci.
Semper adoratæ recubant ad limina mensæ,
Assueti refluas dominorum lambere micas.
Vox humilis, sed celsa fides, quæ sospite nata
De cane fecit ouem, gentisq; in sentibus ortam
Compulit hebræi de gramine uescier agri.

COMMENTARII.

Hinc Tyrias. Ex Genesareth uenit Iesus in Phœnicen, quæ quondam fuit Cananæorum ubi sunt urbes præclaræ Tyrus & Sidon, ibiq; filia mulieris cananitidis curata est. Matth. 15 *Petentem* .i. Christum euntem. *Pro natæ uitio.* Erat enim dæmoniaca.. *Quæ more sagaci.* Festus. Canes, inquit, indagatores sagaces sunt appellati, quia ferarum cubilia præsentiunt. *Odoratæ mensæ*, id est, quam odore explorat. *Ad limina*.i. ad introitũ siue ad finẽ mensæ. *Refluas*, id est, cadentes, aut retrofluentes. Silius lib. 15 *Refluusq; reciprocat æstus.* *Vox humilis*, scilicet, fuit huius mulieris.

Sed celsa fides, id est, alta, ut humile opponatur alto. De cane. *Cum per humilitatem se cani comparauit.* Ortam, *scilicet, ouem ex cane factam.* In sentibus gentis, *id est, inter gentilium spinas.* Compulit, *scilicet, fides.* Pascier de grammine agri. Perstat in translatione eius quod dixit ouem.

DE DIVERSORVM TOTIVS VVLgi curatione morborum.

ALta dehinc subiens montis iuga plebe sequēte
Milia cæcorum, claudorum milia paßim.
Leprososq; simul populos, surdasq; cateruas,
Inualidasq; manus, & quicquid debile uulgi
Venerat, in priscum componit motibus usum
Et reuocata suis attemperat organa neruis.

COMMENTARII.

ALta de hinc. Quod ascendens Iesus in montem *curauit multa genera languentium.* Ex Matth cap. 15. De hinc. *Post Cananeæ filiā in* Phœnice *curatam.* Subiens, *id est, ascendens.* Quicquid dedile uulgi *id est, omnes ex uulgo aliqua infirmitate debiles.* Motibus. *Qui prius erant impediti, neq; poterant membra mouere.* Attemperat organa, *id est, dispoonit membra siue instrumenta animæ.* Reuocata, *id est, restituta suis neruis.*

DE SATVRITATE QVATVOR MI-
lium uirorum, ex 7 panibus, paucisque
pisciculis. Matth. 15. Marc. 8.

CVmque medens ægrum refouet uirtute tumultum
Tertia lux aderat, steriliq; in cespite nullum
Contigerat plebs tanta cibum, nimiosq; labores
Nutribat geminanda fames, si saucia callem
Turba per ingentem dapibus ieiuna rediret
Qua flexus pietate Deus, qui semper egentum
Panis adest, uictumq; locis sine frugibus infert
Pisciculis paucis, & septem panibus agmen
Pauit enorme uirûm, præterq; infirma secundi
Sexus, & ætatis saturauit quatuor illic.
Milia uescentum, plus ut mireris & auctas
Disce fuisse dapes, epulas nutriuit edendo
Vulgus & attritæ creuerunt morsibus escæ
Relliquiasq; suas sportarum culmina septem.
Expauit fugitiua fames, ubi fragmine sumpto
Vidit abundantem modico de semine messem.

COMMENTARII.

CVmq;.] *Alterum miraculum simile superiori de quinq; panibus et duobus piscibus, hic de se-ptem panibus & paucis piscibus.* Ex Matth. cap. 15. *Tumultũ ægrum, id est, turbas ægrotantes.* In cespite

sterili, id est, in deserto. Geminanda fames. *Quia non modo primæ dantur fame ex præteritis diebus contra cta, sed etiam futura, dũ quisq; rediret domũ.* Callem. *i. uiam anfractuosam, qualis esse solet in locis desertis.* Panis adest. *Qui Ioan. 6. dixit: Ego sum panis uitæ.* Sine frugibus, *id est, sterilibus.* Agmen grande uirûm, *pro uirorũ.* Infirma secundi sexus, *id est, alterius, hoc est, mulierũ.* Et ætatis *.i. puerorũ: quæ utraq; ætas & sexus debilis est.* Edendo, *hoc est mirandũ quod consumuntur dapes edendo: augenturq;.* Fugitiua fames. *Fingit Ouid. in meta. Famem quasi deam quandam habitare in locis desertis, moresq; illius pulchre describit. Nunc uerò dicit autor quod fames fugitiua, id est, quæ fugiebat turbas iam saturas.* Expauit reliquias suas, *id est, fragmenta quæ relicta fuerunt.* Culmina septem sportarum, *id est, septem sportas ad culmen summum plenas.* Sumpto fragmine, *id est, collectis fragminibus.* De modico semine, *id est, de septem panibus & duobus piscibus.*

DE TRANSFIGVRATIONE DOMINI, & Moysi pariter Heliaeq; monstrato, Matth. 17. Marc. 9. Luc. 9.

NEc tamen humano quãuis in corpore Christum
Matris ab occasu mortalia membra gerentem
Clam

Clam fuit esse Deum, quia non absconditur unquàm
Vrbs in monte sedens, modio nec subditur ardens
Lichnus, anhelantem, sed spargens altius ignem,
Cunctis lumen agit, radians nam testibus amplo
Discipulis fulgore tribus, uelut igneus ardor
Solis, in ætheream uersus splendore figuram.
Vicerat ore diem, uestemq; tuentibus ipsam
Candida forma niuis domini de tegmine fulsit.
O meritam sublime trium, quibus illa uidere
Contigit in mundo, quæ non sunt credita mundo.
Quid quod, & Heliam, & clarum uidere Moysen
Ignotos oculis uiderunt lumine cordis,
Vt maior sit nostra fides, hunc esse per orbem
Principiũ ac finẽ hunc, simul Alpha uiderier hunc O,
Quem medium tales circumfulsere prophetæ
Alter adhuc uiuens, alter stans limine mortis
Sidereoq; sono, meus est hic filius, aiens.
Ostendit uerbo genitum uox patria Christum.

COMMENTARII.

NEc tamen.] *Quo pacto corã tribus discipulis transfiguratus est: apparueritq; cum eo Moses & Helias loquentes ex Matth. 17. Nec tamen. Ordo & sensus est, nec tamen fuit clam, id est, occultum Christum esse Deum quamuis gerentem ab occasu*

matris, id est à matre mortali mẽbra mortalia in corpore humano. Esse deum inquam. Quia urbs sedens. Id est, fundata, & est sumptum ex Matth. cap. 5. Non potest abscondi ciuitas supra montem posita, neq; accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio: sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt

Lychnus. *Græce interpretatur lucerna, neque est ut uulgus putat ex cera aut seuo, sed quæ ex oleo temperatur.* Nam testibus. *Ordo est.* Nam uersus splendore, *id est mutatus in æthercam figuram.* Fulgore amplo. *Velut ardor igneus solis.* Vicerat ore, *id est, oris splendore.* Diem, *id est, solem, & hoc tribus discipulis testibus, scilicet,* Petro, Iacobo, Ioanne. Candida forma nimis fulsit de tegmine, *id est, uestis mutata est in formam niuis: discipulis intuentibus ipsam uestem.*

Quæ non sunt credita mundo, *id est, incredibilia, aut ad illud respicit, quòd mundus eum non cognouit.* Mosen *hic scriptor recentẽ* Græcam *sequitur & latinam cum autores Græci & Latini nõ* Moysen, *sed* Mosem *hunc uocent.* Principiũ ac finem. Alpha atq; O, *idem est ex* Apocalypsi *cap. 1.* Alter uiuens. *Scilicet* Helias. Limine mortis. *Scilicet* Moses. *Hieronymus dat signum de cœlo* Helia *descendente, &* Mose *ab inferis resurgente.* Vox patria, *id est, patris.* Sidereo sono *id est,*

id est, à cœlo descendenti. Verbo genitum, Imò *uerbum genitum.*

DE LVNATICO CVIVSDAM filio patris supplicatione saluato. *Matt.17, Marc.9. Luc.9.*

POstquàm corporeos uirtus regressa per artus
Texit adoratam carnis uelamine formam
Seq; palam dominus populis dedit, ecce repente
Vir humilis mœsto deiectus lúmina uultu
Procedit, simplexq; manus, & brachia tendit
Imploratq; gemens, unus mihi filius, inquit,
Est domine; horrenda lacerat quem spiritus ira,
Hæc linquit, nisi mergat aquis, aut ignibus atris
Opprimat, atq; animam dubia sub morte fatiget.
Nunc precor expulso miseratus utrinq; furore
Redde mihi, uel redde sibi, ne cæca potestas
Expellat trepidam subtracto lumine uitam.
Dixerat, & genua amplectens genibusq; uolutans
Hærebat, dominusq; pio iam pectore uotis
Annuerat, tunc prædo furens, ac noxius hostis
Cui possessa diu est alieni fabrica iuris
Peruasa migrare domo compulsus in iram
Tollitur accensam, correptáq; corpore membra
Nititur & frustra domino prohibente laborans

Fugit in obscuras puero uiuente tenebras.

COMMENTARII.

POstquàm corporeos. Post transfigurationem Christus demoniacũ curauit. Ex Matth. cap. 17 Virtus diuina, scilicet, in qua resplenduit. Regressa, id est, se recolligens recipiensq;. Formam adoratam. Tunc, scilicet, à tribus discipulis alias adorandam.

Deiectus lumina. Synecdoche, id est, habens lumina deiecta. Vnus filius unus. Hæc geminatio unicum significat. Spiritus lacerat. Euangelista lunaticum dicit, ut idem sit lunaticus & dæmoniacus. Aquis aut ignibus. Matthæus. Nam sæpe cadit in ignem & cerebro in aquam. Miseratus utrunq;, scilicet, me atq; illum. Redde mihi. Subaudi filium. Redde sibi. Subaudi seipsum, quia ille non est suus: qui non est dominus suorum membrorum actionumq; suarum. Cæca potestas, id est occulta uis dæmonis. Subtracto lumine, id est, amissa luce huius uitæ. Volutans. Pro uolutatus, aut quemadmodum euangelista dicit genibus prouolutus, & est participium præsentis in significatione paßiua, quod & Verg. posuit in 1 Geor. Tardaq; Eleusinæ matris uoluentia plaustra. Et in eodem. Siliqua quassante legantem. Votis, scilicet, patris orantis pro filio. Fabrica iuris alieni, id est, domus al-

terius

rius domini. Domo *peruasa, id est, quam uiolenter inuasit*. Carpere, *id est, uexare ac torquere*. *Frustra laborans*. *Quia puero non potuit nocere*. *In obscuras tenebras .i. ad inferos, ubi est illi domiciliū proprium*.

DE STATERE REPERTO IN ORE piscis ad soluendum domino iubente tributum. Matth. 17.

Rex etiam solus regum, & dominus dominorum
Non dedignatus Petro piscante tributum
Soluere Cæsareum, medij de gurgite ponti
Hamum ferre iubet, gerulum didragmatis aurei
Incola mox pelagi pendentia fila momordit,
Iussa tributa ferens, grauiorq; onerante metallo.
Vilis honor piscis precio maioris pependit.

COMMENTARII.

Rex etiam solus. *Quod ex gentibus tributū iussit* Iesus *solui didrachmon in ore piscis inuentum*. Ex Matth. cap. 17. *Rex regum*. *Qui dixit* Regnum *meum non est de hoc mundo*. Ioan. 18. *Ideò solui tributum Cæsari imperat*. *Hamū ferre, id est in mare hamum mittere: qui piscem aduncaret: in cuius ore inueniendum esset didrachmon, unde tributum Cæsari solueretur*. *Didrachmatis auri*. *Potest fieri ut didrachma & drachma fuerint ex auro: si ad pondus referantur*

referantur, aliâs drachma monetæ genus non est, nisi ex argento: sed tunc non drachmatis, sed drachmæ mittit genitiuum. Incola pelagi, id est, piscis. Iussa. A Christo persolui. Vilis honor, id est, parui precij. Pependit. Scilicet ex hamo.

DE EO QVOD DISCIPVLIS DE-priuatu percontantibus humilem dixit fore maiorem.

Matth. 18. Marc. 9. Luc. 9.

Discipulisq; suis sic percontantibus aula
Cœlestis regni maior quis poßit haberi,
Vt Deus & doctor: mirabilis omnibus inquit,
Celsior est humilis cunctisq; potentior ibit,
Qui cunctis subiectus erit seseq; minorem
Demissa ceruice gerit, uelut iste uidetur
Paruulus, & monstrat puerum consistere paruum
Scilicet ingenium teneri sectemur, ut æui
Non annis, sed mente iubet, quia mollior ætas
Nil pompæ mortalis amat, non ambit honorem,
Nec resupina tumet, sic puræ semita uitæ
Quantum prona solo, tantum fit proxima cœlo:
Mens etenim uergens, altum petit, altaq; uergit
Inferiorq; gradus, quo uult descendere surgit.
Ecce humilem dominus de stercore tollit egentem

Et facit

Et facit egregios inter residere tyrannos:
At contra tumidum pugnaci menti rebellem
Præcipitem cœlo sub tartara iußit abire.
Parua loquor si facta Dei per singula curram,
Et speciale bonum cum sit generale reuoluam.

COMMENTARII.

Discipulisq;.Interrogatus Iesus à discipulis, quis esset maior in regno cœlorum, statuto in medio puero dixit: oportere effici quasi paruulum illum uolenti intrare in regnum cœlorum. Ex Matth.ca.18. *Se percontantibus, id est ipsum interrogantibus.*

Demissa ceruice, id est, non dura & contumaci, sed prona & humili. Iste paruulus.Quem ut dicit Euangelista, *Iesus statuit in medio discipulorũ. Ingenium æui teneri, id est, mores ætatis puerilis. Non annis sed mente. Quia ut dicit Arist. Nihil refert ætate quis iuuenis sit an moribus, & e diuerso cani hominis sapientia illius. Sap.4. Quia mollior ætas, id est, tenera, hoc est puerilis. Nil* Pompæ *mundalis. Ecce puerorum mores. Non ambit, id est, non ambitiosus. Resupina. Id est, erecta, quod est contrariũ humilitati. Semita uitæ puræ, id est, incedentes puri sicut pueri per semitam uitæ: puer nanq; à puritate dicitur. Prona solo, id est in terram inclinata & humilis. Mens uergens, id est,*

incli-

inclinata absolute. Luca. in primo. Vergentibus annis Aliâs actiue. Vt Verg. in 4. Frontiq; inuergit uina sacerdos. Quò, id est, ea parte qua. De stercore. Psal. 112. De stercore erigens pauperem. Tyrannos. Hic pro reges accipit. Verg. 4 æn. Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni. Mente pugnaci, id est, contumaci & elata. Per singula. Quia quantumcunq; dixero minus est. Bonum speciale quod intra genus continetur. Quia bonum quanto communius est tanto diuinius existimandum.

COELII SEDVLII

MIRABILIVM DIVINORVM LIBER IIII.

DE DIVITE REGNVM DEI INtrare non potente, Matth. 19. *Marc. 10. Luc. 18.*

IAM placidas Iordanis item transgressus harenas
Iudææ sectatus iter, sine nomine mœstum
Vulgus & innumeras releuans à clade cateruas,
Suscipit infirmos, & dat discedere sanos.

Nil igitur summo de se sperantibus unquàm
Difficile est conferre deo, cui prona facultas
Ardua planare, & curua indirecta referre,
Et quicquid natura negat se iudice præstat.
Namq; foramen acus, sicut penetrare camelus
Membrorum præ mole nequit, sic diues opima
Fertilitate tumens, tenuem non poßit adire
Cœlestis regni ducentem ad limina callem,
Ni genitor rerum (qui mundum lege cohercet,
Et nulla sub lege manet, cui condere uelle est,
Quem frons nulla uidet, sed totum conspicit) ipse
Hoc impoßibile est homini dixisset, & alto
Poßibile est ius omne deo, multisq; molestum
Diuitibus tandem faceret mitescere censum
Nam proprias bene tractat opes, cœloq; recondi
Thesauros uult ille suos, ubi quicquid habetur
Non mordax erugo uorat, non tinea sulcat,
Hæc male defossum famulatur furibus aurum,
Ieiunis quicunq; cibum sitientibus haustum
Hospitibus tectum, nudis largitur amictum,
Solatur nexos in carcere, perfouet ægros
Atq; alijs largus, sibi tantum constat egenus,
Nec dubie in cœlum substantia peruenit illa
Quæ Christo collata datur sub paupere forma

Quæ

Quæ damnis augmenta capit, quæ spargitur ut sit
Quæ perit ut maneat, quæ uitam mortua præstat.

COMMENTARII.

IAm placidas. Primo autor dicit difficulter diuitem intrare in regnum cœlorum. Ex Matth. 19. Item. Pro iterum. Arenas Iordanis, id est, ripas arenosas. Iter Iudææ, id est, uenit in eam partẽ Iudææ, quæ est trans Iordanem. Vulgus sine nomine, id est, ignobiles quosdam homines. Suscipit, id est, ad suam curam admittit. Discedere, id est, ut discedant. Ardua planare, id est, altas res planas facere. Indirecta. Ex Esaia cap. 40. Erunt praua indirecta, & aspera in uias planas: nam prauum dicitur quod est distortum.

Præstat se iudice, id est se arbitro & rerum domino & in cuius arbitrio sunt omnia. Nanq;. Exponit quo modo intelligendum sit illud quod Euangelista dicit: Facilius est camelum per foramen acus transire, q̃ diuitem intrare in regnum cœlorum. Pro mole, id est, pro magnitudine. Callem. Vt sæpe diximus uiam angustam. Coercet, id est, coarctat & continet. Sub lege. Quia est solutus à legibus. Condere uelle est, id est, omnia quæcunq; uoluit fecit. Psal. 113. Frons nulla uidet. Quia Deum nemo uidit unquàm. Ioannis 1. Molestum diuitibus. Quia non omnes diuites gaudent fa-

cere

tere censum,& augere patrimonium. Faceret mitesce/re censum, id est, uilescere & non crescere in infinitum. Bene tractat. Subaudi, aliquis ex numero diuitum. Vbi id est, in quo, in cœlo. Mordax erugo, id est, flos aëris qui corrodit numismata ærea. Ex Matth. cap. 6. Nolite thesaurizare uobis thesauros in terra ubi ærugo & tinea demolitur. Tinea sulcat, id est, corrodit, consumitq;. Male defossum, id est, furto, non ex uenis naturalibus, quia iure effoditur. Ieiunis. Qui misericordiæ opera enumerat, quorum materia sunt diuitiæ. Sibi egenus. Iuuenalis. Esto ut nunc multi diues tibi pauper amicis. De eo dixit qui contrarius est misericordi. Illa substantia, id est, ille census siue patrimonium. Sub paupere forma. Ex Matth. cap. 25. Quod fecistis uni de his fratribus meis minimis, hoc est, pauperibus: mihi fecistis. Damnis augmenta capit, id est, cum distribuitur: augetur. Spargitur ut sit, id est, ut permaneat. Perit, id est, perire uidetur cum reuera maneat. Mortua, id est, perdita opinione aliorum.

DE DVOBVS CAECIS POSCENTIBUS à domino illuminari. Matth. 9.

PRæterea dominus geminos considere cæcos,
Dum quoddam transiret iter, comitāte caterua.

Conſpicit, extinctæ poſcentes munera formæ
Flebilibuſq; uagas implentes uocibus auras,
Nec cunctata ſolens pietas inferre ſalutem.
Quæ ſentit flagrare fidem, mox lumina tangens
Euigilare iubet, quæ ſomnus preſſerat ingens,
Atq; diu clauſas reſerans ſub fronte feneſtras,
Ingrediente die fecit diſcedere noctem.
Hinc repetita ſacri gradiens per mœnia templi
Lumina cæcatis dedit & ueſtigia claudis.

COMMENTARII.

P*Ræterea dominus.* Egreſſo Ieſu ex Hiericho *facti ſunt illi obuiam duo cæci, quos ſanitati reſtitui-tur, aliaq; deinde mirabilia fecit.* Ex Matth. *cap.* 20. *Geminos cæcos, id eſt, duos.* Conſidere. *Quia ſedebant ſecus uiam.* Quoddam iter, *ſcilicet* ex Hiericho Hieroſolymas. Formæ *extinctæ, id eſt, oculorum excæcatorum.* Auras *uagas.* Per *quas ſolent uoces diffundi.* *Solẽs pro ſolita.* Fidem *illorum cæcorum.* Lumina *euigilare, id eſt oculos aperiri & uidere.* Somnus *ingens, id eſt, nox perpetua, cõtra illud quod dixit euigilare.* Feneſtras *clauſas.* Trãſlatio *eſt nota ut mors intrauit per feneſtras noſtras.* Hier. 9. Die. *i. luce.* Noctẽ. *i. tenebras* Repetita, *id eſt, quæ ſæpe repetebat frequentabatq;, & hoc ſumptum eſt ex eodem* Matth. *cap.* 21. Lumina & *ueſtigia. i. oculos & pedes.*

DE

DE SANATIONE CAECORVM, claudorum multorum, & arefa- cta uerbo ficulnea. Matth. 21. Marc. 11. Luc. 17.

TAlia Dauidicam post facta reliquerat urbem,
Bethaniæ uicina petens, eademq; reuersus
Clarescente die properabat uisere tecta:
Ecce autem medijs astans sublimis in aruis
Frondea ficus erat, cuius in robore nullum
Repperit esuriens lustrato stipite pomum
Arboreisq; comis: Iam nunc ex germine uestro
Nullus ait fructus reliquum generetur in æuum,
Confestim uiduata suis ficulnea succis
Aruit, & siccis permansit mortua ramis.
Omnis enim quicunq; Deo nil fertile nutrit,
Ceu sterilis truncus: lignis æquabitur ustis:
At iustus palmæ similis florebit amœnæ
Semper habens frondes, & tanquàm Libana cedrus
Multiplicandus adest, & uertice sidera tangit.

COMMENTARII.

TAlia Dauidicam. Iesus è Bethania in urbem Hie rosolymā rediens esurijt, cum uerò ad ficū arbo rem accessisset: ut inde ficos decerperet, non inuentis indixit illi sterilitatē et cōtinuo arefacta est. Matth. 21

Vrbem Dauidicã. *Sic enim Hierusalẽ, uel potius Syon appellatur urbs* Dauid. *Vicina petens. Distat enim* Bethania *à* Hierosolymis *duobus milibus passuum,* Hieronymus *&* Eusebius *autores.* Eadem *die, scilicet, intra 25. horas postquàm uenit in* Bethaniam. *Clarescente, mane, dicit euangelista.* Frondeâ *pro frondosa. Verg.* Nemo *inter frondea turbam.* Nulli *pomum.* Recte *de ficis pomum dicitur.* Ait *comis arboreis, id est, frondibus arboris.* Ex *uestro germine.* Propriè *germen ut erũpunt fructus.* Suis *succis.* Alimentis *unde uirescit.* Siccis. *Sine alimento.* Omnis. *Quæ sequuntur moraliter dicta.* Lignis *ustis.* Pro *urẽdis.* Palmæ *similis.* Ex *Psal.* 91. *Iustus ut palma florebit, et sicut cedrus libani multiplicabitur.* Sidera *tangit. Quippe qui cedro cõparatur, quæ in* Libano *mõte mirũ in modũ in sublime crescit.*

DE MVTO REDDITA LOquela dæmone pulso. *Luc.* 11

Post oblatus ei uirtutem sensit herilem
Insanus sermone carens, quem faucibus atris
Angebat, uis clausa mali, uitiumq; tacendo
Prodiderat. Sed cuncta solens infirma leuare
Conditor obsessa pepulit de fauce latronem,
Et uoci patefecit iter, nexuq; soluto
Muta diu tacitas effudit lingua loquelas.

Post ob-

COMMENTARII.

Post oblatus. Iesus mutum insanum eundemq; dæmoniacum curauit, sed de quo hic loquatur muto non uideo, cum præsertim ponit particulam continuatiuam, post, sed si ordinem non serues. Potest intelligi de illo de quo Matth. 12. Et Luc. 11. Virtutem herilem .i. domini. Sermone carens, id est, mutus. Vis mali clausa, scilicet, dæmon. Tacendo prodiderat uitium .s. per signa quæ faciunt oppreßi à dæmonibus. Latronem dæmonem fauces, illius occupantem. Nexu soluto id est, faucibus expedito.

DE DIMISSIS MVLIERIS PECCAtis quæ dominicos pedes lauit, lachrymis tersitq; capillis. Luc. 7.

Post dominus pharisæa petens conuiuia cœnæ
Orantis dapibus sese impartiuit amici,
Tunc mulier (quam fama nocens & plurima uitæ
Mordebant delicta suæ) clementia supplex
Corruit amplectens uestigia, quæq; profusis
Irrigat incumbens lachrymis, & crine soluto
Tergere nec cessat, nec sacras lambere plantas,
Vnguento fragrante fouens, sententia donec
Læta Dei (quem ferre manum non penitet unquàm
Si nos pœniteat ueterem quæsisse ruinam)

Vade fides mulier tua te saluauit ab omni
Dixisset, quodcunq; malo geßisse uideris.
Vtere pace mea, magna est medicina fateri
Quod nocet abscondi, quoniam sua uulnera nutrit
Qui tegit, & plagam trepidat nudare medenti,
En polluta diu modicum purgata receßit
Per gemitum proprijq; lauans in gurgite fletus
Munda suis lachrymis redit, & dtersa capillis.

COMMENTARII.

POst Dominus. *Cœnanti Iesu in domo Pharisæi, Maria unxit pedes, ab eoq; est peccatorum suorum uenia donata.* Ex Luc. ca. 7. *Cœnæ pharisea, cõuiuia, id est, pharisæi qui illũ inuitauerat.* Impertiuit se *Id est, cõmunicauit se.* Mordebant. *Stimulabãt, quia male audiebat, id est infamata erat.* Vestigia clementia, *id est, domini clementis.* Incumbens, *id est prona ad illius pedes.* Lãbere plantas, *id est, osculari.* Fouens *ad recreationẽ inungens.* Sentẽtia dei lata, *id est letã faciẽs mulierẽ sicut ecõtrario. Iuue.* De nobis post hæc tristis sententia fertur. *Et est ordo donec sententia læta dei dixisset.* Vade mulier. *Tua fides saluabit te ab omni malo, quodcunq; uideris geßisse, & per parenthesim interposuit: quẽ non pœnitet ferre manũ, iuxta illud Iob 14. Operi manuũ tuarũ porriges dexte-*

ram

ram. Si pœniteat nos quæsiſſe ueterẽ ruinam, id eſt, incidiſſe in aliquã peccati foßam. Vtere pace tua. Pro eo quod eſt, uade in pace. Abſcondi, id eſt, ſi abſcon/datur. Trepidat, id eſt, timet. Lauãs, ſubaudi ſe, quan quàm elegantius dicitur, ego lauo, q̃ ego lauo me. De terſa, id eſt, mundata ſuis capillis.

DE DAEMONIS EXPVLSIONE fatentis ipſum eſſe Chriſtum

Matt. 8. Marc. 5. Luc. 8.

IAmq́; Capharneæ ſynagogam intrauerat urbis
Rite docens populos, quem cum uidiſſet iniquus
Humano ſub corde latens, clamore proteruo
Spiritus infremuit, quid nobis & tibi dicens:
Perdere nos heu Chriſte uenis (Scio deniq; qui ſis,
Et ſanctum cognoſco Dei, nec plura locutus
Imperio terrente tacet, hominemq́; reliquit
Pulſus & inuacuas fugiens euanuit auras.

DE DATO LANGVORIBVS REMEDIO, & ſilentio imperato.

HIc etiam uarijs finem languoribus eſſe
Fecit, & excluſos ſemper reticere coëgit
Dæmonas, ac talem prohibet ſe pandere teſtem.
Olim quippe ferox, & nigræ mortis amator
Ille nocens anguis, deiectus culmine cœli.
Cum pompis ſocijsq́; ſuis, omniq́; nefandæ

Agmine militiæ Christum quem nouerat illic
Conspicit in terris, uelamine carnis opertum,
Et gemit esse homini dominum uirtutisq; amicum.

COMMENTARII.

IAmq; Capharneæ. Docente Iesu in synagoga, quæ erat Capharnaum, agnoscẽs illum dæmon uexabat hominem, iussus est à saluatore tacere. Ex Marc. cap. 4. & Luc. 4. Iniquus spiritus. Id est, dæmon. Infremuit, id est uociferatus est. Quid nobis & tibi, id est quid tibi commune nobiscum. Qui sis. quia es Christus. Semen dei, id est, te genitum à patre deo. Imperio terrente. Quia interminatus est illi Iesus, atq; imperauit, ut taceret, hoc est, ne se apud multitudinẽ proderet. Auras uacuas. Opinione uulgi quod uacuum appellat, illud quod non est plenum corpore solido. Fecit finem. Quia cum exclusione dæmonum exclusit quoq; morbos comitantes. Talem testem, scilicet improbum atq; mendacem. Olim, scilicet cum primum creatus est, antea quàm caderet. Amator mortis. Nõ mortis simpliciter: sed eorum quæ mortem consequuntur. Anguis nocens. Qui sub anguis specie decipit mulierem. Illic. Id est, in cœlo ubi erat. Velamine carnis, id est sub specie humana. Gemit. Dolet ex eo quod hominũ generi inuidet, atq; multo magis ex quo

tempore

tempore carnem nostram suscepit. Dominum uirtutis, id est tantæ potestatis.

DE MVTO ET SVRDO, QVI ad tactum manus Dominicæ, & locutus est, & audiuit.

Marc. 7.

DVmq; Tyri transgressus iter, Sydonia rursus
Arua leges, placidas dominus calcaret harenas
Curauit gemino miserum spiramine clausum
Qui uocem non ore dabat, non aure trahebat,
Sidereæq; manus ruptis penetralibus omnes
Attactu patuere fores, lætusq; repente
Audiriq; loquens meruitq; audire loquentes.

COMMENTARII.

DVmq; Tyri. Venit Iesus in Phœnicem, ubi mutum, eundemq; surdum sanitati restituit. Ex Marco cap. 7. Sidonia arua rursus. Quia supra dixerat, illum uenisse in fines Tyri et Sidonis. Clausum gemino spiramine, id est, habentē duo spiramenta clausa, hoc est, gutture faucibusq; per quas loquimur, & auribus quibus uocem trahimus. Non ore dabat. Loquendo. Non aure trahebat. Audiendo. Omnes fores patuere. Scilicet os atq; aures quæ sunt quasi quædam ianuæ. Attactu. id est, pulsatione. Manus sidereæ.

 Id est,

id est, Christi. Ruptis penetralibus, id est, claustris, hoc est, impedimentis.

DE CAECO IN CVIVS OCVLVM expuit dominus, et sanatus est.

Marc. 8. Luc. 19.

TV quoq; uirtutis sensisti munus herilis
Procumbens oculis, cuius in lumina Christus
Expuit, & speciem simulatæ mortis ademit.

COMMENTARII.

TV quoq;. In Bethsaida Galileæ ciuitate Dominus cæcum illuminauit expuendo in illius oculos. Ex Marc. cap. 8. Tu quoq; procumbens oculis, id est, cui oculi procubuerunt, hoc est, prociderunt. In lumine, id est in oculis. Mortis simulatæ. Quia cæcitas est mortis similitudo.

DE COPIA PISCIVM QVAE duas impleuit, domino iubente, nauiculas. Luc. 10.

HInc maiora docens populus cœlestia, uerum
Se reserat sermone Deum, turbasq; frequentes,
Quæ nimis irruerant, cupiens uitare parumper
Stagna petit, paruaq; sedens Simonis in alno,
Littore sistentem firmabat ab æquore plebem,
Et dictis iam finis erat, tunc altius actam

In pelagus iubet ire ratim, uastoq; profundo
Retia demitti piscantia, quæ nihil omnem
Claudere per noctem uacuo potuere labore
Simon paret ouans, & aquosis gentibus instans
Linea claustra iacit, tantumq; immanis apertos
Impleuit captura sinus, ut præda redundans
Turbaret geminas cumulato pisce carinas.
Nam socia istic puppis erat, sic maxima sæpe
Gaudia non ferimus, propensaq; uota tenemus.
Quodq; Deo facile est, homines optare nec audent.

COMMENTARII.

Hinc maiora. Iesus in nauiculam conscendit, unde populos docebat. Petrus uerò cũ rete in mare iecisset, nihilq; cœpisset, iussus à Saluatore iterum iacere, magnam uim piscium extraxit. Ex Luc. cap. 5. Nimis .i. plures. Stagna petit. Scilicet Genesareth, qđ aliás stagnũ Tyberiadis appellatur. In Simonis alno. Lege Simonis in alno, ut stet uersus: nã Simõ penultimã genitiui producit. Alnũ uerò pro nauicula posuit per metonymiã pro naui facta ex alno arbore. Sistentẽ plebẽ, id est stantẽ. Firmabat. Scilicet in fide suis sermonib. Finis, id est finierat sermonẽ. Altius, id est, in mare profundius. Claudere, id est, in rhete cludere. Labore uacuo, id est ocioso & uano. Aquosis genti-

bus

bus, id est, piscibus in aquis uiuentibus. Linea *claustra, id est, retia ex lino, quibus pisces clauderentur: nam claustrum à claudendo dicitur.* Immanis *captura, id est, maxima. Virgilius 6. Aeneid. Posuitq́; immania templa.* Sinus, *id est, Rhetis receptacula.* Turbaret. *Nam tanta fuit pisciū uis, ut nauiculæ penè mergerentur. Nam ut dicit Euangelista, duæ erant illic.* Propensaq́; uota, *id est, maxima, ut quod hic contigit de piscium in altitudine quod erat optandum, sed parū abfuit quin onustæ nauiculæ mergerentur.*

DE SVSCITATO VNICO FILIO uiduæ matris. *Luc. 7.*

TAlibus insignis uirtutibus ibat in urbem,
Quæ sit dicta Naym, populo uallatus opimo
Et grege discipulum, miserum tunc cominus ecce
Conspicit afferri iuuenem, gelidumq́; cadauer,
Pluribus exequijs, & inani funere passum.
Triste ministerium, cuius sors inuida matrem
Iamdudum uiduam, gemina uiduauerat urna.
Nec remorata diu pietas, inimica doloris
Auxilium uitale tulit, tactoq́; feretro
Surge ait ò iuuenis, parensq́; in tempore dicto
Mortuus assurgit, residensq́; loquensq́; reuixit,
Atq́; comes genetricis abit, nam funere torpens

Et

Et licet amissæ passus discrimina uitæ,
Non poterat famulus, domino clamante tacere,
Nec uita præsente mori, mox agmine uerso,
Deponens trepidum rediuiuo tramite luctum.
Candida felicem reuocauit pompa parentem.

COMMENTARII.

TAlibus insignis. Cum uenisset Iesus in ciuitatem Naym, uidit iuuenem efferri per portam qui maris misericordiæ permotus mortuum uitæ restituit. Ex Luca capite 7. Naym. Oppidū est, distans à monte Tabor contra meridiem duobus milibus passuum. Eusebius & Hieronymus autores. Opimo populo. Id est, copioso. Grege discipulum. Pro discipulorum. Afferre cominus, id est, prope. Triste ministeriū Hemistichium est Virg. 6. Aeneid. Sors inuida. Forma quæ uisa est inuidere mulieri. Gemina urna. Pruna in qua mariti cineres composuit, & altera nunc filij compositura erat. Pietas inimica doloris. Quæ nō patitur miserum diu dolere. Parens dicto, id est, obediens. Virg. 1. Aenei. Paret amor dicto charæ genetricis. Adsurgit. Ad uerba loquentis surgit. aliâs adsurgere est ad uenientem honoris gratia surgere. Virg. 2. Georg. Tmolus adsurgit, quibus & rex ipse Phanæus Funere torpens, id est, motu & sensu carens. Ilicet. Fe

ſtus. Sine dubio interpretatur. Virg. 2. Aeneid. Ilicet ignis edax. Vita præſente, id eſt, Chriſto, qui eſt uia, ueritas & uita. Ioan. cap. 14. Agmine uerſo. Scilicet domũ unde funus extulerant. Reciduo tramite, id eſt remenſo. Pompa deponens luctum, id eſt, ueſtes lugubres. Candida, id eſt, ſumptis ueſtibus candidis. Reuocauit, id eſt, reduxit. Fœlicẽ. Cui tantũ boni euenit.

DE SEPTEM DAEMONIIS MAria iuſsione Dominica depulſis. Lucæ 8.

NEc tibi parua ſalus Domino medicãte Maria,
Multiplici læſum curauit uulnere ſenſum,
Quam fera ſeptenis rabies inuaſerat armis,
Dæmonico cuneata globo, ſed ſquameus anguis
Imperioſa ſacri fugiens miracula uerbi.
Corde tuo depulſus abit, uolucresq; per auras
In chaos infernæ lapſus penetrale gehennæ
Septem ingens gyros ſeptena uolumina traxit.

COMMENTARII.

NEc tibi. Ex Marc. cap. 16. & Luc. cap. 8. quo pacto Saluator Magdalenam à ſeptem demonibus curauit. Non parua ſalus. Imò magna, quippe quæ profecta eſt ab ipſa ſalute mũdi. Multiplici uulnere, id eſt ſeptem animi peſtibus, quas ſeptẽ dæmones intulerant.

intulerant. Quã *inuaserat fera rabies cuneata.id est in cuneũ instructa quasi militarem.*Nam *cuneus agminis cuneati formam habet.* Globo *dæmonico , id est, acie conglobata & condensata.* Squammeus *anguis. id est,dæmon, q sub serpentis specie hominem decepit.*

Miracula *imperiosa,id est,imperiũ mirabile.* Verbi *sacri,id est, Christi,qui est uerbũ patris.* Lapsus. *Cadens siue descendẽs.* In *chaos.Vbi nullus ordo,sed sempiternus est horror.* Gehennæ *infernæ.*Hoc *nomine saluator noster primus inferos appellauit,alioquin gehenna uallis* Ennon *interpretatur, quẽ locum* Deus *in libris* Regum,*et in* Ieremia *se impleturum cadaueribus minatur,atq; inde saluator noster allegoricos gehennam locum pœnarũ quas mortui subibunt,pulchre uocat.* Septem *gyros.*Ex *Virg.5.Aeneid.sumptus est hic uersus:*Et *per gyros & uolumina spiras intelligit.*

DE MISSIONE SEPTVAGINTA duorũ discipulorum. *Luc. 10.*

NEue *redundantẽ cumulato germine messem.*
Exiguis dominus sineret languere colonis
Discipulos alios quorum mens conscia recti
Puraq; simplicitas numero meritoq; refulgens
Aurea libra fuit, uelut agnos præcipit inter
Sanguineos properare lupos,assumite dicens

Iura

Iura poteſtatis, nullum timeatis ut hoſtem
Vipereaſq; minas, & ſcorpion, atq; inimica
Omnia, uirtutis ſenſu calcate fideli.
Nulla meis famulis feritas aduerſa nocebit,
Nec tantum hoc gaudete uiri, quid ſpiritus ater
Subiaciat uobis, quantum quod nomina ueſtra
Scripſit in æterno cœleſtis litera libro,
Ius eſt quippe dei, uitam præponere factis,
Nam merito ceſſante bono, miracula nil ſunt,
Quæ faciunt plerunq; mali, quibus arbiter orbis
Neſcio uos dicturus erit, diſcedite cuncti
Artifices celerum, rebus qui ſemper iniquis
Diuinum ſimulaſtis opus, ſic tempore Moſi
Carminibus quidam uanis Memphitis in oris,
Signa dabant non ſponte Dei, ſed imagine falſa,
Viſibus humanis magicas tribuere figuras.

COMMENTARII.

N*Eúe redundantem.* Quo pacto Saluator dedit duodecim diſcipulis ſuis facultatē eijciendi dæmonia, & curandi morbos. Ex Matth. cap. 10. habes. *Ne dominus ſineret meſſem redundantem,* id eſt, copioſam. Ex eodem Matth. cap. 9. *Meßis inquit multa, operarij uerò pauci,* id eſt, multi ſunt ægroti, medici uerò pauci. *Languere,* id eſt ægrotare. *Exiguis co*-

lonis

nis, id est. paucis operarijs: & metaphora sumpta ab agricolis. Discipulos alios. Ordo et *sensus est. Saluator præcipit alios discipulos properare, uelut agnos inter lupos sanguineos, id est, cruentos, et tamē per parenthe sim.* Quorū *fuit mens conscia recti. i. iusticiæ, et est he mistichium* Vergilij *ex* 1. Aen. Et *quorū fuit pura sim plicitas, id est, non stolida aut subdola, & quorū fuit libra aurea, aut statera: per quam significatur iustitia, aut pondus duodecim unciarū, ut referatur ad numerum* Apostolorū. Refulgens *dixit: quia aurea.* Dicens *discipulis, quos mittebat: assumite, &c.* Sensu *uirtutis fidei.* Quia *hæc potestas non potest nisi ex uirtute fidei prouenire.* Scorpionum inimica uenena. Vt *stet uersus, lege.* Et *scorpij inimica uenena.* Feritas, *id est ferarum sæuitia.* Nec tantum. Hoc ex Luca. *cap.* 10 *Sumptum est: ubi dicitur.* Ecce dedi *uobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici: & nihil uobis nocebit, uerumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus uobis subijciantur, gaudete autē quod nomina uestra scripta sunt in cœlis.* Spiritus ater. Diabolus. Aeterno libro. *i. in libro uitæ, de quo* Apoc. *cap.* 21. Non intrabunt: *nisi qui scripti sunt in libro uitæ.* Ius Dei, *id est, lex diuina præcipit.* Præponere *uitā factis. i. uitæ innocētiā miraculis.*

Ex Matth.cap.7.*Multi dicent in illa die:Domine,domine in nomine tuo dæmonia eiecimus, et tunc confitebor illis, quia non noui uos.* Discedite à me omnes qui *operamini iniquitatem.Bono merito,id est,bonis operibus.Faciunt plerunq; mali,sicut Pharaonis sapientes qui per incantationes & ipsi fecerunt miracula.*Exo. 7.*Arbiter orbis,id est,mundi opifex idemq; iudex.Nescio uos.*Ex Matth.*ut diximus cap.*7.*Tempore Mose Varijs modis declinatur:sed hic per primam græcam nostramq; declinationē. Moses Mosæ.Sicut Anchises Anchisæ.Carminibus uarijs incantationibus.* Verg. *Carmina uel cœlo possunt deducere lunam. Quidam sapientes,ut diximus Pharaonis. In oris Memphitis id est,in terra Memphitide,id est,Aegyptia ubi fiebant ea miracula: nam Memphis ciuitas est Aegypti non longe à Babylone Aegyptia,quæ nunc Cayrus dicitur Sponte dei,id est, permißione diuina.Sed imagine falsa:quia illi non erant ueri serpentes,sed apparentes ui sui hominum.*

DE HYDROPICO SABBATIS IN domo Pharisæi domino iubente *sanato. Luc.* 14.

Post Pharisæorum cuiusdam principis intrat
Clarificare domum,non escam sumere tantum

Ad

Ad quam tunc facili conuenerat ille precatu,
Hic homo perspicuo distentus uentre tumebat
Plenus aquis grauidamq; cutem suspenderat aluus
Inclusam paritura necem, iam membra fluebant
Accrescente sinu, miserosq; infusa per artus
Turgida perflatum macies tenuauerat ægrum,
Inq; uteri spacium totus conuenerat hydrops
Non tulit hanc speciem mundi Pater, & sua transit
Sabbata non curans, hominem curare paratus
Quem uoluit magis esse suum: nam sabbata propter
Condita sunt hominem, non est homo sabbata propter.
Tunc pius humentem siccata corporis unda
Iussit abire luem, fluidus mox uiscera morbus
Deserit & uacuæ resident in pectore fibræ
Carnalemq; lacum, pestis lymphata reliquit.

POst Phariseorum. Quomodo in domo principis phariseorum die sabbati curauit hydropicũ. Ex Luc. cap. 14. Clarificare. Illustrare, quia locus ubi aliquod miraculũ fit, efficitur illustris. Ad quã domũ siue escã, hoc est, conuiuiũ. Facili precatu, quia facilius saluator precibus dabat locũ. Homo distentus. i. nõ modo plenus, sed refertus. Aluus suspenderat cutẽ. Grauidam subaudi aqua. i. uenter ipse suspensus est ex nimio tumore, quale est illud Persij. Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extat. Co rij.

Paritura necem, id est, mortem allatura. *Et macies infusa per artus*, quia crescente aluo decrescunt membra reliqua, et est hemistichiũ Verg. ex 6 lib. Aen. Totosq; infusa per artus. Mens agitat molem. *Totus hydrops*, id est, humor ille aqueus. *Non tulit hanc speciẽ*. i. hanc rei indignitatem, & est Ver. 2. Aen. Non tulit hanc speciem furiata mente Chorembus. *Mundi pater*. i. creator. *Transit*, id est, profanat, transgrediturq;. *Sua sabbata*. Nã in Exodo & in Leuitico sua sabbata frequenter appellat. *Non curans*. Repete iterum sabbata. *Magis suũ*. Subaudi quàm sabbata. *Propter hominem*. Vt tali die cessaret à labore, & uacaret diuinis. *Luem humentẽ*. i. pestem illam ex nimio humore prouenientem. *Morbus fluidus*. *Ad aquæ naturã rettulit*. *Fibræ*. i. uenæ tenues per quas labitur humor. *Resident*, id est, contrahunt cum antea prominerent. *Pestis lymphata*, id est, aquæ. *Lacum carnalemq;*. Nam tres hydropis species sunt: tympanitis, ascitis, hyposarcea, de qua nunc loquitur, unde subcarnea interpretatur.

DE DECEM LEPROSIS DOminica iussione mundatis. Lucæ. 17

COeperat interea dominus Galilæa per arua
Transgrediẽs sancto qdđã pede tangere castrũ

Hunc

Hunc procul ut uidere decem maculosa gerentes
Leprosi portenta uiri, quos corpore fœdo
Discolor obscenis turpabat pœna figuris,
Præceptor miserere potes, namq; omnia Iesu
Clamantes dixere simul, tunc flexa potestas
Quæ nunquàm pietate uacat, clementior infit:
Ite sacerdotum conspectibus ora referte,

COMMENTARII.

Coeperat. Quod ingrediens in quoddam castel/lum occurrerunt ei decem uiri leprosi, &c. Ex *Luca cap. 17. Gerentes portenta maculosa, id est, lepras uarijs coloris. Vnde subdit pœna discolor, id est, morbus unde in Leuitico genera leprarum ex colore distinguuntur. Potestas, id est, Christus qui est patris brachium per quem operatur, & cui data est omnis potestas. Matth. ultimo. Infit, dicit.*

Vnius ex decem gratitudo.

Cvmq; uiam peterent, subito mundata uicißim
Mirantur sua membra uiri, uariumq; tuentes
Esse nihil sese pariter speculantur, & omnes
Explorat proprias alterno lumine formas
Ex quibus ut grates agerent pro munere tanto
Vix unus reduci conuersus tramite, pronus
Sternitur ad terram, dominum uirtutis adorans,

Atq; sacerdoti uero sua protulit ora,
Deniq; pontificum princeps, summusq; sacerdos
Quis nisi Christus adest, gemini libaminis autor
Ordine Melchisedech, cui dantur munera semper
Quæ sua sunt, segetis fructus & gaudia uitis.

COMMENTARII.

Cumq; uiam.] Ex eodē argumēto sumpto ex eodem Euangelista. Nihil uariū, Vt supra diximus uarij coloris: sed omnia erāt unicoloria. Alterno lumine, id est, alternatim se aspiciētes oculis. Reduci tramite, id est, uia illò reducēte, actiue alioq; paßionem significat, ut Virg. 1. Aene. Nanq; tibi reduces socios classemq; relatā. Dominū uirtutis. Scilicet ad miracula facienda. Vero sacerdoti. Nā qui præcesserūt figurati erāt, puta Melchisedech et Aaron. Pontificū princeps. Idē est quod summus sacerdos, adest, pro est, hoc est cōpositum pro simplici. Autor gemini libaminis, id est, institutor sacrificij, cuius materia duplex est panis: uidelicet uinūq;. Munera, id est, sacrificia. Ordine Melchisedech. Ex Psal. 109. Tu es sacerdos in &c

Quæ sua sunt. Si igitur sua sunt, non dantur, sed redduntur. Fructus segetis, id est, panis. Et gaudia uitis, id est, uinum quod lætificat cor hominis. Ex Psalmo. 103.

DE CAECO TYMAEI FILIO IMportunitate clamoris illuminato. Marc. 10. Luc. 18.

Cum residens caecus Tymaei filius illud
Propter iter, dominũ per quod cognouerat ire
Vociferans crebro lumen clamore petisset,
Nec populo prohibente tacens, accedere iussus
Ad dominum, palpante manu uisumq; recepit,
Et nullo docente redit, quàm fortiter instat
Importuna fides, quicquid res dura negârit
Sola frequens uotis oratio praestat honestis.

DE EO QVOD TRES AB INItio panes noctis silentio clamans importune extorsit.

Lucae. 11.

Vnanimem panem sic ille petebat amicum
Qui foribus clausis per opaca silentia noctis
Obnixeq; diu confidenterq; neganti,
Vocibus assiduis precibusq; extorsit anhelis.

COMMENTARII.

Cum residẽs.] *Quomodo restituit integritati luminis Timaei filiũ à natali caecũ.* Ex Luc. ca. 18 *Propter illud iter. i. iuxta illud iter.* Virg. in Buc. *Propter aquae riuũ uiridi procumbit in ulua. & est ordo,*

cum uociferans, neq; tacens populo prohibente illum clamare. Palpante manu, id est, per tenebras explorante. Nullo docente, id est iter, per quod domum rediret, monstrante. Fides. Qualis fuit in cæco. Res dura, id est, difficultas. Sic Virgilius 1. Aeneid. Res dura & regni nouitas. Votis honestis, Nō improbis, qualia sunt eorū qui petunt bona fortunæ. Vnanimum amicum. Ex Luca capite 11. Quis uestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte &c. Per opaca silentia noctis, id est per noctem silentem & opacam Precibus anhelis, id est, laboriosis.

DE SAMARITANA QVAE AQVAM dare dubitans peritura, agnoscēs sua Domino pandente commissa, postulat sempiternā. Ioan. 4.

PRæteriensq; uiæ dominus loca Samaritanæ
Humanam flagrante sitim collegerat æstu
Fonsq; perennis aquæ, modicam desiderat undam
Vt biberet, quia corpus erat, tunc accola gentis
Stans mulier, daruum puteo quæ traxerat haustum.
Cum dare cunctatur perituræ munera lymphæ.
Agnoscens propriam numeroso coniuge uitam,
Orat inexhausti tribui sibi dona fluenti
Aeternam positura sitim, qua nemo carere

Dignus

Dignus erit domini, nisi mersus iurgite Christi
Percipiat placidas animæ, non corporis undas.

COMMENTARII.

PRæteriens, Quod Saluator cum iter faceret per Samariam, atq; ex uia fessus ad puteum collecta siti sederet, cum muliere Samaritide collocutus est multa. Ex Ioan. cap. 4 Humanam sitim, id est qua parte homo erat, unde languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, Esa. 53. Fons perennis aquæ de quo Psalmo 35, Apud te est fons uitæ. Et Esaiæ 12, Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris,

Qua corpus erat, id est homo corporeus. Tunc accolla gentis, quid si legas incola. Paruum haustum, id est, breuem urnam. Lymphæ perituræ, Non qualis illa de qua Saluator tunc dixit, Fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam, Numeroso coniuge. Quippe quæ uiris quinq; nupserat. Fluenti inexhausti, id est, fluminis perennis. Gurgite Christi, id est, baptismate spiritussancti. Animæ. Quoniam ex anima lauatur. Non corporis. Quoniã effectus sacramenti non corpore, sed anima terminatur.

DE CVLPA MVLIERIS IN ADVLterio deprehensæ, sub conditione *ulterius non peccandi soluta. Ioan. 8.*

Dumq́; sui residens media testudine templi
Ore tonans patrio, directi ad peruia callis
Errantem populum monitis conuertit amicis,
Ecce trahebatur magna stipante caterua
Turpis adulterij mulier lapidanda reatu,
Quam Pharisæa manus placido sub iudice sistens
Cum damnare parat, plus liberat, omnibus illis
Nam simul è turbis, proprio sine crimine nullus
Accusator erat, saxum qui mißile primus
Sumeret obscœnæ feriens contagia mœchæ
Nec poterat quisquàm festucam uellere paruam
Ex oculo alterius, proprio qui lumine grandem
Sciret inesse trabem, profugus sic ille receßit
Impetus, & clemens donat sententia culpam.
Iam non peccandi sub conditione solutam
Nam uomitum quicunq́; suum canis ore relambit.
Nec ueterem studet hic ueniam, nec habere futuram,
Huius damna tenens, huius compendia perdens.

COMMENTARII.

Dumq́; sui.] Quo pacto mulierem adulterā Saluator absoluit. Ex Ioanne capite 8. Dumq́; residens. Subaudi Saluator. Media testitudine templi. Ex Virgilio 1. Aeneid. Tum foribus duræ media testudine templi. Sui, id est, sibi dicati. Ore tonans

patris

patris Quia *ipse uerbum patris est.* Ecce *trahebatur.* Versus *est cõpositus ex duobus hemistichijs* Vir*gilianis.primum ex* 2. Aeneid. *Ecce trahebatur paßis Priameia uirgo.* Alterum *ex* 1. Aeneid. *Magna iuuenũ stipante caterua.* Lapidanda. Ex *lege* Mosis Leui.ca. 20. *Sistens.Statuens.* Omnibus *illis:quia illorũ comparatiõe mulier iustior est inuẽta.* Saxũ *mißile,id est mittendũ.* Feriens *contagia mœchæ,id est,mœcham, quæ malo exemplo aliarũ peccauit.* Festucã *paruam.* Ex Matth.cap. 7. *Quid uides festucã in oculo fratris tui,et trabẽ in oculo tuo nõ uides.* Quisq̃ *illorũ accusatorum.* Vellere *festucam,id est,damnare peccatũ leue.* In *proprio lumine,id est,oculo suo.* Grandẽ *trabẽ,id est,maius peccatũ.* Impetus, *id est, Pharisæorũ furibundus conatus.* Clemẽs *sentẽtia.i.clementis iudicis censura.* Donat *culpã,id est,remittit peccatũ.* Sub *cõditione.* Nam *mulieri* Saluator *dixit:* Vade,*&* iam *amplius noli peccare.* Nã *uomitũ.* Hoc *sumptũ est ex* Prouerb.ca.26. *Sicut canis inquit q reuertitur ad uomitum suũ:sic imprudẽs qui iterat stultitiã suam.* Canis *ore,id est,ad morẽ canis.* Veterẽ *ueniã.* Quoniam *illam perdit, & non est dignus uenia futura si peccauerit.* Damna *huius, id est, ueniæ præteritæ.* Perdens *compendia huius,id est, futuræ ueniæ,&* po

ſuit compendia pro utili & commoda re, ſicut diſpendia, ſunt detrimenta.

DE ILLVMINATIONE CAECI NATI & ipſius myſterio facti.

Ioan. 9.

INde *means genitum cernit conſidere cæcum*
Qui *male prægnantis dilapſus uentre parentis*
In lucem ſine luce ruit, tunc ſanguinis ille
Conditor humani, mundiq; orientis origo
Imperfecta diu proprij non paſſus haberi
Membra operis, natale lutum per clauſtra genarum
Illiniens, hominem de ueteri ſemine ſupplet,
Nec uiſum tamen ante capit, quàm uoce iubentis
Accepta domini Syloam ueniſſet ad undam.
Et conſanguinei uotus medicamina limi
Pura oculos fouiſſet aqua, mox ergo gemellæ
Vultibus effulgent acies, tandemq́; merentur
Ignotum ſpectare diem, cognoſcite cuncti
Myſtica quid doceant animos miracula noſtros.
Cæca ſumus proles miſeræ de fœtibus Euæ
Portantes longo natas errore tenebras
Sed dignante Deo, *mortalem ſumere formam*
Tegminis humani, facta eſt de uirgine nobis
Terra ſalutaris, quæ fontibus oblita ſacris,

Clara

Clara renaſcentis reſerat ſpiramina lucis.

COMMENTARII.

INde *means.* Quomodo *Saluator cæcum,à die geni-turæ ſuæ reſtituit luci.* Ex Ioanne *cap. 9.* Inde, *id eſt,à templo ubi cum* Phariſæis *diſputauit.* Genitum *cæcum,id eſt,natum.* Male *dilapſus,id eſt,infeliciter ortus.* In *lucem,ſiue luce, id eſt, in hanc uitalem auram ſiue lumine oculorum.* Conditor *ſanguinis humani,id eſt,generis.* Virgilius.Nec *puerum noſtri generis,nec ſanguinis edunt.* Origo,*id eſt,principium.* Membra *imperfecta,id eſt,orbata lumina.* Proprij *operis, id eſt, hominis quem creauit.* Natale *lutum, id eſt,connaturale,quia homo ex luto factus eſt.* Vnde *& Adam dictus ab Adama, quod ex* Hebræo *terra interpretatur.* Per *clauſtra generum,id eſt,palpebrarum, quæ ſunt quaſi ianuæ oculorum.* Suplet, *id eſt, quod deeſt apponit.* De *ſemine ueteri,id eſt ex materia de qua primum creatus eſt.* Ad *undam Siloam.* Vade *inquit* Dominus,*& laua in natatoria Siloë: & ſubdit* Euangeliſta,*quod interpretatur miſſus.* Limi *conſanguinei,id eſt eiuſdem naturæ,ut dixit.* Fouiſſet,*id eſt, recreaſſet lauiſſetq́;.* Gemellæ *acies,id eſt, orbes oculorum pares.* Effulgent *uultibus,id eſt,in facie ſplendent.* Ignotum *diem,id eſt, ſolem quem nun-*

quam

quàm uiderāt. Cognoscite cuncti. *Ad cognoscendam allegoriam hortatur. Nam per cæcum intelligimus genus humanum, quod iam inde ab initio mundi tenebris inuolutum à uia recta declinauit.* Sed dignante Deo. *Quando uenit plenitudo temporis, cum misit deus filium suum, natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret.* Ad Gal. cap. 4.

Tegminis humani. *Ad Philippenses cap. 2. In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, humiliauit semetipsum.* Terra salutaris, *id est, Christi humanitas, quæ salutem attulit toti generi humano.* Abluta fontibus sacris, *id est, baptismate, à peccato originali mundata, non in Christo, sed in nobis qui cum illo sumus unum corpus mysticum.* Reserat spiramina clara, *id est, fenestras aperit.* Lucis renascentis, *id est, ex cecitate restitutæ.*

DE LAZARO QVADRIDVANO mortuo suscitato. Ioan. 11.

BEthaniæq; solum repetens, intrarat, ibiq;
Lazarus occidua tumulatus sorte iacebat.
Iam quarto sine luce die, claususq; sepulchri
Marmore, corruptum tabo exalabat odorem,
Flebant germanæ, flebat populatio præsens,
Flebat & omnipotens, sed corpore non deitate,
Exani-

Exanimesq́; artus, illa pro parte dolebat
Qua moriturus erat, lachrymisq́; impleuit amicum
Maiestate deum, quid credere Martha moraris
Quidúe Maria gemis, Christum dubitatis, an unum
Possit ab infernis hominem reuocare cauernis?
Qui dabit innumeras post funera surgere turbas,
Ergo ubi clamantis domini sonuit tuba dicens:
Lazare perge foras, magno concussa pauore
Tartara dissiliunt, Erebi patuere recessus,
Et tremuit lethale chaos, mortisq́; profundæ
Lex perit, atq; anima proprias repetente medullas
Cernitur ante oculos uiuens astare cadauer.
Postq́; sepulchralem tanquàm recreatus honorem
Ipse sibi moriens, & posthumus extat & hæres.

COMMENTARII.

B*Ethaniæq́; solum.*] Quo pacto *precibus sororum permotus Iesus Lazarum ex quadriduo mortuum uitæ restituit.* Ex Ioanne capite undecimo. *Bethaniæ solum.* Villa siue potius uicus erat Lazari sororumq́ue eius secundo à Hierosolymis miliario montis Oliueti, autor Eusebius. *Occidua sorte.* Quia statutum est hominibus semel mori. *Sepulchri marmore*, id est, marmoreo sepulchro. *Exhalabat.* Spirabat. *Populatio præsens*, id est, Iudæi

qui

qui uenerant ut sorores consolarentur, & posuit im-propriè populationem pro populo. Sed corpore, id est, qua erat homo, non qua deus erat. Artus exanimes, Id est Lazarum mortuum. *Dolebat illa pro parte. Scilicet humanitate, quam assumpsit. Impleuit amicum, id est, sparsit Lazarum quem amabat. Quid moraris credere.* Nam *uidebatur subdubitare, cũ Christo pollicenti fratris suscitationẽ, respondit: Scio quod resurget in nouißimo die. Quid ue Maria gemis. Prostrata ad pedes Saluatoris. Dubitatis, deest. particula interroganti ne uel an: ut sit sensus, an dubitatis quod Christus &c. Tuba. Quia uoce magna clamauit: Lazare ueni foras. Tartara dißiliunt, id est, inferi dehiscunt. Erebi recessus, id est, inferorum penetralia. Lœthale chaos, id est, mortis locus. Lex perit. Quia contra legem mortis Lazarus ab inferis est reuocatus. Medullas, id est, corporis loca ubi est animæ sedes. Cadauer uiuens.* Non *quòd cadauer uiuat, sed quod cadauer quod fuerat mortuum, nunc uiuit homo. Post honorem sepulchralem, id est, post exequias in honorem defuncto peractas. Ipse sibi ordo est.* Mo*ries recreatus extat sibi posthumus & heres, id est, sibi ipsi successor & superstes: nam posthumus est, qui mortuo patre nascitur. Extat, id est, permanet.*

DE SES-

DE SESSIONE ASELLI, ET DE turbis deum laudantibus, Matth. 21. Marc. 11. Luc. 19. Ioan. 12.

Vtq; caduca uagi contemnens culmina secli,
Monstraret se rite Deum, non curribus altis
(Qui pompæ mortalis honor) rapidisq; quadrigis
Puluerium sulcauit iter, nec terga frementis
Ardua preßit equi, faleris qui pictus & ostro
Ore cruentatum mandendo concutit aurum.
Sed lento potius gestamine uilis aselli
Rectori suffecit honos, leuis ungula cuius
Vt tanto seßore decus mirabile portans,
Nobilior sub fasce foret, non illius impar
Qui patulo Christum licet in præsepe iacentem
Agnouit tamen esse Deum, plebs omnis adorans
Insolito molles subiecit tramite uestes,
Dicite gentiles populi cui gloria regi
Talis in orbe fuit, cui palmis compta uel unquàm
Frondibus arboreis, laudem cœlestibus hymnis
Obuia turba dedit, domino nisi cum patre Christo,
Qui regit æthereum princeps in principe regnum
Cui sanctus semper conregnat spiritus æque

COMMENTARII.

Vtq; caduca. Quod Iesus Lazaro suscitato uenit

in Hierosoly-

Hierosolymas,ubi magnifice fuit susceptus ac clamantibus cunctis:Osanna filio Dauid.Ex Matth. ca.21 et Ioan.cap.12. Vtq; caduca.Ordo est,ut Christus monstraret se deum,non sulcauit iter puluereum equo sed asello parui precij,&c. Contemnens culmina,id est,superbiã. Secli uagi,id est,fluctuantis in hoc magno mari & spacioso. Monstraret se deum, contemnendo ea quæ ab hominibus magni æstimantur. Curribus altis more triumphantium. Quadrigis rapidis,id est, quatuor equis sub curru iunctis.Iter puluereum.Quia puluis excitatur equorum cursu.Equi frementis,hinnientis. Verg.1 Georg. Tuq; ô cui prima frementem fudit equum. Pictus & ostro,id est,stragulo purpureo. Et est Vergilij 4 Aen. Ostroq; insignis & auro.Stat sonipes & frena ferox spumantia mandit. Lento gestamine.Quia asinus ingressu lentus est. Verg. 1 Georg. Tardi costas agitatur aselli.Rectori.Sessori. Leuis ungula. Atqui asellus ut dixit tardus est,quomodo igitur nunc leuis dicitur, sed posuit leuis pro uilis ut supra. Foret nobilior sub fasce, id est, quod gestatio illa Christi honorifica esset ipsi asino uehenti. Fascem uerò posuit pro onere. Verg.in Bucco. Ego hoc te fasce leuabo. Non illius,scilicet,asini,alluditq; ad illud Esaiæ cap. 1. Cognouit bos possessorem suum,&

asinus

asinus præsepe domini sui, quod est adimpletum in eo quod scribit euangelista, quod reclinauit Iesum recens natum in præsepio, quia non erat locus in diuersorio.

Qui peratulo in præsepe. Lego patula, ut stet ratio Grammaticæ, nam hæc præsepis dicitur: ut apud Catonem & Varronem sæpe. Insolito tramite, id est, insueto: quia nunquam tale aliquid est factum, in honorem hominis mortalis. Cui regi. Ac si dicat nulli. Cui sub regi. Turba compta, id est, ornata siue coronata palmis uel frondibus arboreis. Obuia. In occursum procedens. Dedit laudem hymnis cœlestibus, id est, soli deo debitis: ac si dicat. Nulli nisi Christo domino nostro per redemptionem. Cum patre. Cui æquus datur honos. Qui princeps, scilicet, pater. Regit regnum æthereum. In principe, id est, in filio per quem omnia creauit & in quo omnia moderatur ipso dicente: Mihi data est omnis potestas in cœlo & in terra.

COELII SEDVLII MIRABILIVM DIVINORVM LIBER V.

DE EO QVOD PROPINQVANTE Pascha exclamante domino: Pater clarifica nomen tuum. Paterna ei sit cœlitus uoce responsum. Ioan. 11 & 12.

HAS inter uirtutis opes, iam proxima Paschæ
Cœperat esse dies, domini cum gloria uellet
Ponere mortalem, uiuamq; resumere carnem
Non aliam, sed rursus eam quam muñere plenam
Lucis, ab infernis releuans ad sidera duxit,
Exclamansq; palam, Pater ista memet in hora
Saluifica, sed in hanc ideò ueni tamen horam
Clarifica nomenq; tuum per magnaq; cœlo
Vox resonans uenit per nubila: clarificaui
Clarificabo iterum, quid apertius est, patre teste,
Cœlo assertore, Ac nec sic cognoscere Christum
Gens uoluit Iudæa Deum, pars esse ferebat
Hoc tonitrum, pars angelicam crepuisse loquelam,
O gens cæca oculis, ô gens durißima corde.
Nam tonitrus potuit Christum, siue angelus ullus,
Autorem

Autorem generasse suum, qui nomine Patris
Audito responsa daret, sed ab ore tonantis
Natum agnoscentis, populus quo crederet astans
Vox emissa suo respondit consona uerbo

COMMENTARII.

HAs inter uirtutis. Quod ante sex dies paschæ quo tempore habitu triumphali intrauit Hierosolymas adstantibus discipulis & alijs ex populo Iesu dicente. Pater clarifica me: ex hac hora uenit uox de cœlo dicens: & clarificaui & iterum clarificabo Ex Ioanne cap. 12. Inter uirtutis opes, id est, diuinæ potentiæ miracula. Domini gloria, id est, dominus ut ita dixerim gloriosus. Carnem mortalem, id est, hominem moriturum. Viuam, id est, immortalem post resurrectionem. Non aliam. Sed eandem numero quale est illud Iob. Quem uisurus sum ego ipse & non alius. Ideò subdit. Sed eam quam plenam munere, id est, locupletatam inferorum spolijs. Duxit ad sidera. Cum post resurrectionem cœlos ascendit A lucis infernis. Non quod apud inferos sint arbores, sed allusit ad etymon nominis quo per κατὰ ἀντίφρασιν dicitur lucus, quasi luce carens. Verg. 6. Aen. Lucis habitamus opacis. Cœlo assertore .i. uoce de cœlo descendere, et iunxit genus masculinū neutro

sicut illud tempus repertor. Suũ autorem, id est, conditorem omniũ rerum. Nomine patris. Scilicet cum filius illum patrem uocauit. Suo uerbo, id est, filio.

DE HVMILITATIS EXEMPLO quo pedes seruorũ dominus lauans, nec Iudam excepit traditorem. Ioann. 13.

Annua tunc sacræ celebrãs per munera cœnæ
Paschales ex more dapes, humilemq; ministrũ
Se faciens, & grata suis exempla relinquens
Assurgit famulisq; libens famulatur, & omnem
Linteolo accinctus tantum inclinauit honorem,
Discipulis ut sponte lauans uestigia cunctis,
Nec Iudam exciperet, quem proditionis iniquæ
Nouerat autorem, sed nil tibi gloria sæue
Traditor illa dabat pedibus consistere nudis
Qui sensu pollutus eras, uelut omne sepulchrum
Exteriora gerens albæ uelamina formæ,
Sordibus interius fœdoq; cadauere plenum.

COMMENTARII.

Annua tũc sacræ.] Quòd Iesus à cœna surgẽs depofuit uestes, & accepto lintheo misit aquã in peluim et cœpit lauare pedes discipulorum. Ex Ioanne cap. 13. Celebrãs. Scilicet Christus cũ discipulis suis.

suis. Paschales dapes, id est, agnum illum paschalem. Ex more iuxta legis præceptum. Exod. 12. *Per officia annua. Quia phase quotannis celebrabatur. Assurgit. A cœna surgit. Tantum honorem. Quamuis erat Christi dei hominisq;. Nec Iudam: Quia et ipsi pedes quoq; lauit. Illa gloria. Quod Christus tibi pedes lauerit. Nil dabat. Pro non dabat. Sensu. Mente Velut omne sepulchrum. Ex eo quod Saluator comparat hypocritas sepulchris à parie exteriori depictis ab interiore scatentibus uermibus.*

DE CONSECRATIONE PANIS ET uini, & proditore tincti panis por rectione monstrato, quem dicit melius fuisse non nasci.

Matth. 26. Luc. 22. Marc. 14. Ioannis. 13.

NEc dominum latuere doli, sceirlisq; futuri
Prodidit autorem, panem cui tradidit ipse
Qui panis tradendus erat, nam corporis atq;
Sanguinis ille sui postquàm duo munera sanxit,
Atq; cibum, potumq; dedit quo perpete nunquàm
Esuriant, sitiantq; animæ sine labe fideles
Protinus in Iudam sedes ubi liuor habebat,
Spiritus intrauit teterrimus, armaq; sumens

In dominum seruile dedit consurgere bellum.
Pactus grande nefas parua mercede: neq; illi.
Culpa datur precio, sed inhærent crimina facto
Tantundem sceleris, terdena numismata sumens
Argenti, paruo cæcatus munere gessit.
Quantum cuncta simul terrarum regna, marisq;
Diuitias, omnemq; nagis cum nubibus æthram
Si caperet, gesturus erat: neq; enim bona mundi
Sufficerent, magno fuso pro sanguine Christi.
Qui pater est mundi, qui fecerat hunc quoq; nasci,
Atq; utinam sterili damnatus matre nequisset
Natalem sentire diem, nec luminis huius
Hausisset placidas flabris uitalibus auras
Aeterno torpore latens, miseroq; fuisset
Sors melior nescire datam, quàm perdere uitam.
Aut male fusus humo, confestim munera lucis
Perderet, ut puluis quem uentus proijcit ingens
A facie terræ, rapidisq; uolatibus actus
Spergitur in uacuas nebulis obscurior umbras.

INVECTIO IN IVDAM, QVOD dux & signifer armatorum *signo tradidit.*

TV ne cruenta, ferox, audax, insane, rebellis
Perfide, crudelis, fallax, uenalis, inique,

Traditor immitis, fere proditor, impie latro,
Præuius horribiles comitaris signifer enses,
Sacrilegamq; aciem, gladijs, sudibusq; minacem
Commoueas, ori ora premis, melleq; uenenumq;
Inseris, & blanda dominum sub imagine prodis,
Quid socium simulas, & amica fraude salutas,
Nunquid terribiles aut pax coniurat in enses,
Aut truculenta pio lupus oscula porrigit agno.

COMMENTARII.

NEc dominum.] *Quod Iesus discipulis suis dicens, quòd unus ex illis esset eum traditurus, seq; inuicem aspicerent: Ioannes admonitus à* Petro re*cumbens supra pectus domini, accepit responsum.* Ille *inquit est: cui ego panem intinctum porrexero.* Ex Ioanne *cap.* 13. Deinde *autor inuehitur in proditorem.*

Latuere doli. Virg. 1. Aeneid. Nec *latuere doli fratrem* Iunonis *& iræ.* Prodidit *autorem, id est,* Ioanni *releuauit illũ esse cui panẽ esset porrecturus.* Panis *tradẽdus,* Ego *sum inquit panis uiuus, qui de cœlo descendit.* Duo *munera sanxit; id est, statuit hoc sacramentũ sub materia panis & uini.* Quo *perpete. i. continuato illo cibo & potu, nam perpes siue perpetuum significat aliquid continuatum.* Fideles *sine labe, id est, sine peccato.* Protinus *in Iudam.* Ait *nanq;* Euan

gelista. Et cum accepisset bucellam: introiuit in eum Sathanas. Liuor habebat sedes, id est, habitabat inuidia, quæ fuit illum prodendi causa. Arma sumens in dominum, id est, cõsilia rebellandi & desciscendi à domino. Virg. 2. Aeneid. Et quærere conscius arma. Bellum seruile. Quod serui mouent contra dominos, qualia fuerunt multa apud Romanos. Illi precio scilicet paruo. Quia nõ in precij quãtitate est culpa, sed in facto. Tantundẽ sceleris. Ordo est. sumens terdena numismata argenti, id est, triginta argẽteos, cœcatus paruo munere. tantundẽ sceleris gessit, quantũ gesturus erat si caperet cuncta regna &c. Aethrã, id est,ætherẽ aliâs ætheris est splendor. Sufficerent. Scilicet ad emptionem. Qui pater est mundi, id est, creator. Hũc nasci, id est, per quem & in quo est creatus. Atq; utinam sterili. Ex eo sumptũ est quod Euangelista scribit Christũ dixisse de proditore. Væ homini illi per quẽ filius hominis tradetur, bonũ erat ei, si natus nõ fuisset homo ille sterili matre, id est, quod genitus non fuisset sed quomodo damnatus si nõ est, nimirum: quia hoc ipsum nõ fuisset malum, quod ille postea designauit, ut ille apud Ciceronem in Tusculanis argumentatur.

Nec luminis huius. Ex Vergilio 1. Aeneid. Auras uitales carpis. Flabris uitalibus. Scilicet spiritibus afflando

flando dictus in quibus est hominis uita. Torpore, *id est, motus & sensus priuatione.* Sors melior. *Idem sed alijs uerbis dicit.* Aut male fusus, *id est, infeliciter natus, in terra positus ex antiquorum consuetudine, qua recens nati in terra sistebantur, et tamen leuabantur, unde est dea Leuana. Augustino in 4. de ciuitate.*

Vt uentus. *Ex Psalmo 1. accepta est hæc comparatio.* Actus. *Excitatus & commotus.* Volatibus rapidis, *id est, uolucribus uentis.* Obscurior umbris. *Ob pulueris spißitudinem.* In uacuas nebulas. *In aëris inanitatem, in qua nebulæ consistunt.* Tu ne cruente. *Acerbe inuehitur in proditorem appellans illum multis infamiæ nominibus.* Præuius comitaris. *At contraria sunt, præire & comitari: sed stare possunt simul diuersis rationibus: nam quia præcedit ducens alios esse præuius, quia iungit se Centurioni est comes* Ore ora premis, *id est, oscularis.* Sub imagine blanda, *Sub osculo quod est signum pacis.* Pax nō coniurat in enses, *id est, nunq̃ pax & bellum possunt stare simul.* Porrigit oscula. *Sed aperta fronte adoritur.*

QVOD TRADITVS ABSCISAM auriculam dominus tangendo reddiderit seruo. *Marc. 9. Luc. 22. Ioann. 18.*

Tardi-

TRaditus ergo uiris operator sanctus iniquis
Consuetam non liquit, opem, puero'q; reuulsam
Ense Petri (ne qua pius à pietate uacaret)
Reddidit auriculam, nec enim uindicta tonanti
Conueniens humana fuit, qui milia patrem
Angelicas sibimet legiones poscere posset
Plus duodena dari, si mallet sumere pœnas
De meritis, quàm sponte suas ignoscere plagas,
Tunc parci mucrone iubet, quia uenerat ipse
Ponere pro cunctis animam, non tollere cuiquàm.

COMMENTARII.

TRaditus.] Quod Petrus amputauit auriculam uni ex Satellitibus nomine Malcho, quam Iesus illi restituit &c. Ex Matth. cap. 26. Consuetã opem. Quia semper miseris opitulari consueuit. Puero, Id est, seruo principis sacerdotũ: nam puer pro seruo frequenter accipitur etiam in sacris literis. Vindicta humana, id est, more hominum expetita. Quia milia. Ordo est, qui posset patrem poscere dari sibi duodena milia legiones angelicas, ex corrupta loquendi consuetudine pro duodecim legiones millenos milites continentes, aut ternos millenos. Ponere animam. Quod solus Christus potuit facere. Iuxta illud Ioannis cap. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam.

DE

DE PRAEDICTIONE QVOD PEtrus ante galli cantũ ter esset Dominum negaturus.

IAmq; Petro clara iamdudum uoce fatenti
Cum domino se uelle mori, prius aliger, inquit:
Quàm gallus cantet, hac me ter nocte negabis,
Non reprobando fidem, sed prædicendo timorem.

COMMENTARII.

IAmq; Petro.] Affirmanti Petro se nõ deserturum Christum etiam si alij discipuli desererent, dixit, quòd ter erat illum negaturus antequàm gallus cantaret. Ex Matth. cap. 26. Fatenti. Profitenti. Gallus aliger. Ad differentiam Galli sacerdotis Cybeles, aut uiri ex Gallia. Non reprobando fidem, id est, non tam ut reprobet: quàm ut prædicendo timorem inuincibilem confirmet.

DE FALSIS TESTIBVS, ET CONcionato contra dominum Caipha præsidente concilio.

Matth. 22. Marc. 14.

COntinuò ad tristes Caiphæ deducitur ædes
Ille sacerdotum fuerat tunc deniq; princeps,
Et princeps scelerum, nanq; hoc residente cathedra
Pestifera, falsis agitatum testibus ardet.

Conciliũ

Concilium,iamiamq́;,uolant mendacia mille
In dominum, uanis hominum conflata labellis,
Et pereunt leuitate sua,uelut ignis oberrans
Arentes stipulas,uires cui summa cremandi
Materies infirma rapit,uictoq; furore
Labitur inualidæ deformis gloria flammæ.

COMMENTARII.

CONTINUO.] Quod Iesus ducitur ad domũ principis sacerdotum, qui uocabatur Caiphas, apud quem insimulatur à falsis testibus. Ex Matth. cap. 26. *Vastas ædes.* Amplas. *Princeps scelerum.* Is enim dixerat: Expedit ut unus homo moriatur pro populo. *Cathedra pestifera.* Ad illud Psalmista respicit In cathedra pestilentiæ non sedit, & subintelligitur, in præpositio. *Concilium agitatum.* Congregatum & cõmotum. *Mendacia conflata.* Falsa testimonia conficta. *Labellis uanis,* id est, mendacibus. Virg. 1. Aeneid. Vani docuere parentes, quod Seru. exponit pro mendacibus. *Leuitate sua.* Quia non constant sibi ipsis: & subdit similitudinem, uelut ignis oberrans stipulas, sub. perit. *Cui.* Scilicet igni. *Materies infirma.* Qualis est arentium stipularum. *Rapit uires,* id est, subtrahit. *Cremandi summa,* id est, in maxima quæq; si contingeret sibi solidior materia. *Victo furore.*

rore. Primo illo impetu. Gloria deformis. Quia breui momento euanescit.

DE SACRILEGIO QVO DOMInum sputis, palmis & colaphis illuserunt. Matt. 27. Marc. 15. Ioan. 18.

Postquàm nulla dolis patuit uia, brachia tolli
Armat in insontē sæuus furor, heu mihi quantis
Impedior lachrymis, rabidum memorare tumultum
Sacrilegas mouisse manus, non deniq; paßim
Vel colaphis pulsare caput, uel cædere palmis
Aut spuere in faciem plebs execranda quieuit,
Ille tamen patiens subiecto corpore totum
Sustinuit, nostræq; dedit sua membra saluti,
Nanq; per hos colaphos, caput est sanabile nostrum
Hæc sputa per dominum nostram lauere figuram
His alapis nobis libertas maxima plausit.

COMMENTARII.

Postquàm nulla dolis. Quod Iesus illusus est à Iudæis colaphisq; & palmis cæsus. Ex Matth. ca. 26. Nulla uia. Quia nullum est inuentum uerum testimoniū. Armat, id est, parat. Tolli brachia, id est, ad tollendum brachia, ut alapis cædant. Non deniq;. Ordo est, plebs execranda Iudæorum non quieuit, id est, cessauit mouisse manus &c. Subiecto corpore, id est

exposito ad omnia ludibria, nostræ saluti, iuxta illud Esaie cap.63. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, & quæ sequuntur. Libertas plausit nobis, id est, arrisit: cum antea essemus in seruitute.

DE NEGATIONE PETRI, SED fletu culpa soluto.

AT senior cui cuncta potēs prædixerat autor
Quæ uentura forent (quoniã transire nequit
Infectum quod Christus ait) se prorsus adesse
Ipsius ex socijs, semel ac bis terq; negauit
Et gallus cecinit: completa est sanctio Christi,
Et sensus rediere Petri: memor ille malorum
Immemoris damnauit opus, gemituq; sequente
Culpa fugit, cedunt lachrymis delicta profusis
Et dulcem ueniam, fletus generaștis amari.

COMMENTARII.

AT senior.] Quod Petrus iuxta domini præscriptum magistrũ & dominum ter negauit. Ex Matth. cap.26. & est ordo, At senior negauit semel, bis & ter se prorsus esse è socijs ipsius: Et posuit adesse pro esse, hoc est, cōpositum pro simplici, & per parenthesim interposuit, quoniã quod Christus ait, id est, dixit, Nequiuit, id est nō potuit esse; Infectũ, id est non

non factum. Sanctio, id est, decretum & statutũ. Sensus rediere, qui fuerant sopiti: quod Euangelista dicit. Recordatus est Petrus uerbi Iesu. Memor malorũ. s. quod Christum abnegauit. Damnauit opus immemoris, id est pœnituit illum quod fuerit oblitus promissi. Delicta cedunt, id est, uincuntur. Fletus amari. Ad illud quod euangelista dicit: Et egressus foras fleuit amarè.

DE RELATO SACERDOTIBVS à Iuda precio, ac suspendio eius

Matth. 26. Luc. 22.

IAmq; dies aderat, nocturna mœstior umbra
Flagitium uisura nouum, tenebrisq; remotis
Pandebat populis Iudææ crimina gentis
Mox igitur dominum Pilati ad mœnia duci
Nexibus astrictum, Iudas ut uidit iniquus
Diriguit, scelerisq; sui commercia reddens
Incassum facti precium, non facta reliquit
Quidnam etenim prodest, illic trepidare timore
Nullus ubi timor est, aut quæ confeßio retro
Lucet in inferno, cum iam demissa securis
Arboris infandæ radicibus, exitialem
Quæ peperit fructum, feralia germina uertat
Funditus & dignis pereant mala robora flammis
Continuoq; trucis correptus mente furoris,

Se quoq; morte petit, tanquàm tunc sanior esset
Cum scelus ulcisci præcurreret, ipsaq; diræ
Guttura uocis iter, cuncti quæ uendere mundi
Ausa redemptorem, nodatis faucibus angens,
Infelicem animam laqueo suspendit ab alto,
Lenior ira quidem tanto pro crimine culpæ
Cunctorum cui nulla foret, par pœna malorum,
Exitus hic mortis, tamen & sublime cadauer
Ostendit populis, quanto de culmine lapsus
Pridem discipulus, qui est nunc reus, alta relinquens
Sidera tartareum descendit adusq; profundum
Tunc uir apostolicus, nunc uilis apostata factus.

COMMENTARII.

IAmq; dies.] Quomodo posteriori die Iesus ductus est ad Pilatum ut reus mortis ageretur: Iudas quoque pœnitentia ductus sceleris admissi laqueo se suspendit. Mœstior. Tristicia temporis à nobis sumitur secundum affectus. Pandebat. Quasi uelit dicere quod scelera noctis hesternæ latebant in tenebris: quæ uerò nunc gerentur populo teste, fient. Ad mœnia Pilati, id est, ad ædes siue pretorium: nam & de priuatis ædibus etiam mœnia dicuntur. Verg. 2. Georg. Fusi per mœnia teucri. Conticuere. Nexibus astrictum, id est, nodis colligatum. Diriguit, id est, obstipuit.

Commen-

Commercia sceleris, id est, tringinta argenteos proditionis precium, quanquàm commercium est mercium commutatio. Incassum, id est, inuanum. Reliquit. Apud principes sacerdotum in templo. Non sacra, id est, proditionem factam. Trepidauerunt timore. Ex Psal. 13. Quoniam illic trepidauerunt timore, ubi non erat timor: quasi dicat. tunc oportuit Iudam timere, cum aggrediebatur scelus: quia timor est perturbatio de malo futuro. Confeßio in inferno. Ex Psal. 6. In inferno quis confitebitur tibi. Demersa securis, id est, impacta radicibus ut arbor procumbat. Ex Matth. cap. 2. Iam securis ad radicem posita est, omnis arbor quæ non facit fructum bonum: excidetur et in ignem mittetur. Vertat, id est, euertat. Feralia germina unde mites fructus debuit germinare: & produxit feros. Iuxta illud Esa. 5. An quod expectaui ut faceret uuas, & fecit labruscas. Mala robora. Iuue. Sterilis mala robora fici. Mente furoris, id est consilio furioso Petit se morte, id est, consciscit sibi mortem. Tunc sanior esset. Ac si dicat, tunc fuit insanior cum properauit ulscisci scelus. Angens, id est, constringens. Guttura appositiue uocis iter. Verg. æn. Vdæq; uocis iter. Infœlicem animam. i. se infelicem. Lenior ira, id est, uindictæ appetitus, id quod præcedit pro eo quod sequitur.

Sublime cadauer, id est, in aëre pendens. De *quanto culmine lapsus, id est, de quanto dignitatis gradu ca-dens. Pridē, id est, olim.* Nunc *reus, scilicet, crimine pro-ditionis.* Apostata *, id est, deficiens & absistens à do-mino eius cui obseq debet, ab ἀφιστέω qd' est absisto*

DE CRIMINE QVOD SE DOMI-nus regem dixerit esse. Matth. 26. Marc. 19. Luc. 22.

At dominus patiens cū præsidis ante tribunal
Staret, ut ad iugulum ductus mitißimus agnus
Nil inimica cohors, insontis sanguine dignum
Comperiens, regem quod se rex dixerat esse
Obijcit, & uerum mendax pro crimine ducit,
Nec mirum, si iura Dei gens perfida uitet
Imperiumq; neget, lucos quæ semper amauit,
Idola dilexit, simili nam more furentes
Tunc coluere Baal, nunc elegere Barabbam
Damnatoq; pio, conseruatoq; proteruo
Mutauit per utrumq; uiam sententia iustam,
Autor mortis erat iussus, qui sumere lucem.
Autor lucis erat, iussus qui sumere mortem
Credite iam Christum, pro cunctis credite passum,
Quid dubitatis adhuc, en sectus terga flagellis
Subditus opprobrijs, pœnas amplectitur omnes.

Ne dignus sentire necem ceu latro periret.

COMMENTARII.

AT dominus.] *Quod Iesus stans ante præsidis tribunal accusatur læsæ maiestatis, qd' dixisset se Iudæorum regem.* Ex Matth. 28. *Mitißimus agnus* Iuxta illud *Esaiæ cap.* 4. *Sicut ouis ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tondente: se obmutescet.* Mendax: *scilicet, cohors Iudæorum, quia patrem habet mendacem.* Ioannis *cap.* 8. *Verum ducit pro crimine: quia rex erat, sed accusatur ueritatis.* Iuxta illud Iuuenalis. *Accusator erit.* Qui *uerum dixerit hic est.* Imperium negct. Detrectet. Idola. *Recte producit penultimam, tametsi alio in loco posuit eandem breuem, & quod Hebræi coluerunt idola plenum est uetus instrumentum.* Dilexit lucos, *id est, syluas arborum alicui* Dei *consecratas, quod à deo prohibetur,* Exodi *capite.* 34. *Confringe inquit eorum statuas lucosq; succide.* Et in Deutero. *capite septimo,* Lucos *succidite & sculptilia, & sæpe in alijs locis horum lucorum meminit.* Baal. Qui & Bel & Beel *frequenter in sacris litteris appellatur à quo populum* Israël *adulteratum dominus frequenter conqueritur.* Barabbam. Qui *erat insignis latro, seditiosus & homicida & est notanda lite-*

da literatura quod per unum r scribitur, et accentus acutus in penultima. Pilatus donat plebi legiq; Barabbam, *interpretatur nanq; filius patris, autor* Ambrosius *super* Lucam. In Hebræo *tamen, autore* Hieronymo *super* Matthæū. Barabbas, *hoc est filius magistri legitur.* Sententia Pilati postulantibus Iudæis.

Per utrūq; *scilicet, per* Iesum *&* Barabbā. Autor mortis. *Quia homicida erat* Barabbas. Autor lucis *id est, uitæ* Christus. Credite passum pro cunctis. *Iuxta illud* Esa. 63. *Vulneratus est propter iniqtates nostras.* Et *illud:* Propter scelera populi mei pcußi eum.

DE ABLVTIONE MANVVM Pilati. Matth. 27.

HEu falx torua patrum, segetē cæsura nepotum
Heu facinus Pilate *tuum, quod gesseris uno*
Crimina iudicio uigili si mente notares,
Non solas lauisse manus, sed corpore toto
Debueras sacrum ueniæ spectare lauacrum
Corporis insontem, sistis sub præside regem,
Præponisq; humana deo, qua morte teneris
Qui dominum numerosa cruci per uulnera figis?

COMMENTARII.

HEu falx torua.] Quod Pilatus cū apud Iudæos nihil proficeret, lotis manibus Iesum flagellatū tradit

tradidit illis ut crucifigeretur. In quem *satis acerbè.* Autor *inuehitur.* Falx *torua.* An *irata ut quod est per sonæ detur instrumento, an potius legendũ falx curua qualis est messaria.* De *cuiusmodi falce loquitur.* Ioã. Apocal. cap. 14. Nepotum. Ad *illud respicit quod scribit* Euangelista. *Sanguis eius super nos & super filios nostros.* Sacrum *lauacrum.* Baptisma *quod te totum ablueret.* Corripis *ad mortem rapis.* Sub *præside, id est, sub te qui præses es.* Post *uulnera.* Quia *flagellatum, crucifigendum dedit.*

DE CHLAMYDIS COCCINEAE & coronę spineę, & harundi *nis mysterio.* Matth. 27. Marc. 15. Luc. 23. Ioan. 19.

CVmq; datus sæuis ad pœnam sanctus abiret
Militibus, rubri uilem sub tegmine cocci
Vestitur chlamydem, species ut cuncta cruenta
Mortis imago foret, spinis circundedit amplum
Nexa corona caput, quoniam spineta benignus
Omnia nostrorum susceperat ille malorum,
Implet harundo manum, sceptrũ quod mobile semper
Inualidum, fragile est, uacuum leue, moxq; alienos
Deponens habitus, proprium suscepit amictum
Scilicet humanæ positurus tegmina carnis

Et sumpturus item nil iam ut mutabile ferret
Post mortem propria cum maiestate resurgent
Humano ponens mortalem tegmine carnem.

COMMENTARII.

CVmq; datus.] Quod milites quibus traditus est Iesus, crucifigendum induerũt eum chlamydem coccineam, & plectentes coronam de spinis posuerunt super caput eius, & arundinem in manus eius collocarunt. Ex Matth. cap. 27. Vilem chlamydem. Non fuit esse uilis, id est, parui precij si chlamys erat, et po coccinea, sed uilis exponendum est, in uilipendum Christi adhibitam. Mortis imago. Quia mors illa cruenta erat, ideò induitur ueste coccinea. Sic Virg. 5. Aenei Purpureosq; facit flores. ad imitationem inquit Seruius sanguinis, in quo est anima. Amplum caput. Honestum, unde & amplitudo pro honore. Spineta nostrorum laborum. Iuxta illud Esaiæ. Verè languores nostros ipse tulit & dolores nostros ipse portauit. Harundo. Pro sceptro q̃d' mũdi huius designat leuitatem Mobile. Qualis est harundo. Alienos habitus. Chlamydem scilicet illam purpuream. Propriũ amictum. Quod significabat, quia depositurus erat carnem humanam, & postea resumpturus. Item pro iterum. Nil tam mutabile. Quia resurgens cum corpore glorifica

rificato, iam non est moriturus. Ponens carnem mortalem, & subaudi resumens eandem immortalem, quæ quidem est tegmen humanum sub quo diuinitas latet.

Nec sine. Quod posteaquàm Iesus perductus est in caluariæ locum porrexerunt ei felle uinum admixtum quod cum gustasset, noluit bibere. Ex Matth. cap. 27. *Sine diuino moderamine. Videlicet ut adimpleretur illud Psal. 68. Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto, quod etiam significabat, quòd breui tempore mortē erat degustaturus tristem saporem, id est amarum. Virgilius 1. Georg. Tristes lupinos dixit, quod Seruius exponit amaros.*

DE VINO CVM FELLE MIXTO tacto labijs & remoto.

Matth. 27. Ioan. 19.

NEc sine diuino constat moderamine gestum,
Quod uinū cum felle datū, tristemq; saporem
Suscipiens, tetigit labijs, & ab ore remouit,
Quippe necem paruo degustaturus amarum.
Tempore quam reduci contemnere carne pararet.

COMMENTARII.

NEcem amaram.] *Eccles. ca. 41. O mors quàm amara est memoria tua. Carne reduci. Restituenda simul et glorificanda: nā reduces dicuntur à periculo*

culo liberati. Contemnere mortẽ. Quia mors illi ultra non dominabitur. Ad Rom. cap. 6.

DE SALVTIFERAE CRVCIS quadripartita positione.

PRotinus in patuli suspensus culmine ligni
Relligione pia mutans discriminis iram,
Pax crucis ipse fuit, uiolentaq; robora membris
Illustrans proprijs, pœnam uestiuit honore,
Suppliciumq; dedit signum magis esse salutis
Ipsaq; sanctificans in se tormenta beauit,
Neue quis ignoret speciem crucis esse colendam
Quæ dominum portauit ouans ratione potenti
Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis
Splendidus autoris de uertice fulget Eous
Occiduo sacræ lambuntur sidere plantæ
Arcton dextra tenet, medium leua erigit axem,
Cunctaq; de membris uiuit natura creantis,
Et cruce cõplexum Christus regit undiq; mundum.

COMMENTARII.

PRotinus.] Quod Iesus crucifixus est, quæ cũ fuerit nocẽtium pœna ignominiosa in Christo nobilitata est. Ex Matthæo. capite. 27. Patuli ligni in aperto positi & expaßi. Mutans iram religione, nisi mendum aliquod subest hoc in loco uult significare

quod

quod crux quæ solebat esse ignominiosa seruorum pœna ab iratis dominis inflicta, nūc mutata est in honorificam religionē. Fuit pax crucis, id est, conciliauit nobis crucem, unde & nos prædicamus Christum crucifixum Iudæis quidem scandalū, gentibus autem stultitiam. Violenta robora, id est, crucem ex robore quæ mortem uiolentam inferre solebat. Illustrans, id est, clariorem faciens. Pœnam uestiuit honore, id est, quod antea erat ignominia conuersum est in honorem. Esse colendam. Ex eo scilicet quòd omnia complectitur. Ouans. Triumphans cum Christo uictore.

Ratione potenti, id est, efficaci & maxima. Colligit id est, cōplectitur. Orbis quadrati, id est, in quatuor mundi cardines diuisi. Eous, id est, oriens, unde & Eos aurora. De uertice. Fingit perinde ac si Christus cruci applicitus, omnia cōtineat foueatq;. Occiduo sidere, id est, sole occidenti. Lambuntur. Tanguntur leuiter. Arcton. Partem septentrionalem. Medium axem, id est, meridionalē polum. Cuncta natura, id est, omnes res naturales, hoc est, cœlum & omnia quæ sub cœlo sunt.

DE TRILINGVI TITVLO SVper caput regis Iudæorum posito.

Scribitur

Scribitur & titulus Iesus rex hic Iudæorum est
Quò nihil à deitate uacet: nam cœlitus actum
Hoc Hebræa refert, hoc Græca, Latinaq; lingua.
Hoc docet una fides, unum ter dicere regem
Huius in exuuijs sors mittitur, ut sacra uestis
Intemerata manens, à Christo scisma uetaret

COMMENTARII.

Scribitur et titulus.] Quòd Pilatus præcepit scribi titulum, in quo significaretur causa cur sit affixus cruci, idq; Græce, Hebraice & Latine, quæ omnes tres linguæ Hierosolymis erant notæ, & quod milites sortiti sunt uestes Christi. Ex Matth. cap. 27.

Quò nihil uacet, id est, ut omnia sint plena diuino mysterio. Nam cœlitus actum, id est, diuinitus huius gestũ est, ut in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium & infernorũ, & omnis lingua confiteatur quod Christus est in gloria patris. Ad Philip. cap. 2. Ter dicere regem, id est, in tribus linguis, Hebraica, in qua est scripta religio: Græca, in qua sapientia humana: Latina, in qua potentia romana, quæ omnia in Christum collata sunt. Intemerata, id est, integra & non discissa: nam cum milites uellẽt illam inter se diuidere, dixerunt: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. Schisma, id est, diuisionem, à

χίζω, quod est scindo, non ut uulgus nunc loquitur schisma.

DE SORTIONE VESTIS NON scisse, & duobus latronibus.

Quin etiam insontis latere ex utroq; cruentos
Constituere uiros, meritū licet omnibus unū
Non faciat similis quamuis sententia, namq;
Inter carnifices sancto pendente latrones
Par est pœna trium, sed dispar causa duorum
Hi mundo sunt quippe rei, pro crimine multo
Huic reus est mundus, saluatus sanguine iusto,
Supplicijsq; tamen rerum dominator in ipsis
Iura potestatis non perdidit, æquus utrunq;
Iudex nanq; tuens, hunc elegit, hunc reprobauit
Amborum merita præcelso examine pensans,
Vnus enim quem uita ferox, nec morte reliquit,
In dominum scelerata mouens conuicia dictis
Mordebat proprijs, & tanquàm setiger hircus,
Ore uenenoso uitem lacerabat amœnam,
Alter adorato per uerba precantia Christo
Saucia deiectus flectebat lumina, tantum
Lumina, nam geminas arcebant uincula palmas,
Quem dominus ceu pastor ouem deserta per arua
Colligit errantem, secumq; adducere gaudet,

In campos

In campos paradise tuos, ubi flore perenni
Gramineus blanditur ager, nemorumq; uoluptas
Irriguis nutritur aquis interq; benigne
Conspicuos pomis non deficientibus hortos
Ingemit antiquum serpens habitare colonum,
Ambo igitur uarium diuerso calle latrones
Aggreßi facinus, uiolentum grande patrarunt
Infernas addit ille fores, addit iste supernas,
Ille profunda petens penetrauit claustra gehennæ
Abstulit iste suis cœlorum regna rapinis.

COMMENTARII.

Qvin etiam.] *Quod duo latrones cum Christo sunt crucifixi.* Ex Matt. ca. 27. *Insonti,* id est cũ innocẽte. *Cunctos uiros. i. homicidas, unum* id est, *causam cur paterẽtur. Similis sentẽtia. Quia omnes tres sunt cõdemnati, sed ex diuersis causis.*

Mundo sunt rei, id est, toto mũdo ideò morte sunt digni ob multa illorũ crimina. Reus *mundus, id est, obligatus & iusta seruitute obnoxius propter redemptionẽ.* Nõ *perdidit iura potestatis. Quia cũ sit à deo cõstitutus iudex uiuorũ et mortuorũ.* Act. ca. 10. *Alterũ absoluit et alterũ condẽnauit.* Tuens. *Intuẽs.* Examine *præcelso pẽsans. Translatio ab ijs sumpta, q in statera appendũt.* Virg. *In uiro bono iusto trutinæ se examine*

mine pensat. Nec more reliquit. Ex Virg. 6. Aeneid. Ferox non ipsa in morte relinquit. Dictis proprijs, id est, suis et tali persona dignis. Setiger hircus, id est qui uestitur nõ lana sed setis. Similitudo est. Nã quemadmodũ hircus infigit dentẽ uenenatũ uiti: ita & hic latro in Christũ. Virg. 2. Georg. Duriq; uenenũ Dentis & admorso signata in stirpe cicatrix. Vitem amœnã, id est, Christũ qui se uitẽ uoluit appellare. Ioan. ca. 15. Ego sum uitis uera. Saucia lumina, id est, morientia lumina habẽs in humũ deiecta. Lumina nam geminas. Ex Virg 6. Aeneid. de Cassandra. Quẽ errantem. Ex Luca cap. 15. de oue quæ aberrauit ex grege centũ ouiũ. In campos paradise tuos. Paradisus hortus interpretatur, sed per paradisum intelligimus statum innocentiæ, in quo primi parentes sunt creati, & in paradiso uoluptatis à deo positi, unde per peccatum deiecti sunt. Gramineus ager. Perstat in translatione Antiquum antiquũ colonum. Primũ parentem. Quẽ deus posuit in horto uoluptatis, quid si legas antiquus serpens. Iuxta illud Apocal. cap. 12. Draco ille magnus serpens antiquus, qui uocatur diabolus. Ingemit. Quia inuidia diaboli mors introiuit in orbẽ terrarum. Variũ facinus alter. Scilicet pessimũ facinus alter preclarũ facinus. Diuerso calle, id est, tramite,

quanquàm ille qui tendit ad inferos latus sit, qui ad superos arctus. Ex Matth. cap. 7. *Grande uiolentum, id est, grandem uiolentiam: quia malus latro per uiolenta latrocinia sua descendit ad inferos, bonus latro per uiolentiam ascendit ad superos.* Ex Matth. cap. 11. *Regnũ cœlorũ uim patitur, & uiolenti rapient illud.*

DE TENEBRIS HORARVM DIei trium. *Matth. 27. Marc. 15.*

INterea horrendæ subito uenere tenebræ
Et totum tenuere polum, mœstisq; nigrantem
Exequijs texere diem, sol nubæ chorus cos
Abscondens radios, tetro uelatus amictu
Dilituit, tristemq; infecit luctibus orbem,
Hunc elementa sibi meruerunt cernere uultum
Auxilijs orbata patris, lætata per ortum
Mœsta per occasum. Nam lux ut tempore fulsit
Nascentis domini, sic hoc moriente recesit,
Non absens mansura diu, sed mystica signans
Per spacium secreta suum, quippe ut tribus horis
Cæca tenebrosi latuerunt sidera cœli,
Sic dominus clausit triduo tulit antra sepulchri.

COMMENTARII.

INterea.] *Quod à sexta hora usq; ad nonam tenebræ factæ sunt super uniuersam terram.* Ex Matth. cap. 27.

cap.27. Mœstis exequijs, id est, quasi in exequias funerales. Texere diem, id est, diei lucem operuerunt. Tetro amictu. Verg. 1 Georg. Cum caput obscura nitidum ferrugine texit: & quod subdit. Supraq; æternam timuerunt secula, noctē. Delia. Luna à Delo insula, ubi cum Apolline est nata. Suberat terris. Qui si tunc plena erat luna, quod uidelicet quartadecima die mensis pascha celebratum est: necesse quoq; fuit solem hora diei sexta esse in culmine cœli, & lunam in angulo noctis mediæ. Elementa. Sol cum cæteris mundi elementis. Cernere sibi, quasi dicat, induere sibi uultum lugubrem. Auxilijs patris, id est, Christi qui est sol iusticiæ. Lætata per ortum. Quia tempore natalis lux orta est mundo. Lucæ. cap. 2. Quod statim declarat dicens: Nam lux ut tempore fulsit nascentis domini. Non diu mansura absens. Quia tantum per tres horas obscuratus est sol, quod significabat per tres tantum dies saluatorem in sepulchro permansurum.

DE TERRAE MOTV EIVSDEM temporis. Matth. 27.

NEc tellus sine clade fuit quæ talia cernens
Funditus intremuit, dubioq; in fine, supremum
Expauit natura modum, ne cogeret omnem
Summus apex inferna petens succumbere molem,

Autoremq́; ſequens per tartara mundus abiret
Sed pietas immenſa uagas properabat ad umbras
Perdita reſtituens, non conſiſtentia perdens.

COMMENTARII.

NEc tellus.] *Quod domino moriente factus eſt terræ motus.* Ex Matth. cap. 27. *Talia cernens, id eſt, tam indigna. Sine dubio. Nam uiſa eſt natura dubitare de ſuo fine, cum ipſe deus naturæ pateretur. Supremum modum, id eſt, finem. Summus apex petens inferna, id eſt, Chriſtus qui eſt in ſummo rerum omnium apice conſtitutus. Cogeret omnem molem, id eſt, omnia traheret ſecum ad inferos. Autorem. Subaudi ſuum per quem omnia facta ſunt. Per tartara. q. d. in antiquum chaos confunderetur. Vagas umbras. Ex more poëtarum loquitur qui faciunt animas per inferos uagari. Reſtituens perdita id eſt, nõ tam ut conſiſtentia linqueret, quàm ut perdita reſtitueret.*

DE ACETO IN SPONGIA IAM domino in cruce pendenti porrecto. *Matth. 27. Ioan. 19.*

NVlla tamen tanti meruerunt ſigna pericli
Qui dominum fixere cruci, quin inſuper hauſtum
Cum peteret ſitiens, unus de plebe nefanda

Peni=

Peniculo infusum calamo porrexit acetum
Mameribus populis in deteriora uolutis,
Conueniens liquor ille fuit: nam dulcia uina
Sicut in horrendum cum conuertuntur acetum,
A mensis proiecta iacent, sic tempore prisco
Gens accepta Deo, nunc est odiosa propago.

COMMENTARII.

NVlla tamen.] *Quod quamuis elementa sunt mota suo autore moriente: qui fixere Christi cruci non sunt permoti, quin potius acetum illi porrexerunt.* Ex Matth. cap. 27. *Cum peteret sitiens, quod factũ est cum Iesus dixisset sitio.* Ioan cap. 19. *Peniculo Euangelistæ spongiam dicunt infusam aceto illius ori appositam. Sed peniculi, autore* Festo Põpeio, *dicũtur spongiæ longiores propter caudæ similitudinem: nam penis caudam significat.* Mameribus populis, *id est, nothis siue spurijs, & ex fornicatione procreatis. q. uelit dicere illegitimis, & est mamer hebraica dictio.* Conueniens liquor, *& in quo sit conueniens, statim subiungit.* Gens accepta deo. *Deuter. cap. 7.* Te elegit deus ut sis ei populus peculiaris. *Propago odiosa, genus homini deo atq; perinde gentibus inuisam.*

DE MORTE DOMINI IN QVA petræ ſciſſæ ſunt, & cæteris ſignis

tunc peractis. Matth. 27.

ERgo ubi cuncta boni completa eſt paßio Chriſti
Ipſe animam proprio dimiſit corpore ſanctam,
Ipſe iterum ſumpturus eam, quia mortuus idem
Idem uiuus erat, membris obeuntibus in ſe
Non obeundo deo, Cuius uirtute retrorſum
Infernæ patuere uiæ, ruptæq; pateſcunt
Diuiſa compage petræ, rediuiua iacentum
Corpora ſanctorum, fractis abiere ſepulchris
In cineres animata ſuos ſubitoq; fragore
Illud ouans templum, maioris culmina templi
Procubuiſſe uidens, ritu plangentis alumni.
Saucia diſciſſo nudauit pectora uelo,
Interiora ſui populis arcana futuris
Iam reſeranda docens, quia lex uelamine Moſi
Tecta diu, Chriſto nobis ueniente pateſcit.

COMMENTARII.

ERgo ubi cuncta. *Quod mortuo Chriſto multa corpora ſanctorũ ſurrexerunt et uenerũt in ſanctam ciuitatem, & alia miranda quæ tunc contigere.* Ex Matth. cap. 27. *Dimiſit animam.* Ex Ioan. cap. 10. *Poteſtatem habeo ponendi animam, & poteſtatem*

habeo

habeo iterum sumendi eam. Mortuus quantum attinet ad humanitatem. Viuus quantum ad diuinitatem, quod ipse statim declarat. Membris carne. Patuere retrorsum. Ita ut animæ quæ apud inferos erat, collocatæ possent duce Christo redire ad superos. Petræ. Sepulchrum, scilicet. Diuisa compage, id est, lapidum sepulchri iunctura. Rediuiua, id est, uitæ restituta. Iuuenalis. Rediuiuus pullulet arca numus. Subitoq; fragore. Ex ruptura ueli, uel potius superliminaris, ut in euangelio Matthæi Hebraico legitur superliminare templi scissum est. Illud templum ouans, scilicet; quod fuerat à Salomone extructum applaudens Christo morienti. Maioris templi, id est, Christi qui se templum quoq; appellauit cum dixit Ioannis cap. 2. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Procubuisse, id est, mortuum esse. Nudauit pectora. Translatio sumpta ab ijs qui in funere suorum scindunt uestimemta, & tundunt pectora palmis. Interiora sui, id est, adita: ubi erat arca testimonium. Exodi capite 26. Facies inquit uelum, intra quod pones arcam testimonij: quo & sanctuarium, & sanctuarium sanctuarij diuidentur. Lex tecta uelamine Mose, aut lex Mose, quæ tecta erat uelo, sicut & arca testimonij: quo scisso arcana

patuerunt, aut de uelamine intelligit, quod Moſes ori prætendit, de quo Apoſtolus in epiſtola ad Cor. ſecunda cap. 3. Non ſicut Moſes ponebat uelamen ſuper faciem ſuã &c. Veniente nobis, id eſt, cauſa noſtra hominem aſſumens. quid ſi legas, nobis morienti.

INVECTIO ADVERSVS mortem. Ozeæ. 3.

DIc ubi nunc triſtis uictoria, dic ubi nunc ſit
Mors ſtimulus horrenda tuus, quæ ſemp opi-
Inſtaurata malis, cunctas inuadere gentes (mis
Pœnali ditione ſoles, en peßima non tu
Peruenis ad Chriſtum, ſed Chriſtus peruenit ad te
† Cui Cum † licuit ſine morte mori, quiq; omnia gignens
Omnia conſtituens, te non formauit, ut eſſes
Semine uipereo, culpa genetrice crearis,
Et uenia regnante peris.

COMMENTARII.

DIc ubi nunc.] In mortem quæ generi humano dominabatur ante Chriſti paßionẽ inuehitur. Ex 1. Cor. ca. 25. Abſorpta eſt inquit mors in uictoria ubi eſt mors uictoria tua? ubi eſt mors ſtimulus tuus, ſtimulus mortis peccatũ eſt &c. & eſt ordo. O mors horrẽda tuis ſtimulis dic, ubi nunc eſt triſtis uictoria: inquam

Tristis inquam abeffectu, aliâs læta est. Hor.1. *Cita mors uenit aut uictoria læta.Instaurata.*Renouata *&* *repetita.* Opimis,*id est,copiosis.*Pœnali.*Quia mors peccati fuit pœna.* Non *tu peruenis ad Christũ,quasi ad inuitũ:nam oblatus est,quia ipse uoluit,unde subdit.* Sed *Christus peruenit ad te,scilicet uolens.* Sine morte. *Quia mors illi ultra nõ dominabitur.* Ad Ro. *cap.6.* Culpa genetrice. *Quia subdit,Stipendiũ peccati mors est.* Semine uipereo. *Quia propter inuidiam diaboli est introducta,cum in specie serpẽtis* Euam *decepit.* Venia regnante,*id est,misericordia dei, qui nobis largitur ueniam.*

EX CHRISTI LATERE SANguine cum aqua fluxisse.

IAm spiritus artus
Liquerat ad tempus,patulo iam frigida ligno
Viscera pendebant, & adhuc furor arma ministrat
Cuspide perfossum uiolat latus,éq; patenti
Vulnere,purpureus cruor,& simul unda cucurrit
Hæc sunt quippe sacræ pro relligionis honore
Corpus,sanguis,aqua,tria uitæ munera nostræ,
Fonte renascentes membris, & sanguine Christi
Vescimur, atq; ideò templum Deitatis *habemur,*
Quod seruare Deus *nos annuat immaculatum.*

Et faciat tenues tanto mensore capaces.

COMMENTARII.

Iam spiritus.] *Quod mortuo Christo, cum latus illius fuisset perforatum cõtinuo exiuit sanguis & aqua, unde sacramenta ecclesiæ uim habent.* Ex Ioannis cap. 19. *Ad tempus.* *Quos resumpturus erat die tertia.* *Furor arma ministrat.* Ex Virg. 1. Aenei. *Hæc sunt, Ordo est, hæc tria sunt munera uitæ nostræ, scilicet corpus, sanguis & aqua.* 1. Ioan. cap. 5. *Hic est qui uenit per aquam & sanguinem.* *Templum deitatis* 1. Cor. 3. *Nescitis quia templum dei estis.* *Tenues, id est, pauperes & indignos.* *Capaces tanto mansore, id est, dignos in quibus per gratiã Christus inhabitet.*

DE CVSTODIENDO MOnumento. *Matth. 27.*

Ergo ubi depositi thesaurum corporis amplum
Nobilis accepit domino locus ille iacente
Nobilior surgente tamen: generatio fallax
Augebat sub corde nefas, quod nocte silenti
Discipuli Christum raperent, & abisse referrent
Ter redeunte die, sicut prædixerat ipse
Quo stimulante metu, uigilum munimina poscunt
Plura dari, sæuaq; locum obsidione teneri,
Si nondum post uincula crucis, post uulnera ferri

Post

Post obitum mortis, numerosa cæde cruentum.

COMMENTARII.

ERgo *ubi.*] Quod *Christi corpus mandatum est sepulturæ, & quid Iudæi fecerint circa eius custodiam timẽtes ne surriperetur à discipulis.* Ex Matthæo cap. 28. *Locus ille nobilis.* Monumentum quod *Ioseph uir nobilis exciderat in petra, ubi ipse mortuus sepeliretur.* Thesaurum *amplum, id est, honorificũ uel potius magnum.* Nobilior. *Quia maior fuit gloria sepulchri, resurgentem reddentis quàm fuisset retinentis* Augebat *nefas. Cum potius debuerit admissorũ pœnitentiam agere, dicentes, scilicet.* Quod *discipuli raperent Christum, id est, rapturi essent, & referrent, id est, dicturi essent.* Abijsse, *id est, surrexisse die tertia.* Munimina, *id est, defensores & custodes.* Obsidione. *More illorum qui arces aut oppida obsident.* Si nondum. *Pendet sensus usq; in locum illum peioribus aptos &c.* Vincula crucis. *Quibus Christũ cruci affixistis.* Vulnera ferri. *Clauorum & lanceæ.*

INVECTIO IN IVDAEOS.

CArnifices implestis opus, nec creditis illum
Qui totiens imis animas produxit ab umbris
Posse suam reuocare magis, peioribus aptos
Consilijs armate dolos, signate sepulchrum,

Ponite custodes, monumento aduoluite saxum
Quis poterit seruare deum, cui cardine rerum
Cuncta patent, undis habitat, per tartara regnat
Et cœli de nube tonat, Quid sæue tumultus
Excubijs deperdis opus, quid niteris illam
Explorare fidem, cui non uis credulus esse?

COMMENTARII.

Carnificis opus.] Qui solet dãnatos plectere. *Peioribus cõsilijs.* Sub quã illum prius morti tradidistis. *Cardine rerũ.* Deest præpositio in aut ex ut sit in cardine rerũ, aut ex cardine rerũ, hoc est, ex ipsius mundi penetralibus, quibus orbis innititur.

Per tartara. Iuxta illud Psalmographi. Si descendero in infernũ ades. *Et cœli de nube.* Imitatur Lucanum in 1. Pharsaliæ. Tarpeia de rupe tonãs. *Deperdis opus tumultus* i. tumultuosum. *Excubijs.* Excubãdo uigilans ad custodiã sepulchri. *Explorare fidẽ.* Volẽs experiri certitudinem rei, cui non es fidẽ adhibiturus.

DE RESVRRECTIONE CHRIsti. Matth. 28. Marc. 16. Luc. 29. Ioannis. 20.

Coeperat interea post tristia sabbata felix
Irradiare dies, culmen qui nominis alti
A domino dominante trahit, primusq; uidere

Prome-

Promeruit nasci mundum, atq; resurgere Christum
Septima nam Genesis cum dicat sabbata, claret
Nunc orbis caput esse diem, quem gloria regis.
Nunc etiam proprij donans fulgore trophæi
Primatum retinere dedit, hoc luminis ortu
Virgo parens, aliæq; simul cum munere matres
Meßis aromaticæ; noctu uenere gementes
Ad tumulum, uacuumq; uident iam corpore factum,
Sed plenum uirtute locum. Nam missus ab astris
Angelus, amoti residebat uertice saxi
Flammeus aspectu, niueo † præclarus amictu, † uestitu
Qui gemina specie terrorem, & gaudia portans
Cunctaq; dispensans custodibus igne minaci
Venerat, in forma Christum quærentibus alba,
Illæ igitur dominum calcata uiuere morte,
Angelica didicere fide, perterritus autem
Miles in ancipiti retinet discrimine uitam,
Deserta statione fugax, testisq; timoris
Vera refert gratis, sed post data munera fallit.
Discipulumq; globum placidi sub tempore somni
Clam sibi nocturna Christum abstraxisse rapina
Compositus simulator ait, fare improbe custos
Responde scelerata cohors, si Christus (ut audes
Dicere) concluso furtim productus ab antro

Sopitos

Sopitos latuit, cuius iacet intus amictus
Cuius in exuuias sedet angelus, an ne beati
Corporis ablator, uelocius esse putauit
Soluere contectum, quàm deuectare ligatum,
Cum mora sit furtis contraria, cautius ergo
Cum domino potuere magis sua lintea tolli,
Mentita est uox uana sibi, tamen ista figuram
Res habet egregiam, Iudæis constat ademptum,
† pectore Quem nos deuoto portamus † corpore Christum.

COMMENTARII.

Coeperat.] Quo pacto saluator tertia die postea quàm passus est, resurrexit à mortuis. Ex omnibus Euangelistis. Tristia sabbata, id est, post dies tristes, nam sabbatum aliquando pro die quocunq; accipitur, ut Luc. cap. 18. Ieiuno bis in sabbato. quid si legas post tertia sabbata. Culmen alti nominis, id est, dignitatem, quippe quæ denominatur dominicus à domino. Mundum nasci. Quia tali die mundus est creatus, in eodemq; Christus resurrexit. Genesis qui liber est primus legis, cuius capite 2. legitur. Cõpleuit deus die septimo opus suum quod fecerat, & requieuit die septimo &c. Caput orbis, id est, principium. Gloria regis, id est, rex glorificatus. Fulgore trophæi, id est, triumphum more triumphantium præ se ferens

sanctorũ

sanctorum animas resurexit. Primatum. *Vt sit primus in ordine dierum.* Virgo parens. *Hoc non dicunt Euangelistæ. Ioannes Mariam Magdalene tantum dicit uenisse. Matthæus adiungit alterã Mariam. Marcus duabus adiungit tertiam.* Meßis aromaticæ. *Ad illud quod scribit Marcus, quòd Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Salome emerunt aromata ut uenientes ungerent Iesum.* Noctu. *Ioannes cum adhuc tenebræ essent, cæteri Euangelistæ diluculo mulieres uenisse ad monumentum scribunt.* Plenum uirtute, *id est miraculis, quæ non poterant nisi diuina potentia fieri* Ab astris. *De cœlo ut inquit* Matthæus. Amoti. *Quod ipse angelus amouerat, nõ quod resurgẽte Christo fuerit reuolutus ut pictores effingunt: nam quid attinet Christum in gloria sua resurgentem euoluere lapidem sepulchri.* Angelus. *Vt Matthæus & Marcus dicunt, unus, ut Lucas & Ioannes, duo.* Flammeus. *Erat enim ut scribit Euangelista aspectus eius sicut fulgur, & uestimentum sicut nix.* Gemina specie. *Scilicet terribili in custodes sepulchri milites: nam præ timore eius exterriti sunt custodes.* Et gaudia. *Discipulis & mulieribus.* Cuncta dispensans, *id est, distribuens, scilicet, hos deterrens, illos consolans.* Igne minaci *id est, fulgore illius.* Calcata morte, *id est, superata.*

Iuxta illud Prophetæ. Ero mors tua ò mors, morsus tu: us inferne. Statione deserta, id est, uigilia et custodia Gratis, id est, non accepto munere. Postquàm data munera. Scilicet à Iudæis, quia ut scribit Euangelista. Principes sacerdotum grandi pecunia milites corrupe runt, à discipulis Christum fuisse subreptum ipsis dor mientibus. Compositus simulator, id est, subornatus & ex composito falsum testimonium proferens. Improbè custos, id est, falsum testē inuehitur instans coniecturis. Productus. Subreptus. Antro. Sepulchro. Latuit sopitos, id est, dormientes custodes. Amictus. Linteamina & sudariū quibus fuerat corpus inuolutum. Ad eximias, id est, iuxta spolia. An ne beati, ac si dicat nō est uerisimile. Mētita est. Ex psal. 26. Insurrexerūt in me testes iniq, et mentita est iniquitas sibi. Vana uox. i. mendax. Virg. 1. Aenei. Vani docuere parētes. Ademptū Iudæis. i. ab illorū custodia sub ductū. q. d. quē illi amiserūt nos inuenimus. Acto. 13. Vobis oportebat primum loqui uerbum dei: sed quoniam repellitis illud, ecce conuertimur ad gentes.

DE ABIECTIONE SYNAGOgæ, & uocatione Ecclesię.

PLange sacerdotes perituros, plange ministros,
Et populum Iudæa tuum pro talibus ausis.

Non

Non tuba, non unctus, non tam tua uictima grata est
Quæ nam bella tibi clanget tuba rege perempto?
Quis tuus unctus erit, quæ uerum † amiseris unctum? † occideris
Victima quæ dabitur, cum uictima pastor habetur?
Discedat synagoga suo fuscata colore
Ecclesiam pulchro Christus sibi iunxit amore,
Hæc est conspicuo radians in honore Mariæ
Quæ cum clarifico semper sit nomine mater
Semper uirgo manet, huius se uisitibus astans,
Lucæ palàm dominus prius obtulit, ut bona mater
Grandia diuulgans miracula, quæ fiut olim
Aduenientis iter, hæc sit redeuntis & index.

COMMENTARII.

PLange sacerdotes.] In Iudæos Christi occisores inuehitur, ostendens quanta bona amiserit, & in quot damna incurrerint. Sacerdotes & ministros perituros. Quia Iudæorum sacerdotium quod erat penes Leuitas translatum est in Christum qui est sacerdos secundum ordinem Melchisedec. Ad Hebræos capitulo 7. Pro talibus ausis, id est, quæ talia es ausa facere, & est clausula uersus Virgiliani 2. Aeneidos.

Tuba. Qua utebantur sacerdotes ad conuocandum populum & in bello ad inuadendas pugnas.

Vnctus. Quia sacerdotes & reges ungebantur, sed

sed unctio illa translata est in sanctum sanctorum, hoc est, in Christum *ex prophetia* Danielis *cap.9.* Victima, *id est, quia in eius locum altera erat successura uictima, id est,* Christus *pro omnium peccatis immolanda* Pastor. Qui Ioan. cap. 10. *dixerat:* Ego *sum pastor bonus.* Habetur *uictima, id est, sacrificatur.* Fuscata *suo colore, id est, denigrata non aduentitio sed suo: nam cũ* Ecclesia *in* Canticis *dicit.* Nigra *sum sed formosa, subiunxit:* Nolite *me considerare quòd fusca sim quia decolorauit me sol, quod* Ecclesia *quæ successit synagogæ & peculiariter uirgo deipara potest recte de se dicere.* Clarifico, *id est, præclaro.* Prius *obtulit.* Hoc Euangelistæ *nõ narrant, est tamẽ uero perquàm simile.* Aduenientis. *Cum ex ipsa carnem suscepit.* Redeuntis, *id est ad superos resurgentis ab inferis.*

DE AGNITIONE DOMINI in fractione panis.

MOx *alijs conuiua potens in fragmine panis*
Agnitus enituit, qui uerus panis apertis
Semper adest oculis, fidei quos gratia claros
Efficit, ut dominum uiuentem cernere possint
Cum foribus clausis resideret turba fidelis,
Sæpe dehinc proprios diuersi temporis horis
Discipulos manifestus adit, uescentibus illis,

Extem-

Extemplo nunc ora ferens, nunc piscis obusti
Atq; faui mandens epulas, quò rite doceret.
Corporeas res esse dapes, seséq; uideri
In membris, quibus ante fuit, formidine rursus
Plebis apostaticæ, dominum quæ cæca negasset
Pace salutantis sese intulit, atq; foratas
Expandens palmas, nudat latus, ast ubi Thomas
Cui Dydimus cognomen erat, cum fratribus unà
Non fuerat, dubiamq; fidem sub corde gerebat
Donec rursus eo pariter residente ueniret,
Qui nunquàm subtractus erat. Tunc limine clauso
Constitit in medio, non dedignatus apertum
Discipulo monstrare latus, tactuq; probari
Vulneris, & mentem patienter ferre labantem,
Agnitus hinc potius, quod sit dubitantis amicus
Quisquis enim artifices cæca sub imagine fraudes
Instruit, & uanas cupit exercere figuras,
Non uult agnosci, non uult sua facta requiri,
Vt lateant sub nube doli, nebulaq; recludens
Omnia sollicitos odit simulatur amicos.

COMMENTARII.

MOx alijs. Quod saluator adiunxit se comitem duobus discipulis euntibus ab Hierosolymis Emmaunta: agnitusq; est ab illis in fractione panis. Ex

Luca cap.24. Alijs. *Duobus, scilicet, illis discipulis.* Verus panis. De quo *Ioan. cap. 6.* Panis uerus qui de cœlo descendit. Apertis oculis. Nam euangelista dicit: quod aperti sunt oculi eorum. Viuente, id est, Christum de quo Luc. 24. Quid quæritis uiuentē cum mortuis. Sæpe dein. Quod saluator uisus est postea discipulis alijs præbens seipsum uidendum, tum manifeste, tum multis argumentis. Ex Luca in apostolica historia

Vescentibus illis. Ad illud respicit quod Lucas scribit. Et conuescens præcepit illis ab Hierosolymis ne discederent, quanquàm in Græco non conuescens, sed conuersans legitur, hoc est, συναλιζόμενος. Ora ferens, id est, ueram faciem pre se ferens. Piscis obusti, id est, assi, & mellis. Ex Luca capite 24. Seseq; uideri. Subaudi doceret.

Formidine rursus. Quod cum fores essent clausæ propter metum Iudæorum uisus est Iesus, discipulis. Ex Ioan. cap. ult. Turba fidelis, id est, Christi. Pace salutantis, id est, dicens pax uobis, &c. Expediens palmas, id est, expeditas ostendens. Et latus, lancea perfossum. Didymus. Ex Græco interpretatur geminus. Dubio sub corde. Dicebat enim nisi uidero in manibus eius figuram clauorum, & mittam manum meam in latus eius non credam. Nunq̃ subtractus erat.

Ipso

Ipso Christo dicente Matth. cap. ult. Ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi. Probari, id est, in experimentum se præbere. Mentem labantis, id est, dubitationem amici titubantis. Agnitus hinc. Ex uulnerum commonstratione. Factus est amicus. q. d. quod hoc fecit, ut amicum dubitantem conseruaret. Quisquis enim, sensus est, qui fraude quempiam uult decipere: laborat ne in furto deprehendatur, & omnia sub tenebris inuoluit. Fraudes artifices, id est, artificiosas paßiue. Persius. Artificemq; tuo ducit sub pollice ulni. Figuras uarias, id est, res fictas & non ueras: nam figura ueritatis est imago. Sua facta requiri, id est, examinari. Sub nube: sub tenebris ut lateant doli. Recludens omnia, id est, claudens, cum recludere sit potius aperire. Vergilius. Veteres tellure recludit. Thesauros. Simulator, id est, qui simulat id quod non est. Solicitos, id est, curiosos & diligentes.

PISCANTIBVS PETRO, THOMA & filijs Zebedeis dominum apparuisse. Ioan. 21.

GNarus item dominus Petro piscãte per æquor
Cum socijs captum esse nihil: dimittere lina
In dextras hortatur aquas, mox gurgite clauso

Pendula fluctiuagam traxerunt retia prædam,
Per typicam noscenda uiam: nam retia dignis
Lucida sunt præcepta dei, quibus omnis in illa
Dextra parte manens concluditur, ac simul ulnis
Fertur apostolicis, domini ad uestigia Christi.

DE HOC, QVOD DISCIPVLI COgnouerunt Christum in comestione piscis aßi, ac eius mysterio. Lucæ. 24.

NEc piscis prunæq; uacant, & panis in uno
Discipulis inuenta loco, quis nã ambiget unam
His rebus constare fidem, quippe est aqua piscis
Christus adest panis, sanctus quoq; spiritus ignis,
Hinc etenim abluimur, hinc pascimur, inde sacramur.
Tunc epulis præceptor eos inuitat edendis
Alloquijs de more pijs, mensamq; petentes
Vnanimes, nota domini pietate fruuntur.
Et Christum sensere suum, modicoq; paratu
Postquàm uicta fames, & surrexere relictis
Rite thoris, an corde Petrus se diligat alto
Explorat dominus, Petrus annuit, ergo nitentes
Pastor amans augere greges, operario in omni
Parte bono commendat oues, commendat & agnos
Hæc terno sermone monens, ut terna negantis

Culpa

Culpa recens, parili numero purgata maneret.

COMMENTARII.

GNarus.] Quomodo piscanti Petro cum Thoma & duabus filijs Zebedei Iesus uisus est in littore, qui cum nihil cœpissent iussa saluatoris misit rhete in dextram nauigij partem, unde facta est magna piscium captura, &c. Ex Ioan. cap. 21. Cum socijs, scilicet, Thoma, Iacobo, Ioanne, Nathanaële. Gnarus, id est, sciens nihil esse captum. Lina rhetia. Ex lino. Gurgite clauso. Quippe qui nihil piscium illis dederat. Rhetia pendula, id est, predentia cum extrahuntur ex mari. Prædam fluctiuagam, id est, pisces per mare uagantes. Noscenda .i. quæ rhetia figurate aliquid significant, aliud quàm qd' præ se ferunt. Nã rhetia dignis .i. electis siue prædestinatis. Lucida præcepta. Ex Psal. 18. Præceptum domini lucidum illuminans oculos In dextra parte manens, ad illud respicit quod legitur Matth. cap. 20. Statuet oues à dextris & hedos à sinistris, & quæ sequuntur. Nec pisces dicit enim euangelista, quod cum discipuli descendissent in terram uiderunt prunas & piscem superpositum & panem quæ omnia quid significent exponit. Nam piscis est aqua per quam regeneramur. Panis. Qui descendit de cœlo quo pascimur. Pruna, id est, ignis spiritus sanctus

tusſanctus quo ſanctificamur. De more. Quo illos conſueuerat alloqui cum ituri erant cœnam. Bonitate domini, id eſt, largitate quadam profuſa. Suum Christũ, id eſt quo frequenter uſi ſunt in conuictu et familiaritate. Relictis rite toris, hoc eſt cum gratiarũ actione. Alto corde, id eſt, medullitus & ex animo. Explorat, id eſt, inquirit. Petrus annuit, id eſt, aſſentitur, dicens: Tu ſcis domine quia ego amo te. Paſtor amans, id eſt, cupiens. Greges nitẽtes, id eſt, pingues nam pinguitudinem ſequitur nitor. Bono operario, id eſt, Petro omni ex parte bono, quippe q̃ plus quàm alij Christũ amabat. Terno ſermone, id eſt, triplici admonitione: ut Ioan. ſcribit. Vt qui ter negauit, ter fateretur ſe plurimũ amare: terq; illi Saluator tanquàm fideli diſpenſatori oues ſuas commendaret.

CHRISTVM DISCIPVLIS SVIS apparuiſſe, de pace uera præcepta inculcans. Ioan. 14.

INde ſequenda docens pacem omnes inquit habete
Pacem ferte meam, pacem portate quietam
Pacem per populos monitis diſpergite ſanctis.
Et mundum uacuate malis: gentesq; uocate.
Finibus è cunctis, latus qua tenditur orbis.
Iuſsis mando meis omnesq; in fonte lauari.

COM-

COMMENTARII.

INde sequenda quod Iesus apparuit discipulis dicẽs: Pax uobis, & instituit illos omnibus in rebus quas erant facturi, baptizarentq; omnes gentes: in nomine patris, & filij, & spiritussancti, ex Ioan. & cæteris in fine suorum euangeliorum. Pacem meam. Ioan. ca. 14. Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis.

Gentesq́; uocate. Matth. cap. ultimo. Euntes in uniuersum mundum prædicate Euangelium omni creaturæ. Lauari in fonte, id est, baptizari. Verg. in Buc. Omnes in fonte lauabo.

ASCENDISSE AD COELOS CHRIstum præsentibus discipulis, prædicandi potestate data. Marc. 16.

HAec ubi dicta pio dominus sermone peregit.
Bethaniæ mox arua petit: coramq́; beatis
Qui tantum meruere uiris spectare triumphum
Aetherea euectus abit sublimis in auras.
Ad dextram subit ipse patris, mundumq́; gubernat.
Iure suo, qui cuncta tenens excelsaq́; & ima.
Tartara post cœlum penetrat, post tartara cœlum
Illi autem Leti cernentes uultibus altas:
Ire super nubes dominum, tractusq́; coruscos.
Vestigijs calcare suis, uenerantur, adorant.
Sidereasq́; uias alacri sub corde reportant,

INCIPIT HYMNVS EIVSDEM, IN QVO CARMIne reciproco dimidium uersus primi, finem cōplectitur uersus secundi.

CAntemus socij, domino cantemus honorem,
Dulcis amor Christi personet ore pio.
Primus ad ima ruit magna de luce superbus,
Sic homo cum tumuit, primus ad ima ruit.
Vnius ob meritum cuncti periere minores,
Saluantur cuncti unius ob meritum.
Sola fuit mulier, patuit qua ianua lœtho,
Et qua uita redit, sola fuit mulier.
Frater iniquus erat, iustum qui perculit olim,
Damnator Christi, frater iniquus erat,
Transitus ille † monet, quid prima amisit origo, † docet
Quid uentura parent transitus ille monet.
Arca uelātur aquis, homines ne perderet æquor
Ne pereant homines, arca leuatur aquis,
Sume pater populos, pro nati uulnere cunctos,
Cum sumis Christum, sume pater populos.
Hostia summa patris, tacitis signata figuris,
Quam referat Christus, hostia summa patris
Claudicat ecce uidens, dominū dum præualet hæres,

Siccum tota madens, area uellus habet
Vincis honore Dei promiſſo munere gentes
Affectum natæ, uincis amore Dei.
Tu decus omne tuis, qui ſternis cæde Goliam
Qui uincis mundum; tu decus omne tuis
Maxima dona dei cuncti cecinere Prophetæ
Impleuit Chriſtus maxima dona Dei.
Pondera dura tulit, mandatum legis & iram
Gratia mandati pondera dura tulit
Virgo Maria nitet, nullo temerante pudorem
Poſt partum pueri, uirgo Maria nitet
Filius hic hominis fit maxima quæſtio mundi
Nobiſcum Deus eſt filius hic hominis.
Gaudia magna Dei mundus hæc ſentit, & ambit,
Reſpuit heu mundus gaudia magna Dei.
Signa mouent populos cernunt magnalia cæci
Nulla tamen duros, ſigna mouent populos
Aſpera mors populis, ligno deducta cucurrit
Aufertur ligno, aſpera mors populis
Ipſe tulit dominus, pro pœnis munera ſeruis
Pro ſeruis pœnas, ipſe tulit dominus.
Vita beata necem miſeris auertere uenit
Pertulit à miſeris uita beata necem,
Lumen adeſſe Dei perſenſit tartarus ingens

Nec

Nec cernunt homines, lumen adesse Dei.
Mors fera per hominem miserum sibi subdidit orbem
Subdita contremuit, mors fera per hominem
Suscitat ecce genus, morti pater ille prophanus
Ad uitam Christus, suscitat ecce genus.
Hic populus dominum dura ceruice negauit,
Suscepit primus, hic populus dominum.
Sanguine læta redit fuso gens impia Christi
Gustato Christi, sanguine læta redit
Crimina cuncta suis terrenus contulit autor
Dissoluit Christus, crimina cuncta suis.
Libera corda sibi facinus deuinxerat olim
Nunc reficit Christus, libera corda sibi.
Fortia uincla dedit peccati sæua potestas
Dulcis amor Christi fortia uincla dedit.
Iamq; super astra sedet, cuncti exultate fideles.
Perfide quid sæuis, iam super astra sedet
Mortuus ille tonat, cœlum terramq; subegit
Quid facient hostes, mortuus ille tonat.
Pellitur umbra die Christi ueniente figura
Christus adit gentes, pellitur umbra die.
Te properare docent, & signa & secula prima
Nos sacra quæ gerimus, te properare docent.
Vnicus aduenicns firmauit uota piorum,

Vota

Vota dedit nobis, unicus aduenions.
Paßio Christe tua, compleuit munera legis,
Munera nostra replet, paßio Christe tua.
Hic homo qui Deus est, spes est antiqua piorum
Spes in fine pijs, hic homo qui Deus est.
Munus erat fidei, toto credentibus æuo
Qui dedit ut credat, munus erat fidei.
Te ueniente Deus, mundanus concidit error
Occubuit mundus, te ueniente Deus.
Gratia plena Dei est, quæ totis gentibus extat
Ascendant sectæ gratia plena Dei est
Sola columba redit, quæ totum circuit orbem
Discedant corui, sola columba redit
Adueniet dominus, dare digna pijs mala prauis
Credite iam miseri, adueniet dominus.
Visio Christe tui, tormentum & pœna malorum est,
Gloria cuncta bonis, uisio Christe tui.
Gloria magna patri, semper tibi gloria nate,
Cum sancto spiritu, gloria magna Patri.

COMMENTARII.

CAntemus socij.] *Sunt qui dicunt hoc opusculum non esse editũ à Sedulio, sed inter illius scripta inuentum, quod satis est, ut Sedulij putetur esse. Nam & aliorum scriptorum opera non alia ratione certis*

certis autoribus accõmodatur, nisi quod illorum nomi ne prætitulata inueniuntur. Carmen est inuitatorium ad diuinas laudes canendas, in quo ueteris Testamen= ti miracula cum Noui miraculis comparat: atque iu= iucundißima repetitione eodem hemistichio uersum penthametrum claudit quo hexametrum incipitur.

Cantemus honores, id est, laudes. Ore pio, id est, religioso. Personet Christo, id est, in honorem Chri= sti. Primus superbus, id est, lucifer, qui propter super biam ad inferos deturbatus est. Primus homo, id est, A= dam, cũ tumuit, ex admonitione diaboli putauit ex po mi esitatiõe se futurũ deo parem. Vnius ob meritũ, id est, peccatum primi hominis. Minores, id est posteri Vnius ob meritũ, id est, Christi: nam meritũ & in bo num et in malũ accipi potest. Sola mulieri, id est, Eua quæ nos morti obnoxios fecit. Sola mulier, id est, uir= go deipara, quæ nobis ad uitã iter patefecit. Frater iniquus, id est, Cain, q Abel testimonio Saluatoris iu= stum occidit. Frater iniquus, id est, Iudas Iscariotes, qui Christũ prodidit. Transitus ille. i. primi hominis præuaricatio. Prima origo. i. homo in statu innocen tiæ creatus. Transitus ille, id est, Christi ad cœlos as= censio, quo & nos uenturi sumus. Arca leuatur, id est machina illa in modũ nauis iussu dei à Noẽ fabricata,

Arca

Arca leuatur, id est, Christus qui sumpta humanitate nos saluauit. Summe pater, id est, ô Abrahã qui propterea quod non dubitasti filium tuũ Isaac sacrificare est tibi multarum gentium ex semine tuo repromisso. Genesis cap. 22. Sume pater populos. Quos tibi filius per sanguinis sui redemptionem tibi recõciliauit. Hostia summa patris, id est, Isaac quem pater hostiæ destinauit, quæ figura erat Christi pro nobis immolandi. Quam Christus reserauit, id est, aperuit.

Claudicat ecce uidens. De Iacob intelligit, qui posteaquàm cum angelo luctatus est. Pede claudicauit. Quia emarcuit neruus fœmoris eius. Genesis cap. 22. Videns dominum. Nam subdit, uocauitq́ue Iacob nomen loci illius Phanuël dicẽs: Vidi dominũ. &c

Hæres scilicet repromissionis primum factæ Abraham. Aspera gens. Scilicet Iudæorũ quæ deũ exacerbauit. Claudicat uidẽs, id est, præuaricatur et uidens Christum nõ uidet malignitate obcæcata. Repulit ille famẽ. Scilicet Ioseph, q uenditus à Iuda fratre cõsentientibus reliquis fratrib. in Aegyptũ ductus atq; Pharaone rei frumẽtariæ præfectus futuræ fami prospexit. Ex Gene. ca. 37. Venditus à Iuda. Scilicet Iscariote, qui uendidit Christum. Perfide corde peris. De Pharaone intelligit: qui post consumpta omnia plaga

plagarum genera Hebræos abeuntes insecutus fluctibus maris obrutus est. Corde peris. Ad illud respicit quod scriptura dicit. Induratum est cor Pharaonis.

Perfide corde peris. De diabolo superato morte Christi potest intelligi, uel de eo eodem Iuda proditore qui se laqueo suspendit. Agnus ab hoste. De agno typico intelligit, quem iussit deus populo Israël assumere quartadecima die primi mensis, qui significabat uerum agnum, qui pro salute hominũ immolatus est. Ex Exod.cap.12. Conduxit patres. Id est, patriarchas ex captiuitate Aegyptiaca. Obruit unda, id est, fluctus maris rubri. Mersit nefas, id est, nefarios Aegyptios.

Obruit unda nefas, id est tollit peccatũ originale per baptisma. Murmurat impietas, id est, populus impius atq; deo rebellis. Manna ueniente, id est, cadente de cœlo. Exod.cap.17. Panis Christus. Qui dixit: Ego sum panis uiuus qui de cœlo descendi. Murmurat impietas. Obtrectans facta Christi. Plebs sibi dura caput. De uitulo intelligit, quem populus sibi conflauit, dum Moses faceret in monte moram. Exod.32. Cultoris terræ caput, id est, uitulum animal ad arandum natum. Abstulit caput. Christum scilicet qui omnium est caput mysticum quem à se abalienauerunt. Lex dedit indicium. De lege ueteri intelligit, quæ tota ad

pœnæ

pœnæ rigorem intendebat. Lex dedit iudicium, scilicet euangelica, cuius autor fuit Christus saluator, quæ condita est misericordia. En lapis irriguus. De petra Oreb ex qua erupit aqua percutiente istã Mose baculo. Lapis irriguus, id est, Christus lapis angularis, ut inquit apostolus qui fecit utraq; unum, ex quo erumpit aqua saliens in uitam æternam. Ioan. cap. 4. Carpitur igne sacro munus, id est, holocaustũ, qđ absumebatur igne de cœlo descendente. seditiosa tribus. s. Datan, Abiron & qui murmurauerunt contra Mosen, ex quorum numero ducentos quinquaginta ignis de cœlo combußit. Legis hæres, id est, populus Israël cui facta est repromißio. Christus dispensat. Quia abdicato populo Israëlitico adoptatur in regnum cœleste populus gentilis. Destruit arca Dei. Quæ septies circunducta Hiericho corruit. Ex Iosua cap. 6. Arca Dei, id est, Christus qui ut dictum est per arcam significatur. Area uellus habet. Ex libro Iudicum cap. 6. de uellere Gedeonis quod in area posuit, madefactumq; est, terra circumiacente sicca, atq; iterum terra madefacta est uellere manente sicco, quod utrunq; significat fœcundæ uirginitatis incorruptionem. Vincis honore Dei. Ex libro Iudicum capite undecimo, quomodo Iephte iudex Israël uouit se sacrificaturum quod-

cunq; ex domo sua primum illi occurreret: si filios Amon debellaret: cunq; filia primum illi occurrisset illam ex uoto deo immolauit. Effectum natæ. *Lego effectum quia filiæ amorem religioni postposuit.* Qui sternis cæde Goliam. *Ex primo Regum cap.17. Quo pacto Dauid Goliam philistæum superauit in certamine singulari.* Tu decus omne tuis. *Ex Verg. in Buc. usurpauit hoc hemistichium.* Qui uincis mundum. *Hic est Christus.* Maxima dona dei, *id est, beneficia homini conferenda restituendo illum pristino statui: quod prophetæ prædixerunt, & Christus impleuit.* Pondera dura tulit, *id est, attulit lex Mosis.* Et iram. *Nam præcipiebat sæuiendum esse insontes:* Sed gratia mandati, *id est, lex gratiæ, hoc est, euangelij.* Tulit, *id est, abstulit pondera dura, Christo dicente: Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* Filius hic hominis, *id est, puer ex uirgine natus.* Fit quæstio mundi, *scilicet, alius de illo aliud sentiente appellando fabri filium, cum peccatoribus consuetudinem habentem.* Nobiscum deus est. *Ad illud respicit quod scribitur Esaiæ cap.7. Vocabitur nomen eius Immanuël quod interpretatur nobiscum deus.* Mundus percepit & ambit, *id est, continet ex Ioan. cap.1. In mundo erat & mundus eum non cognouit.* Signa mouent populos

id est,

id est, gentes qui miraculis permoti crediderunt. Duros populos, id est, iudæos duræ ceruicis & rebelles. Mors ligno dedicata, id est, ex eo quod Adam de fructu ligni quod erat in medio paradisi comedit. Aufertur ligno, id est, cruce atq; Christi paßione. Ipse tulit dominus. Pro contulit munera seruis pro pœnis, quas ab illis passus est. Ipse tulit dominus pœnas, id est, pertulit pro seruorum redemptione. Vita beata, id est, Christus qui huiusmodi uitam homini attulit. Auertere necem, id est, prohibere mortem, quæ ut dicit Apostolus stipendium peccati est. Lumen dei. Iuxta illud Esaiæ cap. 9. Habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. Lumen Dei: Iuxta illud Ioannis capite 1. Et uita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet. Per hominem, id est, per primum parentem. Per hominem, id est, per Christum qui mortem moriendo destruxit. Pater iste prophanus, id est, diabolus. Suscitat genus, subaudi humanum adigendo ad mortem. Per hominem; id est, per primum parentem. Per hominem, id est, per Christum qui mortem moriendo destruxit. Pater ille prophanus, id est, diabolus. Suscitat genus. Subaudi humanum adigendo ad mortem. Dura ceruice. De Iudæis duræ ceruicis populo loquitur; Hic populus, scilicet, gentilis. Gens

impia Iudæorum, scilicet, qui Christum morti tradidere. Sanguine læta redit. Subaudi gens Christianorum refecta sanguine Eucharistiæ. Autor terrenus, id est, Adam ex terra formatus, qui mortem intulit mundo. Christus, scilicet, secundus Adam, id est, homo. Facinus definxerat, id est, peccatum Adam quod illum ex libero fecit seruum. Christus reficit, id est, restituit ex seruitute libertatem. Fortia uincla. Quibus homines per peccatum, quasi compedibus sunt impliciti. Et quibus arctissime per charitatem Christo copulamur. Cœlum terramq; subegit. Matthæi cap. ultimo. Mihi data est omnis potestas in cœlo & in terra. Pellitur umbra die, id est, figurata in lege ueteri referantur in lege euangelica. Addit gentes. De uocatione gentium, & abdicatione Iudæorum plenum est testamentum uetus. Te prosperare docent, id est, prophetæ significabant Christum breui nasciturum ex uirgine. Sacraq; gerimus, id est, lex euangelica, quæ significat breui futurum diem iudicij. Vota priorum, id est, desideratus à sanctis patribus. Vnicus, id est, dei filius. Compleuit munera legis. Ipso Christo attestante in passione cosummatū est. Spes priorū, id est, prophetarū. Spes cum fine id est, quem finem nos speramus. Munus fidei, id est,

merces

merces & præmium. Qui dedit,id est, per gratiam fecit. Concidit mundus,id est,hominum uitia: nam in hac significatione plerunque in sacris literis accipitur Totis gentibus. Quia peculiariter apud gentiles gratia manet. Sola columba, id est, Christiana simplicitas. Et alludit ad illud quod scribitur in Genesi capite octauo. De coruo & columba. Iuuenalis. Dat ueniam coruis uexat censura columbas. Quæ autem sequuntur patent.

SEDVLII PRESBYTERI HYMNVS IAMBICVS DImeter de Christo, succincte ab incarnatione usq; ad Ascensionem, eius opera complectens.

A Solis ortus cardine
Ad usq terræ limitem
Christum canamus principem
Natum Maria uirgine.
Beatus autor seculi.
Seruile corpus induit.
Vt carne carnem liberans
Ne perderet quos condidit

Ibant magi, quam uiderant
Stellam ſequentes præuiam.
Lumen requirunt lumine,
Deum fatentur munere.
Caterua matrum perſonat,
Colliſa deflens pignora.
Quorum tyrannus millia
Chriſto ſacrauit uictimam;
Lauacra puri gurgitis
Cœleſtis agnus attigit.
Peccata quæ non detulit;
Nos abluendo, ſuſtulit.
Miraculis dedit fidem,
Habere ſe deum patrem.
Infirma ſanans corpora,
Reſuſcitans cadauera.
Nouum genus potentiæ,
Aquæ rubeſcunt hydriæ.
Vinumq; iuſſa fundere
Mutauit unda originem.
Orat ſalutem ſeruulo
Flexus genu centurio.
Credentis ardor plurimus
Extinxit ignes febrium.

Xeromyrrham post sabbatum
Quædam uehebant corpori,
Quas allocutus angelus
Viuum sepulchro non tegi.
Hymnis uenite dulcibus
Omnes canamus subditum
Christi triumpho tartarum,
Qui nos redemit uenditus
Zelum draconis inuidi.
Et os leonis pessimi
Calcauit unicus dei,
Sesecp coelis reddidit.

COMMENTARII.

A Solis ortus.] *Hymnus hic à Sedulio compositus est, constatq; dimetro iambico, digestusq; est per tria & uiginti tetrastica, quæ incipiuntur secundum ordinem alphabetarium, in quod luserunt plerunque instrumenti ueteris autores: nam &* Dauid *Psalmum centesimum decimum octauum, &* Salomon *librum Prouerbiorum, &* Hieremias Threnos *hac serie composuit.* Aduertendum *tamen etsi autor sua inuentione delectatus k literam suo in loco ponat, dicens :* Katerua *matrum personat, non sic debere scribi, sed per c literam.* Quintilianus *namque*

IVVENCI PRESBYTERI HISPANI POETAE CHRISTIANI LIB. III. de historia Euangelica, emendati & multis erroribus purgati.

ri fuerũt Tiberianus, Nazarius, & Flauius Vopiscus qui de gestis Romanorum principũ libros composuit, Inter alia poëmata quæ dicuntur ab eo edita, scripsit quatuor Euangelia hexametris uersibus, qua in re ma iori diligentia usus est in seruãda rerũ historia, quàm in demonstranda ingenij sui elegantia. Idem. Iuuencus aliquot hymnos fecit, quibus facile indicauit se optime meritum de religione Christiana. Neq; dubiũ est fuisse illum inter sacerdotes Christianos, ut ueteres autores testantur. Diuus Hieronymus alicubi repetit Iuuenci carmina, cunq; ut eruditũ et elegantẽ poëtã cõmendat.

IOANNES TRITENHEYM ABBAS Spanhemensis in libro de scriptoribus Ecclesiasticis.

Iuuencus præsbyter, natione Hispanus, uir nobilis atque doctißimus philosophus, poëta, rhetor & theologus insignis, & non minus conuersatione quàm scientia scripturarũ, ecclesiæ uenerabilis. Edidit pro ædificatione legentiũ tam metro q̃ prosa multa præclara uolumina, sed pauca ad noticiam meam peruenerunt. Legi opus insigne quod hexametris uersibus cõposuit de quatuor Euãgelijs: libros quatuor. Immortale nihil mundi compage tenetur. De Sacramentis libros duos.

Cætera

cōpoſuiſſe dicitur ad manus noſtras nō uenerūt. Clarruit ſub Cōſtantino Magno et filijs eius. Anno Domini CCC. XXX. Baptiſta Mantuanus.

Volo ante iſtorū oculos Iuuencū Hiſpanum ſtatuere, quē inter illuſtres uiros et in doctiſsimorū Chriſtianorū catalogo Hieronymus enumerat, ut accidat eis quod à Perſio dicitur. Virtutē uideant intabeſcātq; relicta, Prodite ô zoili noſtri. Videte uirum ſacris initiatum, myſterijs lauro coronatū, muſis undiq; cinctum, lyram tenentē, currite ad rarum hoc et grande ſpectaculum: ſed cauete ne repente culpetis, laudatur à Hieronymo: hic igitur immenſam Euangelicæ legis maieſtatem uerſibus includit heroicis.

FRANCISCVS PETRARCHA IN Bucolicorum ſuorū egloga decima, quæ laurea occidens inſcribitur.

Tum pinea late
Sylua uirens dulceſq; oleæ, gremioq; decorum
Clara fouens roſeo puerum ſtat limine uirgo.
Hæc matrona fuit hortis, quæ lecta remotis
Vimineis calathis templo aurea poma ſacrauit.
Mira loquarq; ſupra fidem, ſed carmina uidi
Hic hominis pariterq; aquilæ, bouis atq; leonis
Hiſpanum noſtra modulantem uoce Iuuencum.

IVVEN

IVVENCI HISPANI PRESBYTERI IN QVATVOR Euangelia Dominicalia,

PROLOGVS.

IMmortale nihil mundi compage tenetur,
Non orbis, non regna hominum, non aurea Roma,
Non mare, non tellus, non ignea sidera cœli.
Nam statuit genitor rerum irreuocabile tempus,
Quo cunctum torrens rapiat, flamma ultima mũdum.
Sed tamen innumeros homines sublimia facta,
Et uirtutis honos, in tempora longa, frequentant,
Accumulant, quorum famam, laudesq; poëtæ.
Hos celsi cantus Smyrnæ de fonte fluentes,
Illos Minciadæ celebrat dulcedo Maronis.
Nec minor ipsorum † discurrit gloria uatum, † decurrit
Quæ manet æternæ similis, dum secla uolabunt,
Et uertigo poli terras atq; æquora, circum,
Aethera sidereum iusto moderamine uolent.
Quod si tam longam meruerunt carmina famam,
Quæ ueterum gestis hominum mendacia nectunt,
Nobis certa fides, æternæ in secula laudis
Immortale decus tribuet, meritumq; rependet.

Nam

Nam mihi carmen erunt Christi uitalia gesta,
] populos Diuinum in † populis falsi sine crimine donum.
Nec metus, ut mundi rapiant incendia secum
Hoc opus, hoc etenim forsan me subtrahet igni,
Tunc, cum flammiuoma descendet nube coruscans
Iudex altithroni genitoris gloria Christus.
Ergo age sanctificus aßit mihi carminis autor.
Spiritus, & puro mentem riget amne canentis
Dulcis Iordanis, ut Christo digna loquamur.

COMMENTARII IODOCI Badij Ascen.

Immortale nihil &c.] In hoc prologo, seu potius præcentu autor proponit, & inuocat non sine operis sui, ob argumenti præcellentiam immerita commendatione, ut certe pudori esse debeat Christiani nominis Poëtis, tam paucos in uinea Euangelica laborasse, ut sint qui comperta ueritatis luce errorum umbras nebulosas adhuc sectentur. Sed missa hæc faciamus. Autor in hoc proloquio facile ostendit, quo sit ingenio præditus, & q̃ auream habeat in carmina uenã, nisi eã fidei, quæ captiuat omnẽ sensum & sobrietati euangelicæ cohibere malit. Vix enim quicq̃ aut sententiosius, aut delitiosius hoc Procemio inuenias.

Confirmat

Confirmat autem illud Maronis in Georg. 2 Illum nõ populi fasces: non purpura regum Flexit, &c. Non res Romanæ perituraq; regna, &c. In quo secundum diuum Augustinum in propria persona loquens Poëta, Est romana regna peritura dicit: cum in persona falsi Iouis dicat Aeneid. 1. de Romanis. His ergo nec metas rerum, nec tempora pono. Imperium sine finè dedi. Sunt igitur regna Romæ peritura. unde dicit in arte Flaccus. Debemur morti nos nostraq;. Item. Mortalia facta peribunt. Et ut Fortunatus ait. Omnia præ tereunt præter amare deum. Et ut ueritas in Euangelio. Cœlum & terra transibunt. Ordo autem hic est Nihil tenetur immortale, id est, incorruptibile, compage, id est, in cõpactione & cõstructione mundi, scilicet uniuersi quantũ est de natura eius. Non orbis, scilicet terræ est sup. immortalis non regna hominum, non Roma aurea, id est pulcherrima, unde Maro. Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma. Non mare repete semper est immortale: non tellus, non sidera ignea, id est de natura ignis aut ignei coloris. Nam genitor rerum, id est creator omnium deus, statuit tempus irreuocabile, id est, quod à nemine reuocabitur, quo flamma ultima, scilicet ignis cõflagrationis torrens, id est, per modum torrentis æstuans aut torrens, id est ar

r dens

dens. rapiet cunctum, id est, simul totum mundum. Sed tamē, id est, nihil ominus facta sublimia, id est præstantia. Et honos, id est, decus uirtutis, id est, uirtuti debitū frequentāt, id est, celebrant innumeros homines in tempora longa, scilicet usq; ad cōsummationē seculi. Quorū, scilicet, hominū poëtæ accumulāt, id est, acumulando augent famā & laudes. Celsi cantus, id est, altisoni uersus fluentes de fonte Smyrnæ, id est, Homeri Smyrnei sup. celebrant hos, id est, quosdam ex illis & dulcedo, id est, camena Maronis, id est, Virgilij. Minciadæ id est, accolæ Mincij fluuij apud Mantuam fluentis, et ita ab eo denominādi celebrāt illos, id est, alios. Nec, id est, & nō et gloria ipsorū uatū, id est, poëtarū, scilicet Homeri & Maronis, nō discurrit minor quā eorū qui cecinerūt, quæ, scilicet, gloria manet similis æternæ nō tamē est æterna dū secula, id est, tempora uolabunt, id est, celeriter transibunt. Et dū uertigo, id est, motus poli, id est, cæli uoluet iusto moderamine, id est, mensura & pondere ac numero æthera, id est, cœlū sidereū, id est, stellatū circū terras atq; æquora. quod si [respicit ad se] carmina quæ nectūt mendacia gestis ueterū hominū, id est, id est, poëtica meruerunt tā longā famā fides, id est, persuasio. certa fundata super firmā petrā: tribuet nobis immortale decus. [Iuxta quod Hieronymus

mus: discamus scientias in terris quæ nobiscũ manebũt & in cœlis] in secula æternæ laudis, et respondet meritũ, id est, premiũ. Nã gesta uitalia, id est, ad uitã ducentia, aut æterna Christi: appositorie donũ diuinũ in, id est, erga populos. Sine crimine falsi. id est, falsitatis. Erunt mihi carmen, id est, materia carminis. Nec metus sup. est quia uerba Christi nõ transibunt. Ergo age. inuocat faciẽs mentionẽ nõ fontis musarũ, sed Iordanis in quo uis mundatiua cõperta. Cætera patent.

IVVENCI PRESBITERI DE EVANGELICA HIstoria Liber primus.

DE PARENTIBVS ET CONCEptione Ioannis Baptistæ præcursoris Domini, Lucæ. 1

Rex fuit Herodes Iudæa in gente cruentus,
Sub quo seruator iusti templiq; sacerdos
Zacharias, iucibus cui templum cura tueri,
Digesto instabat lectorum ex ordine uatum.
† Cuius inhærebat thalamis dignißima coniunx, † Huius

Cura ijs ambobus parilis moderaminis æqui,
Ambos annexos legis præcepta tenebant.
Nec fuit ijs soboles, iam tunc uergentibus annis
Gratius ut donum iam desperantibus esset.
Sed quum forte adytis arisq; inferret odores
Xacharias, † uisus cœlo descendere aperto † iußus
Nuntius, & soli iussas perferre loquelas.
(Cætera namq; foribus plebes astrata rogabat,)

COMMENTARII

REx fuit Herodes. *Exprimit principium euangelij Lucæ dicentis. Fuit in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos quidam nomine Zacharias, de uice Abia. &c.* Rex cruentus: *ut qui tot innocentibus trucidatis, ne proprio quidem filio pepercit. unde dicunt Augustum dictitare solitũ: se male esse porcum quàm filiũ* Herodis: *quia cũ inter Iudæos uiueret suilla carne abstinebat, non tamen erat Iudæus. Qui ideò commemoratur rex, ut quia sceptrum ablatum erat à Iuda, uenturũ sciamus qui mittendus erat iuxta prophetiam* Iacob. Gene. 49 Non *auferetur sceptrũ de Iuda & dux de femore eius, donec ueniat qui mittendus est: & ipse erit expectatio gentium.* Seruator, *id est, obseruator iusti, id est, iusticiæ: & sacerdos non tum ut multi uolunt summus.* Vicibus, *id est, per uices: sic enim seruiebant.* Ipse *autem erat de uice Abia*

bia. Ex ordine uatum, id est, prophetarum digesto, id est, in seriem reducto. Instabat scilicet officio uicis suæ. Coniunx, scilicet, Elizabeth de filiabus Aaron: moderaminis, id est, temperamenti æqui. id est, æquitatis, hoc est iustitiæ: quia erant ambo iusti. Præcepta legis tenebant ambos. Significantius quã si diceret ambo tenebant præcepta, ut uis præceptorũ dei significetur: uergentibus, id est, tendentibus ad finem ætatis. Gratius, &c. pulchra est ratio. Adytis sanctis sanctorum. Odores, id est, incensum thus. Astrata iuxta fores orans prostrata: quia omnis multitudo populi erat orans foris.

Quid tibi terribilis concussi corda pauore
Visus: tum læti sermonis munere placat? — Quem gratia placet
Iam me propicius rerum pater unicus, alto
A cœli solio tibi nunc in uerba uenire
Præcipit: & chara tibi mox de coniuge natum
Promittit, grandis rerum cui gloria restat.
Plurima qui populis nascendo gaudia quæret,
Sobrius æternum, clausum quem spiritus ipsis
Visceribus matris complebit numine claro.
Istius hic populi partem magnamq; docendo
Ad uerum conuertet iter dominumq; deumq;
Continuo primus noscet, plebemq; uocabit.

Nomine Ioannem, quem tu uocitare memento.
Illi confuſa reſpondit mente ſacerdos.
Aemula promiſsis obſiſtit talibus ætas:
Nec ſenibus ſoboles poterit contingere feſsis
Quàm deus auertens primeuo in flore negauit.
† addit Hæc trepidans uates, cui talia nuntius † infert.
Si tibi mortalis ſobolem promitteret ullus.
Ad deſperandum forſan cunctatio mentis
Debuerat tardis hærens inſiſtere uerbis.
† Creator Nunc ego, quem dominus cæli terræq; † repertor
Ante ſuos uultus uoluit parere miniſtrum:
Auribus ingratis hominis uiſuq; receptus
Summi iuſſa dei non contemnenda peregi.
Quare promiſsis manet irreuocabile donum
Sed tibi claudetur rapidæ uox nuntia mentis,
Donec cuncta dei firmentur munera uobis.
† & ſeſe te neris immi/ ſcuit auris. Hæc ait † & ſubito tenues ſe miſit in auras.
Interea populus miracula longa trahebat,
Quid tantum in templo uellet ceſſare ſacerdos.
Egreſſus trepidæ numen uidiſſe ſupernum
Nutibus edocuit, miſeræ & diſpendia uocis.
† rediit Inde domum, remeat completo ex ordine uates
Officio, amiſſamq; leuant promiſſa loquelam,
Nec dilata diu uenerunt munera prolis.

Anxia

Anxia sed uentris cælabat gaudia coniunx
Donec quinq; cauam complerent lumina lunam.

COMMENTARII.

QVid tibi. Ordo est. Et nuncius qui Græce dicitur ἄγγελος, missus proferre soli, id est, ad solum Zachariam [nam cætera plebes, id est, plebs astrata. sup. erat ad orandũ, foribus, id est, iuxta fores et ita foris] loquelas, id est, mandata dei rogabat. i. interrogabat eũ quod. i. ad quid ego uisus tibi terribilis cõcußi corda. s. tua pauore, tũ, id est, deinde placat, id est mulcet & lenit eum munere, id est, officio sermonis læti. Dixit enim: Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua. Rerum pater unicus, id est Deus qui solus omnium uisibilium & inuisibilium creator est, propicius, id est, misericors, aut miseratus uenire in uerba, id est, ad te loqui, grandis rerum, &c. Erit. enim magnus coram domino, & multi in natiuitate eius gaudebunt. Sobrius, quia abstemius, uinũ & siceram non bibet numine claro, id est, spiritum prophetæ, quia, Et spũsancto replebitur adhuc ex utero matris suæ. Et multos filiorum israël conuertet ad dominum deum ipsorum. Si Euangelium Lucæ conferas nihil sit obscuritatis. Confusa mente: dixit enim unde hoc sciam? Ego enim sum senex, &c.

Emula, id est, aduersatrix & inimica talibus promißis, scilicet de filio gen(e)rando. Deus auertens, id est in lignatus aut dedignatus non tali munere. Hæc trepidans, id est, cum trepidatione sup. respondit uates scilicet, futurus. Quando canet. Benedictus dominus deus Israël &c. Cunctatio, id est, dubitatio & mora in credendo. Nunc ego, scilicet, Gabriel dixit enim: Ego sum Gabriel qui asto ante deum &c. Peregi, id est, plene exposui Iussa, id est, mandata dei. Donum, scilicet, dei, id est, filius dono dandus: uox nuncia mentis, quia uoces sunt signa conceptuum mentis, quæ rapida est: quia unico momento cœlos penetrat. Interea populus trahebat, scilicet, animo, id est, agitabat longa miracula. Qui, id est, cur, uel ad quod &c. Nutibus quia mutus effectus erat. Dispendia, id est, amißionē leuant loquelam, id est dolorem de amißione leuans loquelæ. Cauam quia rugosam lunā, id est, donec quinq; essent peracti menses.

ANGELVS GABRIEL MITTITVR à Deo ad Mariā uirginē. Lucæ. 1.

al's Tunc NVnc maiora de hinc idem mandata minister
Detulit, ad Mariæ demissus uirginis aures.
Hec desponsa suo per tempora certa propinquo
Abdita uirgineis caste pubescere tectis

Et seruare diem, iußis permissa parentum. — als Infit
Ad quam tranquillum sermonem nuncius † Infert. — als progẽie
Salue † progeniem terris paritura salubrem. — terras iutu
Desine conspecta mentem turbare uerendo — ra salubri
Nam tua concipient cœlesti uiscera iussu
Natum, quem regnare deus per secula cuncta
Et propriam credi sobolem, gaudetq; iubetq;.
Huic ubi sub lucem dederis sit nomen Iesus;
Ad quem uirgo dehinc: pauido sic incipit ore.
Nullos conceptus fieri sine coniuge dicunt,
Vnde igitur sobolem mihi nunc sperabo uenire?
Nuncius hæc contra, celeri sermone profatur — als fatetur
Virtus celsa dei circumuolitauit obumbrans,
Spiritus & ueniet purus, lectißima uirgo.
Ac tibi mox puerum casto sermone iubebit
Magnificum gigni, populis quem credere sanctum
Supremiq; dei natum, uocitare necesse est.
Sic cognata tibi, sterilis quæ credita cunctis.
Zachariæ coniux, mortali germine nuper
Aeuo defeßis auxit miracula membris.
Sextus adest mensis, parent sic omnia iußis
Virgo dehinc, domino famulam nunc esse iubenti
Vt tua uerba sonant cernis seruire paratam.
Nuncius abscedens uacuus se condidit auris.

COMENTARII.

Nunc maiora mandata, quas cōmißiones uulgus uocat: maiora quia maior est dominus quàm seruus, rex quàm præco, deus quàm homo. Idem, scilicet, Gabriel qui in annūciatione dominica nominatur ut in negocio excellentißimo, unde eternū meruit nomen. Detulit, id est deorsum à throno trinitatis in conclaue uirginis tulit. Ad aures, ut per quas conceptura erat. Suo propinquo, id est, consanguineo Ioseph: quia ambo fuerunt de domo Dauid, aliter Christus non fuisset naturalis filius, nec de fructu uentris Dauid: sed tantū legitimus. Desponsa: quod euangeliū dicit desponsata, utens pro desponsa, semel enim fuerat desponsa. Permissa iußis, id est, ex mandato et uoluntate parentū Ioachim et Annæ: Pubescere, id est effici nubilis caste: quia in tectis uirgineis, id est, inter uirgines deo in tēplo usq; ad annos pubertatis seruiētes. abdita, id est abstrusa, & ablata à cōspectu uirorū. Ad quā, scilicet, Mariā uirginem. Tranquillū, pacificū: quia salutauit eam salubrem, quia saluatorē. Conspectu: euangelium tamen dicit turbatam in sermone, quia frequenter uiderat angelos: sed nunquàm talia audierat. gaudet, scilicet, quantum ad se. Ex beneplacito suo, quia ipse est de quo dicit: in quo mihi conplacuit. & iubet quantum

um ad uirginem: hoc est filius, altißimi uocabitur. Ie*sus bene trisyllabum, & secunda longa, &* Mariæ ea*dē breui posuit.* Dicūt, *scilicet, omnes physici.* Circum *uolitabit, id est, superueniet in te.* Purus, *nō corrumpēs sed purificans.* Lectißima, *id est electißima, quem necesse est populus: credere, id est, ut credant, si uolunt salui esse;* Mortali germine, *id est, ex semine hominis mortalis.* Anxit miracula: *quia supra naturæ uires concepit.* Defeßis effœtis æuo, *id est senio, aut ætate senili* Omnia iußis, *scilicet, dei: quia non erit impoßibile apud deum omne uerbum.* Vacuis auris, *id est, euanuit ab oculis eius.*

VISITATIO BEATAE MARIAE

Lucæ.1.

ILLA *dehinc rapidis Iudæam paßibus urbem,*
Zachariæq; domum penetrat, grauidamq; salutat
Elizabeth: clausæ cui protinus anxia prolis
Membra uteri gremio motu maiore resultant,
Et simul † *exiluit mater concussa tremore,* † exilijt
Diuinæ uocis completa afflamine sancto
Et magnum clamans, felix ô fœmina salue,
Felicem gestans uteri sinuamine fœtum.
Vnde meam tanto uoluit deus æquus honore
Illustrare domum quam mater numinis alti

Viseret

Viſeret? Ecce meo gaudens in uiſcere proles
Exultat, Mariæ quum prima affamina ſenſit.
Felix quæ confiſa fidem mox affore uerbis, — *credit fi= nem mox affore uer= bis*
Quod deus ad famulos, magnum dignando, locutus
Illa trahens animum per gaudia multa pudore
Suppreſſo, uocis pauitantia dicta uolutat.
Magnificas laudes animus, grateſq; celebrat — *Rependere*
Immenſo domino mundi, uix gaudia tota — *Spiritus*
Ipſum te caperent, quod me dignatus in altum — *iſte capit*
Erigere ex humili celſam, cunctiſq; beatam
Gentibus, & ſeclis uoluit deus æquus haberi.
Suſtulit ecce thronum ſæuis, fregitq; ſuperbos.
Immenſis humiles opibus ditauit egentes. — *Largifluis*
Tunc illic manſi, ternos ex ordine menſes,
Ad propriamq; domum repedat iam certa futuri. — *remeat*

COMMENTARII.

Illa dehinc Mira breuitate tranſit ad narrationem de uiſitatione Mariæ. Nam per ea quæ dicit dat intelligere ea, quæ nõ dicit, ut poſt habitum cõſenſum ſtatim grauidam effectam, & mox Elizabeth uiſiſſe. Rapidis paßibus: abijt enim cum feſtinatione: nam ne ſcit tarda ſpiritus ſanctus molimina. Penetrat, id eſt penitus intrat. Sequitur autem textum euangelicum fe re ad uerbum. Membra anxia, id eſt, commota & ex/

ultan=

ultantia præ gaudio. Exiluit quia exclamauit uoce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres. Sinuamine, id est complexu recuruo. Vnde meam, &c. id est. Et unde hoc mihi ut ueniat, mater domini mei ad me. Felix quæ credit finem, &c. Sunt qui legant. Felix que confisa fidem mox affore uerbo, id est que confisa es fidem id est promissum aut fidelitatem, &c. dicere posset. Exultauit ubi tua primum affamina sensit. Tuq; beata fidem domini quæ uerbo habuisti. Perficientur enim tibi quæ promiserit ille. Ordo est, felixque confisa sup. es fidem, id est effectum affore mox uerbo, quod deus locutus sup. est, ad famulam sup. suam dignando, id est, dignam faciẽs, aut repugnando magnum, id est, magnifice, ut sit pro aduerbio positũ aliter diceret magnis aut magno, unde & uirgo dictu ra est: quia fecit mihi magna, &c. Magnificas laudes celebrat, hoc est animus magnificat dominum. Vix tota gaudia mundi caperent te ipsum: aut ad deũ id dicit, aut ad animum: quia exultauit spiritus meus in deo salutari meo. Thronum, id est, soliũ, quia deposuit, &c. Futuri scilicet partus, aut monitus Ioseph. Repedat, id est redit pedibus, tamen ut pie creditur post natiuitatem Ioannis.

NATIVITAS SANCTI IO-hannis Baptistæ.

Luce. 1.

IAmq; aderat tempus,quo sarcina deserat aluum
Elizabeth,liquidas soluenda in luminis auras
Ad partus fama tantos collecta cucurrit
Turba propinquorum,per gaudia mira frequentes
Concelebrant,nomenq; iubent genitoris habere.
Abnuit hoc genitrix,sed Iohannes uocitetur
Ingeminat,placuit muti tunc iussa parentis
Consulere in + scripto rogitantq; edicere nomen. (+ scriptoq; rogant.)
Sed pro mira fides,tabulis quum scribere tentat
Implicitam soluit per uerba sonantia linguam.
Mox etiam + assuetam penetrant spiracula mentem. (+ assueta)
Completusq; canit uentura conscia dicta.
Concelebrent cuncti laudes,gratesq; frequentent.
Astrorum & terræ,pontiq;,hominumq; parenti,
Visere qui uoluit,propriamq; absoluere plebem.
En beat antiquam gentem,cornuq; salutis
Erecto,indulget Dauidis origine lumen.
Hoc est quod prisci cecinere ex ordine uates,
Hæc est illa salus,quæ nos ex hostibus atris
Eripit,ut iuste iusto seruire queamus.
Et tu parue puer,sanctus dignusq; propheta

Diceris

Diceris: dominum mox † progrediere uidndo. † *pregrediere*
Illius & populum duces per lumen apertum.
Errorem per te ſpernent, mortisq; tenebras,
Abrumpent omnes tua qui præcepta ſequentur.
Ex hinc ſecretis in uallibus abdita ſemper
Vita fuit puero, donec poſcentibus annis,
Vatis ad officium, pleno pubeſceret æuo.

COMMENTARII.

IAmq; aderat. Proſequitur natiuitatē diui Baptiſtæ, & prophetiam Zachariæ in circunciſione pueri. Aderat, quia impletum eſt Elizabet tempus pariendi. Sarcina, id eſt, onus, ſcilicet, proles ſoluenda, id eſt, edenda turba collecta. fama, id eſt, per famam iubent, ſcilicet, die octauo. nomen genitoris, ſcilicet Zachariæ Iohannes primū producit, more Græcorum. Ingeminat id eſt, affectanter dicit, iuſſa, id eſt, uoluntatem, in ſcripto, unde poſtulans pugillarem ſcripſit, dicens: etiam uoce. Iohannes eſt nomen eius. Tabulis ſcilicet ceratis, hoc eſt pugillaribus. implicitam, ſcilicet prius innexam & impeditam. ſpiracula, id eſt, diuinæ inſpirationes & poteſtates prophetandi. Complexus, ſcilicet ſpirituſancto. conſcia uenturi, id eſt, rerum futurarum. concelebrent, cuncti, quia Benedictus dominus deus Iſraël. Parenti, id eſt, patri, &

creatori propriam, id est, suam, scilicet populum Israël. Beat, id est beatificat, quia erexi cornu salutis. Et tu puer, scilicet. Iohannes, diceris, id est, uocaberis progrediere, id est preibis uiando, id est, eundo. lumen apertum, quia uisitauit nos illuminare, id est, ut illuminet ijs qui in tenebris, &c. Ex hinc pertransitum percurrit uitam Iohannis Baptistæ, sicut & Lucas. Puer autem crescebat & confortabatur spiritu: & erat in desertis, usq; in diem ostensionis suæ ad Israël, quod hic dicit uatis ad officium. Pleno æuo, quia ubi creuerat in uirum.

IOSEPH COGITAT DImittere Mariam.

Matthæi. 1.

INterea Mariæ sponso miracula mentem
Sollicitant, manifesta uteri quod pondera uidit,
Et secum uoluit, qua nam ratione propinquæ
Dedecus oppressum cælet, thalamosq; recuset.
Talia tractanti torpescunt membra sapore.
Mox stertente: dei uox est audita monentis.
Tu sponsas capias uacat omni pactio fraude.
Spiritus impleuit sancto, cui uiscera fœtu.
Hanc cecinit uates uenturam ex uirgine prolem
Nobiscum deus est, cui nomen protinus ille

Hæc

Hæc præcepta ſequens, ſeruat ſponſalia pacta.

Aliud exemplare hos uerſus ſic habet.

Audiuitq; Dei ſuper horrida ſomnia uocem,
Accipe coniugium nullo cum crimine pactæ.

COMMENTARII.

INterea &c. Recitat quomodo Ioſeph cum eſſet uir *iuſtus, & nollet uxorem traducere, id eſt, diffamare traducendo, cogitabat eam occulte dimittere :* Non *tamen licet autor id ſentire uideatur : omnes ita interpretantur ut putârit eam uitio ſuo grauidam: ſed cum non poſſet tantum peccati in ea credere, ſciret tamen de ſe non concepiſſe, cogitabat eam occulte dimittere neq; excuſans, nec accuſans eam.* Miracula *neſciuit tamen eſſe miracula, uoluit duarum ſyllabarum à uoluo, id eſt, cogitauit.* Propinquæ, *ſcilicet conſanguitate* Dei *monentis, ſcilicet, per angelum.* Pactio, *id eſt, contractus matrimonialis.* Vacat, *id eſt, uacua & immunis eſt.* Vates, *ſcilicet,* Eſaias, *nobiſcum deus, id eſt,* Emanuel, *ut notum per ignotum.*

DE NATIVITATE SALVATORIS *noſtri. Luce. 2.*

SED † *cum forte † nouus capitũ diſcußio cenſus* † *tum*
† *Cæſareq; Auguſto iußus per plurima ſcribi :* † *noui*
Deſcribebatur Syriæ, quam iure regebat † *Cæſaris*

§ *Cyrius Auguſti*

iußis per Cyrinus: proprij cui tota per oppida fines
plurima ter Addebant populi, uires nomenq; † genusq;.
ræ. Vrbs est Iudææ Bethleem: Dauida canorum
† proprios Quæ genuit, generis censum, quæ iure petebat.
Obtulit hic illum, genus hinc quod uterq; tradebat
Desponsamq; sibi scribens, grauidamq; professus:
† cōplures Hospitium amborum Bethleem sub mœnibus urbis
Augusti fuerant per parua habitacula ruris
Illic uirgo nouum † completo tempore fœtum
Edidit, & leni pannoso tegmine motu
Texit, cui durum cunas præsepe ministrat.

COMMENTARII

SEd cum forte nouus. &c. Describit natiuitatem dominicam de qua Lucæ 2. Exijt edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur uniuersus orbis. Hæc descriptio prima facta est à preside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes, ut profiterentur singuli in suam ciuitatē Ascendit autem & Ioseph à Galilea de ciuitate Nazareth in Iudæam ciuitatem Dauid, quæ uocatur Bethleem, eò quod esset de domo & familia Dauid ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Factum est autem cum essent ibi impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit & reclinauit in præ

sepio

ſepio, quia non erat ei locus in diuerſorio. Hæc canit. Ordo in principio eſt. Sed cum cenſus nouus, appoſito rie diſcußio, id eſt, diſquiſitio capitum, id eſt, quot capita eſſent ſub Romano imperio. Et iuſſus, id eſt, imperatus ſub Cæſare Auguſto. Scribi per plurima ſcilicet, loca mundi [unde quod dicit Lucas uniuerſus orbis intelligitur illius regionis] deſcribebatur Syriæ id eſt, in Syria: quã, &c. Dauida accuſatiuus à Dauid Dauidos. Nouũ fœtum, quia ex ſpiritu ſancto conceptum. Cunas, id eſt, cunabula.

ANGELVS NATIVITATEM Chriſti paſtoribus nunciat Lucæ ſecundo.

Circa ſollicitæ † pecudes cuſtodia noctis — † pecorum
Paſtores tenuit uigiles per paſcua læta
Ecce dei monitu † uiſus deſcendere cœlo — † iuſſus
Nuntius ac † ſubito terror tremefacta pauore — † ſubitus
Proſtrauit uiridi paſtorum corpora terræ.
Talis & attonitis cœlo uox miſſa cucurrit.
Ponite terrorem mentis, mea ſumite dicta
Paſtores, quibus hæc ingentia gaudia porto.
Nam genitus puer eſt, Dauidis origine clara,
Qui populis lucem mox læticiamq; propaget.
Hoc ſignum dicam, puerum quod cernere uobis

Iam licet implentem gracili præsepia uoce
Talia dicenti iunguntur millia plebis
Cœlestis cunctiq; Deum laudantq; rogantq;
Talis & uniti uox agminis aëra complet:
Gloria supremum comitetur debita patrem,
In terris iustos homines pax digna sequetur.
Et simul ijs dictis, cœli secreta reuisunt.
Pastores propere ueniunt, puerumq; iacentem
Præsepis gremio cernunt, post inde † sequentes
Dispergunt late celebris uaga semina famæ
Mirantes laudant, lætantes constupuerunt,
Omnia nocturnis monitis quod uera recurrant.

† frequentes

COMENTARII

Circa sollicitæ. Prosequitur illud ibidē. Et pastores erant in regione eadem, uigilantes & custodientes uigilias noctis super gregem suum. Et ecce angelus domini stetit iuxta illos & claritas dei circunfulsit illos. Et timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Nolite timere. Ecce enim euangelizo uobis gaudiū magnū, quod erit omni populo: quia natus est uobis hodie saluator, qui est Christus dominus in ciuitate Dauid. Et hoc uobis signū. Inuenietis infantē pannis inuolutū: et positū in præsepio. Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cœlestis laudantiū deū et dicentium

centiũ: Gloria in altißimis deo: & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Et factũ est ut discesserunt ab eis angeli in cœlũ. Pastores loquebantur adinuicem. Transeamus usq; Bethleem, & uideamus hoc uerbum quod factũ est, quod fecit dominus, & ostendit nobis Et uenerunt festinantes, & inuenerunt Mariam et Ioseph & infantẽ positũ in præsepio. Videntes autẽ cognouerunt de uerbo quod dictũ erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierunt mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. Maria autem conseruabat omnia uerba hæc conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores glorificantes, & laudantes deũ, in omnibus quæ audierant & uiderant sicut dictũ est ad illos: hæc dicit. Ordo est. Custodia noctis sollicitæ, id est, sollicitantis, aut si est aduerbium. custodia noctis circa pecudes tenuit pastores uigiles sollicite. Per pascua læta, id est pinguia. Ecce nuntius, id est angelus uisus est, sup. eis Descẽdere, id est labi. cœlo, monitu dei ac terror prostrauit corpora pastorũ uiridi terræ, id est, in uiridẽ terrã. Tremefecta pauore subito. Et talis uox cucurrit missa celo, id est, cœlitus. attonitis, scilicet pastoribus. &c. Propaget, id est, gignet et producet. Gracili uoce infantili uagitu. Plebis tapinosis, id est humilitas sermonis est: quia euangelium dicit. militiæ

cœlestis.Talis uox. Valla *autem docet græce non esse hominibus bonæ uoluntatis: sed hominibus bona uoluntas, aut beneplacitum*. Reuisunt, *id est, repetant: quia discesserunt ab eis in cœlum. Veruntamen semper uidebant faciem dei, unde non dixissem: reuisunt*. Semina *famæ celebris, id est*, Rumores bonos. Nocturnis *monitis, id est, iuxta monita nocturna*. Dicimus *autem hæc monita monitorum: unde his monitis, & hi monitus monituum, rarius autem monitibus*.

CIRCVNCISIO DOMINI

Lucæ 2

VIderat octauam lucem puer, ecce recidi
Ad morem legis, nomenq; aptare necesse est,
Impositumq; illi (monitis cœlestibus olim
Quod Mariæ uox missa deo præcepit) Iesus.

COMMENTARII

VIderat octauam. Prosequitur *circuncisionem dominicã ea breuitate, qua & euangelista qui dicit*: Et postquàm *consummati sunt dies octo ut circideretur puer, uocatum est nomen eius* Iesus. Quod *uocatum est ab angelo priusquàm in utero conciperetur, hæc dicit*. Ordo est. Puer, *scilicet natus nobis, uiderat lucem, id est, diem octauam, scilicet à natiuitate sua, id est, factus est dierum octo, ut consum*

mati

mati sunt dies octo: ecce necesse est, non necessitate simpliciter dicta: non enim dator & autor legis erat sub lege de necessitate, sed de sua uoluntate: quia non uenerat soluere legem, sed adimplere, necesse inquàm est puero. recidi pro circuncidi ad morem legis, scilicet. Genesis 17. Et aptare, id est, indere & applicare illi nomen. Et impositum est illi, sup. nomen Iesus. Quod uox missa deo. i. à deo præcepit Mariæ. olim, scilicet, nouem mensibus, antequàm nasceretur. monitis cœlestibus, id est, per monita celestia.

PVRIFICATIO MARIAE.

Lucæ. 2.

Scripserat antiquæ Moses moderamina legis
Inter quæ primos prisco de sanguine uatum
Obseruare dedit fœtus offerre sacrandos.
Implumesq; simul ferre ad delubra columbas.
Hæc ubi per Mariam templo seruata feruntur,
Ecce senex Simeon, dignus comprendere † sensu — † sensum
† Cœlestes uoces, cui quondam præscia rerum — † Cœlestis uocis
Virtus prodiderat, quod carcere corporis ægri
Deposito, mortem liber requiemq; uideret.
Cum primum cœli laudem terræq; salutem
(Omnia quem uatum spondent oracula) Christum
Vidisset templo solennes ferre † palumbos. — † columbas

Isq; ubi curuo defessus corpore templum
Iam grauior penetrat, monuit quod spiritus autor.
Ecce simul paruum gremio genitricis Iesum
Ad templum sensit uenisse trementibus ulnis
Accepit puerum, letusq; hæc dicta profatur.
† atris Nunc nunc me famulum dominus, nunc liberet † ar-
Corporis è uinclis, finemq; imponere uerbis (ctis
Dignetur cum pace suis, en splendida nostros
Lux oculos tua circunstat, radijsq; refulget,
† addit Quam cunctis hominum lustratis mentibus † addet
Israëlitarum cumulatæ gloria plebis.
Hinc ait: Hæc quid uirgo tibi tam mira uidentur?
Quid tantum Mariæ stupuerunt pectora matris?
Hic puer ad casum populis datur, iste renasci
† uide infra † Concedet populis, illi signum esse negabunt.
Fœderis: hi contra cœlo uenisse tenebunt.
Liuor edax faciet: lætum ut percurrat amarum
Atq; tuam fulgens animam (mihi crede) machera:
Quo pateant tecti tenebrosa uolumina cordis
Hec ait in Simeone Deus, uox ecce prophetæ
Fœmineam sancto complet spiramine mentem.
Anna fuit natu grauior, quàm in flore iuuentæ
† Destituit † Constituit uiduam mors immatura mariti.
Hinc fruitur casta charo pro coniuge uita,

Con-

Continuoq; Dei cultu, quæ numine ducta
Cognouit Christum, & simili sermone locuta est.
Vnde ubi solennem pueri pro nomine legem
Compleuit genitrix, & Ioseph omnia mirans,
Ad patriam læti † repedant, puerumq; reportant. † *redeunt*

Aliud exemplar supra positos uersus *sic habet: nam exemplaria in multis uariant.*

Concedet populis, dicta in contraria signum,
Istius adueniet percurrens debita læto,
Atq; animam matris ferro fulgente machæra.
Quo pateant tecti &c.

COMMENTARII.

Scripserat antiquæ Moyses, legi potest & Moses ut in Iuuenale. Sanè hanc legem habemus Exod. 24. Deutro. 1:. Leuitici. 5. & 12. *Primos, id est, progenitos, quia omne masculinum adaperiens uuluam. Sacrandos, quia sanctum domino uocabitur Implumes, quia adhuc pullos, ut qui non euolárint. Ad delubra, id est, templum domini. Sunt autem propriè in quibus erant simulachra delibrata, id est, decorticata, quæ in templo Iudæorum non erant, sed transferimus ad omnia templa. Ferũtur, id est, offeruntur. Ecce. q. d. de improuiso, comprehendere sensu mentis diuinæ & spiritussancti per donum prophetiæ. Carcere corporis, sic*

Paulus quoq; uocat, & Cicero de somno Scipionis. Cum primum, id est, cum tamen antea, uel ubi primum uel simul ac quod dicit Lucas: non uisurum se mortem nisi prius uideret Christum domini. Palumbos solennes, id est, ex lege institutos, dicuntur & palumbes, curuato corpore, ex senio: unde silicernium hominem decrepitũ uocant, quod inuitus silicem cernat. Gremio diceret Valla, sinu, nisi forte dum pars superior in brachio recubabat, inferior in gremio fouebatur. Nam gremium est sub uentre ad femora. Simul, id est, statim postquàm. Nunc nunc, geminatio affectum notat, arcus uinculis, quia corpus est quidam carcer animi. Notum autem est canticum Simeonis: Nunc dimittis &c Ad casum, id est, in ruinam multorũ. Renasci per baptismum, signum esse negabunt. Insignum cui contradicetur, scilicet, ab infidelibus & perfidis Iudæis. hi, scilicet, fideles. liuor, id est, inuidia scribarum & sacerdotum. Machera, id est gladius sup. percurrat, tecti, id est inscrutabilis deus, scilicet spiritus. Anna filia Phanuẽlis. charo, id est dilecto.

MAGI CVM MVNERIBVS ueniunt. Math. 2.

GEns est Eoi Phæbo orto proxima regni
Astrorum sollers, ortusq; obitusq; notare:

Huius

Huius primores nomen tenuere Magorum:
Hinc lecti proceres, Solymas per longa uiarum
Deueniunt, regemq; adeunt, orantq; doceri
Quæ regio imperio puerum Iudæa teneret.
Iam genitum, sese stellæ fulgentis ab ortu
Admonitos uenisse uiam, quo supplice dextra
Exortum terris uenerabile numen adorent:
Territus Herodes, uatum legumq; peritos,
Quiq; prophetarum ueterum præsagia noscunt
Imperio accitos: iubet omnia † quærere legis. †acquirere
† Quo pateat, quæ sint genitalia mœnia Christo, †Quis
Omnia uenturum spondent quem oracula uatum,
Tunc manifestatur, Bethleem quod mænibus illum
Progigni maneat, cui sacram ducere plebem
Israëlitarum sancta uirtute necesse est.
Tunc iubet Herodes Persas pertendere gressum,
Inuentumq; sibi puerum monstrare † uidendum. †colendum
Ecce † uiæ medio stellam præcurrere cernunt †iterum
Sulcantem flammis auram, quæ in culmine summo
Restitit, & pueri lustrata habitacula monstrat
Gaudia magna Magis redeunt, sidusq; salutant.
Et postquàm puerum uidere sub ubere matris
Deiecti prono texerunt corpore terram:
Submißiq; simul mox mystica munera promunt

Aurum

Aurum, thus, mirrham, regiq; deoq; hominiq;
Dona ferunt: totam mox horrida somnia noctem
Sollicitant: sæuumq; iubent uitare tyrannum
Deniq; diuersis Herodis callibus aulam
Diffugiunt: patriamq; magi rediere latentes.

COMMENTARII.

Gens est Eoi. *Ordo est gens regni* Eoi, *id est, orientalis.* Proxima *phœbo, id est, soli orto, id est, dum oritur.* Sollers, *id est, perita notare, id est, in notis & secto puluere signare ortus et obitus, id est occasus astrorū primores, id est, primates aut optimates saltē in philosophia.* Huius *scilicet gentis.* tenuere *nomen magorū, ut in* Perside. Proceres, *id est, præstantissimi, quasi regni sustētatores.* lecti, *id est, delecti ad hoc deueniunt.* Hinc, *id est, ex hac gente et regno* Solymas, *id est.* Hierusalē, *alij* Solyma *dicerent.* Per *longa, id est, longinquitatē uiarū. & adeunt regē, scilicet,* Herodē. *& orant, id est, præcantur doceri, quæ regio* Iudæa, *id est,* Iudaica. *teneret puerū iā genitū.* Imperium, *id est, ad imperiū, id est. ubi sit, qui natus est rex* Iudæorū, *et sup. dicunt aut dicentes*[*Est aūt honesta eclipsis*] *sese admonitos ab ortu stellæ fulgentis uenisse uiā, id est, fecisse iter. quo, id est, ideò, ut adorēt numen uenerabile i. deū uenerabilē exortū terris.* Herodes *territus iubet*

peri=

peritos uatũ et legũ.i.legisperitos. Et qui noscunt præsagia,id est,prognostica prophetarũ ueterũ.accitos.i.uocatos. Ad se,imperio,id est,per imperiũ regiũ.Iubet dico quærere, id est, inquirere omnia,id est,ꝓdigia et ænigmata legis. Alij habẽt omnia,sup.scripta legisquo id est,ut pateat. quæ mœnia sint Christo genitalia.i. natiua.i.ubi debeat nasci. quẽ scilicet Christũ. omnia oracula,id est,responsa & ꝓphetica dicta uatũ respondent uenturũ.Tunc manifestatur.s.à legisperitis et interpretibus prophetiarũ,quod maneat,id est,firmũ et fatale sit,illũ ꝓgigni.Mœnibus. id est,intra mœnibus id est,intra mœnia:nescia tamen an habuerit mœnia, cũ etiam noctu fuerit peruia pastoribus ad casam saluatoris.ab angelo missis.Bethleẽ,scilicet,patriæ Dauid cui,scilicet,gignendo in Bethleẽ necesse est, propter prophetiã,Micheæ 5.ducere sancta uirtute,sanctã plebẽ Israëlitarũ,quia scriptũ est.Et tu Bethleẽ terra Iuda nequaꝗ minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiet dux qui regat populũ meũ Israël. Herodes iubet tunc,scilicet,postquàm cognouit ubi Christus deberet nasci,Persas,id est,magos qui apud Persas dicuntur sapientes,ut apud Græcos philosophi. Pertendere, id est perficere cursum scilicet,suũ,& monstrare sibi uidendum: imò adorandũ puer inuentum.Ecce scilicet

profecti ab Herode. *Magi.sup.cernunt stellã præcurrere.i.perire,sup.in medio uiæ,scilicet,faciẽdæ.sulcantẽ,id est,intersecantẽ.flãmis,id est,radijs claris .aurã, id est,aërẽ.quæ scilicet.stella restitit.i.mansit stans. in summo culmine,id est,uertice domus,ubi erat puer.& monstrat habitacula pueri.lustrata,id est, illuminata magna gaudia redeunt Magis,quia gauisi sunt gaudio magno ualde.* Et *salutant sidus,scilicet, apparens & postquàm uidere puerum sub ubere matris. ipsi deiecti,id est,prostrati,texerunt terrã corpore, scilicet, suo.prono .i. in terrã declinato,& summißi promunt simul munera mystica,id est,rẽ diuinam celantia,unde ferunt dona aurũ regi, thus deo,myrrhã homini morituro,diuersis callibus,id est, uijs, calcibus diuersis ab* Herode,*rediere in patriam.*

IOSEPH AB ANGELO PER VISVM admonitus,cum puero & matre eius in *Aegyptũ fugit, & infantes occiduntur.* *Mat.2.*

IPsum etiam puerum monitis cœlestibus actus
Aegyptum cum matre simul transportat Ioseph.
At ferus Herodes *sibimet succedere credit,*
Quem callens astris quæsisset cura magorum
Quorum præcauto discessu sollicitatus,
Crudele tinxit Bethleemica *compita cæde*

In

Infantes mandans, teneramq; sub ubere plebem
Innocuam, in finibus rigido succumbere ferro.
Hæc etiam cædes olim præscripta manebat
Nam pius hanc uates diuino numine doctus,
Complorat † miseræ sobolis pro funere matres † misero
Horrenda grauiter pulsabunt ethera uoce
Ast ubi sopitus furor est, & sæua tyranni.
Infantum † roseo feritas satiata cruore.
Extinxisse putat cunctos, quos primus & alter
Annus Lethiferi miserandus cesserat æui.

Septimus uersus in alio exemplari *ita habet.*

Infantes cunctos teneramq; sub habere plebem
Euellit ferro, nullo sub crimine culpæ

Item 12 uersus sic.

Horrendis grauiter cœlum pulsare querelis.

COMMENTARII.

IPsum etiã puerũ, &c. trãsportat Aegyptũ, id est, ad Aegyptũ, quia nõ trans Aegyptũ. Sibimet succedere met uacat, ut sit. credit, id est, ueretur succedere. sibi. i. quod succedat sibi. sup. is uidelicet Christus, quẽ cura Magorũ, callẽs. i. perita. quæsisset astris. i. per indiciũ astrorũ, quorũ. s. magorũ. ipse sollicitatus discessu præ cauto. i. ut ipse putauit ꝑcallido, et ut uerũ prius cauto id est,

id est, ab angelis admonito & sancito. cōpita, id est, uicos & locos cōmunes quos multi simul petūt. Cæde, id est, nece uiolenta. In finibus, id est cōplexu matrū. Vates, scilicet, Hieremias, ut recitat Euangelium. *Tunc adimpletū est quod dictū est per* Hieremiā *prophetā. Vox in* Rama *audita est ploratus, & ululatus multus* Rachel *plorans filios suos, & noluit cōsolari, quia nō sunt.* Hier. 3. & 31. & Tren. 1. *Voce horrendo, scilicet tyranno. Ast ubi non uidetur plenus sensus nisi legatur. Ibi, id est, tunc, aut nisi transeat cōstructio ad sequentia, & tunc tamen essent subobscura, ut sit. Ast ubi furor tyranni est sopitus, id est, sedatus & sæua feritas tyrāni satiata roseo cruore infantū, putat extinxisse cūctos, scilicet, infantes, quos primus et alter. i. secūdus annus æui lœtiferi, id est, mortiferi. cesserat. i. cōesserat: existens, miserandus. Ioseph urgetur, &c.*

REGRESSIO IESV CHRISTI EX Aegypto. Matthæi. 2

Mirandis rursus deuinctus membra sopore
Ioseph: urgetur monitis, Mariam puerumq;
Aegypto ad patriam uectare, ubi Nazara felix
Olim † prædictum puero dedit addere nomen. † prædicto
Dixit & alterius quondam prænuncia uatis
Vox † instructa deo, ueniet mea proles † instincta

Aegyp-

Aegypto ex alta terris lumenq́; salusq́;
Crescebat rapidis annorum greßibus infans,
Occurrens æuum sapientia præueniebat †*gratia*
†. *Omniaq́; in uultu & uerbis ueneranda* † *micabant* †*micabat*

COMMENTARII

Mirandis. Vt dixi obscure continuetur, hæc particula cum superiori, unde mallē seorsum legere sic. Ioseph deuinctus, id est irretitus et astrictus membra, id est, habens membra sua deuincta sopore, id est, somno. urgetur rursus monitis mirandis. uectare, id est, ut uectet Mariā et puerū Aegypto, id est, ex Aegypto ad patriā, scilicet ipsorū in Galilea: ubi Nazara scilicet urbs, quæ et Nazareth dicitur fœlix, scilicet tanta prole. dedit addere, id est addidit. aut conceßit puero ut addat. nomen prædictum olim. id est multo ante: quia scriptum erat: quoniam Nazareus uocabitur Et uox prænuntia, id est, prognostica alterius uatis scilicet Oseæ, id est. dixit quondam mea proles, ueniet ex alta Aegypto: quia ex Aegypto uocaui puerum meum. Sapientia præueniebat, quia non nisi in apparentia hominum accipiebat incrementum, à primo enim instanti in omni sapientia ipse, qui patris sapientia est, perfectus erat.

† Iesus

IESVS INVENTVS IN MEDIO DO-
ctorum ſubditus erat Mariæ & Ioſeph, Luc. 2

† ſeruare *ETiam biſſenos æui comprenderat annos*
Cum paſce ritum † ſeruando ex more parentes
† lætis *Ad templum † læti puerum perducere feſtis*
Omnibus annorum uicibus de more ſolebant.
Ergo aderant paſchæ pariter, cunctisq; diebus
Feſtorum impletis, patriam remeare parabant
Tum puer in populo comitis ueſtigia matris
Deſeruit, templiq; libens ſecreta petiuit.
Illum per uicos urbis, perq; abdita tecta
† itineris *Perq; † uiæ ſtratas, per notos, perq; propinquos*
Quærebat genitrix: ſed lux ubi tertia uenit,
† coronæ *Ad templum properè remeat, uatumq; † choreis*
Inuenit inſertum: legumq; obſcura ſenili
Tractantem cœtu: uix admiratio digna
De pueri uerbis ſenibus fuit: at pia mater,
† quæſo *Nate ait, amiſſum lachrymis te † quærò profuſis*
Anxia cum genitore gemens, quæ cauſa parentum
Secernit greſſu, templiq; in ſede retentat?
Ille autem, quid me tantum, quid quæritis? inquit
An nondum ſentis genitrix quod iure paternis
Sedibus & domibus natum eſt habitare neceſſe.
Hæc ait, & greſſum ſociat, patriamq; reuiſit

Nec genitrix tanti persensit pondera uerbi,
Ordine cuncta tamen cordis secreta † reseruant. † *reseruat*
At puer obsequijs apte prædulcibus ambos
Ad proprium semper cogens † uectabat amorem † *uectebat*

COMMENTARII

ET *iā bissenos, id est, factus erat annorū 12.* De *more, id est, cōsuetudine.* Libēs *autē uoluntarius quia libēter ingrediebatur templū patris sui, aut ex industria deserens matrem, ut esset in ijs quæ erant patris.* Tertia, *id est, tertius dies.* Choreis, *id est, choris legendū tamen putem coronæ.* uatum, *id est, peritorū uaticiniorū, scribarū et legis peritorū.* senili cœtu *senū uix digna, id est, satis ampla: quia maior erat sapientia in uerbis pueri, quàm admiratio in presbyteris.* te quæso, *id est, frequenter quæro.* legerem *tamen quero.* Secernit, *id est, separat à congressu parentum.* Sedibus *&* domibus, *id est, in ijs quæ patris mei sunt. quod forte non de domo, sed de doctrina intelligendum esset.* Persensit, *id est, non intellexit, quia,* Et *ipsi non intellexerunt uerbum, quod locutus est ad eos.* Reseruant, *quia & mater eius conseruabat omnia uerba hæc in corde suo.* At puer obsequijs, *quia erat subditus illis & proficiebat sapientia & ætate & gratia apud deum & homines.*

debita ueteris scripti,id est,antiqui testamenti, hoc est faciēs quæ in lege ueteri prædicta erāt. Trabebat,sup. secum,aut exercebat omnia ponmissa, scilicet per os prophetarū à deo. Soboles Zachariæ.s.Ioannes Baptista.etc. Ad deponendas maculas,id est ad pœnitentiam & baptisma. Quis,id est,quibus lauacris.sternite iam stratas,scilicet uias. Dicit illud:Ego uox clamantis in deserto,&c. Anfractus,id est, indirectas & obliquas uias.i .bona linea,id est,sententia recti callis. Lumen se serenū,scilicet,Christū solē iustitiæ,quia uidebit omnis caro salutare dei. Vnde Ioannes prodens ipsum digito dixit:Ecce agnus dei,ecce qui tollit peccata mundi,etc Indulget,id est, indulgenter et multum benigne concedit. Est autem propriè indulgere se pronum exhibere & incumbere. Lauacra,bene penultimam producit.

TExta camelorum fuerant uelamina setis
Et zonæ pellis medium cinxere prophetam
Auis qui solitus ruralibus esse locustas
Et tenuem uictum † syluestria mandere mella:
Isq; ubi tot populos diuersis sedibus ortos,
Irruere ad fluuium cernit: sic increpat ore.
Viperæ gentis soboles,quis debita uobis
Supplicia,urgentesq; iras euadere monstrat
Sed facite ô miseri fructum (si pœnitet) aptum

† præben sylaestria mella

Nec generis uestri tollat fiducia mentes.
Nam potis est dura superum rex cote creare
Progeniem, quando soboles sua degener errat,
Proxima roboreis iamiam radicibus instat
Cunctorum ante oculos † acies sublata securis.
Cædentur syluæ steriles, ignemq́; fouebunt.
Nunc ego præteritas maculas in flumine puro
Abluere institui ueniet, sed fortior alter
Cuius uincla pedum non sum contingere dignus,
Abluet ille homines sancto spiramine mergens,
Flammarumq́; globis purgabit noxia corda,
Illius & manibus ruralis pala tenetur,
Et propria ipsius purgabitur area frugum,
Horreaq́; implebit secreti copia farris
Aeternusq́; leues paleas populabitur ignis.
Hæc ait: & properis per syluam paßibus ipsum
Cernit Iordanis ueneranda lauacra petentem.
Sed uetat increpitans uates, & talia fatur.
Tú ne meis manibus digneris mergier undis,
Cum tua me melius poßint purgare lauacra?
Dixit Iohannes: cui talia reddit Iesus.
Nunc sine, nam decet hoc: sic sancta per omnia nobis
Iusticiæ consectandus complebitur ordo.

† aciesq́; leuata

Hæc

Hæc memorans, uitreas penetrabat fluminis undas
Surgenti manifesta dei præsentia claret.
Scinditur auricolor. † septemplicis æthera cœli
Corporeamq; gerens speciem, descendit ab alto
Spiritus aëream simulans ex nube columbam,
Et sancto flatu corpus perfudit Iesu
Tunc uox missa dei longum per inane cucurrit,
† Ambitumq; undis Christum, flatuq; perunctum
Alloquitur. te nate hodie per gaudia testor
Ex me progenitum, placet hæc mihi gloria prolis.

† cœli sep templicis æthra

† Ablutum

COMMENTARII.

TExta, id est, contexta uelamina, quæ erant non ad pompam aut delicias: sed ad honestatem, & necessitatem tegendorum membrorum causa. setis, id est, præduris pilis. Et zonæ pellis, id est pellicinæ aut ex pelle confectæ. Edere locustas: nullo modo stat: quia edere, & locusta primam corripiunt. Dic ergo, qui solitus esse, id est, comesse & manducare locustas, id est, ut quidam uolunt fabas syluestres. Nam de insectis non recipitur cum carne non uesceretur. Et solitus mandere mella syluestria: appositorie uictum tenuem, id est, exilem: sicut Aen. 3. Victũ infelicẽ Baccas: lapidosaq; corna Dant rami

Tot populos. Expreßius dicit euangelista. Videns autem multos pharisęorum & saduceorum uenientes ad baptismum suum dixit eis: Progenies uiperarum, quis demonstrabit uobis fugere à uentura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Et ne uelitis dicere ista. Nos patrem habemus Abraham. Dico enim uobis, quoniam potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Sed frustra euangelium quod in manibus est repeto. Quando, id est, quandoquidem. sua, id est, propria ipsius. sublata, id est, sursum ducta, ut fortius feriat: acies ipsius securis. uincla pedum, id est, corrigia calciamentorum. Flammarumq; globis, id est, in spiritu & igni. Ruralis pala apud Matthæum legimus uentilabrum. Est autē pala ut Varro docet, instrumentum rusticū à pangendo dictum. Populabitur, quia comburet. Properis, id est, festinis. Ethera, nominatiuus est ab accusatiuo nominis ether hūc ethera, unū fit hæc ethera sicut ab hunc statera, hæc statera, ab hunc createra hæc createra, ab hanc caßidem uel caßida, hæc caßida &c. Est autem splendida pars cœli, unde dicitur auricolor. i. habens colorem auri, cœli septemplicis: quia septem sunt planetæ, aut quia septem diebus tempora distinguimus. Nam sunt qui decem cœlos constituant.

Aëream

Aëream columbam, id est, aërei coloris, perunctum fla tu, id est, spiritu sancto.

POST IEIVNIVM QVADRAGINta dierum & noctium, Iesus tentatus est, & uicit. Math. & Luc. 4. Mar. 1.

NVnc petit umbrosos montes, & lustra feræ, † Tum
Obsequiumq; illi patris præbere ministri
Certabant, rabidi mox liuor demonis † atram † *ater*
Cum terrore rapit mentem, nec defuit ægro
Tentandi interea Christum uersutia fallax.
Quadraginta illi fuerant ex ordine soles,
Ex quo nulla cibi potusúe alimenta dabantur,
Sed contexta simul firmi ieiunia cordis,
Terrarum ad regnum mentis secreta tenebant,
Tunc epulas demum monuit conquirere corpus.
Horrendi interea sceleris fallacia tentans
Si te pro certo genuit deus omnibus, inquit
His poteris saxis forti sermone iubere.
Vsum triticei, formamq; capessere panis.
Christus ad hæc fatur: Nil me iam talia terrent,
Nam memini scriptum: † quod non sit sola datura. † *quoniam non sola tenebit.*
Vitam credentis facilis substantia panis.
Sed sermone Dei complet pia pectora uirtus.

Rursus at ille dolos uersutis artibus aptans
Nectere tentator properat: nam mœnibus urbis
Mox inferre pedem sensit, uis liuida Christum
† suasit Culmine marmoreo † tendit consistere templi,
Tunc sic aggreditur uocis fallente ueneno.
Si deus est uerè genitor tibi, culmine templi
Aëra per uacuum saltu iaculabere corpus
Testis erit scriptura tibi quæ spondet aperte
† tale Mandatum summi genitoris † id esse ministris
Vt lapsum studeant casu defendere corpus
Et famulis manibus curent tua membra leuare,
Ne lapidis lædat summas offensio plantas.
Reddidit ijs dictis Christus contraria dicta.
Me meminisse magis scripti cœlestis oportet.
Ne uires domini fidens audacia tentet.
Rursus in abrupti montis consistere celsis
Mox furibunda magis sensit fallacia Christum.
† tolli Ostendens † illi fulgentia regna per orbem,
Cernis, ait, quæ sit tantarum gloria rerum?
† tuo Cuncta † tibi possum iam iam concedere † regna,
† regno Talia donantem si me ueneratus adores.
Tum sic instantem dictis reiecit Iesus,
Effuge pestiferi rabies uæsana ueneni.
Hæreat ut semper nobis immobile iussum,

Vt

Vt iustus cœli dominum deuotus adoret,
Vnius & famulans ueneretur nomen in æuum.
Talibus excussus, fugit per deuia dæmon.

COMMENTARII.

Nunc, id est, postquàm baptizatus est. Ministri patris, id est, angeli. Egro scilicet, dæmoni male alato in Christum. Soles, id est, dies. Monuit corpus quia postea esurijt. Si te, &c. id est, si uerè filius dei es quod nõ sit sola, quia non in solo pane uiuit homo &c Culmine in pinnaculo. Iaculabere, id est, deijcies. Famulis, id est, famulantibus. Sensit consistere. Nõ dicit ergo quod diabolus eũ apportauerit, sed quod illic cũ inuenerit, unde illud: Iterum assumpsit eum diabolus, &c. Interpretantur sicut illud. Assumpsit Iesus discipulos suos, non portandos, sed comites: ac diabolus Christum non comitem, nec portandum, sed ducem aut assequendum. Reiecit, id est, reppulit. Iussum, id est, mandatum dei; sic apud Aulum Gellium legitur. Lex est generale iussum. Valla uult in singulari dici hic iussus huius iussus. In plurali, hæc iussa iussorum, quod quidem frequentius fit, tamen & hoc iussum legitur, unde est plurale hæc iussa &c. Excussus, quasi, é tergo cui institerat tentabundus.

Iesus

IESVS IOANNE CAPTO, ſeceſſit in Galilæam.

Matth.4. Marc.1.

corda dolore

ILLE *ubi* Ioannem *cognouit carceris umbris*
Submerſum, triſti compreſſit † *corde dolorem.*
Finibus & ſtatuit Zabulonum *ponere ſedes,*
Vt dictum Eſaiæ *concurreret ordine ſecli.*
Terra Zabulonum *,& regio cui* Nephthala *nomen.*
Et uia trans pelagus longe Galilæaq; *rura.*
Trans & Iordanem *gentes populiq; tenebris*
Incluſi : magnum lumen ſubitumq; uidebunt.
In mortiſq; illis umbra reſidentibus alma
Exoritur fidei reſplendens luce uoluntas
Ergo inſtare dei regnantis munera Chriſtus
Nunciat,increpitans præconia larga ſalutis.

COMMENTARII.

ILle *ubi* Ioannem*.* Matthæus *ſic. Cum autem audiſſet* Ieſus *quod* Ioannes *traditus eſſet, ſeceſſit in* Galilæã *& relicta ciuitate* Nazareth *uenit, & habitauit in ciuitate* Capharnaum *maritima, in finibus* Zabulon *&* Neptalim*, ut adimpleretur quod dictum eſt per* Eſaiam *prophetam.* Terra Zabulon *& terra* Nephthalim *uia maris trans* Iordanem Galilææ*, gentium populus qui ambulabat in tenebris uidit lucem magnam, &c.*

&c. Finibus, id est, in finibus Zabulonum. declinauit latine. Nephthala, legitur in Euangelio Nephthalim, sed uocem fingit congruam metro, sicut prius Nazara. Pelagus, id est, mare & Iordanem. In mortisq;, &c. Quia habitantibus in umbra mortis, aut in umbra & morte, lux orta est. Alma uoluntas Dei, ut intelligatur de qua luce locutus sit propheta. Increpitans clamitans. Pœnitentiam agite. Appropinquabit enim regnum cœlorum.

PETRVM ET ANDREAM IOHANnem & Iacobum piscatores conuocauit. Mat. 4. Mar. 1.

PRæteriensq; uidet ponti per littora fratres.
Præsolidum Simonem, dignum cognomine Petri,
Andreamq; simul sinuosa uolumina lini
Piscibus insidias disponere marmoris undis.
Nunc inquit pisces capitis maris æstibus altis.
Sed me si libeat sectari, fortia uobis
Prouenient hominum præpulchra indagine lucra,
Illi confestim firmato pectore certi
Retibus abiectis, pariter præcepta sequuntur
Post † geminos Iacobum Iohannemq; marinis
Insidias gregibus maculoso innectere textu

† fratres

Vi

Vt uidit, similemq; dedit de littore uocem
Illi Zebedeum genitorem in puppe relinquunt,
Illico sectantes pulcherrima iussa salutis.

COMMENTARII.

PRæteriensq; &c. Agit de uocatione Apostolorũ præsertim quatuor in titulo nominatorum Præsolidum Simonem: hunc secuti paßim Simonem secunda breui proferunt cum etiam Valla autore in opere quod de translatione noui Testamenti edidit, deberet penultima produci: sicut ab Horatio. Pythias emuncto lucrat à Simone talentum. Quinetiam deberet dici Simeon, ut idem asserit non Simon. Similiter Andreas deberet secundam corripere, quam hic & sequaces eius producunt. Sinuosa, id est, habentia multos sinus, hoc est retia. Marmoris, id est, equoris marmorei coloris. Maro. Et quæ marmoreo fert monstra sub equore. Aestibus, id est, æstuantibus undis & in freto. Fortia lucra, quia fortius est corda hominum quàm piscium corpora irretire. Confestim, id est, statim quasi cum festinatione. Pariter, id est, pariformiter, aut simul ac præceperat Iesus. Post geminos: errant qui fratres præponunt, quia si gemini sunt fratres intelliguntur, & uersus non patitur, quia licet Iacobum more errantium trissyllabum & secunda bre-

ni ponas, adhuc abundaret syllaba. Scandes ergo sic. Post geminos Iacobum, Ioannemq; marinis. Est enim Iacobus quatuor syllabarum uox, quarum tertia longa, unde Claudianus. Ne laceres uersus dux Iacobe meos. Post, id est, postea gregibus marinis, id est, piscibus. quos gregatim agere dicitur Protheus. Textu maculoso, id est, retibus, in quibus sunt plagæ & ligna maculosa. Similem uocem, scilicet: Venite post me & faciam uos fieri piscatores hominum. Zebedeum. bene penultimam corripit.

IESVS GALILAEAM CIRCViens pœnitentiam prædicat *& uarios languores hominum curat, Matth. 4. Mar. 3. Ioann. 6.*

EXin per terram Galilææ, sancta serebat.
(Insinuans populis) regni præconia Christus,
Donabatq; citam inualidis ægrisq; medelam,
Et mox crebra procul, Syriam iam fama tenebat.
Mille sonans linguis præsentia munera Christi,
Deniq; certatim languores tabe peresos
Diuersisq; malis nexos, quis longa dolore

Absum-

Absumpsit populans membrorum robora tabes.
Monstrabant Christo, facili sed munere cunctos
Reddebat propere miranda ad gaudia sanos,
Iamq; animę ipsius morbij sæuiq; furores,
Et lunæ cursum comitata insania mentis
Discessere, graui sermonis pondere iussa.
Illum stipantes miracula magnam mouentem
Mixtæ sectantur turbæ. Solymiq; Syriq;
Et Iudæa frequens populus Galilæaq; plebes,
Quos & Iordanis dirimit stagnante fluento.

COMMENTARII.

Exin, id est, deinde, aut postea, aut ut dicit Matthæus: Exinde cœpit Iesus prædicare & dicere pœnitentiam agite, &c. *Præconia, id est præuia cantica, aut prima noua, regni, scilicet cœlestis. Citam, id est, subitam, non operatione herbarum, aut alterius uirtutis naturalis, sed diuina uirtute quæ præsens est. Syriam, in qua Iudæa est. Perosos absumptos & corrosos tabe, id est, lenta corruptione. nexos, id est, implicitos. populans, spolians. robora, id est, uires. Facili munere, id est, cito credentibus concesso beneficio. Lunæ cursum comitata insania, id est, lunaticorum. Pondere, id est, uirtute ac maiestate. Solymi, id est, Hierosolymitani, & Syrij ex alijs regionibus Syriæ.*

Plebes

Plebes & trabes nominatiui sunt antiqui pro quibus per syncopam dicimus plebs & trabs. Iordanis dirimit, quod dicitur de trans Iordanem.

DE OCTO BEATITVDINIBVS ET multís alíjs per ordinem.

Matth. 5. Luc. 6.

HOs populos cernens, præcelsa in rupe resedit,
Ac sic discipulis gremium cingentibus infit,
Felices humiles, pauper quos spiritus ambit,
Illos nam cœli regnum sublime receptat.
His similes mites, quos mansuetudo coronat
Quorum debetur iuri pulcherrima tellus:
Hic modo lugentes, solatia digna sequentur.
Pabula iusticiæ qui nunc potusq; requirunt,
Illos plena manet saturandos copia mensæ
Felix qui miseri doluit de pectore sortem
Illum nam domini miseratio larga manebit.
Felices, puro cœlum qui corde tuentur
Visibilis deus ijs per secula cuncta manebit.
Pacificos deus in numerum sibi prolis adoptat
Felices nimium, quos insectatio frendens
Propter iusticiam premet: ijs mox regia cœli
Pandetur: gaudete operum quos iusta tenentes
Vrgebit preceps stimulis iniuria sæuis,

Plurima nam merces uobis ſeruatur in æthra,
Namq; prophetarum fuit inſectatio talis.

COMMENTARII.

HOs populos, &c. Proſequitur ſermonẽ domini in monte, de quo præclare Auguſtinus ſcripſit In rupe præcelſa. i. in mõte. Aſcendit enim in montem. Gremium cingentibus, id eſt, in circuitu ſedentibus. Infit. i. loquitur aut dicit. Felices humiles, etc. i. Beati pauperes ſpiritu. His ſimiles, id eſt, etiã felices et beati. Requirunt, id eſt, qui eſuriũt & ſitiũt iuſticiã. Qui doluit ſortẽ miſeri. i. qui miſericors eſt. Manebit, id eſt. certe ſequetur. Manebit. i. futurus perſiſtet. Prolis. i. filiorũ ſuorum. Nam pacifici filij dei uocabuntur. Præceps id eſt, præcipitanter perſequens. In æthra, id eſt, ſplendore cœleſti. Inſectatio, id eſt, perſecutio, hoc eſt. Sic enim perſecuti ſunt, & prophetas qui fuerũt ante uos.

APOSTOLOS SAL TERRAE VOcat. Matth. 5. Marci. 9. Lucæ. 13.

DIſcite uos hac in terra ſalis eſſe ſaporem,
Hic ſapor amiſſa ſi iam uirtute ſeneſcit,
Quæ ſalis abſumptos acuet ſubſtantia guſtus,
Nec quiſquàm uani poſt hæc ſupereſt ſalis uſus
Ni longe abiectum cuncta ut ueſtigia calcent.

COMMENTARII.

DIſcite uos, &c, hoc eſt, Vos eſtis ſal terræ, quod ſi ſal

ſi ſal euanuerit, in quo ſalietur quod hic dicit: ſi ſeneſcit. Vani, id eſt, inutilis & infatuati. Calcent, id eſt, conculcent. Allegoricos uult diſcipulos, qui lumen aliorum futuri erant, non infatuari, nec deſipere.

IIDEM LVMINA MVNDI DICVNtur. Matth. 5. Marci. 4.
Lucæ. 8. & 11.

Vos eſtis mundi clarum (ne abſcondite) lumen,
Nam † qui præcelſis impoſtā rupibus urbem † quis
Occultare queat? ueſtrum ſed lumen ad omnes
Proueniat, rerumq́; decus ſub luce ſerena
Ponatur, cunctis genitori gloria ueſtri
Laudetur celſi thronus eſt cui regia cœli.

COMMENTARII.

Vos eſtis mundi, &c. ne abſcondite. Poëtice. Nā oratorie diceret: ne abſcondatis. Impoſtam, pro impoſitā, ſicut Maro repoſtum pro repoſitum dixit. Genitori gloria. i. Sic luceat lux ueſtra, corā hominibus ut uideāt opera ueſtra bona, et glorificēt patrem ueſtrum qui in cœlis eſt. Si dicas id alibi uetat dicens Matth. 6. Attendite ne iuſticiā ueſtrā faciatis corā hominibus, ut uideamini ab eis, alioquin mercedē nō habebitis apud patrē ueſtrū qui in cœlis eſt, &c. Dicā non opus bonum in publico uetari, ſed laudis captationem

unde hic non dicit ut uideant opera uestra bona simpliciter nam addit. Et glorificent *patrem uestrũ, hoc est, ut non quærant gloriam suam, sed gloriam dei. Quo circa dicere posset interpres, ut uidentes opera uestra bona glorificent patrem, &c.* Est *enim de copulato prædicato, ut* Dialectici *dicunt.*

QVOD NON VENERIT SOLVEre legem sed adimplere. *Matth. 5.*

Non ego nunc priscas leges dissoluere ueni,
Vertere, nec ueteres ponũt quæ iussa prophetæ
Omnia nam uobis per me complenda manebunt.
Vera loquor, donec cœli terræq;, marisq;
Interitus ueniat, legis ne litera saltem
Aut apicis parui gracilis distinctio deerit
Omnia quin fiant digesto ex ordine secli.
Si quis enim minimam mandati soluere partem
Ausus erit, pariterq; homines suadendo docebit,
Hic minimi nomen cœlesti in sede tenebit.
At quicunq; operis proprij moderamina seruans,
Inuiolata simul tradet præcepta priorum:
Magnus erit, magniq; feret trans sidera nomen.

COMMENTARII.

Non ego nunc priscas, id est, prisci seculi Mosi datas, aut per eum latas. Ponunt quæ, id est, ea iussa

ea iussa, quæ ueteres prophetæ ponunt. Complenda manebunt. Euacuata tamen est lex quo ad ceremonias legales, & quo ad figuralia, ut sunt circuncisiones. Neomeniæ. Abstinentia à nō ruminantium carne. Deerit, id est, non peribit. Est autem duarum syllabarum: quia id ferè obseruant, ut quoties de sequatur sum incipiens ab e, ex utraq; natura una syllaba unde legitur deest monosyllabum. Non deest prolato ieiunus uenditor auro. Ne litera, id est, ne unū quidem elementum.

DE HOMICIDIO. MATTH. V. Exodi. 20.

Audistis ueteris iussum moderamine legis,
Humano si quis maculârit sanguine palmas
Ille reus ferro persoluet uindice pœnas,
Ast ego præcipiam ne quis consurgere in iras
Audeat: atq; odio fratris feruente moueri
Nam reus hic æquo pœnas sub iudice reddet.
Nec minor illorum conuitia flamma sequetur:
Qui fatui miseri úe cient sub nomine fratrem.

COMMENTARII.

Audistis, &c. hoc est, quia dictum est antiquis nō occides, &c. omnia habētur, Matth. 5. Nec minor flāma, utpote gehennæ. Conuitia. Contumelias præsertim cum iniuria. Cient, id est, uacant aut appellant.

DE OBLATIONE.

Matthæi 5.

SIn offerre uoles, uenerans altaria donis,
Et tua tunc tacitæ mentis penetralia tangent:
Quod tibi sit cum fratre domi suscepta simultas.
Munera cuncta adytis illic admota relinque:
Et prius ad pacem properans transcurre petendam.
Fraterno demum iam conciliatus amori,
Offer grata deo tranquillo pectore dona.

COMMENTARII.

SIn offerre uolens. Hoc est. Si ergo offers munus tuū ad altare, et ibi recordatus fueris: quia frater tuus habet aliquid aduersum te: relinque ibi munus tuū ante altare, & uade prius reconciliari fratri tuo, & tunc ueniens offer munus tuum: quasi dicat, tunc acceptum erit. Vnde hic dicit: Offer grata deo. Simultas est factio occulta. Adytum posuit pro altari. Cum sit quod adire non licet, ut sancta sanctorum.

ADVERSARIO, VIRTVTI SCILIcet & rationi quæ uitijs aduersantur consentiendum esse in uia, hoc est, in uita, & rationis dictaminibus parebimus. Matth. 5. Luc. 12.

EST tibi præterea semper contraria uirtus.

Corporis

Corporis hæc casti celeri curetur amore,
Dum rapidæ tecum graditur per compita uitæ,
Accusabit enim polluti corporis usus,
Et te sublimi statuet sub iudice uinctum.
Damnatum rapient ad uincula sæua ministri,
Nec prius è tenebris † solueris carceris atri † mitteris
Vltima quàm minimi reddatur portio nummi.

COMMENTARII.

ET *tibi &c.* Hoc est, Esto consentiens aduersario tuo, dum es cum eo in uia, ne forte tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem. Quis igitur sit aduersarius, cui consentiendum est, exponit autor dicens: quòd uirtus aut conscientia bene instituta. Solueris, id est, liberaberis.

DE ADVLTERIO.

Matth. 5. Exod. 20.

HAud ignota, reor, uobis stat cautio legis,
Corpus adulterio prohibens: sed nũc mea iussa
Occulta interne frenent molimina mentis.
Nec minus optati quàm facti pœna luenda est.

COMMENTARII.

HAud ignota. Quia audistis q̃ dictũ est antiquis

Non mœchaberis. Ego aūt dico uobis: quia omnis qui uiderit mulierem ad concupiſcendū eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. *Molimina*, id eſt, conatus & affectiones. *Optati*, Cum pleno conſenſu.

DE OCVLO ERVENDO, ET manu amputanda. Matth. 5.

SI te forte oculi dextri laqueauerit error,
Autorem miſeræ properans conuellito labis.
Et iaculare procul, nam membrum perdere præſtat
Exiguum: flammis quàm totum tradere corpus,
Perpetuiſq; animam pariter conuoluere pœnis.
Et ſi dextra manus mentem per deuia ducit,
† præſtat decidere. *Erroris cauſam † magis utile uellere ferro*
Quàm totum æternis corpus concedere flammis.

COMMENTARII.

SI te forte &c. Proſequitur textum Euangelicum, Quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum & proijce abs te &c. *Laqueauerit*, id eſt, irretiuerit laqueo concupiſcentiæ prauæ. *Iaculare*, id eſt proijce. Eſt enim iaculor deponentale. *Membrum perdere præſtat*, id eſt, melius eſt, non tamen oculum, ſed abuſum eius eruendū intelligit.

Vxorem

VXOREM NON NISI OB ADVL-terium dimittendam. *Matth. 5, & 19. Marc. 10. Luc. 16. Deut. 24.*

PErmittunt † ueteres, si quis connubia rumpit, † *præcipiũt*
Scribere dissidium iuris feralia uerba
Sola fieri recte discedet adultera tectis,
Ast aliæ maneant: nam casti iura pudoris
Autore amittet mulier deserta marito.

COMMENTARII.

PErmittunt ueteres.] *Sunt qui legant recipiunt, sed re corripitur. Dißiduum iuris, id est, libellos repudij. Feralia, id est, mortalia uerba. Sola adultera, id est, propter adulterium. Mulier deserta autore marito, id est, repudiata legitime ab eo. Amittet iura casti pudoris, id est, non ducetur ab alio, quia qui dimissam duxerit, adulterat.*

DE IVRAMENTIS.

Matth. 5. Leuit. 19.

ANtiquæ leges prohibent periuria linguis.
Sed nostris cedat iurandi audacia iußis.
Nec fas est homini cœlum iurare per altum,
Quod sedes Domini, nec † quæ uestigia gestat † *quod*
Terra dei: Solimæúe urbis uenerabile nomen,
(Quod regis magni patria est) iurabitur unquàm.

Nec caput in proprium cuiquàm iurare licebit,
Namq; potestatem minimi non esse capilli
Cernitis, albumúe, aut nigrum mutare colorem.

COMMENTARII.

Antiquæ &c. Audacia iusiurandi, scilicet in uanum, unde dicit: Ego *aūt dico uobis nō iurate omnino, neq; per cœlū, quia thronus dei est: neq; per terram, quia scabellum est pedum eius: neq; per* Hiero*solymam, quia ciuitas est magni dei: neq; per caput tuum iuraueris &c.*

QVALIS ERIT RESPONSIO, ET quæ uerba interrogati reddemus

Matth. 5. Iacobi 5.

EST est sufficiat, quod non est, dicere non est.
Quod superest istis totum fallaciter ægro
Suggerit obreptans animo uis tetra ueneni.

COMMENTARII.

EST est sufficiat. Quia quod abundantius est, à malo est, id est peccato aut incredulitate.

QVALEM QVIS INFLIXERAT pœnam, talem ipse sustinere coge*batur: par pari ueteri lege referebatur.*

Matth. 5. Exod. 21. Leuit. 24. Deutero. 19.

Permul-

PEruulgata diu legis præcepta tenetis,
Lædentem ſemper ſimilis uindicta ſequatur.
Sed tranquilla malum melius patientia uincet
Ac ſi quis partem palma percuſſerit oris
Mox aliam partem uultus præbere memento
Auferat aut tunicam ſi quis ui iudicis inſtans
Cede libens, pariterq́; ferat tua pallia ſecum.

COMMENTARII.

PEruulgata &c. Peruulgata, inquit, *eſt lex, qua uim ui repellere licet, & talionem inferre, ſed Euangelicũ conſiliũ monet:* Si *quis te in unã maxillam percuſſerit eidem alterã præbeas.* Et *ſi quis tunicã abſtulerit, ut eidem & pallium adferre permittas potius quàm litem foueas.* Omnia *aũt* Euangelium *conferenti nota ſunt:* Sicut *& ſequens particula.*

HOSTI VRGENTI AD INFEſta ac moleſta inſeruiendum *eſſe.* *Matth.* 5.

SI te forte aliquis paſſus per mille iubebit
Ire uiam: grauis atq; oneris perferre laborem,
Mox perges, aliudq́; uiæ comitabere duplum.

DE ELEEMOSYNIS EROgandis, *Matth.* 5.

SI quis egens poſcet, uel ſi ſimulabit egentem

Ex

Ex animo miserans largire, aut mutua si quis
Orabit, tribue, & mitem ne subtrahe uultum.

COMMENTARII.

S*Iquis egens &c.* Hoc est. Qui petit à te, da ei, & uolenti mutuare à te, ne auertaris

INIMICI DILIGENDI SVNT.

Matth. 5. Luc. 6.

N*Ec tibi sit placitum, solis succurrere amicis,*
Aut cæcis odijs inimicos ducere dignos
Quin ego præcipuam semper blando esse per omnes
Obsequio, præcibusq; deum mollire benignis
Pro uita ipsorum, qui uos excindere gaudent:
Aduersisq; truces animis odijsq; sequuntur.
Nam genitor uester communia lumina solis
Communesq; dedit pluuias, iustisq; malisq;,
Quod si coniunctos tantum ueneramur amicos,
Quis locus hic iustæ poterit mercedis haberi?
Seruit amicitiæ tantum gens dedita lucris
Sed uos † perfecti, similes estote parenti. († *perfecto*)

COMMENTARII.

N*Ec tibi sit placitum, id est, ne placeat tibi, aut ne satis esse ducas.* Odijs cæcis, id est, excæcantibus lumen mentis. Præcipuam. Consulendo potius quàm indicendo, aut mandando. Excindere. Perse-qui & euertere, ut excinditur urbs.

Ostentatio-

OSTENTATIONEM INANEM IN bonis operibus uitandã esse.

Matthæi 6.

Sicubi iusticiæ pandetur iusta facultas.

† deuitare

SI tibi iusticiæ pendetur pulchra facultas,
† Diuites oculos hominum: nam nulla manebit
Merces in cœlo, quæ factum tale sequatur.
Applaudet tantum sterilis iactatio uulgi
Sed quod dextra facit: facias nescire sinistram
Conueniet, iustis meritis tunc digna rependet
Occulti solus scrutator præmia cordis.

COMMENTARII.

SI tibi pendetur. i. impendetur et concedetur à deo Pulchra. i. honesta facultas. Iusticiæ. i. iustorũ operum. Diuites oculos hominum: nam nulla merces manebit in cœlo, quæ sequatur factum. Tale. Scilicet coram hominibus. Iactatio, id est, extollentia. Sterilis, id est, infœcunda & inutilis. Vulgi, id est, uilis populi, applausu, sup. tali. Tantum, id est, tantummodo Sed cõueniet, ut sup. facias. Sinistram sup. manum. Nescire. quod facit dextra. Et tunc solus scrutator, id est deus qui solus scrutator est. Occulti, id est, secreti cordis, rependet præmia digna meritis iustis.

CAPTATIONEM LAVDVM HVmanarũ in oratiõe declinandã

ac euitandam. Matth. 6.

SVnt quos prætumidæ tollit iactatio mentis.
Et precibus proprijs gaudet aßiſtere turbas
Multifluisq; diem uerbis ducendo fatigant.
His uotis pompæ fructus ſuccedit inanis.
Sed ſecreta domus precibus penetralia caſtis
Claudentur,paucisq; deum uenerabere uerbis.
Scit pater ipſe,tibi quæ ſit trepidatio cordis.
Nil abſente deo loquimur,nil abdita clauſum
Pectoris antra tegunt,præſens Deus omnia cernit,
His igitur uotum placeat concludere uerbis.

COMMENTARII.

SI quos &c. Docet ex Euangelio formã orandi. Aſsiſtere,id eſt præſentes eſſe fructus inanis.quia beatitudinem impediens. Paucis uerbis,quia breuis oratio penetrat cœlos. Trepidatio,id eſt,quid cor trepidãs petat,his ſcilicet ſequentibus,in quibus continentur omnia,quæ nobis expetenda ſunt.

ORATIO DOMINICA.

Matth. 6. Luc. 11.

SIdereo genitor reſidens in uertice cœli,
Nominis oramus ueneratio ſanctificetur
In nobis pater alte tui,tranquillaq; mundo
Adueniat:regniq; tui lux ampla pateſcat.
Sic cœlo ut terris fiat tua clara uoluntas,

Vitalisq;

Vitalisq; hodie sancti substantia panis
Proueniat nobis: tua mox largitio soluat
Innumera indulgens erroris debita praui:
Et nos haud aliter concedere fœnora nostris.
Tetri sæua procul tentatio dæmonis absit:
Eq; malis tua nos in lucem dextera tollat.
Tunc etenim genitor populis delicta remittet
Si uestra alterni uobis peccata uelitis
Credere nec durum erratis intendere pectus.

Commentarij.

Sidereo genitor. Prosequitur uersibus orationem dominicam. In nobis sanctificetur. Quia sancta est in se. Sancti panis. Interpretatio est de quo pane intelligamus. Largitio, id est, larga remissio aut clementia. Absit procul. Non à tentando, sed ab inducendo & uincendo. Intendere, id est, indurare per odium & iracundiam. Alterni, id est, alter alterius. credere in confessione aut cedere, id est remittere.

DE IEIVNIO. Matth. 6.

SVnt etiam pergrata deo ieiunia plebis,
Sed propriam multifaciem fœdare laborant,
Quò uanam captent hominum ieiunia famam.
Tu uero & grato crimen † madefactus oliuo,
Lætantem puris de fontibus ablue uultum
Vt solus genitor deuoti pectoris aptum

† nitefactus

Seruitium cernens, laudet, meritumq; rependat.

COMMENTARII.

SVnt etiam.] Iuxta Euangelium docet modum ieiunandi. Madefactus crinem. Habens caput unctum. Pro qualitate tamen religionis, id est, non dissimulans te magis extenuatum quàm sis: sed solito (dummodo temperatus sit) utens nitore.

TERRENO THESAVRO NON esse innitendũ sed cœlesti.

Matthæi 6.

VAnum est defossis terra inuigilare talentis,
Illic erugo & tineæ dominantur edaces.
Cunctaq; diripiunt fures egesta latebris.
Condite thesauros uobis de uertice cœli
Non erugo illos tineæue, aut horrida furum
Pactio diripiet uobis ubi condita res est
Illic corda etiam simili ditione tenentur.
Luc.11. *Corporis est lumen quo publica lumina cernis,*
Sed si pura acies oculis simplexq; nitebit,
Clare totius splendebunt corporis artus.
Sin uerò nequam fuerit, prauumq; uidebit,
Obscuræ incumbent super omnia membra tenebræ.
In nigras lumen sed si conuertitur umbras,
Ipsis horror erit quantus, sine luce tenebris?

NEMO

NEMO POTEST DVOBVS DOMInis seruire: nimiam curam de esca *& uestimentis è corde eliminandam & ne plus æquo sollicitisimus. Matth.* 6. Lucæ. 16.

NEmo potest dominis æque seruire duobus,
Vnius aut odijs cedet, uel cedet amori.
Nec pariter dominum seruus patietur utrumq;.
Haud unquàm poterit quis diuitijsq; deoq;
Inseruire simul, sed uos hæc iussa tenete,
Sollicitet proprio ne uos pro corpore uestis,
Neu faciles uictus ægra disquirite cura.
Nónne animam pluris facimus quàm corporis escas?
Haud dubitet corpus quisquàm præponere uesti?
Aërias spectemus aues, non uomere presso
Terga soli subigunt, iaciunt nec semina farris,
Aut segetum culmos incurua falce recidunt
Prouenient tamen his faciles potusq; cibiq;
Nónne Deo magis est hominum curatio cordi?
Nec dignum fuerat, uestis suspendere curam
Pectoribus: si nunc habitam transire figuram.
Per se nemo potest aut quicquàm imponere membro
Cernite per pingues agros ut lilia florent,
Non ulli tamen ijs unquàm incubuere ligones,

Nec Salomona grauem, quum regni diuitis aula
Afflueret: talis contexit gratia uestis.
Quod si pratorum fruticumq; uirentia læta
Ipse deus uestit: nostris obnoxia flammis
Cur uobis potior non est fiducia patris?
Ergo cibum, potum, uestemq; & inania cuncta
Gentibus infidis terrenam linquite curam.
Vos potius digne cœlestia quærite regna,
Iusticiamq; dei: spontanea cætera currunt.
Crastina nec uobis curetur copia rerum:
Quisq; dies sibimet satis est pro fraude diurna.

Aliud exemplar uersum 16 & 17 sic habet.

Pectoribus nostris, num sicubi talia poßint
Incrementa suis homines imponere membris?

COMMENTARII.

NEmo potest. *Nota sunt omnia.* Pluris facimus, *.i. maiore precio, & est honestus sermo facio pluris aut minoris.* Nec dignũ fuerat, *id est.* Et de ue*stimentis qui solliciti estis, &c.* Si nunc habitam, *&c. hoc est.* Quis autem uestrum cogitans potest adijcere ad staturam suam cubitum unum? Ligones, id est, instrumenta quibus terra colitur: dicitur autem secundum Varronem quod eo propter latitudinẽ quod sub

terra

terra est facilius legitur, quasi sit dictum à legendo ligo, pro lego. Nec Salomona grauem, id est, potentem & sapientem regem. Est autem actiuus sicut à Platon Græco fit, hunc Platona, et à nominatiuo Ciceron, hūc Cicerona. Nam quæ nos in o masculina habemus, Græci in on habent. Quum, id est, quando. Fruticumq́;, id est, & uirgultorum. Virentia, id est, uireta. Nostris flammis, id est, exustioni solis quem deus oriri facit. Quisq; dies, &c. Sufficit diei malitia sua.

NON ESSE TEMERE IVDICANdum, & de festuca, & trabe in oculo, *& margaritas non ante porcos ponendas. Matth. 7. Lucæ 6.*

IVdicium uestrum fugiat damnatio sæua,
Nam dominus uestri iuris documenta sequetur,
† Quæcunq; in terris statuetis tempora capti † *Quæ uos*
Hæc eadem uobis genitor seruabit in æthra:
Mensuram tibi quam ponis, portare necesse est:
Cernis adhærentem festucam in lumine fratris,
Nec tamen in proprio tignum consistere sentis.
Atq; oculum prius alterius purgare laboras?
Diripe sed proprio fallax de lumine tignum,
Tum minimam alterius curabis demere aristam
Ne canibus sanctum dederitis: ne úe uelitis

Turpiter immundis iactare monilia porcis
Namq; illa in ceno pedibus subiecta iacebunt:
Conuersiq; canes uasto uos uulnere rumpent.

COMMENTARII.

IVdicium uestrum,&c.id est,nolite iudicando condemnare quenquàm. Quod *euangeliū dicit.* Nolite *iudicare & non iudicabimini,nolite condēnare & nō condemnabimini.*In *quo enim iudicio iudicaueritis iudicabimini: & in qua mēsura mēsi fueritis remetietur uobis.Sed ut dixi frustra repeto euangeliū uestri iuris i.quo usi fueritis.*Quæcunq; *tempora,id est,tēporalia iudicia.*Capti *.s. illecebris & diuitijs huius mundi,ob quas multi male iudicant.*In *æthra.i.in cœlo.*Lignum *significantius dicit euangelium trabem, quæ magna est:unde trabalis clauus pro firmißimo uinculo accipitur,nescio tamen an legendū sit tignum,sicut postea fallax de lumine tignum,ubi mendose scriptum.* Offendi *trabem.* Nam *trabes & trabs trabis primam corripiunt.* Nec *canibus sanctum dederitis.Sic apud* Ennium,*quod citat in primo officiorum* Cicero : Nec mi *aurum dederitis. Sicut apud Ouid.* Cum *maris* Ionij *transieritis aquas.* Et *apud eundem.* Vitam *dederitis in undis. unde interdum in singulari reperitur is coniunctiui etiam in tertia coniugatione produci.*

.Vt

Vt apud Horatium. Cuncta manus auidas fugiunt hæredis amico. Quæ dederis animo. Monilia euangelium dicit margaritas, quæ monilibus inesse solent. Conuersiq; sues. Euangelium docet legendum esse canes, dicens: Et canes conuersi dirumpant uos.

PETENDVM QVAERENDVM & pulsandum esse. Matth. 7. *Lucæ. 11. Ioannis 16.*

Poscenti dabitur quærens inuenta tenebit:
Pulsantiq; aditus foribus pandetur apertis.
Vos homines natis panem poscentibus omnes
Num lapidem dabitis? piscem ue petentibus anguem?
Vos inquam rigidi, quibus alte est insita cordi
Duricies: uestris dabitis semper bona natis.
Indulgens † homini genitor bona mitia digne † hominũ
Quàm prestare magis gaudet poscentibus æquis?
Quæ cupitis uobis hominum benefacta uenire,
Hæc eadem uestro cunctis præstate fauore
Hæc legis summa est: hoc ius dixere prophetæ.

COMMENTARII.

Poscente, id est, petenti. Natis, id est, filijs. Quàm id est, quanto magis. Genitor, id est, pater cœlestis. Hæc legis summa est, id est. Omnia ergo

quæcunq; uultis ut faciant uobis homines, & uos facite illis: hæc est enim lex & prophetæ.

LATA EST VIA, QVAE DVCIT ad perditionē. Matth. 7. Luc. 13.

ITe per angustam iusti super æthera portam,
Quod lata & spaciosa uia est, quæ limite læuo
Præruptum conuoluit iter caligine mortis,
Innumeræq; illam penetrant per prona cateruæ.

ANGVSTA EST VIA, QVAE DVcit ad uitam. Matth. 7.

VItalis uastis stipatur semita saxis
Celsaq; uix paucos ducet per scrupea uirtus.
Ac si quos nimium fallax illexq; malorum
Planicies suasit, deformi lubrica lapsu:
Arripit hos pronosq; trahit uelut impetus amnis
Aut alacer sonipes ruptis effrenus habenis,
Aut rectoris egens uentosa per æquora puppis.

COMMENTARII.

ITe.] Id est, intrate. Quòd, id est, quia lata est &c. Semita uitalis .i. ducens ad uitam. Celsa.i. ardua. Scrupea.i. lapidosa ubi sunt scrupi, acuti lapilli pedes offensantes. Planicies.i. uia plana & lata. Fallax et illex .i. illectrix malorū. Quia boni nō sequūtur, aut ad mala: quia ad perditionē illiciēs. Lubrica .i. in qua

nascīunt

nesciunt pedes consistere. Sonipes, id est, æquus pedibus sonans: quia stare loco nescit. Ventosa. Concitata uento. Hæ autem similitudines autoris sunt.

DE PSEVDOPROPHETIS ET hypocritis. Matth. 7.

OBseruate illos, falso qui nomine uobis
Insidias faciunt, appellanturq; prophetæ
Hos ouium species uestit, sed sæua luporum
Pectora fraude tegunt, lacerantq; incauta trahentes
Agmina credendum, sæuus quos decipit error.
Fructibus è proprijs noscuntur talia monstra:
Quenq; petat finem fallax doctrina, uidendum est.
Quapropter rerum molitio perspiciatur
Nam neq; de tribulis ficus, nec sentibus uuas
Prouenisse unquàm ruris per terga notastis.
Vtq; arbor proprio uestitur germine pomi
Sic dolus illorum, fructu monstrante patescit.

COMMENTARII.

OBseruate.] Quod Euangeliū dicit: attendite à falsis prophetis. Elegāter dicit obseruate, sicut Comicus: Obserua Dauū quid agat. Obseruamus aūt aliquem duobus modis: aut uenerationis gratia, ne eum offendamus, unde fit obseruantia: aut suspicionis, ne ipse nos offendat: aut decipiat sicut hic.

Nec caput in proprium cuiquàm iurare licebit,
Namq; potestatem minimi non esse capilli
Cernitis, albumúe, aut nigrum mutare colorem.

COMMENTARII.

A*Ntiquæ &c.* Audacia *iusiurandi, scilicet in uanum, unde dicit:* Ego *aūt dico uobis nō iurate omnino, neq; per cœlū, quia thronus dei est: neq; per terram, quia scabellum est pedum eius: neq; per* Hiero*solymam, quia ciuitas est magni dei: neq; per caput tuum iuraueris &c.*

QVALIS ERIT RESPONSIO, ET quæ uerba interrogati reddemus

Matth. 5. Iacobi 5.

E*ST est sufficiat, quod non est, dicere non est.*
Quod superest istis totum fallaciter ægro
Suggerit obreptans animo uis tetra ueneni.

COMMENTARII.

E*ST est sufficiat. Quia quod abundantius est, à malo est, id est peccato aut incredulitate.*

QVALEM QVIS INFLIXERAT pœnam, talem ipse sustinere cogebatur: *par pari ueteri lege referebatur.*

Matth. 5. Exod. 21. Leuit. 24.
Deutero. 19.

Permul-

PEruulgata diu legis præcepta tenetis,
Lædentem semper similis uindicta sequatur.
Sed tranquilla malum melius patientia uincet
Ac si quis partem palma percusserit oris
Mox aliam partem uultus præbere memento
Auferat aut tunicam si quis ui iudicis instans
Cede libens, pariterq; ferat tua pallia secum.

COMMENTARII.

PEruulgata &c. Peruulgata, *inquit, est lex, qua uim ui repellere licet, & talionem inferre, sed* Euangelicũ *consiliũ monet:* Si *quis te in unã maxillam percusserit eidem alterã præbeas.* Et *si quis tunicã abstulerit, ut eidem & pallium adferre permittas potius quàm litem foueas.* Omnia *aũt* Euangelium *conferenti nota sunt:* Sicut *& sequens particula.*

HOSTI VRGENTI AD INFESTA AC MOLESTA INSERUIENDUM

esse. Matth. 5.

SI te forte aliquis passus per mille iubebit
Ire uiam: grauis atq; oneris perferre laborem,
Mox perges, aliudq; uiæ comitabere duplum.

DE ELEEMOSYNIS EROGANDIS. Matth. 5.

SI quis egens poscet, uel si simulabit egentem

Ex animo miſerans largire, aut mutua ſi quis
Orabit, tribue, & mitem ne ſubtrahe uultum.

COMMENTARII.

Siquis egens &c. Hoc eſt. Qui petit à te, da ei, & uolenti mutuare à te, ne auertaris

INIMICI DILIGENDI SVNT.

Matth. 5. Luc. 6.

Nec tibi ſit placitum, ſolis ſuccurrere amicis,
Aut cæcis odijs inimicos ducere dignos
Quin ego præcipuam ſemper blando eſſe per omnes
Obſequio, precibusq; deum mollire benignis
Pro uita ipſorum, qui uos excindere gaudent:
Aduerſisq; truces animis odijsq; ſequuntur.
Nam genitor ueſter communia lumina ſolis
Communesq; dedit pluuias, iuſtisq; malisq;,
Quod ſi coniunctos tantum ueneramur amicos,
Quis locus hic iuſtæ poterit mercedis haberi?
Seruit amicitiæ tantum gens dedita lucris
Sed uos † perfecti, ſimiles eſtote parenti. † perfecto

COMMENTARII.

Nec tibi ſit placitum, id eſt, ne placeat tibi, aut ne ſatis eſſe ducas. Odijs cæcis, id eſt, excæcantibus lumen mentis. Præcipuam. Conſulendo potius quàm indicendo, aut mandando. Excindere. Perſequi & euertere, ut excinditur urbs.

Oſtentatio-

OSTENTATIONEM INANEM IN bonis operibus uitandã esse.

Matthæi 6.

Sicubi iusticiæ pandetur iusta facultas.

Si tibi iusticiæ pendetur pulchra facultas,
† Diuites oculos hominum: nam nulla manebit
Merces in cœlo, quæ factum tale sequatur.
Applaudet tantum sterilis iactatio uulgi
Sed quod dextra facit: facias nescire sinistram
Conueniet, iustis meritis tunc digna rependet
Occulti solus scrutator præmia cordis.

† deuitare

COMMENTARII.

Si tibi pendetur .i. impendetur et concedetur à deo Pulchra .i. honesta facultas. Iusticiæ .i. iustorũ operum. Diuites oculos hominum: nam nulla merces manebit in cœlo, quæ sequatur factum. Tale. Scilicet coram hominibus. Iactatio, id est, extollentia. Sterilis, id est, infœcunda & inutilis. Vulgi, id est, uilis popelli, applausu, sup. tali. Tantum, id est, tantummodo Sed cõueniet, ut sup. facias. Sinistram sup. manum. Ne scire. quod facit dextra. Et tunc solus scrutator, id est deus qui solus scrutator est. Occulti, id est, secreti cordis, rependet præmia digna meritis iustis.

CAPTATIONEM LAVDVM HVmanarũ in oratiõe declinandã ac euitandam. *Matth. 6.*

Sunt

SVnt quos prætumidæ tollit iactatio mentis.
Et precibus proprijs gaudet aßiſtere turbas
Multifluisq; diem uerbis ducendo fatigant.
His uotis pompæ fructus ſuccedit inanis.
Sed ſecreta domus precibus penetralia caſtis
Claudentur,paucisq; deum uenerabere uerbis.
Scit pater ipſe,tibi quæ ſit trepidatio cordis.
Nil abſente deo loquimur,nil abdita clauſum
Pectoris antra tegunt,præſens Deus omnia cernit,
His igitur uotum placeat concludere uerbis.

COMMENTARII.

SI quos &c. Docet ex Euangelio formã orandi. Aſiſtere,id eſt præſentes eſſe fructus inanis.quia beatitudinem impediens. Paucis uerbis,quia breuis oratio penetrat cœlos. Trepidatio,id eſt,quid cor trepidãs petat,his ſcilicet ſequentibus,in quibus continentur omnia,quæ nobis expetenda ſunt.

ORATIO DOMINICA.

Matth. 6. Luc. 11.

SIdereo genitor reſidens in uertice cœli,
Nominis oramus ueneratio ſanctificetur
In nobis pater alte tui,tranquillaq; mundo
Adueniat:regniq; tui lux ampla pateſcat.
Sic cœlo ut terris fiat tua clara uoluntas,

Vitalisq́; hodie sancti substantia panis
Proueniat nobis: tua mox largitio soluat
Innumera indulgens erroris debita praui:
Et nos haud aliter concedere fœnora nostris.
Tetri sæua procul tentatio dæmonis absit:
Eq́; malis tua nos in lucem dextera tollat.
Tunc etenim genitor populis delicta remittet
Si uestra alterni uobis peccata uelitis
Credere nec durum erratis intendere pectus.

Commentary.

SIdereo genitor. *Prosequitur uersibus orationem dominicam. In nobis sanctificetur. Quia sancta est in se. Sancti panis. Interpretatio est de quo pane intelligamus. Largitio, id est, larga remissio aut clementia. Absit procul. Non à tentando, sed ab inducendo & uincendo. Intendere, id est, indurare per odium & iracundiam. Alterni, id est, alter alterius. credere in confeßione aut cedere, id est remittere.*

DE IEIVNIO. *Matth. 6.*

SVnt etiam pergrata deo ieiunia plebis,
Sed propriam multifaciem fœdare laborant,
Quò uanam captent hominum ieiunia famam.
Tu uero & grato crimen † madefactus oliuo, († nitefactus)
Lætantem puris de fontibus ablue uultum
Vt solus genitor deuoti pectoris aptum

Seruitium

Seruitium cernens, laudet, meritumq; rependat.

COMMENTARII.

SVnt etiam.] Iuxta Euangelium docet modum ieiunandi. Madefactus crinem. Habens caput unctum. Pro qualitate tamen religionis, id est, non dissimulans te magis extenuatum quàm sis: sed solito (dummodo temperatus sit) utens nitore.

TERRENO THESAVRO NON esse innitendũ sed cœlesti.

Matthæi 6.

VAnum est defoßis terra inuigilare talentis,
Illic erugo & tineæ dominantur edaces.
Cunctaq; diripiunt fures egesta latebris.
Condite thesauros uobis de uertice cœli
Non erugo illos tineæue, aut horrida furum
Pactio diripiet uobis ubi condita res est
Illic corda etiam simili ditione tenentur.
Luc.11. *Corporis est lumen quo publica lumina cernis,*
Sed si pura acies oculis simplexq; nitebit,
Clare totius splendebunt corporis artus.
Sin uerò nequam fuerit, prauumq; uidebit,
Obscuræ incumbent super omnia membra tenebræ.
In nigras lumen sed si conuertitur umbras,
Ipsis horror erit quantus, sine luce tenebris?

NEMO

NEMO POTEST DVOBVS DOMInis seruire: nimiam curam de esca *& uestimentis e corde eliminandam & ne plus æquo solliciti simus. Matth.* 6. *Lucæ.* 16.

NEmo potest dominis æque seruire duobus,
Vnius aut odijs cedet, uel cedet amori.
Nec pariter dominum seruus patietur utrumq;.
Haud unquàm poterit quis diuitijsq; deoq;
Inseruire simul, sed uos hæc iussa tenete,
Sollicitet proprio ne uos pro corpore uestis,
Neu faciles uictus ægra disquirite cura.
Nónne animam pluris facimus quàm corporis escas?
Haud dubitet corpus quisquàm præponere uesti?
Aërias spectemus aues, non uomere presso
Terga soli subigunt, iaciunt nec semina farris,
Aut segetum culmos incurua falce recidunt
Prouenient tamen his faciles potusq; cibiq;
Nónne Deo *magis est hominum curatio cordi?*
Nec dignum fuerat, uestis suspendere curam
Pectoribus: si nunc habitam transire figuram.
Per se nemo potest aut quicquàm imponere membro
Cernite per pingues agros ut lilia florent,
Non ulli tamen ijs unquàm incubuere ligones,

Nec Salomona grauem, quum regni diuitis aula
Afflueret: talis contexit gratia uestis.
Quod si pratorum fruticumq; uirentia læta
Ipse deus uestit: nostris obnoxia flammis
Cur uobis potior non est fiducia patris?
Ergo cibum, potum, uestemq; & inania cuncta
Gentibus infidis terrenam linquite curam.
Vos potius digne cœlestia quærite regna,
Iusticiamq; dei: spontanea cætera currunt.
Crastina nec uobis curetur copia rerum:
Quisq; dies sibimet satis est pro fraude diurna.

Aliud exemplar uersum 16 & 17 sic habet.

Pectoribus nostris, num sicubi talia poßint
Incrementa suis homines imponere membris?

COMMENTARII.

Nemo potest. Nota sunt omnia. Pluris facimus, .i. maiore precio, & est honestus sermo facio pluris aut minoris. Nec dignū fuerat, id est. Et de uestimentis qui solliciti estis, &c. Si nunc habitam, &c. hoc est. Quis autem uestrum cogitans potest adijcere ad staturam suam cubitum unum? Ligones, id est, instrumenta quibus terra colitur: dicitur autem secundum Varronem quod eo propter latitudinē quod sub

terra

terra est facilius legitur, quasi sit dictum à legendo ligo, pro lego. Nec Salomona grauem, id est, potentem & sapientem regem. Est autem actiuus sicut à Platon Græco fit, hunc Platona, et à nominatiuo Ciceron, hūc Cicerona. Nam quæ nos in o masculina habemus, Græci in on habent. Quum, id est, quando. Fruticumq;, id est, & uirgultorum. Virentia, id est, uireta. Nostris flammis, id est, exustioni solis quem deus oriri facit. Quisq; dies, &c. Sufficit diei malitia sua.

NON ESSE TEMERE IVDICANdum, & de festuca, & trabe in oculo, & margaritas non ante porcos ponendas. Matth. 7. Lucæ 6.

IVdicium uestrum fugiat damnatio sæua,
Nam dominus uestri iuris documenta sequetur,
† Quæcunq; in terris statuetis tempora capti — † Quæ uos
Hæc eadem uobis genitor seruabit in æthra:
Mensuram tibi quam ponis, portare necesse est:
Cernis adhærentem festucam in lumine fratris,
Nec tamen in proprio tignum consistere sentis.
Atq; oculum prius alterius purgare laboras?
Diripe sed proprio fallax de lumine tignum,
Tum minimam alterius curabis demere aristam
Ne canibus sanctum dederitis: ne ue uelitis

Turpiter immundis iactare monilia porcis
Namq; illa in ceno pedibus subiecta iacebunt:
Conuersiq; canes uasto uos uulnere rumpent.

COMMENTARII.

IVdicium ueſtrum, &c. id eſt, nolite iudicando condemnare quenquàm. Quod euangeliũ dicit. Nolite iudicare & non iudicabimini, nolite condẽnare & nõ condemnabimini. In quo enim iudicio iudicaueritis iudicabimini: & in qua mẽſura mẽſi fueritis remetietur uobis. Sed ut dixi fruſtra repeto euangeliũ ueſtri iuris i. quo uſi fueritis. Quæcunq; tempora, id eſt, tẽporalia iudicia. Capti .ſ. illecebris & diuitijs huius mundi, ob quas multi male iudicant. In æthra. i. in cœlo. Lignum ſignificantius dicit euangelium trabem, quæ magna eſt: unde trabalis clauus pro firmiſſimo uinculo accipitur, neſcio tamen an legendũ ſit tignum, ſicut poſtea fallax de lumine tignum, ubi mendoſe ſcriptum. Offendi trabem. Nam trabes & trabs trabis primam corripiunt. Nec canibus ſanctum dederitis. Sic apud Ennium, quod citat in primo officiorum Cicero: Nec mi aurum dederitis. Sicut apud Ouid. Cum maris Ionij tranſieritis aquas. Et apud eundem. Vitam dederitis in undis. unde interdum in ſingulari reperitur is coniunctiui etiam in tertia coniugatione produci.

Vt

Vt apud Horatium. Cuncta manus auidas fugiunt hæredis amico. Quæ dederis animo. Monilia euangelium dicit margaritas, quæ monilibus inesse solent. Conuersiq; sues. Euangelium docet legendum esse canes, dicens: Et canes conuersi dirumpant uos.

PETENDVM QVAERENDVM & pulsandum esse. Matth. 7. Lucæ. 11. Ioannis 16.

Poscenti dabitur quærens inuenta tenebit:
Pulsantiq; aditus foribus pandetur apertis.
Vos homines natis panem poscentibus omnes
Num lapidem dabitis? piscem ue petentibus anguem?
Vos inquam rigidi, quibus alte est insita cordi
Duricies: uestris dabitis semper bona natis.
Indulgens † homini genitor bona mitia digne   † hominũ
Quàm prestare magis gaudet poscentibus æquis?
Quæ cupitis uobis hominum benefacta uenire,
Hæc eadem uestro cunctis præstate fauore
Hæc legis summa est: hoc ius dixere prophetæ.

COMMENTARII.

Poscente, id est, petenti. Natis, id est, filijs. Quàm id est, quanto magis. Genitor, id est, pater cœlestis. Hæc legis summa est, id est. Omnia ergo

nesciunt pedes consistere. Sonipes, id est, æquus pedibus sonans: quia stare loco nescit. Ventosa. Concitata uento. Hæ autem similitudines autoris sunt.

DE PSEVDOPROPHETIS ET hypocritis. Matth. 7.

Obseruate illos, falso qui nomine uobis
Insidias faciunt, appellanturq; prophetæ
Hos ouium species uestit, sed sæua luporum
Pectora fraude tegunt, lacerantq; incauta trahentes
Agmina credendum, sæuus quos decipit error.
Fructibus è proprijs noscuntur talia monstra:
Quenq; petat finem fallax doctrina, uidendum est.
Quapropter rerum molitio perspiciatur
Nam neq; de tribulis ficus, nec sentibus uuas
Prouenisse unquàm ruris per terga notastis.
Vtq; arbor proprio uestitur germine pomi
Sic dolus illorum, fructu monstrante patescit.

COMMENTARII.

Obseruate.] Quod Euangeliū dicit: attendite à falsis prophetis. Elegāter dicit obseruate, sicut Comicus: Obserua Dauū quid agat. Obseruamus aūt aliquem duobus modis: aut uenerationis gratia, ne eum offendamus, unde fit obseruantia: aut suspicionis, ne ipse nos offendat: aut decipiat sicut hic.

Falso, id est, ficto. Appellantur & tamen non sunt ueri prophetæ. Sæua pectora, Fraude luporum. Agmina. Scilicet ouium, id est simplicium & innocentium.

Talia monstra, aliud in corde & aliud in ore habentia, quod monstri simile est, unde & lupos uocat dominus. Quem finem, id est, quod institutum ac propositum. Mollitio, id est, laboriosus conatus. Terga ruris, id est, per superficiem terræ, aut potius per margines aruorum. Proprio germine, aut proprij pomi.

NON OMNIS QVI DICIT MIHI Domine domine, intrabit in regnum cœlorum. *Matth. 7.*

NOn ego palpantũ uerbis & honore mouebor,
Nec me quod dominũ præblãda adulatio dicit
Præmia cœlestis capiet spontanea sedis:
Olli sed merito gaudebunt munere regni,
Qui faciunt nostri genitoris iussa uolentes.
Adueniet mox summa dies, quæ iure seuero
Præmia iustitiæ tribuet: sceleriq; gehennam.
Tum mihi multorum clamabit talia fletus:
Nonne tuo quondam nobis sub nomine uirtus
Extitit, & nostris parebant omnia iussis?
Sæpe etiam nostra est uox annumerata prophetis:
Seruiuitq; tuo nobis sub nomine dæmon?

Tunc iu

Tunc iurabo illis, quòd talis cognita nunquàm
Vita mihi est hominum: gestis quæ sordet iniquis.

COMMENTARII.

NOn ego, inquit, dominus. Hoc est, nõ omnis qui dicit &c. *Mouebor*, id est, afficiar miseratione. *Præmia spontanea*, id est, mea sponte conferenda. *Olli*, id est, omnes illi. Imitatio est Virgilij dicentis li. 6. Igneus est ollis uigor. *Volentes*, id est, non coacti: quia fata uolentem ducunt, nolentem trahunt, ut dicit Seneca. *Summa*, id est, extrema & ultima, ut Aeneid. 2. Venit summa dies & ineluctabile tempus Dardaniæ. *Iustitiæ*. Iustis operibus. *Virtus*, scilicet faciendi signa & miracula. *Iurabo*, Matthæus dicit: confitebor. *Gestis iniquis* dicerem factis: quia de priuatis loquitur.

DE DOMO EDIFICATO SUper petram uel harenam.

Matth. 7. Luc. 6.

QVisq; meis monitis, auresq; et facta dicabit,
Hunc æquabo uiro, solidis fundamina saxis
Ponenti: librata super quæ mœnia surgent.
Illa domus pluuijs uentisq; illæsa manebit,
Torrentumq; minas firmato robore uincet:
Hærent † immoto quoniam fundamine petræ. † immotæ

 Qui

COMMENTARII.

TAlia dicentẽ.] Hoc est. Et factũ est, cum cõsummasset Iesus uerba hæc, admirabantur turbæ super doctrina eius. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens, & non sicut scribæ eorum & pharisæi.

IESVS DESCENDENS DE MONTE leprosum curauit.

Matthæi. 8. Marci. 1. Lucæ. 5.

DEniq; linquentem celsi fastigia montis
Stipabat gaudens populorũ turba sequentum,
Ecce sed horrenda confixus uiscera tabe,
(Quem toto obsessum fœdarat corpore lepra)
Procubuit uenerans iuuenis, Christumq; precatur,
Vt careat tandem languoris pondere tanti,
Sufficiat uoluisse tuum: tum dextera Christi
Attactu solo purgauit lurida membra,
Incolumiq; dehinc † celaret gaudia iussit — † celare hæc
Et legi parens † offerret munera templo. — † offerri

COMMENTARII.

DEniq;] Id est, cũ aũt descẽdisset Iesus de monte &c. uide principiũ 8. cap. Matth. Fastigia id est, summitatem. Stipabat. dense sequebatur. Confixus uiscera, id est, habens uiscera confixa. Sufficiat uoluisse tuum, id est, si uis potes me mundare.

Lurida

Lurida, id est, aspera & scabiosa. Celaret, id est, ut occultaret, dixit enim ei. Vide nemini dixeris, sed uade ostende te sacerdoti.

QVOD PVERVM CENTVRIONIS paralyticum curauerit.

Matth. 8. Luc. 7.

INde recedenti supplex se protinus offert
Centurio: & precibus proiectus talibus orat.
Impubis pueri cruciatur spiritus æger:
Cuius cuncta tepens membrorum munia languor
Dissoluit, uitamq; tenet iam pœna superstes.
Sed iussu miserere precor, nam tecta subire
Crimina nostra uetant, uitæ lucisq; parentem.
Nunc uerò satis est iubeas remeare salutem.
Subiectos mihi sæpe uiros, sic nostra potestas
Officijs uerbo iußis parere coëgit.
Dixerat, ille uiri motus precibusq; fideq;
Talia conuersus populo dat dicta sequenti:
Haud unquàm talem memini me gentis auitæ
Inuenisse fidem, sed ueris dicite dictis:
Quod multos homines diuersis partibus orbis
Progenitos, cœli regnum sublime uocabit:
Cum patribus nostris uitali accumbere mensæ,
Progenies quorum cæcis dimersa tenebris,

Denti/

Dentibus horrendum stridens, fletumq; frequentans,
Perpetuis pœnam cruciatibus acta subibit.
† *At tibi iam, iuuenis mentis uirtute fidelis,* † Ac
(Vt credis) ueniet fructus cum luce salutis
Dixerat, & dicto citius cum uoce loquentis
Ad puerum celeris † *percurrunt munera uerbi,* † transcurrunt.
Ingressusq; domum miles properante recursu:
Præuenisse dei lætatur dona medentis.

COMMENTARII.

Inde recedenti. Matthæus dicit. Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio. *Precibus proiectis.* Imo proiectus. *Impubis,* id est, nondum pubescentis. *Pueri,* id est, ministri. *Munia,* id est officia seu obsequia: erat enim paralyticus. *Crimina nostra,* id non sum dignus &c. *Parentem,* id est, autorem. *Motus,* id est, affectus miseratione. Aut motu, id est, affectu miserationis in puerum. *Vocabit.* Quod in gentibus uerificatur. Multi autem sunt uocati, pauci uerò electi, sed Euangelium loquitur de electis: quia dicit: Multi ab oriente & occidente uenient & recumbent cum Abraham & Isaac in regno cœlorũ. Nec obstat quod alibi dicit paucos electos: quia multi & pauci per respectum dicuntur. Multi respectu Iudæorum sunt electi ex gentibus: et pauci respectu

omnium

Sed uerbum Christi tanto languore remoto,
Omnibus indulgens, præbebat munera patris.

COMMENTARII.

IAmq; dies etc.] Mere poëtice & delitiose describit quod habetur Matth. 8. Vespere aũt facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & eijciebat spiritus uerbo, & omnes male habentes curauit &c. Dies inciderat pontum. Quia sol, qui causa diei est, uidetur imperitis stantibus ad mare in ipsum decidere. Vnde Maro Aeneidos 1. Quid tantum oceano properent se tingere soles, hyberni. Furuam, id est, nigram, unde furem dictum uolunt, quod in obscuro rem agat. Pallam, id est, chlamydem, id est, tenebras: quia nox est umbra terræ. Palam flammis sidereis, id est, stellis nocte apparentibus. Per inane, id est, per aërem. Hoc autem principio nihil est cultius aut deliciosius, unde nisi religione astrictus fuisset, non deerat autori spiritus poëticus. Palla autem est uestis muliebris, ut pallium uirilis apud Græcos præsertim: nam Romani toga utuntur. Mentis languore. Quia obsessi erant dæmonijs. Scelerata, id est, iniqua & scelerosa. Dæmonis, id est, spiritus callidi. Cæca iam nocte, id est, cum esset nox obscura. Quæ cæca, id est, excæcãs dicitur, quòd nõ sinit uidere. Indulgens. i. se beneuolũ & misericor-

misericordem exhibens. Præbebat munera patris, id est, curauit omnes uirtute paterna, sed & propria inquantum idem erat cum patre.

Ecce sed exortus maior cum luce tumultus
Gratantis populi, cum turbis anxius ille,
In mare ueliuolum celsam deducere iußit
Discipulis puppim, precibus tum scriba profusis
Nauigio sancti pariter poscebat abire.
† Olli † Illi Christus ait, quò me tu scriba sequeris)
Vulpibus in saltu rupes excisa latebram
Præbet, & aëreis auibus dat sylua quietem,
Ast hominis nato, nullis succedere tectis
Est licitum, gentis sic sunt molimina uestræ.

COMMENTARII.

Ecce sed exortus. Describit quod sequitur in Euangelio. Vidēs aūt Iesus turbas multas circum se, iußit discipulos ire trans fretum. Et accedens scriba ait illi. Magister sequar te quocunq; ieris. Et dicit ei Iesus. Vulpes foueas habent & uolucres cœli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.

Gratantis, id est, gratulantis. Veliuolum, id est, in quo uela uoluuntur aut uolant: est autem Virgilianum epitheton. Discipulis. Dici posset ut in Euangelio, discipulos, sed utrunque admittit grammatica.

Excisa

Excisa aut uetustate exesa, aut unguibus & dentibus uulpinis cauata. Quietem, scilicet in nidis. Nato, id est filio hominis, scilicet, Mariæ. molimina, id est conatus, id est, tanta auaricia in uobis est.

IESVS DISCIPVLO PRECEPIT ut se sequatur, patre inhumato *relicto. Math. 8.*

Tunc è discipulis unus sic ore rogabat.
Vltima defuncto debentur munera patri,
Hinc spacium tribuat nobis tua sancta uoluntas,
Vt liceat miseri genitoris condere corpus.
Christus ad hæc † callem potius comitabere nostrum
Et sine defunctis, defunctos condere terra.

COMMENTARII

Tunc de discipulis. Prosequitur illud ibidem. Alius autem de discipulis eius ait illi: Domine, permitte me primum ire, & sepelire patrem meum. Iesus autem ait illi: Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Sine, id est, concede.

IESVM IN NAVI DORMIENTEM excitant discipuli, ut tempestatem *sedaret. Mat. 8. Mar. 4. Luc. 8.*

Conscendunt nauem, uentoq; inflata tumescunt,

Vela suo: fluctuq; uolat stridente carina
Postquàm altum tenuit puppis, consurgere in iras
Pontus: & immensis hinc inde tumescere uentis
Ventorum rabies: mixtis hinc inde procellis
† instat † Cœpit: & ad cœlum rapidos sustollere montes
Pontus & abruptos tollit trans sidera montes
Et nuuc mole ferit puppim: nunc turbine proram,
† receptant Illisosq; super laterum tabulata † receptat
Fluctus † dissectoq; aperitur terra profundo
† disiectio Interea in puppi somnum carpebat Iesus.
Illum discipuli pariter nautæq; pauentes
Euigilare rogant: pontiq; pericula monstrant
Ille dehinc: quàm parua subest fiducia uobis?
Infidos animos timor irruit, inde procellis
Imperat: & placidam sternit super æquora pacem
Illi inter sese timidis miracula miscent
Colloquijs: quæ tanta illi est permissa potestas.
Quodúe sit imperium, cui sic freta concita uentis,
Erectæq; nimis submittant colla procellæ.

COMMENTARII.

Conscendunt nauem. Graphice describit tempestatem subortam, & à domino sedatam. Consurgere in iras, id est, inflari & turbare ut solent irati Procellis, id est, undis uentosis, à procellendo dictis Ad

Ad cœlos, hyperbole est, ut ibi. Ter spumam elisam & rorantia uidimus astra. Sustollere, id est, sursum ferre. montes, id est, aquarũ globos. Puppim, id est, posteriorem partem nauis. Proram, id est, anteriorem dictam, quod proruat sulcando aquas. Illisos, id est, fractos fluctus. Tabulata, id est, ex tabulis concinnata nautarum solaria. Dissecto, id est, fisso & intercisso. Profundo, scilicet aquarum. Maro. Terram inter fluctus aperit. Carpebat, id est, auide sumebat. quàm, id est, ô quantum parua. Sternit, id est sternendo indicit pacem, id est, tranquillitatem.

IN TERRA GERASENORVM dæmonia expellit ab homine. *quibus nomen Legio, & in porcos mittit. Mathæi. 8 Marci. 5 Lucæ. 8*

IAm Gerasenorum steterat sub littore puppis,
Ecce sed egresso iuuenis (mirabile dictu)
Occurrit miseram cui mentem spiritus ater
Horrenda implebat lacerans uirtute furoris.
Illi grata domus, tetris habitare sepulchris,
Nec poterat rapidum quisquàm retinere furorem.
Ferrea quin etiam rumpebat uincula membris,
Scindebatq; graues ut lanea fila cathenas

Et iam compedibus leuis insultare soluto
Ludus erat: saxisq; ferum concidere pectus,
‡ ubi Isq; † ibi pergentem Christum per littora uidit,
Cum clamore ruit, longeq; accurrit adorans.
Regnantis semper domini certißima proles,
Oramus: solitæ nec nos regionis ab oris
Excutias: longe tormentis excruciatos
Nam nomen legio est nobis, multosq; sub uno
Nomine consociat flatus uis sola nocendi
Cernis ut immundi subigunt hæc pascua porci
His saltem libeat rabiem satiare repulsam.
Per patris altithroni nomen sublime rogamus,
Imperat ijs hominis mentem dimittere Christus
Porcorumq; sinit gregibus finire furores.
Iamq; hominis stupidum discusso dæmone, pectus
Insperata suæ ueneratur dona salutis
Et iam præcipites scopulorum margine porci
† uitas In mare deiecti, properant disperdere † uitam
† Insanũ iuuenem post quàm resipisse uidebant At uerò e speculis miracula tanta pauentes
Diffugiunt: urbisq; ruunt ad tecta subulci.
Et famam spargunt, populosq; ad littora cogunt.
† Insanum uerò iuuenem postquàm resipisse
Credere cernentum populorum turba coacta est
Orabant pauidi regionem linqueret illam.

Iam

COMMENTARII

IAm Gerasenorum. Recitat quomodo legionem dæmoniorum expulerit à corpore obsesso dominus. Egresso, scilicet, domino, dicere potuisset: ecce sub egressu. Spiritus ater, id est, malus & pernitiosus. Virtute, id est, ui. Noue autem uirtus in malum accipitur, & tamen si uirtus à ui, etiam malis ut furoris uirtus est. Vt lanea fila. sup. scinderet, quod non humana ope uidetur potuisse. Leuis, id est facilis. ludus, id est, lusus. Ferum, id est, ferociens. Cum clamore, id est, simul clamans: significat enim concomitatum. Certißima. alludit ad Vergiliana carmina de Hercule. Ab oris regionis, scilicet huius. Immundi porci. q. d. quibus cum mundus sis parcere non debeas, & nos immundos addicere. Rabiem, scilicet, conceptam in hominem repulsam scilicet, à te. Est enim participium, non nomen. q. d. repercussam. Per patris altithroni, id est, sedentis in alto throno. Callida coniuratio, quia patri obsequentißimus erat. unde postmodum coniuratus per Dei uirtutem responsurus est iniquo iudici. Finire furores. quasi non passus sit in alia corpora post illa immigrare. Veneratur dona, id est, donatorem: aut dona quia gratias agendo: donis honorem facit. Subulci, id est, suum: hoc est porcorum custodes.

Tangitur autem causa cur dominus admiserit porcos à spiritu immundo agitari, ut uidelicet pastores miraculum diuulgarent. Resipisse, ab antiquo præterito sapiui, factum est resipisse, pro resipuisse. Nam à resipui fieret resipuisse

IESVS PARALYTICO SANATO iussit ferre lectum, Math 9 Mar. 2 *Luce 5. Ioannis. 5*

Inde domum repedat terrarum lumen Iesus,
Ecce reuertenti iuuenis torpentia membra
(Officium quorum morbus dissoluerat acer)
Ante pedes ponunt tepido recubantia lecto
Quem miserans animo, uerbis compellat Iesus
Aßit certa tuæ iuuenis constantia menti
Nam tibi præteritus uitæ donabitur error
Hoc dictum scribæ mentis per operta malignæ
Carpebant quod uerba dei uirtute ferenda
Protulerat Christus, sed pectora talia cernens,
Hoc, inquit, uerbum scribarum dicta retractant.
Quod † quantum facile fuerit dixisse sequentis († quanto leuius)
Et dicti & facti pariter uirtute probabo
Vt mihi concessum peccata remittere cernant
Quapropter iuuenis firmato corporis usu
Surge uigens: stratumq; tuum sub tecta refer to.

Surrexit

Surrexit: lectumq́; humeris iam fortibus aptat,
Per mediumq́; uigens populi mirantis abibat.
Tunc timor & laudes domini per pectora plebis
Concelebrata: simul miracula læta frequentant.

COMMENTARII.

IN *se domum repedat, id est pedibus repetit.* Iuue=*nis genitiui est casus.* Nam *ordo est.* Ecce, *sup.* ho=*mines ponunt reuertenti, scilicet,* Iesu *aut domino. membra iuuenis, scilicet, paralytici. torpẽtia, id est, concreta & contracta: ut pote quorum officium, id est, exercitium & usum. morbus acer, id est, uehemens. uidelicet paralysis. dissoluerat, aptum uerbum (nam eo quod dissoluit paralysis uocatur) & recubantis sup. in lecto tepido, cum ipsa tepida essent.* Quem Ie=*sus miserans animo, i. est, motus misericordia. com=pellat, id est, alloquitur uerbis, scilicet, sequentibus ô iu=uenis certa constantia, id est, firma fides assit tuæ men ti: nam error præteritus aut præteritæ uitæ donabi=tur tibi, id est, quia remittentur tibi peccata tua.* Scri=*bæ carpebant, id est reprehendebant & mordebant per operta, id est, in occulto mentis malignæ, hoc di=ctũ, scilicet domini. quod, id est, quia* Christus *protule=rat uerba ferenda, id est, dicenda. uirtute. i. per uirtu=tẽ dei, cuius solius est dimittere peccata, unde* David.

PRogrediens tunc inde ad uectigalia, uidit
Confessu in medio Mathæum, protinus illi
Discipulis hærere iubet: nil ille recusans
Imperio Christi paret, gaudetq; sequutus.

COMMENTARII.

PRogrediens &c. Tangit uocationem Matthæi de quo & Matheus ibi subsequenter. Et cũ transiret inde Iesus, uidit hominem sedentẽ in teloneo Mattheum nomine, & ait illi: sequere me. Et surgens secutus est eum. Vectigalia sunt redditus tam publici quàm priuati, hic pro teloneo ponuntur.

VOCATIO PHILIPPI AD APOSTOlatum. Iesus dicit Nathanaeli. Vidi te sub ficu

Ioan. 1.

INde iter ingrediens, simili sermone Philippum
Hortatur, comitemq; suis asciuit amicis.
Ille ubi cognouit Christi uiresq; uiamq;
Tum primum iusto concurrit Nathanaëli,
En nostris, inquit, concessum est uisere seclis.
Quem uoces ueterum, & sancti cecinere prophetæ.
Hunc genuit ueniens Dauidis origine Ioseph,
Nazara cui felix patria est, & nomen Iesus
Ille refert, genuit quicquam si Nazara (miror)

Quod dignum tantis unquam uirtutibus esset.
†cernens *Inde Philippus ait † cernes: dubitare quiesce.*
noli dubita *Progrediensq; uide: nam oculis spectare licebit.*
re *Illum ubi tendentem longe respexit Iesus.*
Verè ait hic iustus, cui pectora nescia falsi,
†maligna *Virtutem puram seruans, sine fraude † maligni,*
Ille sub hæc, ubinam, uel quo me tempore nosti?
Cui dominus dicta hæc diuino pectore promit.
Cum te diffuse tegerent umbracula ficus,
Ante etiam quàm te uocitarent uerba Philippi,
Vidit & elegit comitem te spiritus autor,
Talibus attoniti sequitur uox Nathanaëlis.
Progenies ueneranda dei rex inclyte gentis
Tu populis terræq; salus, uitæq; magister
Christus ad hæc, facilis suasit tibi credere uirtus
Arborea quod te uidi recubare sub umbra.
Sed maiora de hinc rerum miracula restant.
Cernetis pariter totum se scindere cœlum
Atq; dei celeres æthram penetrare ministros,
Inde hominis nato, claram deferre coronam.

COMMENTARII.

INde iter, &c. Prosequitur uocationem Philippi ad apostolatum. Asciuit, id est, aduocauit, dicitur etiam acciuit, sed sicut suscepit, pro suscepit [quo tamen

men Maro utitur Aenei. id est] dicitur: ita asciuit pro acciuit. Visere, id est, uidere. deriuatum pro principali dixit autem apud Ioannem. Quem scripsit Moyses in lege & prophetæ. inuenimus Iesum filiũ Ioseph à Nazareth. Et dixit ei Nathanaël: A Nazareth potest aliquit boni esse? Dicit ei Philippus: Veni & uide. Vidit Iesus Nathanaël uenientem ad se, & dicit de eo: Ecce uerè Israëlita, in quo dolus non est, dicit ei Nathanaël Vnde me nosti? Respondit Iesus & dixit ei: Priusquàm te Philippus uocáret, cum esses sub ficu uidi te. Respondit ei Nathanaël, & ait. Rabbi, tu es filius dei: tu es rex Israël. Respondit Iesus & dixit ei: Qua dixi tibi: uidi te sub ficu, credis, maius his uidebis & dicit ei. Amen amen dico uobis, Videbitis cœlum apertum, & angelos dei ascendentes & descendentes super filium hominis, hæc ille. quæ alijs uerbis prosequitur autor noster Verè ait: Noli legere uir ait, quia uir corripitur, & textus dicit. Ecce uerè Israëlita. Ille sub hæc, id est post hæc, sup. ait. Sescindere, id est, diuidi. Ethram, id est, cœlum splendidum. Ministros, scilicet, angelos. Deferre, id est, deorsum afferre.

IESVS VOCATVS AD NVPTIAS & discipuli eius, de aqua fecit *uinum.* Ioan. 2.

Interea

INterea thalamis connubia festa parabant
In regione Chanan, ubi mitis mater Iesu
Cum nato pariter conuiuia concelebrabant.
Vina sed interea conuiuis deficiebant,
Tum mater Christum per talia dicta precatur.
Cernis lætitiæ iam defecisse liquorem?
Aßint nate bonis ex te data munera mensis.
† Olli † Illi respondet terrarum gloria Christus
Festinas genitrix, nondum me talia cogit
Ad uictus hominum tempus concedere dona,
Mensarum, tunc inde uocat lætata ministros,
Mater, & imperijs nati parere iubebat.
Sex illic fuerant saxis præpulchra cauatis
Vascula, quæ ternis aperirent ilia metris.
Hæc iubet è fontis gremio complere ministros.
Præceptis parent iuuenes, undasq; coronant
Completis lapidum labijs, tum spuma per oras
Commixtas undis auras ad summa uolutat.
Hinc iubet ut summo tradant gustanda ministro
Ille ubi percœpit uenerandi dona saporis
(Nescius in uini gratum transisse liquorem,
Egestas nuper puris de fontibus undas)
Increpat ignarum sponsum quod pulchra reseruans
Deteriora prius per mensas uina dedisset.

His

His signis digne credentum discipulorum
Perpetuam stabili firmauit robore mentem.

COMMENTARII.

INterea thalamis. Graphice describit quomodo Iesus inuitatus ad nuptias conuertit aquam in uinum In regione Chanan. Apud Ioannem legitur. In chana Galilææ. Sunt autem graues autores ut diuus Hieronymus, qui has nuptias Ioannis Euangelistæ dicant fuisse Concelebrabant, posset etiam legi concelebrabat. Alioquin erit conceptio casuū. Liquorē læticiæ, i. uinū. Nā uinū bonū lætificat cor hominis, unde et Maro Aen. i. Adsit læticiæ Bacchus dator. Adsint munera, id est, dona hoc est dicendo uinum nō habent. Innuit satis quod precaretur ut miraculose faciat. Festinas genitrix, dicerem cum Euangelio mulier: dicit enim: Quid mihi & tibi mulier? Nondum uenit hora mea. Ad uictus. id est, in potum & nutrimentum. Talia dona mensarum, id est uina. Lætata, quia cognouit ex forma respondendi, quod faceret sicut in templo inuentus ubi quid simile responderat, nihilominus secutus est, & erat subditus illis. saxis cauatis: quia hydriæ erant lapideæ. Egestas, id est exhaustas è puteo aut de fonte. Deteriora, id est minus bona.

Iesus

IESVS EMENTES ET VEN-
dentes eiecit de templo
Mat.21.Mar.11.Luc.19.
Ioannis secundo.

INde ubi Iudæis aderant solennia paschæ,
templo *Ad Solymos direxit iter † templumq; subibat.*
Repperit hic populum uenalia multa locantem,
Pars uendebat oues, pars corpora magna iuuencum,
Pars inhians nummis, mensas onerauerat ære.
Restibus hic Christus connectit uerbera flagri.
Et tales populos sancta perturbat ab æde,
Et mensas uertens, ærisq; profudit aceruos,
Et super increpitans procul hæc auferte prophani,
Vt meus hic genitor, non sordida lucra colantur.

COMMENTARII.

INde, &c. Prosequitur, quod in titulo est. Ad Solymos, id est, populos Hierusalem. Corpora magna iuuencum, pro iuuencorum. Alludit autem ad nomen suum autor: nam Iuuencus dictus est. ære, id est, pecunia signata, quæ primum erat ærea: unde & ærarium dictũ, pro quo fiscus dicitur. Verbera flagri, id est, flagella ex restibus, id est, summis uirgultis quæ flagra & flagella sunt. Verbera quoq; nõ ictũ sed instrumentum notant. Ab æde sancta, id est, à templo

plo, de priuatis dicimus, pluraliter ædes. Genitor. supple colatur.

IVDAEI AB IESV SIGNVM petebant. Ioan. 2. Matth. 16. Mar. 8.

NVnc poscens signum plebes Iudæa fremebat,
Quo fidens animos in talia facta leuaret.
Ventura obscuris tunc Christus talia miscet.
Soluite pollutis manibus uenerabile templum,
Hoc, ego restituam, cum tertia lumina solis
Incipient, rutilum terris infundere lumen.
† Hoc inter sese tractantes murmure cæco. — † Illi
† Illud aiunt: uix sex & quadraginta per annos — † Hoc
Constructum ueteris regni molimine templum,
Tu poteris † tribus in spacijs renouare dierum? — † in trium spacio
Hoc uerbum quondam post tempora debita: digni
Cognouere uiri, proprio de corpore Christum
Delubrum dixisse dei, sed signa uidentes,
Tum multi cœpere fidem sanctumq; secuti.

COMMENTARII.

NVnc poscens signum plebes, &c. Vt alibi dixi passim utitur nominatiuo plebes pro quo nobis plebs est in usu. Prosequitur autem Euangelium Ioannis, in quo dicitur sic. Responderunt ergo

IESVS NICODEMO DICIT DE baptiſmate, & alijs multis, *Ioan. 3.*

NOcte ſub oſcura celſo ſublatus honore,
Primorum procerum Iudæi nominis unus
Venit, & ad Chriſtum ſubmiſſa uoce profatur
Haud dubium eſt, quin larga dei te ſancta uoluntas
Humanis lucem conceſſit ſurgere rebus.
Nec quiſquàm tantis tribuit miracula ſignis,
Ni comitata dei iubeat ſplendeſcere uirtus.
Chriſtus ad hæc, callis iuſti ſi culmina quæris,
Nullus ad excelſum poterit conſcendere regnum,
Reddita ni penetret naſcendi exordia rurſus,
Atq; nouam capiat diuino munere uitam.
Ille autem tantis ſtupefactus corda loquelis.
Hoc, inquit, noſtræ non eſt comprendere mentis.
Quis poterit cœptæ reuocare exordia uitæ?
An rurſum ſenior matris † correpet in aluum, †correptet
Vt nouus in lucem ueniat uitamq; reſoluat?
Ille ſub hæc liquido ſi quis de fonte renatus,
Et flatu ſancto rudibus conſiſtere membris
Cœperit, æthereum liber conſcendit in aulam.
Terrenum corpus terreno corpore † natum. †natum eſt
Spiritus haud aliter ſimilem generat ſibi flatum.
Spiritus hic deus eſt, cui parent omnia mundi

id est, nisi quis renatus fuerit denuo non potest uidere regnum dei. Stupefactus corda, id est, habens corda stupefacta. Correptet, id est, simul introëat. et est à correpto quod frequentatiuũ est à correpo, nõ à corripio unde potest legi correpet, & ita legerem, quia præmisit poterit, non posit. Me, scilicet, Christus. sub, id est, statim post hæc, sup. ait. Quocunq; uolat, id est, spiritus ubi uult, uel quo uult, spirat. Quamq;, id est, et quã partem petant eius flamma, id est, nescis unde ueniat aut quò uadat. Iudæus, scilicet Nicodemus princeps Iudæorum: neq; dicitur in contemptum cum & Christus iudæus sit. Solymorum: euangelium habet Tu es magister in Israël: & hæc ignoras? Vnde addit Israëlitarum, &c. Furuis, id est, nigris & obscuris tenebris, scilicet ignorantiæ, fides nulla, aut quia non credidit: aut quia terrena & apparentia quæ non sunt obiecta fidei, dicit. Ni id est, nisi, scilicet, filius hominis qui descendit de cœlo.

IDem hominis natus: cœli qui in sede moratur.
Vt serpens olim fastæ regionis in oris.
Moseis manibus summo sublatus honore est
Sic hominis natum tolli in sublime necesse est,
Vt quicunq; fidem mentis penetralibus altis
Illius ad numen statuet: sub turbine secli

† proculcet Conculcet pedibus lætum † trans sidera surgens
Sublimis capiet donum inuiolabile uitæ.
Namq; deus mundum tanto dilexit amore,
Eius ut in terras descenderet unica proles.
Credentes domino uitæ iunctura perenni.
Nec deus hunc natum disquirere iure sæuero,
Iudicioúe truci terras expendere misit.
Mitia sed populis ueniant ut munera uitæ.
Namq; ubi certa fides fuerit complexa salutem,
Non erit ulla illic anceps agitatio iuris,
Ast ubi dona procul fuerint exclusa medelæ,
Iam propria ipsorum mentem damnatio torquet
Vnica nam domini fuit ijs incognita proles.
Aduentum lucis miseri fugere supernæ,
Et magis amplexi cæcas tenuere latebras
Sic quicunq; malis mentem maculauerit actis,
Ad tenebras pauidus refugit, ne lumine claro
Sordida pollutæ pateant contagia mentis
At quicunq; piæ tenuit uestigia uitæ
† ad † In medium properat, lucemq; nitescere gaudet.
Splendeat ut claris uirtutis gloria factis.

COMMENTARII

IDem hominis natus cœli qui in sede moratur, scilicet nunc ut homo et semper ut deus, quanquã in terris

ris apparuit, ſicut angeli nobis apparentes dicuntur ſtare ante conſpectũ dei. Moſes manibus, quia Moſes ex præcepto dei extulit ſerpentem, quem uidentes ſalui erant. Eius, id eſt, dei patris. Vnica proles per naturã et ſubſtantiã, ſcilicet, Chriſtus. Nec deus hunc natũ id eſt, nõ enim miſit deus filiũ ſuũ in hunc mundum, ut iudicet mundũ, ſed ut ſaluetur mundus per ipſum. Qui credit in eũ nõ iudicatur, qui autẽ nõ credit iam iudicatus eſt, quia non credit in nomine unigeniti filij dei. Hoc eſt autẽ iudiciũ, quia lux uenit in mundũ, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Erant enim illorum mala opera. Omnis enim qui male agit odit lucem, & non uenit ad lucem, ut non arguantur opera eius. Qui autem facit ueritatem, uenit ad lucem, ut manifeſtentur opera eius, quia in deo ſunt facta, hoc dicit.

IESVS CVM MVLIERE SAMARITANA loquitur Ioannis. 4

INde Galilæam repetit ſaluator Ieſus:
Præteriens ſed forte uenit Samaritida Sichem.
Illic fundus erat: Iacob † de nomine pollens, † *cognomine*
Et puteus gelido demerſus in abdita fonte:
Sederat hic rapido ſeruator anhelus in æſtu,
Diſcipuliq; eſcas mercantes mœnibus urbis,

Coniugio sese mulier negat esse reuinctam.
Tunc sic prosequitur mentis prospector Iesus
Fœmina, ueridicis loqueris de coniuge uerbis.
Nam tu connubijs nexa es, iam quinq; uirorum
Nunc aliena super thalamorum uincula tollis.
Tum mulier, sanctum te certum est esse prophetam
Sed nostri istius uenerandum montis in arce
Præceptum nobis quondam liquere parentes.
At uos in Solymis orandum dicitis oris.
Talia dicenti, mox talia reddit Iesus.
En aderit tempus, montis cum uertice uestri
Omnibus & Solymis aberit ueneratio longe.
Sed nunc certa salus Iudæis surgit ab oris.
Et nunc instantis cursus iam temporis urget,
Cum ueri, sanctum genitorem, errore remoto,
Cultores iustis armati legibus, orent.
Spiritus ijs ac plena fides erit, & pater altus
Talia conquiret cultorum pectora terris.

COMMENTARII.

INde Galilæã] Prosequitur prolixũ sermonẽ quẽ habuit dñs cũ muliere Samaritana: quæ hic dicitur interdũ Samaritis, huius Samaritidos, & ab actõ Samaritida fit ntũs hæc Samaritida, huius Samaritidæ: unde est præteriẽs sed forte uenit Samaritida Sichẽ. Ioãnes aũt

Alibi tamen dissyllabum ab autore nostro ponitur. unde quidam sic legunt: hic Iacob etenim. sed in b finita corripiuntur. Ex ista, scilicet, quam hauris. Ardorem scilicet sitis. Pocula, id est, potus, nec legi debet procula. Excitus, id est, euocatus ex urbe. Sic Maro etiam secundam producit Aenei. 3. Excitum ruit &c. Sed nostri istius &c. hoc est, uideo quia propheta es tu, sed sanctior multo esses si in hoc loco adoraueris. q. d. si nostras esses. Nam patres nostri in monte hoc adorauerunt: & uos dicitis, quia Hierosolymis est locus ubi adorare oportet. Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi. quia ueniet hora, quando neq; in monte hoc, neq; in Hierosolymis adorabitis patrem &c. unde dicit. Montis cum uertice uestri. Omnibus & Solymis aberit ueneratio, id est, adoratio, ubi aberit ut ferè semper construitur cum ablatiuo uertice montis, nec legendum est monitis. Sed nunc certa salus, hoc est, quia salus ex Iudæis est: hoc autē dicit quia Iudæus erat. Quia uerò non collato euangelio subobscurus sit autor uerba euangelij sunt hæc. Sed uenit hora, & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Nam & pater tales quærit qui adorent eum. Spiritus est deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. Vnde dicit. Talia conquiret

Quatuor hinc menses, lætæ ad primordia meßis
Frugiferæ æstati certe superesse putatis.
Erigite ergo oculos, albentes cernite campos.
Cunctaq́; maturam iam rura exposcere messem.
Nunc quicunq; metit, pulchri mercede laboris
Vitaliq́; dehinc gaudebit fruge redundans.
Et sator excipiet messorum gaudia lætus.
Vos ego nunc misi grauidam succidere messem.
Quæ non est uestro sulcis inserta labore.
Vos aliena bonæ ditabunt munera frugis.
Talibus alloquijs comitum dum pectora complet,
Ecce Samaritum populi uenere rogantes,
Exorantq́; illic geminos expendere soles
Iamq́; fides multos plebis fundauerat alta,
Nec iam fœmineis tantum concredere uerbis
Ipsos, sed coram uirtus manifesta docebat,
Venisset secli quod iam saluator Iesus.

COMMENTARII.

ILla dehinc &c. Vt dixi, mirari poßimus qui tam longum habuerit cum muliere non satis pudica colloquium Dominus, nisi Euangelista subdidisset talis colloquij utilitatem. Nam mulier illa Samaritana persuasa Christum uenisse, statim in urbem reuersa

mul-

Christus.cum ergo uenerit ille nobis nunciabit omnia. Dicit ei Iesus: *Ego sum qui loquor tecum*, hoc autem dicit miserans, unde addit peccantum largus, &c. poteretur, non potiretur legendum ut docet quantitas. Superesse, id est, abundare. Quod uerò de messe dicit allegorice intelligendum putem. Samaritum, pro Samaritarum. Exorant, id est, impetrant. Geminos soles, id est, duos dies. Fundauerat, id est, confirmauerat.

FILIVM REGVLI A MORTE
liberat. Ioan. 4.

Iamq; Galilæam remeauerat in regionem
Quondam ubi fontanas uino mutauerat undas
Regius hic iuuenis (cui natum morbus anhelo
Ardore extremis uitæ torrebat in oris)
Comperit ut Christum certo remeasse recursu
Aduolat, & precibus sobolis pro sorte profusis
Orabat, celeris deposcens dona salutis
Ne pius ad lætum natus traheretur acerbum.
Christus ad hæc, signis nisi suadeat omnia uirtus,
Non erit ulla fides, sed perge, & sospite uita
Aedibus in uestris dulcem complectere natum.
His uerbis, fructum mox perceptura salutis
Pulchra fides, animum lætanti in pectore firmat.

Iamq; iter ingresso properantibus obuia seruis
Nuncia fama uenit: puero † resonatq; iacenti
Limine de mortis subitam remeasse salutem
Ille ubi cognouit certum concurrere tempus
Sanantis Christi uerbis tunc, seseq; domumq;
Mancipat: amplexus fidei uenerabile donum.

† q; in luminis oras

COMMENTARII.

IAmq; Galilæam, &c. Hoc est uenit ergo iterum in Chana Galilææ, ubi fecit aquam uinum. Et erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. Hic cũ audisset qđ Iesus adueniret de Iudæa in Galilæam, abijt ad eum, & rogabat eum ut descenderet, et sanaret filium eius: incipiebat enim mori. Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa & prodigia uideritis, non creditis. Dicit ad eum regulus Domine, descende priusquàm moriatur filius me. Dicit ei Iesus. Vade filius tuus uiuit. Credidit homo sermoni quem dixit ei Iesus, & ibat. Iam autem eo descendente serui occurrerunt ei, & nunciauerunt dicentes, quod filius eius uiueret. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerũt ei quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quia illa hora erat in qua dixit ei Iesus: filius tuus uiuit, & credidit ipse et

uinum

domus eius tota, hoc dicit. Mutauerat uino, id est, in uinum. Regius iuuenis, periphrasi signat regulum, non est tamen regulus iuuenis aut paruus rex, sed magistratus sub rege, sicut quos pares Franciæ uocant reguli sunt: Pro sorte, id est, loco aut salute sobolis, scilicet, filij sceleris, id est, festinæ, quia incœperat mori. Plus, id dicit ex affectione paterna. Mancipat, id est, addicit.

IESVS PHARISAEIS MVRmurantibus de conuiuio pu-
blicanorum, dicit non opus esse sanis medico. Matth. 9. Marci secundo.

Forte dies epulis multos satiauerat unus,
Publica conductis qui uectigalia lucris
Professi rapiunt alieno nomine prædam.
Hos cum discipulis simul accipiebat Iesus
Ecce pharisæi occulto reprehendere risu
Quod legis doctor conuiuia talia iniret.
Ille sed inspiciens quid pectora † clausa tenerent, † *sæua*
Non, inquit, medicis opus est, ubi fortia membra
Intemerata salus uegetat, uiresq; ministrat.
Aegris sed merito miserans adhibenda medela est.

Discite nunc saltem iubeant quid uerba prophetæ,
Non ego sacra magis quàm mitia pectora quæro.
Haud etenim iustos ueni ad directa uiantes
Sed reuocare malos peccatum à limite gressus.

COMMENTARII.

Forte dies, &c. Ordo est. Vnus dies satiauerat forte [non quod forte satiauerat: sed quod forte tunc quantum Pharisæi obseruauerant] epulis [dicerem epulo siquidem de publico loquitur: at si de priuatis recte epulis dixit] multos, scilicet, publicanorum [graphice autem describit publicanum docens eũ esse qui publica uectigalia conducit ac redimit, ut ex quæstu lucrum faciat: unde à publico publicanus dicitur, à publico dico quæstu non peccato, quamuis rari sint sine peccato] uel multos eorum qui professi prædam, id est, se prædari alieno nomine: quia nomine fisci aut ærarij publici cum tamen rem suam agant, rapiunt uectigalia publica, id est, quæcunq; reip. debentur aut ex impositione publica, aut ex portorio, aut aliter, & hoc lucris cõductis. i. certo numero aut pondere redimendis: sciebant enim sicut cõquisitores eleemosynarũ pro religiosis domibus quantũ darent etiam si longe plura acciperent Iesus accipiebat hos, quia in domo Matthæi. Nõ ego, id est misericordiã uolo, non sacrificium.

DI-

DISCIPVLIS IOANNIS INTERRO-
gantibus, quare non ieiunarent
*discipuli eius, parabolã proponit spon
si, panni scissuræ & utris. Math.
9. Marcus. 2.
Luc. 5.*

*Ecce sed è numero mirantum munera Christi
Vnus Ioannis quærebat discipulorum,
Cur ipsi legis ieiunia crebra tenerent,
Nullaq; sub Christo plebes ieiunia ferrent?
Christus ad hæc contra placida, sic ore profatur,
Qui sponsi lætis comitantur uota choreis,
Non præsente illo ieiunia tristia portant.
Iamq; dies aderit, cum sponsus turbine secli
E medio comitum rapietur, tristibus illi
Tuncq; dabunt animos lachrymis, horrore ciborum.
Languida concipient animis ieiunia flentes
Quàm stultum est rudibus ueteres subtexere pannos
Vestibus, ut turpis peius scissura † notetur?* †patescat
*Vtribus aut calidum tritis committere mustum,
Quis ruptis totum sequitur disperdere uinum?
Vtribus est rectum rudibus spumantia musta
Condere, sic uinum conseruant fortia uasa.*

Postquam peruentum est, ubi funera uirginis ingens
Plangentis populi fremitus, clangorq; tubarum
Vltima supremæ celebrabant funera pompæ:
Abscedant, inquit, tectis hæc tristia uestris.
Namq; puella iacet placido dimersa sopore:
Defunctam fertur flentum quam nescia plebes,
Talia dicentem: ridentum turba reliquit,
Quod morte abreptam dixit dormire puellam
Sed Christus læti uictor, uitæq; repertor
Frigentis dextram dignatus prendere dextra.
Surgere mox iußit: miranda ad gaudia patris.

DVOBVS COECIS OCVLI aperiuntur. *Mat. 9.*

INde reuertenti clamor se protinus offert,
Lumine captorum gressu labente duorum.
Atq; ijs Christus ait: † si credunt pectora uestra — † Ollis Christus ait
Nunc uirtute mea se reddet lumen ademptum
† Illi firmato se credere corde fatentur. — † olli
Tunc Christus fatur: credentes cernite † lucem — † lumen
Nec cuiquam nostrum post hæc edicite nomen
Dixit: sed properè per gaudia tanta uidentum
Ardor inexpletus, famam per cuncta ferebat.

COMMENTARII

INde reuertenti, &c. Captorũ. id est, priuatorũ aut

Iam superest dominum segetis deposcere tantæ,
Vt sua rura uelit numero complere colentum.

COMMENTARII.

AEferturq;, &c. Substantia uocis sonoræ, cum organum non amiserit uidetur dici pro usu. Confestim, id est, statim, quasi cum festinatione. Læta, id est, ut Seruius uult pinguia, ut Valla pulchra & lætificantia. En late, aut quàm, id est, ô quàm, sed non procedit quàm nisi accipiatur proper aut ualde: nam sequitur sed rarus. Dicit autem illud: Meßis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo dominum meßis ut mittat operarios in messem suam.

IESVS DVODECIM DISCIPVLOS cum omni doctrina præmittit

Matthæi.10. Marci.3 & 6. Lucæ.9

HAec fatus, populo ex omni delecta seorsum.
Fortia conglomerat bisseno pectora cœtu.
Bis sex consociat fidorum corda uirorum,
Hos ubi delegit: præceptis talibus implet.
Deuitate † uiam quam gentes perfidiosæ † itiner
Et Samaritarum fraudis uestigia calcant,
Pergite qua patrij pecoris custodia † labat † balat

Sed uos arguto ſerpentum corde uigete,
Simplicitate tamen puras ſuperate columbas.
Nam ſæpe incumbet uobis iniuria præceps.
Concilijsq́; hominum † conſiſtent corpora ueſtra. † ſtatuētur
Vos flagris, uinclisq́; feris, durisq́; tyrannis
Frendens urgebit pro me uiolentia ſecli.
Cum uos † tradiderint, uerborum ponite curam † prodidearint
Sponte fluens dabitur ſermonis gratia uobis.
Spiritus in uobis, pro uobis digna loquetur.
† Fratrem autem tradet ſcelerata inſania fratris † Pro et
Ad lœtumq́; dabunt genitorum corpora nati enim fratrē
Vos odio urgebunt ſemper pro nomine noſtro, ſcel.
Sed finem fidei comitatur gloria uitæ.
Profugite è tectis (quæ uos ſectabitur urbis.
Inde aliam, mox inde aliam conquirite ſedem,
Nam uobis urbes ſemper ſupereſſe neceſſe eſt,
Iſraëlitarum quæ dent ſub nomine plebem.
Diſcipulus nunquàm tranſcendat celſa magiſtri
Culmina, nec dominum tentet præcellere ſeruus,
Diſcipulo ſatis eſt, uires æquare magiſtri,
Vel domini ſimilem uirtutem prendere ſeruo
Pectoribus ueſtris ſemper timor omnis aberret,
Nam nudata ſuis promentur cuncta latebris.
In tenebris tacite uobis quæcunq́; iubentur,

ſufficit diſcipulo ut ſit ſicut magiſter eius, & ſeruo ſi cut dominus eius. Si patremfamiliás Beelzebub uocauerunt, quanto magis domeſticos eius? Ne ergo timueritis eos. Nihil enim eſt opertum quod non reueletur, &c.

DEſpicite illorum rabiem, qui corpora ueſtra
Proſternent ferro, non eſt iis ulla poteſtas
Viuacem læto pariter demittere mentem.
Illum, ſed potius cordis ſecreta paueſcant.
Corporis eſt animæq; ſimul cui † lata poteſtás — † cuncta
Paßeribus precium nummi uix portio parua
Proueniet, non eſt tamen unum credere dignum.
Ni iuſſu domini laqueos incurrere ueſtros,
Quis dubitet ſapiens domini ſub pectore multis
Credere pennatis hominem pro milibus unum?
Qui me confeßus fuerit ſub iudice terræ,
Hunc ego non aliter coram genitore fatebor
Sic itidem coram genitore negabo negantem.
Non ego nunc pacem terris immittere ueni,
Sed gladium, patrio dirimat qui pectore natum,
Et dulcem natam dirimat qui pectore matris.
Si quis amore meo genitorem pluris habebit,
Vel matri ſoboli úe meum poſtponet amorem.
Sentiet horribilem noſtra de ſede repulſam.

Contemnet quicunq; animam pro nomine nostro,
Inueniet læta florentem fruge salutis.
Qui uos suscipiet me suscepisse benignis
Obsequijs, idem me pro genitore supremo
Suscepisse sibi gaudebit perpete uita.

IOANNES DE CARCERE AD Iesum, & Iesus de Ioanne ad *turbas loquitur*. Mat. 11. Luc. 7.

Talia discipulis bis sex cum iussa dedisset,
Iustus Iohannes cæci de carceribus umbris
Sectantem è numero delectos talia dicta
Ad Christum portare iubet, uerumq; referre
Tu ne pijs animis requies, quam regia cœli
Pollicita est terris, nostro sub tempore fulges?
An superest aliam posthac sperare salutem?
Talibus hæc Christus dictis mandata remittit.
Cæcorum tenebræ mutantur lumine lucis.
Debiliumq; uigent formato robore membra.
Lurida discutitur squamoso corpore lepra.
Aëriæ uocis penetrat surdas sonus aures.
Redditur amissa leti post funera uita
Ad corpus remeans animæ iam libera uirtus.

Depo-

Depositum repetens animæ substantia corpus,
Pauperibusq; suis non dedignata patescit,
Fulgentis splendens aduentus gloria terris.
Ille beatus erit quem non deceperit error.

COMMENTARII

TAlia discipulis. Postquàm saluator noster discipulis suis duodecim, quos Apostolos constituerat peculiaria mandata ac legem dederat. Iohannes cum audisset in uinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, ait illi: Tu es qui uenturus es, an alium expectamus? Et respondens Iesus ait illis. Euntes renunciate Iohanni quæ audistis & uidistis. Cæci uident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur: & beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. hæc. Matthæus undecimo. Cæci, id est in quo non uidetur lurida, id est, aspera & immunda. Pauperibusq; &c. Id est, Pauperes euangelizantur, sed Valla actiue exponendum dicit, ut uidelicet euangelium prædicent.

TAlia discipuli referunt mandata magistro.
Hoc super ad populum depromit talia Christus

Cur

† Desertis Cur in † deserto uoluistis uisere nuper
Stramen arundineum uento uibrante moueri?
Cur etiam molli uestitum ueste uidere?
In domibus regum, molli cum ueste tenentur.
Fatidicis longe præponitur ille prophetis
Vt ueteres quondam cecinere oracula scripti.
† Hunc † Nunc etenim memorat uenerandæ lectio uocis,
En ego mitto meum stratas aptare ministrum.
Ante tuos uultus, genuit nec fœmina quenquam
Qui maior nostris Ioanne hoc uiribus esset.
Sed minimus cœli qui in regno est maior habetur.
Huius ab exortu uim cœli regia sensit,
Et cœli regnum uiolentia diripit atrox
† ad tempora Lex omnis summam Baptistæ † à tempore cœpit.
Atq; prophetarum finis † conclusus eodem.
† concluditur idem Si uultis uolucris penetralia noscere secli
Ipse est Elias, felix uenturus in æuum
Corpus Ioannis felix habitabile sumpsit
Elias quondam: quem turbine iussa corusco.
Flammipedum rapuit simulatio quadrijugorum.
Audiat hæc, dictis pandens uitalibus aures.

Aliud exemplar sic habet 6 & 7 uersum

Ille prophetarum solus transcendere uires

Iu=

iudicio ueteris scripti promittitur olim.

Item, uersus 11 & 12 sic habet *aliud Exemplar.*

Maior Ioannis nostri qui uiribus esset.
sed minor hoc cœli fiet sublimior aula.

COMMENTARII.

Talia discipuli. Prosequitur euangelium Matthæi, in quo dicitur. Illis autem abeuntibus cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne. Quid existis in desertum uidere? Harundinem uento agitatam? Sed quid existis uidere? Hominem mollibus uestitum. Ecce qui mollibus uestiuntur in domibus regum sunt. Sed quid existis uidere? Prophetam? Etiam dico uobis, & plusquàm prophetam: hic est enim de quo scriptũ est. Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te. Amen dico uobis, non surrexit maior inter natos mulierum Ioanne Baptista. Qui autem minor est in regno cœlorum, maior est illo. A diebus autem Ioannis Baptistæ usq; nũc regnum cœlorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Omnes enim prophetæ & lex usq; ad Ioannem prophetarunt, & si uultis recipere ipse est Elias, qui uenturus est. Qui habet aures audiendi audiat, &c.

Hoc

Hoc dicit quibus habitis facilis erit explanatio autoris. Referunt, id est, reportant mandata, id est, cōmissa magistro, scilicet, Ioanni. Hoc super, id est, de hoc magistro. Stramen, id est, leue & flexile uirgultum ut est stramen uibrante, id est, quatiente. Præponitur quia plus est quàm ꝓpheta, eò quod in spū prophetiæ indice prodidit quem illi tantum futurum cecinerant. Stratas, scilicet publicas uias quæ sterni solent. Sed minimus. ordo est, sed qui minimus est in regno cœli, habetur maior, sup. Ioanne dum est in terris Corpus, &c. id est Elias functus olim simulacro, & officio Ioannis ut nunc Ioannes officio Eliæ.

CONFESSIO IESV AD PATREM, & iugū dñi leue esse. *Mat. 11. Luc. 10.*

NVnc tibi confiteor genitor cui gloria seruit
Fulgentis cœli, & terrarum frugiferarum
† Namq; abscondisti sapientibus ista superbis
Paruulaq; infantum uis hæc comprendere corda.
Iam mihi regnantis sunt omnia tradita patris,
Nec quisquàm poterit domini cognoscere natum
Ni solus genitor, genitorem mente uidebit
Filius, aut idem pandet cui talia natus.
Huc omnes ueniant, oneris quos sarcina uasti
Comprimit ijs poterit uirtus mea munere patris,

† Cœlesti nunc quod

Antiquas uires hilari reparare quiete.
Sumite forte iugum, leuis est mea sarcina iustis,
Namq; humili dulcem largitur corde salutem.

COMMENTARII.

NVnc tibi, &c Prosequitur illud. Mathæi. 11. Confitebor tibi pater domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus et reuelasti ea paruulis. Iam pater quoniam sic placitum fuit ante te. Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et nemo nouit filiũ, nisi pater: neq; patrẽ quis nouit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos Tollite iugũ meũ super uos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, &c.

DISCIPVLI SPICAS VELlunt. Mat. 12. Mar. 2. Lucæ. 6.

HAec ubi dicta dedit, meßis perculta grauatæ
Præterit, & populus sectantum discipulorum
Spicarum grauidam carpebat in ordine frugem
Ille dies ueteri poscebat lege quietem.
Sabbata nam priscis repetebant ocia iußis.
Ecce Pharisæi † coram reprehendere Christum † curant
Quod sanctæ leges calcarent iussa metentes

Disci-

Discipuli: legum sed tunc completor Iesus
Incipit, ijs ueteris scripti monimenta retexens.
Legistis certe in templo Dauida canorum
Cum populo quondam panes sumpsisse sacratos.
Et propriam, comitumq; famem sedasse, sed illos
Illicitum cuiquàm fuerat contingere panes?
Sumere quos solus poterat de lege sacerdos.
Eiusdem scriptum est iusto moderamine legis
Vates in templo sine crimine festa prophanant
Nec minor est istic uestræ glomeratio turbæ.
Quàm templi uirtus: caperent si pectora uestra
Quod non sacra deus, sed mallet mitia corda.
Non tam sæpe uiros damnasset factio † sacros,
† Vestra *Expertes culpæ: sed nunc ego sabbata cuncta.*
Sponte mea dominans: legis sub iure tenebo.

Aliud exemplar sic habet uers. 16

Sabbata prophanet templo sine crimine uates

COMMENTARII.

H*Aec ubi dicta dedit.* Recitat principij 12. cap. apud Mathæū ubi dicitur sic. *In illo tempore abijt Iesus per sata sabbato, discipuli autē eius esurientes cœperunt uellere spicas & manducare. Pharisæi autem uidentes dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet eis, facere sabbatis. At ille dixit eis*

ris. Non legistis quid fecerit David quando esurijt, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere: neq; ijs qui cũ eo erant, nisi solis sacerdotibus? Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum uiolant & sine crimine sunt. Dico autem uobis, quia templo maior est hic. Si autem sciretis quid est misericordiã uolo & non sacrificiũ, nunq̃ condemnassetis innocẽtes: dominus enim est filius hominis etiã sabbati, hoc dicit: Meßis grauatæ .i. oneratæ spicis, meßẽ aũt pro segete matura posuit quietẽ q̃a sabbatũ à requie dicetur. Dauid a more suo declinat. Panes .s. propositionis. De lege .i. ex permißione. Prophanant, id est, uiolant operando rem sacram. Vates: sacerdotes, sacrificuli. Nec minor est istic. Aptius dicit euangelium. Templo maior est. Hic loquens de de domino potius quàm de loco. Vt sit hic .i. ego cuius autoritate discipuli mei id faciũt: sum maior tẽplo in quo sacerdotibus operari licebat. Dici tamen posset hic, scilicet, locus propter præsentiam meam. Legis sub iure: quia filius hominis est dominus sabbati: imò conuertit solennitatem sabbati in dominicam. Cætera patent.

MANVM ARIDAM HOMINIS SAnat, *Matth. 12. Marc. 3. Luc. 6.*

† ipsorum
† pro

TVnc conuenticula † illorum post talia dicta
Ingreditur, mox hic iuuenem † de limine cernit
Siccatum ex humero cui pondus inutile palmæ
Pendebat: sed tum dictis tentando dolosis,
Aegris an liceat per sabbata ferre medelam
Quærunt, calcatæ ut legis uindicta maneret.
Christus ad hæc: foueam si forte pecuscula uestra
Inciderint, certe transibitis ocia legis.
Et pecus abrupto tolletis uile profundo
Quanto igitur nobis hominum curatio maior
Ad benefacta animos tollens accendere debet?
Ergo age tu iuuenis rediuiuam extendito dextram
Cum dicto † palmas sanas porrexit utrasq;.

† palmam sanus porrexit utrasque

COMMENTARII.

TVnc, &c. agit quod in titulo est. Pro limine, id est, ante limen. Pecuscula, id est, etiam parua pecora: aut parui respectu hominis æstimanda. Rediuiuam, id est, in pristinum uigorem redeuntem. Cum dicto, id est, simul cum id dominus diceret.

HOMINEM A DAEMONIO CAEcum & mutum curat: & in principe dæmoniorum id facere opinantes refellit.

Matth. 12. Marc. 3. Luc. 11.

† Istis pro signis quæ

Iustum pro signis quem uix generatio possit

Mirantis

Mirantis digno populi ſuſtollere cultu
Concilijs trucibus conclamant decipiendum
Talia proſpiciens procerum molimina Chriſtus
† Diſceßit:uarijs hominum languoribus aptat † Diſcedẽs
Conceſſam in † populis patria uirtute medelam. † populos
Oblatusq; illi eſt,quem dæmonis horrida uirtus
Et lingua & uiſu truncatum † afflixit amare: † uiuere
Et proprijs eſcam cruciatibus eſſe uolebat. pœnæ
Hunc ubi curatum:uiſuq; & uoce uigentem
Cæca phariſææ cognouit factio gentis:
Dæmonis auxilio (qui princeps dæmoniorum
Solus nequitiæ uires ditione teneret)
Hæc illum feciſſe ferunt:ſed talia Chriſtus
Veridicis aperit conuincens pectora uerbis.
Si gemina regnum diſtractum parte dehiſcat,
Et ſciſſa aduerſum ſeſe diuiſio pugnet:
Diſruptis properè labentur cuncta medullis.
Horridus & dæmon ſi dæmone pellitur atra,
Aduerſa ſibimet ſciſſus uirtute repugnat.
Quis poterit prædam tectis auferre uirorum,
Hi prius aggreſſor,cuſtodum brachia nodis
Vinciat: † & facilis ueniat direptio prædæ? † ut
Quiſq; meis aberit diſcretus miles ab armis,
Hoſtis in aduerſa conſiſtet fronte duelli:

† cogendis Quisq; meis gregibus † cogentibus liber oberrat
Disijcit ille mei pecoris per deuia pastus.
Sed quicunq; hominum fuerit:super omnibus error
Dimitti poterit tantum ne spiritus unquàm
Vocibus insana laceretur mente profusis.
Siue furens hominis nato conuicia quisquàm
Ingerit:hæc etiam poterunt peccata remitti.
Spiritus at sanctus tantum:cuicunq; prophana
Verborum rabie uiolabitur:irreuocatis
Supplicijs nunc & semper torrebitur ignis
Quando ueneniferi serpentis sæua propago,
Sermonum dulci poterit mitescere fructu?
Nam bona thesauris promuntur dulcia iustis,
Et mala letifero procedunt ora uenena.
Verborum meritis ueniet sub iudice pœna:
Verborum meritis dabitur sub iudice uita.

COMMENTARII.

Istum,&c. Credo legendum esse iustum,aut Christum. Nam istum per contemptum dicimus. Narrat illud Matth.12. Exeuntes autem pharisæi concilium faciebant aduersum eum,quomodo proderent eum. Iesus autem sciens recessit inde:& secuti sunt eum multi,& curauit eos omnes,&c. Patria,scilicet,diuina uirtute. Oblatusq;,hoc est. Tunc oblatus est ei dæmoniū hābēs

cecus

cæcus & mutus, et curauit eum. Factio, *id est, simultas & dissensio à Christo.* Cæca, *id est, excæcans eos.* Dehiscat, *id est, scindatur aut diuidatur.* Labentur *quia desolabuntur.* Quis poterit, *&c. hoc* est. *Aut quomodo potest quisquàm intrare in domum fortis & uasa eius diripere, nisi prius alligauit fortem.* Quisq;, *id est,* Qui *non est mecum contra me est, &c.* Fronte *duelli, id est, prima parte aciei hostilis.* Quisq; *meis gregibus, id est, qui non congregat mecum spargit.*

Quisq;, *id est, quicunq; liber, id est, libertate præditus oberrat meis gregibus cogentibus, id est, colligentibus, id est, dum mei colligunt disijcit, id est, dispargit, &c.* Ne *spiritus, id est, commitatur in spiritumsanctum quod est finalis impœnitentia ex obstinatione, aut desperatione, aut confidentia spe ueniæ, &c.* Hominis *nato, scilicet, Christo uerborum.* Ex *uerbis enim tuis iustificaberis: & ex uerbis tuis condemnaberis.*

SVPER HOC. QVAECVNQVE PAter fecerit: hæc & filius similiter faciet; *& quia uenit hora & nunc est quando &c.* Item *Scrutamini scripturas.* Moses *accusat uos, si crederetis* Moysi, *crederetis forsitan & mihi.*

Ioan. 5.

QVæ genitor faciet, sectabitur omnia natus,
Namq; idem nato manifesta cuncta uidenda:
Et potiora dehinc tribuet miracula rerum.
Sicut enim genitor demortua corpora reddit
Ad clarum uitæ lucem: sic omnia natus
Quæ uolet ad superos surgentia corpora ducet.
Nec genitor quenquàm uestrum se iudice quæret:
Sed dedit hæc nato quærendi iura per orbem:
Gloria quo moneat similis natoq; patriq;
Nanq; repulsus erit uestro si natus honore:
Improbitate pari genitorem despicietis
Sed cui nostra fidem sermonis gratia figet
Mox me mittentis genitoris dona uidebit.
Aeternamq; dabit præsens constantia uitam.
Iudiciumq; illi non est, sed migrat ab atra
Morte procul, lucisq; uigens ad lumina tendit.
Adueniet tempus, quo mortua corpora uocem
Accipient nostram, & uitam cum uoce tenebunt.
Nam sicut genitor uitam sibi possidet in se:
Sic tribuit nato uitam: & ius dicere iussit
In terris, hominis quoniam cum corpore uenit.
Nec uobis mirum uideatur, corpora cuncta
Vocis ad auditum proprijs exurgere bustis,
Iustorumq; animas rediuiuo corpore necti,

Iudicio-

Iudicioq; graui miseros exurgere prauos.
Nec mihi iudicium tribuet mea sola potestas,
Arbitrio, quoniam genitoris cuncta iubentur:
Qui me iusticiam terris disquirere iußit:
Namq; ego si proprio testis pro nomine surgam,
Falsa loqui possem, ast alius quia testis habetur
Pro nobis, recte mihi talia temnere fas est.
Nam ueris operum signis, manifestior omni
Luce nitet, præsens nostris testatio factis.
Talia concedens genitor mihi testis adhæret,
Qui me demisit terris sua ponere iussa.
Huius enim uocem, nunquàm comprendere quistis,
Nec speciem propriam conceßit uiscre uobis.
Nec sermo ipsius poterit per uestra sedere
Pectora, credendi quoniam substantia nulla est

COMMENTARII.

QVæ genitor &c.] Prosequitur illud Ioan. 5. Quæcunq; ille, hoc est, pater, fecerit, hæc & filius simul facit: Pater enim diligit filiū, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & maiora his demonstrabit ei opera ut uos miremini. Sicut enim pater suscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Neque enim pater quenquàm, sed omne iudicium dedit filio ut omnes honorificent filium, sicut

honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Amen amen dico uobis: quia qui uerbũ meum audit & credit ei, qui misit me, habet uitam æternam, & in iudicium non uenit sed transiet à morte in uitam, & reliqua dicto capite.

Sectabitur, id est, imitabitur, quia similia faciet. Nan *que idem, scilicet pater.* Ad *superos, aut in cœlum aut auras uitales. Quæret, id est, inquiret aut examinabit, hoc est, nec pater iudicat quenquam.* Inde *dicitur quæsitor, qui scelera inquirit, ut* Aeneid. 6. *Quæsitor Minos urnam mouet. Quò, id est, ut. Repulsus honore. Subaudi ab. Gratia, id est, acceptio & complacentia. Constantia, id est, firma fides.* Nec *uobis mirum.* Nolite *mirari hoc. Quia, id est, quod. Venit hora. In qua omnes qui in monumentis sunt audiẽt uocem filij dei &c.* Rediuiuo, *id est, iterum uiuenti & resuscitato.* Mea *sola &c.* Non *possum à me ipso facere quicquàm. Comprendere quistis, pro quiuistis.*

Substantia nulla, id est, firmitas, unde scriptum est, Credite *& intelligetis.*

Quæratur ueterum scriptorum lectio uobis,
Perpetuã cunctis uitam quam ferre putatis:
Hæc etiam nostrum testatur lectio donum.
Nec tamen audetis propius consistere nobis:

Ne ue-

Ne ueræ uobis contingant gaudia uitæ.
Non mihi captatur terrenæ gloria laudis:
Nanq; ego qui summi genitoris nomine ueni
Respuor à uobis, ueniet sed disculus alter,
Nomine quem fultum proprio gens uestra sequetur.
Alternæ in uobis captatur gloria famæ:
Vnius & solam fugitis disquirere laudem.
† *Ne uos arguerim coram genitore: sed illic* † Nec
Accusator erit, quem spes modo uestra celebrat,
Moses: quem fidei nullo seruastis honore,
Eius enim scriptis uester si crederet error:
Crederet & nobis, Mosi quem scripta frequentant.

COMMENTARII.

Q*Væratur ueterum &c.*] Hoc est, Scrutamini *scripturas.* Hæc lectio: scilicet uerũ scriptorum nostrorum donum, aut quod nos damus beneficium, aut quo dati sumus. Ioannes dicit: Scrutamini scripturas, quia uos putatis in ipsis uitam æternam habere. Et illæ sunt quæ testimonium perhibẽt de me, & non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis. Non mihi captatur. Hoc est, claritatem ab hominibus non accipio &c. Ego ueni in nomine patris mei, & non accepistis me. Si alius uenerit in nomine suo illum accipietis. Vnde dicit: Veniet sed disculus alter, loquens de an-

tichristo. Sequetur, scilicet cum uenerit. Alternæ, hoc est, Quomodo uos potestis credere qui gloriam abinuicem accipitis: & gloriam quæ à solo deo est non quæritis? Vnius igitur, id est dei. Cui uni, id est, soli debetur gloria. Nec uos arguerim, hoc est, Nolite putare quòd ego accusaturus sum uos apud patrem. Est qui accusat uos Moses, in quo uos speratis. Si enim crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi. De me enim ille scripsit: Si autem illius literis non credideritis: quomodo uerbis meis credetis? Moses sic latine dicitur, ut ab Iuuenale. Vester si crederet error. Non potest fieri ut error recte credat, ergo uult dicere: si uos qui erratis desinentes errare crederetis.

PHARISAEIS SIGNVM PETENTI*bus,* Ionæ & Niniuitarum signum *tradit. MAtth. 12. Luc. 11. Marc. 8.*

TAlia tum contrà, scribarum uerba sequuntur.
Vocibus indubitata fides comitabitur istis,
Si uirtus certis firmet miracula signis,
Ille dehinc, polluta magis generatio quærit. Deut. 32.
Signa sibi, rebus stabunt, sed signa futuris.
Nanq; propheta cauo quantum sub pectore ceti. Ionæ 2.
Temporis absumpsit, terræ in penetralibus altis
Progenies hominis, tantum dimersa manebit.

Aduenia

Adueniet tempus, quum ſurget reddita uitæ
Gens hominum proprijs in fletum dedita geſtis.
Hæc iſtam digno damnabit crimine gentem:
Quod maris è fundo ſurgentis uoce prophetæ. Ionæ.3.
Commonita in lachrymas dominum proiecta reflexit.
Hic & Ionæis monitis potiora iubentur,
Contemnitq; feris animis gens impia lucem.

COMMENTARII.

T*Alia tum contra.*] Redit ad Euangeliũ Matthæi, *quod continuũ innuit ſuperiori* Euangelio Ioannis. Ordo in Principio *hic eſt.* Talia *uerba ſcribarum ſequuntur.* Tum, *id eſt, tunc poſtq̃ ſic loquitur dominus* Contra, *id eſt, ex aduerſo, id eſt, ita reſponderũt.* Indubitata *fides comitabitur, id eſt, comes erit.* Iſtis uocib. *id eſt, tuis dictis.* Si uirtus, *ſcilicet tua.* Firmet, *id eſt, cõfirmet miracula, ſcilicet uerborum.* Certis ſignis. *i. factis miraculoſis, hoc eſt.* Tunc *reſponderũt ei quidã de ſcribis & phariſæis dicentes:* Magiſter *uolumus à te ſignum uidere.* Qui *reſpondens ait illis:* Generatio *mala & adultera ſignum quærit: & ſignum non dabitur ei niſi ſignum* Ionæ *prophetæ:* Sicut enim *fuit* Ionas *in uentre cæti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus.* Viri Niniuitæ *ſurgent in*

iudicio

iudicio cum generatione ista & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et *ecce pulsquàm* Ionas *hic, hoc dicit.* Polluta *magis, id est, multum, quia mala & adultera.* Propheta. *Scilicet* Ionas. Quantum *temporis.* Quia *trium dierũ & noctium, per Synecdochen loquendo.* De *noctibus tamen minus constat: quia duæ duntaxat uidentur nisi ab hora qua dixerit:* Tristis *est anima mea usque ad mortem, eas numeraueris.* Gens. *Scilicet* Niniuitarum Monitis Ioneis, *id est,* Ionæ. *quia:* Et *ecce plus quàm* Ionas *hic,*

3.Reg.10. & 2. Paral. 9. — Specimen.i. respectum uel probationem.

ET regina noti uitales surget in oras.
Illius ad specimen damnabitur effera plebes,
Finibus extremis Lybiæ quòd uenerat illa,
Vt Salomona pium præceptis dedita iustis
Audiret, potior nunc est Salomone potestas.
Et tamen obtusæ cæcantur pectora plebis.
Expulsus si quando fugit de pectore dæmon,
Quem turbat sanctus purgato corpore flatus,
Ille uenenatis collustrat passibus oras,
Qua nulla excurrit fontani iurgitis unda.
Si requiem placidæ sedis non repperit ardens,
Tum repetit suetæ sitiens habitacula mentis,
At si forte suis obnoxia corda uenenis,

Ornatuq;

Ornatuq́; leui ridentia limina cernit
Associat septem similes glomerando furores
Vis inimica homini, penetratq́; in uiscera serpens
Sic genus hoc uero sensu cum degener errat,
Vincula perpetuis deflebit subdita pœnis.

COMMENTARII.

ET *regina noti.*] Id est, Austri. *Nam notus uentus humidus dicitur, & Auster ab hauriendis aquis dictus.* De hac dicit dominus Matth. 12. *Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam: quia uenit à finibus terræ audire sapientiā Salomonis.* Et ecce *plus quàm Salomon hic etc.*
Salomona pium, qui interpretatur pacificus. Potior *potestas. Quia plus quàm Salomon hic, id est, ego sum: demonstrat enim se, sicut Comicus: Tu si hic sies aliter sentias.* Expulsus. *Prosequitur illud idem. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine ambulat per loca arida quærens requiem & nō inuenit. Tunc dicit, reuertar in domum meam unde exiui. Et ueniens inuenit eam uacantem, scopis mundatam & ornatam. Tunc uadit et assumit septem alios spiritus secum nequiores se: & intrantes habitant ibi, & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit & generationi huic pessimæ.* Sanctus *flatus,, id est, spiritus.*

Qua

Qua,id est per quas,aut qua parte. Nulla unda,id est per loca arida. Furores,id est,furias aut spiritus peiores se. Genus degener,id est,degenerans.

MATREM ET FRATRES NEGLIgens, dicit sibi matrem & fratres *esse, qui audiunt & faciunt uerbum* Dei. *Matthæi. 12. Marc. 3. Luc. 8.*

† ea *ATq; † hæc cũ populis uitalia dicta frequẽtat,*
Pro foribus mater cum fratribus astitit illic:
Et miscere foris sermonem cominus orat.
Talia tum matris mandatis dicta remittit.
Hic mecum genetrix,mecum germana residunt
Corpora:nam patria impletur cuicunq; uoluntas,
Ille meo proprium connectit sanguine corpus:
Et matris generisq́; mei sub nomine habetur.

COMMENTARII.

ATq; hæc quum populis &c.] *Adhuc eo loquente ad turbas: ecce mater eius,& fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam:Ecce mater tua & fratres tui foris stant,quærentes te..At ipse respondens dicenti sibi,ait:Quæ est mater mea,et qui sunt fratres mei? Et extendens manũ ad discipulos suos dixit: Ecce mater mea & fratres mei.*

Quicunq;

Quicunq; enim fecerit uoluntatẽ patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater soror & mater est. Hoc dicit. *Sed quæras qui sunt fratres? Nõ enim dicemus cũ Mahumeto diuã uirginẽ alios genuisse, quæ perpetuo permansit uirgo. Errauit aũt ille: quia Matth. 1. dicitur: Et non cognoscebat eam donec peperit filiũ suum primogenitum. Quasi uerò postea eã cognouerit, & non fuerit primogenitus nisi peperisset secundum. Qui igitur fratres? Nempe sobrini eius, filij materterarũ. Ac diçes discipulos fuisse cum eo, fuerunt quidam sed non omnes. Sed hic nodus ab alijs facile dissoluitur. Pro foribus, id est, ante fores. Miscere sermonem, id est, colloqui. Cominus. Quod dicunt de propè: sicut eminus de longè. Tractum à præliantibus: qui cominus quasi conserta manu, & eminus, quasi telo è manu misso certãt Mandatis, id est, pronuncianti mandata, id est, commißiones (ut dicunt) matris. Germana corpora, id est, fratres mei. Patria, id est, paterna. Cuicunq;, id est, à quocunq;. Generis, id est, consanguinei &c.*

SEDENS IN NAVICVLA IESVS turbis parabolas exponit, primo *seminãtis. Matth. 13. Marc. 4. Luc. 8.*

PRogreditur templo terrarum lumen Iesus
Et maris extrema terræq; resedit in ora,

Innume

Innumeræq; illuc plebis fluxere cateruæ.
Ille sed excelsam scandens celeri pede puppim,
Littora complecti depromit talia plebi.
Ecce sator proprio commendat semina ruri,
† *sortes* *Illa cadunt diuisa solo, † sortemq; locorum*
† *nã sicubi* *Pro uirtute ferunt, † etenim si ubi trita uiarum*
Sub pedibus solido densetur limite tellus,
Aërijs auibus dant uilem semina prædam.
Ast ubi pertenui uelantur puluere saxa,
Farra quidem uiridem depromunt germinis ortum,
Sed quia nulla subest siccis substantia glebis.
Inserto arescunt radicum fila calore:
Cunctaq; mox apicum labuntur acumina læto:
Seminibusq; alijs contingunt aspera rura.
Sentibus hic spinisq; feris uelocius exit
Roboris augmentum, frugemq; internecat angens
Vberibus uerò quæ dantur semina glebis,
Illa ferunt pulchram segetem, cui læta frequentat
Incrementa sui centena copia fœtu.
Audiat hæc, aures mentis qui gestat apertas.
Talia discipuli mirantes dicta, requirunt
Implicitis populo cur clauderet omnia uerbis:
Ille sed admota credentum plebe profatur.
Vobis qui firmo robustam pectore mentem

Ad capienda Dei penetralia constabilistis,
Concessum est adytis penitus consistere regni
Illis pro merito clauduntur limina uitæ.
Si quis habet dignus, capiet potiora redundans:
Qui uerò expertes cœlestis muneris errant,
Amittent etiam proprium quodcunq; retentant.
Idcirco obscuris cooperta ambagibus illum
Promitur in populum sermonis gratia nostri,
Vt dictum Esaiæ merita de plebe recurrat:
En populi mentes uelantur ad omnia crassis
Obicibus: sensu ne tangant munera uitæ:
Auribus assistunt clausis: oculisq; grauatis.
Ne conuersa bono sanetur noxia plebes.
Quàm uestræ nunc sunt aures oculiq; beati?
Nam multi ueterum iusti sanctiq; prophetæ,
Quæ uobis clarent orarunt cernere dona.

COMMENTARII.

PRogreditur templo, hoc est, de domo ut dicit Matth. sed interpres forte dixit de domo pro eò quód est de æde sacra. Verba Matth. sunt. In illo tempore exiens Iesus de domo sedebat secus mare. Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ: ita ut in nauiculam ascendens sederet, & omnis turba stabat in littore, & locutus est eis multa in parabolis, dicens: Ecce

*exijt qui ſeminat ſeminare .*Et *dum ſeminat : quædam ceciderunt ſecus uiam , & uenerunt uolucres cœli & comederunt ea.* Alia *autem ceciderunt in petroſa , ubi non habebant terram multam : & continuo exorta ſunt, quia non habebant altitudinem terræ: ſole autem orto æſtuauerunt, & quia nõ habebant radicem aruerunt.* Alia *autem ceciderunt in ſpinas , & creuerunt ſpinæ, & ſuffocauerunt ea.* Alia *autem ceciderunt in terram bonam & dabunt fructum: aliud centeſimum, aliud ſexageſimum, aliud trigeſimũ.* Qui *habet aures audiendi, audiat.* Et *accedentes diſcipuli dixerunt ei.* Quare *in parabolis loqueris eis ?* Qui *reſpondens ait illis.* Quia *uobis datum eſt noſſe myſterium regni cœlorum, illis autem non eſt datum.* Qui *enim habet dabitur ei, & abundabit, qui autem non habet , & quod habet auferetur ab eo.* Ideò *in parabolis loquor illis: quia uidentes non uident , & audientes non audiunt neq; intelligunt, & adimpletur in eis prophetia* Eſaiæ *dicentis:* Auditu *audietis & non intelligetis, & uidentes uidebitis & non uidebitis.* Incraſſatum *eſt enim cor populi huius , & auribus grauiter audierunt & oculos ſuos clauſerunt , ne quando uideant oculis & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur & ſanem eos .* Veſtri *autem beati oculi quia uident, &*

dent: & aures uestræ quia audiunt. Amen quippe dico uobis, quia multi prophetæ & iusti cupierunt uidere quæ uidetis, & non uiderunt, &c. hoc dicit. Apicum *id est, aristarum.* Læto, *id est, occasu.* Sui, *scilicet, copiæ.*

ACcipite ergo animis quis sit de semine sensus,
Quisq; meum uerbum summas demittit in † aures, † auras
Nec sensus recipit stabili præcepta uigore,
Eripit illius totum de pectore dæmon:
† Talis agro est similis, duro qui germina farris † Hic
Exponit rapidis auibus sine fruge rapinam.
Sunt alij, læto qui pectore nostra receptant,
Sed breuis est illis perceptæ gratia frugis.
Nam si dura premat mentem strictura coërcens,
Continuo trepidi produnt sibi credita farra:
His saxosus ager simili leuitate uirescit,
At spinosus ager: curarum mole grauatis
Respondet, pressant quos pondera diuitiarum.
Semina sic nostri sermonis pressa grauantur,
Nec fructus sequitur spinarum horrore necatus.
Pinguia sic itidem paribus stant uiribus arua
Illis qui clare capiunt præcepta salutis
Quæ penetrant animum: sensu tractante tenaci.
Centuplicemq; ferunt uirtutis robore frugem,

Hæc tum discipulis: plebiq; hæc insuper addit.

COMMENTARII.

ACcipite,&c.] Vergilianum est hemistichion. Exponit autem parabolam, dicens: Omnis qui audit uerbum regni & non intelligit: uenit malus & rapit quod seminatum est in corde eius, hic est qui secus uiam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus est: hic est qui uerbum audit & continuo cum gaudio accipit illud, non autem habet in se radicem: sed est temporalis. Facta autem tribulatione & persecutione propter uerbum continuo scandalizatur. Qui autem seminatus est in spinis: hic est qui uerbum dei audit: & sollicitudo seculi istius, & sollicitudo diuitiarum suffocat uerbum: & sine fructu efficitur. Qui uerò in terram bonam seminatus est: hic est qui audit uerbum, & intelligit, & fructum affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud uerò trigesimum. Summas, ita ut non ad cor. Interpretatur qui sit malus in euangelio, quia dæmon. Germina farris, id est, semina quæuis. Strictura, id est, persecutio & angustiatio. Produnt quia respuunt & recedunt à doctrina suscepta horrore, id est, asperitate. Insuper addit, scilicet, sequentem parabolam.

PARA-

PARABOLA DE TRITICO ET ZIzania. Matth. 13. & Marc. 4.

AGricolæ simile est regnum sublime tonantis
Ille iacit proprio mandans bona semina ruri.
Sed post subripiens (homini insidiando) saporem
Trux inimicus adit, loliumq; inspergit amarum,
Ecce sed ad fructum culmus cum spiceus (horror)
Processit, lolio messis maculata redundat.
Tum domino famuli mirantes talia fantur:
Nónne bonum terræ semen per terga dedisti?
Vnde igitur lolio turpi tua rura grauantur?
Sed iam si iubeas messem purgabimus omnem,
Triticeusq; nitor selecta sorde † nitebit. † nitescet
Tum dominus miti contra sermone profatur,
Hic dolus est inimice tuus: sed farra sinamus
Crescere cum lolio, pleno nam tempore messis
Secretum lolium connexo fasce iubebo
Ignibus exuri, at nostro de semine † messis † messor
Horrea nostra dehinc purgata fruge replebit.

COMMENTARII.

AGricolæ.] *Prosequitur parabolam de tritico & zizania ut in Matth. patet.* Mandans. *i. committens.* Trux inimicus. *i. dæmon, qui inimicus homo dicitur,* Lolium, *id alio nomine zizania dicitur.*

Maro. Grandia sæpe quibus mandauimus hordea sulcis. Infelix lolium & steriles dominantur auenæ. Secretum, id est, separatum à tritico.

PARABOLA DE GRANO SINAPIS

Matth. 13. Marc. 4. Luc. 13.

Haud aliter simile est (cordis si panditis aures)
Præparui grano regnum cæleste sinapis:
Quod proprio insinuans disponit cultor agello.
Seminibusq; illud minus omnibus esse uirentum
Creditur, ac iusti mox ut crementa uiroris
Sumpserit, erecto transcendit uertice cunctas
Agrorum fruges, ramis ut plumbea turba
Considat, poßitq; umbras habitare uirentes.

COMMENTARII.

Haud aliter &c. Prosequitur illud Matth. 13. Simile est regnũ cælorum grano sinapis etc. Per quam parabolã uidetur innuere, ut qui per humilitatẽ quærit regnum cælorũ, ut sit in oculis proprijs minimus: statim ita excrescere, ut uolucribus cœli, id est, ijs qui se altius euolasse credunt præbeant sub umbra sua requiem. Minus omnibus, sup. alijs. Agrorum Euangelium dicit maius est omnibus holeribus. Plumea, pro plumata aut plumosa, sicut Maro. Frondea rura. Considat, id est, sedem capiat.

PARA/

PARABOLA DE FERMENTO.

Matth. 13. Luc. 13.

Fermento par est munus cœleste salubri,
Quod magna condit mulier sub mole farinæ:
Illa dehinc modico fermenti mixta calore,
Conductu unius coalescit corpore massæ.
Talia † dum populo perplexis condita uerbis. † tum
Promebat, ueteris quò possent dicta prophetæ Marc. 4.
Ordine seclorum iussis concurrere rebus.
Os aperire meum dignabor, condita mundi
Conuoluet ructans uarij sermonis imago. Psal. 77.
Inde domum repetit sero, turbasq; relinquit.

COMMENTARII.

Fermento par est regnum cœlorum: quia cui illud propositum est, totus eò tendit, ut farina fermentata tota erigitur. Magna mole. Matthæus dicit, tribus satis. Os aperire, hoc est. Aperiam in parabolis os meum &c.

IVVENCI PRESBYTERI DE EVANG. hist. liber III.

INTERPRETATVR DISCIPVLIS parabolam zizaniorũ. *Matth. 13.*

Vderat in terras roſeum iubar ignicomus Sol,
Diſcipuli rogitant, lolij quid quæſtio uellet
Et ſegetis, clarus quibus hæc depromit Ieſus,
Optima qui farris cõmendat ſemina glebis
Filius eſt hominis, mundum ſub nomine ruris
Accipite, atq; homines puro pro ſemine iuſtos
At lolium infelix cooperti dæmonis arte
Sunt homines, inimicus erit uis horrida dæmon,
Extremus mundi finis pro tempore meßis.
Meſſores patris uenient per rura miniſtri
Quos hominis natus proprij de corpore regni
Colligere erroris laqueos labemq; iubebit,
Collectosq; ſimul rapidis exurere flammis.
Dentibus his ſtridor ſemper † fletusq; perẽnis († luctusq;)
Secretisq; pijs ueniet lux aurea uitæ:
Sedibus ut cœli uibrantur lumina ſolis.

COM-

COMMMENTARII.

FVderat.] Recitat illud Matthæi.13. Tunc dimisſis turbis uenit in domum, & accesſerunt eum discipuli eius, dicentes: Edisſere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondens ait: Qui seminat bonum semen est filius hominis, ager autem est mundus. Bonum uerò semen hi sunt filij regni. Zizania autem filij sunt nequam. Inimicus autem qui seminat ea, est diabolus. Mesſis uerò consummatio seculi est. Mesſores autem angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur, sic erit in consummatione seculi. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala: & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis & cæt. Deliciose autem describit ortum Solis: quasi postridie quàm parabolas audierant ad dominum accesſerint. Ignicomus, id est, habens radios in morem ignis pro comis. Glebis, id est, terræ opimæ. Vibrentur, id est, fulgeant.

PROPHETAM IN PATRIA SVA
sine honore esse.

Matth. 13. Marc. 6. Luc. 3. Ioan. 4.

HAec docuit, patriãq; redit saluator in urbem:
Illic expediens populis (mirabile dictu)

Iusticiæ leges, uitæq; salubria iussa:
Virtutes patrias simul insinuando docebat.
Tunc liuore graui plebes commota suorum:
Præsentiq; simul domini miracula uoluens,
Et generis noti reputans ex ordine gentem:
Hæc inter sese submissa uoce uolutant.
Ioan. 6. *Nónne hic est fabri soboles: cui nomen Ioseph.*
Num Mariā genetrix, num fratrū nota propago est?
Vnde igitur legis doctor, tantæq; minister
† laborum *Virtutis, cedit cui labes uicta † malorum?*
Nazara sic plebes, cui talia reddit Iesus.
Temnuntur proprijs miracula semper in oris
Et sine honore manet patria sub sede prophetæ?
Talibus indignans preßit sua munera Christus.

COMMENTARII.

H*Aec docuit.*] *Prosequitur illud Matth. 13. Et factū est cum cōsummasset Iesus parabolas istas, transit inde, & ueniens in patriam suam docebat eos in synagogis eorum: ita ut mirarentur & dicerent. Vnde huic sapientia hæc & uirtutes? Nónne hic est fabri filius? Nónne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus et Ioseph, et Simō et Iudas? et sorores eius nónne omnes apud nos sunt? unde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. Iesus autem dixit eis.*

Non

Non est propheta sine honore nisi in patria sua, & in domo sua, & non fecit ibi uirtutes multas propter incredulitatem illorum. Hæc dicit. *Vbi rursus dicũtur sobrini & sobrinæ domini fratres, & sorores eius.* Cum aperte dicat Euangelium alibi Mariam Iacobi aliam à matre domini. Vnde Valla putat Mariam legendum in nominatiuo accentu in fine, sicut Abraham & Adam, dum nomen est matris dominicæ. Sicut & in textu. *Num Mariam genetrix, recte legatur in nominatiuo.* Cedit ordo est. *Cui, scilicet uirtuti, labes malorum uicta cedit.* Plebes Nazara, *id est, Nazarena. Sic, sup. locuta est.*

DE IOANNIS CAPITE in disco.

Matth. 14. Marc. 6. Luc. 9. & 3.

INterea ad regem uolitabat fama superbum,
Quod mala cuncta illic uirtus diuina domaret,
Sed putat Herodes læti quod lege remissus:
Tanta ut Ioannes uirtutis dona teneret.
Nam quondam cernens liuenti pectore dæmon
Erroris labem: puris quod solueret undis
Iustus Ioannes, damnis accensa malorum
Tunc petit Herodem pestis sæuißima regem.
Et facile iniusti penetrans habitacula cordis,

Accumu

Accumulare feris subigit scelera impia gestis.
Arserat illicito Herodes accensus amore
† sancto In thalamos fratris, † casto quod iure uetabat
Doctus Ioannes. feritas sed nescia recti
Subiecit leges pedibus fruiturq; nefandis
† ipsumq; Connubijs, † iustumq; super † (quia praua uetabat)
† qui Carceris immersit tenebris uinclisq; grauauit.
† primo cō Sanguine nam iusti † (promotio pressa timore)
pressa Abstinuit sitiens feritas: qua magna prophetam
Plebis Ioannem ueneratio suscipiebat.
Natali sed forte die, quum læta tyrannis
Herodes celsis strueret conuiuia tectis,
(Luxuriæ quoniam coniuncta superbia gaudet)
In medio iuuenum reginæ filia uirgo,
Alternos laterum celerans sinuamine motus,
Compositas cythara iungit modulante choreas,
Ipse sed imprimis (mirata uirginis arte)
Attonitus stupuit: tunc præmia cuncta patere
Iuratus spondet: quæcunq; puella petisset.
Illa sed horrendæ seruans scelera impia matris,
Vrget Ioannis caput à ceruice reuelli.
Et lance inferri præsentia munera poscit.
Præsentum Herodes procerum sub pondere tristis,
† ægrè Iurandiq; memor iuris: tamen imperat † æger

Insontis caput inferri tradiq́; puellæ.
Illa nefas matris scelerata ad gaudia portat.
Corporis at lacerum flentes sine nomine truncum
Discipuli condunt terræ, Christumq́; sequuntur.

COMMENTARII.

INterea ad regem.] *Describit illud* Matth. 14. *In illo tempore audiuit* Herodes Tetrarcha *famam* Iesu, *& ait pueris suis. Hic est* Ioannes Baptista. *Ipse surrexit à mortuis, & ideò uirtutes operãtur in eo.* Herodes *enim tenuit* Ioannem, *et alligauit eum, & posuit in carcerem propter* Herodiadem *uxorem fratris sui.* Dicebat *enim illi* Ioannes: *Non licet tibi habere eam.* Et *uolens eum occidere timuit populũ: quia sicut prophetã eum habebãt. Die autem natalis* Herodis *saltauit filia* Herodiadis *in medio, & placuit* Herodi. Vnde *cum iuramento pollicitus est ei dare, quodcunque postulasset ab eo.* At *illa præmonita à matre sua:* Da *mihi, inquit, hic in disco, caput* Ioannis Baptistæ. Et *contristatus est rex, propter iuramentum autem, & eos qui pariter recumbebant iußit dari.* Misitq́; *& decollauit* Ioannem *in carcere.* Et *allatum est caput eius in disco, & datum est puellæ: & illa attulit matri suæ.* Et *accedentes discipuli eius tulerunt corpus eius & sepelierunt illud, & uenientes nunciauerunt* Iesu.]

Hoc

Hoc dicit. Vbi sciemus principium fuisse post mortem Ioannis quam per incidentiam recitat. Lœti, id est, mortis, quia praua uetabat. Aeneid. 2. Quia bella uetabat. Promotio, id est, prælatura, aut lege promoto timore.

DE QVINQVE PANIBVS ET DVO bus piscibus, quibus satiauit quinque milia hominum. *Matthæi.* 14. *Marc.* 6. *Luc.* 9. *Ioan.* 6.

ILle ubi cognouit iusti miserabile lœtum:
Deserit insontis pollutam sanguine terram.
Frondosaq; latet secretæ uallis in umbra.
Sed populi immensæ uirtutis dona sequuntur.
Ille ubi credentum turbas in ualle remota
Cóuenisse uidet, morborum tabe repulsa:
Corpora subiecit miseratus multa medelæ.
Iamq; sub extremo labentis lumine solis:
Discipuli Christo suadent dimittere turbas,
Vt sibi quisq; paret quærens per compita uictum:
Ille iubet cunctis illic conuiuia poni.
Discipuli ostendunt, nihil amplius esse ciborum
Ni pisces geminos: & farris fragmina quinq;.
† tum *Hoc inquit satis est, † tunc mox discumbere plebem,*
Gramineisq; thoris iussit componere membra.

Suspiciensq;

Suſpiciensq; dehinc cœlum genitore precato:
Ipſe duos piſces & quinq; ex ordine panes
Diuidit,& dapibus menſas onerauit opimis.
Iamq; expleta iacet(dictu mirabile) plebes:
Relliquiasq; dehinc menſis legere miniſtri
Bis ſenosq; ſinus cophinorum fragmina complent,
Cœnantum numerus tum milia quinq; uirorum,
Præterea populus matrum fuit & puerorum.

Precato paſſiue, id eſt, orato.

COMMENTARII.

ILle ubi cognouit.] Scilicet ut homo: nã ut deus omnia prænouit, aut ubi eum ſcire cõſtitit *frondoſa* quia ſeceßit in locũ deſertũ. *In ualle remota uidet conueniſſe.* Regitur à uidet nõ à conueniſſe, quod accuſatiuum poſtulet. *Paret,* id eſt, cõparet. *Compita,* id eſt, uicos & pagos quos multi petunt. *Cunctis illic cõuiuia &c.* Quidam legunt ibidem: ſed media eſt longa. *Farris fragmina,* id eſt, quinq; panes. *Suſpiciens* ſurſum aſpiciẽs. *Opimis.* Quia miraculoſa meliora ſunt quàm natura, aut quia tot ſatiauerunt.

IESVS SVPER MARE AMBVLAT, & Petrum urgentẽ apprehendit.

Matth. 14. Marc. 6. Ioan. 6.

DIſcipulis tunc inde iubet conſcendere nauem,
Et tranſire fretum, donec demitteret omnes

In ſua

In sua quenq; uiros, tunc montis celsa petiuit,
Secretusq; dehinc genitoris nomen adorat.
Iamq; soporata torpebant omnia nocte.
Quum puppis medio sulcabat in æquore fluctus,
Iactata aduerso surgentis flamine uenti.
Ast ubi iam uigilum quarta statione premebat
Noctis iter rapidos attollens lucifer ortus,
Fluctibus in liquidis, sicco uestigia gressu
Suspensus, carpebat iter (mirabile uisu)
Iamq; propinquabat puppi, sed nescia nautæ
Attoniti tremulo uibrabant corda pauore,
Clamoremq; simul confusa mente dederunt.
† tunc *† Tum pauidis Christus loquitur, timor omnis abesto*
Credentumq; regat uegetans constantia mentem.
En ego sum, uestræ doctorem noscite lucis.
Olli confidens respondet talia Petrus.
Si tua nos uerè dignatur uisere uirtus
Me pariter permitte tuo super æquora iussu
Fluctibus in liquidis immersos uigere gressus.
Annuit his dominus, nauem mox linquere Petrus
Audet, & innixus figit uestigia ponto.
Verum ubi tantarum mentem miracula rerum
Terrificant uentiq; minus crebrescere cernit,
Paulatim cedunt dubio liquefacta timore.

Quæ

Quæ ualidum fidei gestabant æquora robur.
Iamq; Simon medio submersus corpore clamat.
Fluctibus horrendis pereuntem deripe Christe.
Dextera confestim protenditur obuia Petro
Et dubitata fides uerbis mulcetur amaris.
Ascensæq; rati contraria flamina cedunt.
Præsentemq; dei sobolem stupuere rogantes
Cuncti, nauigio socij quos casus habebat.
Transierat tandem sulcans freta feruida puppis.
Optatumq; grauis comprenderat ancora portum.
Conueniunt populi rapido per littora cursu,
Portantes ægros, uestisq; attingere fila
Extrema exoptant, mirumq; hoc munere cuncti
Credentes referunt plenam per membra salutem.

COMMENTARII.

Discipulis tunc, &c.] *Prosequitur illud Matth. eodem capite. Et statim compulit discipulos ascendere in nauiculam, & præcedere eum transfretum donec dimitteret turbas. Et dimissa turba ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi. Nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus. Erat enim contrarius uentus. Quarta autem uigilia noctis uenit ad eos ambulans supra mare, & uidentes eum supra mare ambulantem tur-*

bati sunt dicentes: quia fantasma est, & præ timore clamauerunt. Statimq; Iesus locutus est eis, dicens: Nolite timere. Respondens autem Petrus dixit: Domine, si tu es, iube me ad te uenire super aquas. At ipse ait, ueni: Et descendens Petrus de nauicula ambulabat super aquam, ut ueniret ad Iesum. Videns uerò uentum ualidum timuit. Et cum cœpisset mergi, clamauit dicens: Domine saluum me fac. Et continuo Iesus extendens manum apprehendit eum, & ait illi: Modicæ fidei quare dubitasti? Et cum ascendisset in nauiculam cessauit uentus. Qui autem in nauicula erant uenerunt & adorauerunt eum, dicentes: Verè filius dei es. Et cum transfretassent in terram Ge[illegible] obtulerunt ei omnes male habentes, & quicunq; tetigerunt fimbriam eius salui facti sunt.

DE MANIBVS LAVANDIS, ET de his quæ de ore exeunt, quæ *coinquinant, non quæ intrant in hominem. Matth. 15. Marci. 7.*

Ecce pharisæi scribæq; hinc inde dolosi
Captantes Christum: promunt fallacia dicta.
Cur tua discipulos † lapsare ferunt documenta
Præceptis ueterum? manibus nam cura lauandis

† patitur doctrina labare

Præ teri

Præterit, assumuntq; simul cum sordibus escas.
Ille sub hæc fatur, magis hoc est quærere dignum,
Transgreßi † mandata dei quod proditus omnes. † *præcepta*
Namq; deus mortem defixa lege minatur.
Si genitor cuiquam uerbo lædatur amaro:
Vel genitrix nati uerbis pulsetur acerbis:
Irrita uos istæc facitis, peruersa docendo:
Quin manifesta uigent de uobis dicta prophetæ.
Me populus summis labijs sublimat honore
Sed diuersa procul cordis secreta pererrant
Accipite ergo omnes, auresq; aduertite cordis.
Non illata † homines, fuerint quæcunq;, pudendis † *homini*
Sordibus aspergent, uitæue animoue sedebunt:
Erumpunt hominum sed quæ penetralibus oris,
Internam misere maculabunt ædita mentem.
Discipuli Christo memorant, quod uerba loquentis
Occulto traherent scribarum pectora risu.
Ille dehinc, genitor plantarum semina noster,
Quæ non ipse sui conseuit in æquore ruris
Abijciet: penitus radicibus eruta † longa. † *longe*
Cæcus forte ducem cæcum si nactus oberrans
Decidet in foueam pariter dimersus uterq;.
Tum petit absolui Petrus, quid quæstio uellet:
Ipse pharisæis quam mox scribisq; dedisset.

Tum sator æternæ respondit talia uitæ.
Vos etiam duro discluditis omnia corde
Iussa: nec admittit mentis dubitatio lucem.
Nam quæcunq; hominum ueniunt extrinsecus ori,
In uentrem cedunt, animoq; incognita currunt,
Quæ uerò interno concepta è pectore promunt
Ora hominum, mentem possunt aspergine labis
Polluere, immundoq; hominem maculare piaclo.
Secreto cordis promuntur noxia uitæ
Consilia: & cædes, & furta nephanda thororum,
Et fraudes: fallaxq; hominum protestibus error:
Et † rabidæ cœlum pulsans insania uocis. († rapidæ)
Hæc sunt quæ maculant hominē: quæ sordibus implent
Illotis autem manibus non polluit unquàm
Corporis arbitrio terrenum sumere uictum.

COMMENTARII.

Ecce pharisæi.] Prosequitur quod in fronte permittitur. Lapsare, id est, frequenter labare. Labare autem primam corripit. Ferunt, id est, patiuntur. Sub hæc, id est, post hæc. Fatur, id est, ait. Cuiquàm, id est, à quoquàm. Quàm, id est, quantum, aut ô quantum. Sublimat, id est, exaltat. Accipite, id est, intelligite aut audite seu discite. Non illata. i. nō quæ intrant per os. Erumpūt. s. sed quæ exeunt de corde &c.

Verba

Verba loquētis, scilicet Christi, id est, quod audito uer/bo hoc scandalizati fuerunt. At Christus respondens ait. Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cœlestis eradicabitur. In æquore, id est, campo æquo & plano: sicut & Maro frequenter ponit, æquor & aquarum planicies, æquor dicitur: & aqua per æqua dicitur. Aspergine, id est, aspersione. Piaclo pro piaculo. i. peccato graui & expiatione digno. Furta thororum. i. adulteria. Fallax error. i. mendaciū perniciosum.

FILIAM MVLIERIS SYROPHEnisse à dæmonio curat.

Matth. 15. Marc. 7.

HAec ubi dicta dedit, pulcherrima rura Syrorū
Sidonem Tyrumq; petit, cum fœmina fusis
Crinibus & precibus natam causata iacentem,
Voluitur: & tacitum non deserit anxia Christum
Orare: ut mentem uexatam dæmone sæuo
Redderet, & miseræ tandem resipisse liceret.
Tunc etiam precibus sectantum discipulorum
Respondit proprias genitoris malle uidentes
Cogere, quas uanus late disperserat error.
Crebrius instanti tum talia fatur Iesus:
Natis quisq; suis panem non detrahet unquàm:
Et canibus iaciet, tum talia fœmina fatur:

Micarum saltem canibus sua portio mensæ

† decidet † Decidat, atq; mihi dominorum cœna † grauetur.

† grauatur Tum dominus loquitur, ueniant tibi digna salutis

Premia, quæ fidei meruerunt robora tantæ.

Talia Saluator uerbis & uoce loquutus

Virginis & mentem (disclusò dæmone) uirtus

Complexam impleuit donis fœcunda salutis.

COMMENTARII.

Hæc ubi dicta dedit.] Narrat illud eiusdem dicto capitulo. Egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri & Sydonis, & ecce mulier Chananea à finibus illis egressa, clamauit, dicens ei: Miserere mei domine fili Dauid, filia mea male à dæmonio uexatur. Qui non respondit ei uerbum. Et accedentes discipuli eius rogabant eum, dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. At illa uenit & adorauit eum, dicens: Domine adiuua me. Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. At illa dixit: Etiam domine. Nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Iesus ait illi: O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut uis: & sanata est filia eius ex illa hora.

Hanc rem omni admiratione dignißimam graphi ce proſequitur autor noſter. Sidonem. Bene ſecundam producit, ut Aeneidos primo. Teucrum memini Sidona uenire. Cauſata, id eſt, pro cauſa aſſerens, etiam latine ſumit. Nam ineptiunt qui cauſare pro ef ficere aut producere accipiunt. Non deſerit aut non deſinit. Reſipiſſe pro reſipuiſſe, ſed ut dixi olim ſapio facit ſapiui, & inde reſipio, reſipiui. Vnde eſt reſipiſſe Nam reſipiſſo in uſu non eſt, & ſi eſſet faceret reſipiſcere. Malle, id eſt, ſe magis uelle. Canibus ſua, id eſt, debita portio. Virtus ſcilicet uerborum Chriſti.

SECVS MARE GALILAEAE COE-
cos, claudos & mutos ſanat, &
*ſeptem panibus & paucis piſci-
bus ſaturauit quatuor mi
lia hominum.*

Matthæi. 15. Marci. 8.

*INde Galilæas repedat Saluator in oras,
Præcelſiq; procul montis conſidit in arcem.
Haud mora conueniunt populi, ſecumq; trahebant
Pars captos oculis, & uulgus debile crura,
Elinguesq; † alij, morbiq; uocabula mille* † *alios*
*Omnibus ille tamen languores dempſit amaros,
Viribus & ualidis uenerando munere donat.*

Tum populi pariter miracula tanta frequentant
Aeternoq́; patri laudes gratesq́; celebrant.
Discipulos Christus cogens in uertice montis,
Secrete alloquitur, plebis miseratio multa est.
Tertia nam terris remeant iam lumina solis,
Ex quo nulla sibi sumunt alimenta ciborum.
Ieiunam nolim tantam dimittere plebem,
Ne labor afficiat populos per longa uiantes.
Discipuli Christo ostendunt septem sibi panes
Esse, & pisciculos alimenta ad proxima paucos
Tum populum iussit terræ per terga cubare
Quodq́; fuit, totum proprijs decerpere palmis:
Et cunctæ curat mensatim tradere plebi.
Discipuli ponunt epulas, populusq́; repletur
Ad satiem dapibus, relegunt mox fragmina panis.
Et sportas referunt cumulato pondere septem.
Quatuor ex omni fuerant tum milia plebis.
Nec numero quisquàm matres pverosq́; notauit.

COMMENTARII.

INde Galilæas.] *Recitat illud quod habetur Matth. 15. & Marci 8. Sed Matthæi ferè sequitur seriem. Dicit itaq; sic: Iesus uenit secus mare Galilææ, & ascendens in montem sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turbæ multæ habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles,*

debiles, & alios multos, & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos ita ut turbæ mirarentur: uidentes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos uidentes, & magnificabant deum Israël. Iesus autem conuocatis discipulis suis dixit: Misereor turbæ, quia triduo iam perseuerant mecum, & non habent quod manducent, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in uia. Et dicunt ei discipuli: Vnde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam. Et ait illis Iesus: Quot habetis panes? At illi dixerunt septem, & pauculos pisciculos. Et præcepit turbæ, ut discumberent super terram. Et accipiens septem panes & pisces, gratias agens fregit, & dedit discipulis, & discipuli dederunt populo, & comederunt omnes & saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis tulerunt septem sportas plenas. Erant autem qui manducauerunt, quatuor milia hominum extra paruulos & mulieres. Et dimissa turba ascendit in nauiculam, & uenit in fines Magedan & cæt. hoc describit autor dicēs, &c. Inde Galileas pro Galileias. Repetat, id est, pedibus repetit. In arce, id est, in uertice. Montis præcelsi, id est, alti. Considit, id est, locum capit, ut sit correspondens uerbo repedat: aut postea consedit, id est, locum cœpit. Haud mora, sup. fit. Ca-

ptos oculis,id est,cæcos. Debile,id est,habens debilia crura,id est,claudos & debiles. Elingues,id est,mutos. Vocabula,id est, nomina mille,id est,plurima.

Dempsit,id est,attulit curando.Donat,sup. omnes.

Cogens,id est,compellens aut congregans. Miseratio multa est sup. mihi, id est,misereor super turbam.

Remeant terras, id est,gradiuntur per terras. Iam tertia lumina solis, id est, tres dies. Ex quo, id est, postquàm nulla sibi sumunt, dicere posset sumpsere.

Terga,Id est,superficiem.Palmis,id est, manibus.

Mensatim,id est, per mensas.

DE SIGNO IONAE PROPHETAE.

Matth.16. Marc. 8. Ioan.6. Luc.12.

Inde Magedarum naui transcurrit in oras
Ecce Pharisæi Sadducæiq; dolosi.
Poscere tentantes instant cœlestia signa.
Sed Christus cernens fallacia pectora fatur.
Conuexum quotiens claudit nox humida cœlum
Si ruber astrifero procedit uesper olympo,
Dicitis,adueniet uentura luce serenum.
Iamq; sub exortu solis si tristia rubro,
Nubila miscentur confusa luce colori:
Dicitis agricolis nautisq; uenire fragosam
Ventorum rabiem,tempestatumq; furores.

Fallaces

Fallaces, nostis faciem discernere coeli,
Seclorum uero nescitis tempora signis
Explorare suis? sed uobis signa dabuntur,
Quæ maris immenso quondam uenere profundo,
Belua cum tenuit uentris sub carcere uatem. Ionæ. 2.
Hæc ait, & propere puppis retinacula soluens
Trans freta contendit rapido comprendere cursu
Arua Philipporum, socijsq; hæc talia fatur.

COMMENTARII.

Inde Magedarum.] *Cum fine 15. capitis apud Matthæum narrat principium 16. Vnde quia ne libros quidem iuxta capitulorum distinctionem distinxit crediderim. Euangelia tunc nondum per capita distincta fuisse. Dicit autem Matthæus sic. Et accesserunt ad eum Pharisæi & Sadducæi tentantes, & rogauerunt eum ut signum de coelo ostenderet. At ille respondens ait illis: Facto uespere dicitis serenum erit: rubicundum est enim coelum, & mane. Hodie tempestas. Rutilat enim triste coelũ. Faciẽ coeli dijudicare nostis, signa autem temporum nõ potestis. Generatio mala et adultera signum quærit. Et signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Et relictis illis abijt. Hoc dicit, quod & alibi dixit: Vnde bis idem, sed diuersis respondit dominus.*

Magedarũ

Magedarum in euangelio Matth. legimus Magedam. Conuexum cœlum. Epitheton aptum cœlo, sicut nox humida dicitur. Vtrunque autem ex Virgilio sumpsit. Vesper ruber. Bene masculino utitur, ut Maro. Deniq; quid uesper serus, & cæt. quia pro stella Veneris, quæ & uesperus, hesperus dicitur: hic uesper uesperi. Fragrosam quasi fracturam naues, aut malos. Vatem, id est, Prophetam Ionam. Talia, quæ sequuntur.

DE FERMENTO PHARISAEORVM

Matth. 16. Marc. 8. Luc. 12.

Sollicite uobis uitentur noxia farra,
Fermentumq; ferox uestris auertite mensis.
Illa Pharisæi Sadducæiq; dolosi
Admiscent escis, falluntq; in nomine panis.
Cur uobis tacitas uoluit cunctatio mentes?
Prò quàm parua fides sensu torpente fatiscit!
Dicitis aduersi, naui quòd tollere panes
Non fuerit uobis uacuum, farrisq; cauendas
Insidias iubeam, meminisse, & scire putabam
†Panes quinq; mihi plebis quod milia quinq;
Implerunt dapibus, cophinisq; superflua tantis
Fragmenta ad cumulum fuerint collecta ciborum.
Quatuor & rursum cœnantum millia panes

† Quod panes quini plebis mihi milia quinque.

Quod

Quod facile implerint septem sportasq; referri
Vidistis rursus completas reliquiarum.
Sed moneo istorum semper fermenta cauenda.
Discipuli tandem uitalia uerba sequuti:
Doctrinam cernunt fermenti nomine dictam.

COMMENTARII.

Sollicite uobis.] Id est, à uobis. Frequenter enim dat passiuis uerbis dandi casum. *Farra noxia*, id est, fermentum nociuum. Vnde addit: fermentumq; ferox ubiq; ponitur pro, id est, illa scilicet fermentum & farra noxia, quæ ut Euangelium interpretatur, sunt semina falsæ doctrinæ. *In nomine.* Diceret sub nomine nisi uersus uetaret. *Aduersi naui*, id est, appliciti ad nauem. Illi enim cogitabant intra se: quia panes non accepimus. Hoc est, quod ideò diceret dominus: quia panes non apportauerunt secum, quasi innuat eos stulte fecisse, cum nolit pane pharisæorum uesci, & alium non attulissent. *Sed moneo istorum &c.* Hoc est, quare non intelligitis, quia non de pane dixi uobis; Cauete à fermento pharisæorum & saducæorum. Tunc intellexerũt, quia non dixerit cauendum à fermento panum, sed à doctrina pharisæorum.

PETRVM POST CONFESSIONEM quia Christus filius dei esset, dure *increpat, quòd eũ à morte dehortaretur.*

Matth. 16. Marc. 8. Luc. 9.

Inde ubi peruentum est liquidi per terga profundi,
Clara Philippæo qua pollent nomine rura:
Cogit concilium sectantum discipulorum,
Et quærit quem se populorum fama putaret.
Respondent multas plebis tunc esse loquelas,
Crebrius audisse & multos firmare quod esset
Iustus Ioannes, populos qui flumine lauit.
Pars memorat uolucris famæ sibi cognita uerba.
Pars trepidat, memori seruans oracula mente.
Malach. 6. *Heliam uenisse iterum quem præpete cursu*
4. Reg. 2. *Turbine cœlesti quondam simulata quadrigis.*
Astris inseruit rapidæ uis feruida flammæ
Hieremiam dixere alij: pars esse prophetam.
Tunc Christus cunctis arridens pectore blando
Conquirit quæ sit sententia discipulorum.
Sed stabilis Petrus: Tu sancti filius, inquit,
Christus, magnifico terras qui lumine complet:
Tum dominus forti respondet talia Petro,
Petre beatus eris: nam talia pandere certe
Humanus sanguis, uel terræ portio corpus:

Haud

Haud unquàm poterit genitoris munera sola
Possunt tam ualidum fidei concedere robur.
Tu nomen Petri digna uirtute tueris,
Hac in mole mihi saxiq; in robore ponam
Semper mansuras æternis mœnibus ædes.
Inferni domus hæc non exuperabile portis
Claustrum perpetuo munitum robore habebit.
Cœlestisq; tibi claues permittere regni
Est animus terrisq; tuo quæ nexa relinques
Arbitrio cœlo pariter nodata manebunt.
Soluerit, & rursus tua quæ sententia terris,
Haud aliter uenient cœli sub sede soluta.
Sed uos discipuli Christum me dicere cunctis
Parcite: quod soli cognoscant talia digni.
Iam lux adueniet properis mihi cursibus instans,
Mœnibus in Solymis rabies cum prona furore
Eximios uatum saturabit sanguine nostro,
Ast ubi lucifluum reddet sol tertius ortum,
Consurget radijs pariter: redimita salutis
Vita mihi cunctisq; dabit sua munera terris.
Tunc Petrus magno perpulsus corda dolore.
Absint Christe tuis, inquit, tam tristia sanctis
Monstra procul membris, nec fas est credere tantum
Nec tibi tam durus, poterit contingere casus:

Christus

Chrūs adhæc: Procul hinc, inqt procul effuge dæmon
† diuina Nil † tua diuinam mentem prudentia tangit:
tibi Sed terrena sapis, molliq; timore tremiscis.

COMMENTARII.

INde ubi peruentum & cæt. Recitat illud Matthæi 16. Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, et interrogabat discipulos suos, dicens: Quē dicūt homines esse filium hominis, id est, quem dicunt me esse, qui sum filius hominis: loquitur enim de se dominus. At illi dixerunt: alij Ioannem Baptistam: alij aūt Heliam: alij uerò Hieremiam, aut unum ex prophetis. Dicit illi Iesus: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus, dixit: Tu es Christus filius Dei uiui. Respondens autem Iesus dixit ei: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi. & cæt. Recitat etiam illud. Exinde cœpit ostendere discipulis, quòd oportet eum ire Hierosoymam, & multa pati. Et quomodo Petro dicenti: Absit à te domine. Non erit tibi hoc. Respondit dominus: Vade post me satanas, scandalum es mihi, quia non sapis ea quæ dei sunt, sed ea quæ hominum. Vbi signandum quòd qui in uno responso commendatus est, in altero ne glorietur acriter reprehensus est. Qua scilicet parte Philippo: quia in partes Cæsareæ Philippi.

Conci

Concilium.s.apostolorum.Inseruit,ab insero. Tu san-ɛti,scilicet,dei,qui solus sanctus, comples & complet legi potest. Tueris, id est,asseris tibi. Prona,percita, monstra tormentorum.

DICIT CRVCEM SVAM TOLLE-re debere unumquemq́;,qui uelit domi*num sequi: & dicit non uisuros quosdam mortem,do-nec uideant filium hominis in regno ue-nire. Mat.16. Mar.8.*

SED si quis uestrum uestigia nostra sequetur.
Abneget hic sese,corpusq́; animamq́; recusans
Atq; crucem propriam comitatibus addere nostris
Gaudeat,amissam redimet cui gloria uitam,
Nam seruata perit terris possessio lucis
† Commoda sed quid erunt secli mortalia lucra,
Si damnum pariant uitæ lucisq́; perennis?
Vel quæ digna queunt animæ commercia poni?
Filius huc hominis ueniet sub nomine patris,
Cœlestesq́; illum fremitu comitante ministri
Stipabunt,reddetq́; homini sua debita uitæ.
Vera loquor,certos istic sub nomine lucis
Inueniam,cœli fulgens cum regna capessam.

COMMENTARII.

SED si quis] Recitat id quod in titulo est. Pro-

Micarum saltem canibus sua portio mensæ

† decidet † Decidat, atq; mihi dominorum cœna † grauetur.

† grauatur Tum dominus loquitur, ueniant tibi digna salutis

Premia, quæ fidei meruerunt robora tantæ.

Talia Saluator uerbis & uoce loquutus

Virginis & mentem (disclusо dæmone) uirtus

Complexam impleuit donis fœcunda salutis.

COMMENTARII.

Hæc ubi dicta dedit.] Narrat illud eiusdem dicto capitulo. Egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri & Sydonis, & ecce mulier Chananea à finibus illis egressa, clamauit, dicens ei: Miserere mei domine fili Dauid, filia mea male à dæmonio uexatur. Qui non respondit ei uerbum. Et accedentes discipuli eius rogabant eum, dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. At illa uenit & adorauit eum, dicens: Domine adiuua me. Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. At illa dixit: Etiam domine. Nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Iesus ait illi: O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut uis: & sanata est filia eius ex illa hora.

Hanc

Hanc rem omni admiratione dignißimam graphi ce proſequitur autor noſter. Sidonem. Bene ſecundam producit, ut Aeneidos primo. Teucrum memini Sidona uenire. Cauſata, id eſt, pro cauſa aſſerens, etiam latine ſumit. Nam ineptiunt qui cauſare pro eſficere aut producere accipiunt. Non deſerit aut non deſinit. Reſipiſſe pro reſipuiſſe, ſed ut dixi olim ſapio facit ſapiui, & inde reſipio, reſipiui. Vnde eſt reſipiſſe Nam reſipiſſo in uſu non eſt, & ſi eſſet faceret reſipiſcere. Malle, id eſt, ſe magis uelle. Canibus ſua, id eſt, debita portio. Virtus ſcilicet uerborum Chriſti.

SECVS MARE GALILAEAE COEcos, claudos & mutos ſanat, & *ſeptem panibus & paucis piſcibus ſaturauit quatuor milia hominum.*

Matthæi. 15. Marci. 8.

INde Galilæas repedat Saluator in oras,
Præcelſiq; procul montis conſidit in arcem.
Haud mora conueniunt populi, ſecumq; trahebant
Pars captos oculis, & uulgus debile crura,
Elinguesq; † alij, morbiq; uocabula mille † *alios*
Omnibus ille tamen languores dempſit amaros,
Viribus & ualidis uenerando munere donat.

Tum populi pariter miracula tanta frequentant
Aeternoq́; patri laudes gratesq́; celebrant.
Discipulos Christus cogens in uertice montis,
Secrete alloquitur, plebis miseratio multa est.
Tertia nam terris remeant iam lumina solis,
Ex quo nulla sibi sumunt alimenta ciborum.
Ieiunam nolim tantam dimittere plebem,
Ne labor afficiat populos per longa uiantes.
Discipuli Christo ostendunt septem sibi panes
Esse, & pisciculos alimenta ad proxima paucos
Tum populum iußit terræ per terga cubare
Quodq́; fuit, totum proprijs decerpere palmis:
Et cunctæ curat mensatim tradere plebi.
Discipuli ponunt epulas, populusq́; repletur
Ad satiem dapibus, relegunt mox fragmina panis.
Et sportas referunt cumulato pondere septem.
Quatuor ex omni fuerant tum milia plebis.
Nec numero quisquàm matres puerosq́; notauit.

COMMENTARII.

INde Galilæas.] *Recitat illud quod habetur Matth. 15. & Marci 8. Sed Matthæi ferè sequitur seriem. Dicit itaq; sic: Iesus uenit secus mare Galilææ, & ascendens in montem sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turbæ multæ habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles,*

debiles, & alios multos, & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos ita ut turbæ mirarentur: uidentes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos uidentes, & magnificabant deum Isräel. Iesus autem conuocatis discipulis suis dixit: Misereor turbæ, quia triduo iam perseuerant mecum, & non habent quod manducent, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in uia. Et dicunt ei discipuli: Vnde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam. Et ait illis Iesus: Quot habetis panes? At illi dixerunt septem, & pauculos pisciculos. Et præcepit turbæ, ut discumberent super terram. Et accipiens septem panes & pisces, gratias agens fregit, & dedit discipulis, & discipuli dederunt populo, & comederunt omnes & saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis tulerunt septem sportas plenas. Erant autem qui manducauerunt, quatuor milia hominum extra paruulos & mulieres. Et dimissa turba ascendit in nauiculam, & uenit in fines Magedan & cæt. hoc describit autor dicēs, &c. Inde Galileas pro Galileias. Repetat, id est, pedibus repetit. In arce, id est, in uertice. Montis præcelsi, id est, alti. Considit, id est, locum capit, ut sit correspondens uerbo repedat: aut postea consedit, id est, locum cœpit. Haud mora, sup. fit. Ca-

 ptos

ptos oculis, id est, cæcos. Debile, id est, habens debilia crura, id est, claudos & debiles. Elingues, id est, mutos. Vocabula, id est, nomina mille, id est, plurima.

Dempsit, id est, attulit curando. Donat, sup. omnes.

Cogens, id est, compellens aut congregans. Miseratio multa est sup. mihi, id est, misereor super turbam.

Remeant terras, id est, gradiuntur per terras. Iam tertia lumina solis, id est, tres dies. Ex quo, id est, postquàm nulla sibi sumunt, dicere posset sumpsere.

Terga, Id est, superficiem. Palmis, id est, manibus.

Mensatim, id est, per mensas.

DE SIGNO IONAE PROPHETAE.

Matth. 16. Marc. 8. Ioan. 6. Luc. 12.

INde Magedarum naui transcurrit in oras
Ecce Pharisæi Sadducæiq; dolosi.
Poscere tentantes instant cœlestia signa.
Sed Christus cernens fallacia pectora fatur.
Conuexum quotiens claudit nox humida cœlum
Si ruber astrifero procedit uesper olympo,
Dicitis, adueniet uentura luce serenum.
Iamq; sub exortu solis si tristia rubro,
Nubila miscentur confusa luce colori:
Dicitis agricolis nautisq; uenire fragosam
Ventorum rabiem, tempestatumq; furores.

Fallaces

Fallaces, noſtis faciem diſcernere cœli,
Seclorum uero neſcitis tempora ſignis
Explorare ſuis? ſed uobis ſigna dabuntur,
Quæ maris immenſo quondam uenere profundo,
Belua cum tenuit uentris ſub carcere uatem. Ionæ. 2.
Hæc ait, & properè puppis retinacula ſoluens
Trans freta contendit rapido comprendere curſu
Arua Philipporum, ſocijsq; hæc talia fatur.

COMMENTARII.

INde Magedarum.] *Cum fine 15. capitis apud Mat thæum narrat principium 16. Vnde quia ne libros quidem iuxta capitulorum diſtinctionem diſtinxit cre diderim. Euangelia tunc nondum per capita diſtincta fuiſſe. Dicit autem Matthæus ſic. Et acceſſerunt ad eum Phariſæi & Sadducæi tentantes, & rogauerunt eum ut ſignum de cœlo oſtenderet. At ille reſpondens ait illis: Facto ueſpere dicitis ſerenum erit: rubicun dum eſt enim cœlum, & mane. Hodie tempeſtas. Rutilat enim triſte cœlũ. Faciẽ cœli dijudicare noſtis, ſigna autem temporum nõ poteſtis. Generatio mala et adultera ſignum quærit. Et ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ. Et relictis illis abijt. Hoc dicit, quod & alibi dixit: Vnde bis idem, ſed diuerſis reſpondit dominus.*

Magedarum in euangelio Matth. legimus Magedam. Conuexum cœlum. Epitheton aptum cælo, sicut nox humida dicitur. Vtrunque autem ex Virgilio sumpsit. Vesper ruber. Bene masculino utitur, ut Maro. Deniq; quid uesper serus, & cæt. quia pro stella Veneris, quæ & uesperus, hesperus dicitur: hic uesper uesperi. Fragrosam quasi fracturam naues, aut malos. Vatem, id est, Prophetam Ionam. Talia, quæ sequuntur.

DE FERMENTO PHARISAEORVM

Matth. 16. Marc. 8. Luc. 12.

Sollicite uobis uitentur noxia farra,
Fermentumq; ferox uestris auertite mensis.
Illa Pharisæi Sadducæiq; dolosi
Admiscent escis, falluntq; in nomine panis.
Cur uobis tacitas uoluit cunctatio mentes?
Prò quàm parua fides sensu torpente fatiscit!
Dicitis aduersi, naui quòd tollere panes
Non fuerit uobis uacuum, farrisq; cauendas
Insidias iubeam, meminisse, & scire putabam
†Panes quinq; mihi plebis quod milia quinq;
Implerunt dapibus, cophinisq; superflua tantis
Fragmenta ad cumulum fuerint collecta ciborum.
Quatuor & rursum cœnantum millia panes

† Quod panes quini plebis mihi milia quinque.

Quod

Quod facile implerint septem sportasq; referri
Vidistis rursus completas reliquiarum.
Sed moneo istorum semper fermenta cauenda.
Discipuli tandem uitalia uerba sequuti:
Doctrinam cernunt fermenti nomine dictam.

COMMENTARII.

Sollicite uobis.] Id est, à uobis. Frequenter enim dat *passiuis uerbis dandi casum. Farra noxia*, id est, *fermentum nociuum. Vnde addit: fermentumq; ferox ubiq; ponitur pro, id est, illa scilicet fermentum & farra noxia, quæ ut Euangelium interpretatur, sunt semina falsæ doctrinæ. In nomine. Diceret sub nomine nisi uersus uetaret. Aduersi naui, id est, appliciti ad nauem. Illi enim cogitabant intra se: quia panes non accepimus. Hoc est, quod ideò diceret dominus: quia panes non apportauerunt secum, quasi innuat eos stulte fecisse, cum nolit pane pharisæorum uesci, & alium non attulissent. Sed moneo istorum &c. Hoc est, quare non intelligitis, quia non de pane dixi uobis; Cauete à fermento pharisæorum & saducæorum. Tunc intellexerũt, quia non dixerit cauendum à fermento panum, sed à doctrina pharisæorum.*

Petrum

PETRVM POST CONFESSIONEM quia Christus filius dei esset, dure increpat, quòd eũ à morte dehortaretur.

Matth. 16. Marc. 8. Luc. 9.

INde ubi peruentum est liquidi per terga profundi,
Clara Philippæo qua pollent nomine rura:
Cogit concilium sectantum discipulorum,
Et quærit quem se populorum fama putaret.
Respondent multas plebis tunc esse loquelas,
Crebrius audisse & multos firmare quod esset
Iustus Ioannes, populos qui flumine lauit.
Pars memorat uolucris famæ sibi cognita uerba.
Pars trepidat, memori seruans oracula mente,
Malach. 6. *Heliam uenisse iterum quem præpete cursu*
4. Reg. 2. *Turbine cœlesti quondam simulata quadrigis.*
Astris inseruit rapidæ uis feruida flammæ
Hieremiam dixere alij: pars esse prophetam.
Tunc Christus cunctis arridens pectore blando
Conquirit quæ sit sententia discipulorum.
Sed stabilis Petrus: Tu sancti filius, inquit,
Christus, magnifico terras qui lumine complet.
Tum dominus forti respondet talia Petro,
Petre beatus eris: nam talia pandere certe
Humanus sanguis, uel terræ portio corpus:

Haud

Haud unquàm poterit genitoris munera sola
Possunt tàm ualidum fidei concedere robur.
Tu nomen Petri digna uirtute tueris,
Hac in mole mihi saxiq; in robore ponam
Semper mansuras æternis mœnibus ædes.
Inferni domus hæc non exuperabile portis
Claustrum perpetuo munitum robore habebit.
Cœlestisq; tibi claues permittere regni
Est animus terrisq; tuo quæ nexa relinques
Arbitrio cœlo pariter nodata manebunt.
Soluerit, & rursus tua quæ sententia terris,
Haud aliter uenient cœli sub sede soluta.
Sed uos discipuli Christum me dicere cunctis
Parcite: quod soli cognoscant talia digni.
Iam lux adueniet properis mihi cursibus instans,
Mœnibus in Solymis rabies cum prona furore
Eximios uatum saturabit sanguine nostro,
Ast ubi lucifluum reddet sol tertius ortum,
Consurget radijs pariter: redimita salutis
Vita mihi cunctisq; dabit sua munera terris.
Tunc Petrus magno perpulsus corda dolore.
Absint Christe tuis, inquit, tam tristia sanctis
Monstra procul membris, nec fas est credere tantum
Nec tibi tam durus, poterit contingere casus:

Concilium.s.apostolorum.Inseruit,ab insero. Tu san-cti,scilicet,dei,qui solus sanctus, comples & complet legi potest. Tueris, id est,asseris tibi. Prona,percita, monstra tormentorum.

DICIT CRVCEM SVAM TOLLE-re debere unumquemq;,qui uelit domi*num sequi: & dicit non uisuros quosdam mortem,do-nec uideant filium hominis in regno ue-nire. Mat.16. Mar.8.*

SED si quis uestrum uestigia nostra sequetur.
Abneget hic sese,corpusq; animamq; recusans
Atq; crucem propriam comitatibus addere nostris
Gaudeat,amissam redimet cui gloria uitam,
Nam seruata perit terris possessio lucis
† Commoda sed quid erunt secli mortalia lucra,
Si damnum pariant uitæ lucisq; perennis?
Vel quæ digna queunt animæ commercia poni?
Filius huc hominis ueniet sub nomine patris,
Cœlestesq; illum fremitu comitante ministri
Stipabunt,reddetq; homini sua debita uitæ.
Vera loquor,certos istic sub nomine lucis
Inueniam,cœli fulgens cum regna capessam.

COMMENTARII.

SED *si quis*] Recitat id quod in titulo est. Pro-

priam, id est, suam, quia crucem domini portare nemo posit. Possessio lucis, id est, uitæ: quia qui amat animã suã in hoc mundo perdit eã. Cœlestes ministri, quia filius hominis uenturus est in gloria patris sui cũ angelis suis, et tunc reddet unicuiq; secundum opera eius unde legam: Reddetq; homini, non hominum. Certos. sunt qui de Ioanne euangelista hoc intelligant.

DE TRASFIGVRATIONE IESV Christi. Matth. 18 Mar. 9 Luc. 9

Haec ubi dicta dedit, passus bis terna dierum
Lumina conuerso terras transcurrere cœlo.
Tum secum iubet abruptum conscendere montem
Petrum, Zebedeiq; duos per deuia natos
Inde ubi peruentum est, secreti montis in arcem,
Continuo Christus faciem fulgore corusco
Mutatur, uestisq; niuis candore nitescit.
Respiciunt comites mediumq; aßistere sanctis
Heliæ Moysiq; uident, tum talia Petrus,
Respice num uobis potius discedere longe,
An ne istæc tante spectacula cernere molis
Conueniat? trina † tamen hic tentoria uobis († attamen)
Si iubeas frondis faciam diuersa paratu
Singula sub noctem quæ, uos aulea receptent.
Talia dum loquitur, cœlo præfulgida nubes

Circun-

Circumiecta oculis † *condebat lumine montem* † *uestieba*
Et uox è medio lucis manifesta cucurrit.
† *Viuens hic meus est natus: mea summa uoluptas* † *Vnicus*
Huius iusticiam iusto comprendere corde.
Discipuli pauido presserunt corpore terram,
Nec prius è prono uultus sustollere casu
Audebant: sancto Christi † *quam dextera tactu* † *nisi*
Demulcens blandis firmasset pectora uerbis
Surgite, & abiectum fortes calcate timorem,
Gloriæ & huiusce expertes uos reddite cunctos
Nec cuiquam præsens pandatur uisio uobis,
Ni prius huc hominis soboles speciosa reportet
In lucem referens mortis de sede trophæa.
Consurgunt † *solumq; uidentes uoce requirunt,* † *solidumq*
Cur scriptis ueterum scribarum factio certet,
Heliam primum cœli de sede reuerti
In terras, Christiq; dehinc consurgere lucem?
Christus ad hæc ueniet certo sub tempore iustus
Helias: reddens mox omnia debita † *cœlo* † *seclo*
Sed si quis credit, iam uenerat ante renascens,
Ignotum ueluti rabies quem cæca furoris
Demersit lœto: mox sæuior altera cædes
En hominis nato trucibus laniatibus † *instat.* † *instar*

COMMENTARII.

runt eum: sed fecerunt in eo quæcunq; uoluerunt. Sic et filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne baptista dixisset eis. hoc dicit. Per deuia, scilicet, loca de uia ducenti. Mutatur, id est, habet mutatam faciem. Tentoria, id est, tabernacula. Aulea, id est, cooperimenta ex ramis. Voluptas comprendere, id est, dum comprendo uobis, id est, à uobis.

PVERVM LVNATICVM SANAT & de fide, ut est granum sinapis

Mathæi. 18 Marci. 9 Lucæ. 9

HAec ait: et populũ repetit, montemq; relinquit
Ecce sed inflexis genibus, fletuq; solutus
Vir senior, precibus Christum ueneratus adorat:
Dauidis soboles hominum lumenq; salusq;
Te precor, horribilem nati de corpore morbum
Perturbes: reddasq; seni solatia uitæ.
Nam cursus lunæ natum mihi dæmonis arte
Torquet, & in liquidas deiectum proijcit undas:
Aut miserum medio proiectum uoluit in igni.
Nam tua discipuli sectantes iussa frequenter
† Connixi: nulla in solidum mihi dona dederunt.
Tum Christus magno commotus corda dolore.
O gens nullius fidei, gens effera semper,
En etiam patiar uobiscum me fore terris?

Sic ait, & puerum mandat perferre parenti
Ante suos uultus, tum uocis pondere multo
Incubuit, mentisq; simul conuulsa uenena
Dæmonis horrendi, purgato corde fugauit.
Discipuli rogitant, cur nōn successerit illis
Eiusdem pueri totiens tentata medela?
Respondit dominus: titubat quia pectore uestro
Instabilis fidei nutans per lubrica gressus
Sed si tanta foret credendi portio † uobis
Quæ minimi posset granum synapis
Istius hinc montis † possetis uellere uerbo, †
Inq; alias sedes cunctam transoluere molem
† At genus hoc morbi duntaxat uota precesq;
Multaq; robusti ieiunia pectoris arcent.

† Instar quæ minimi posset præstare sinapis

† nobis

† poteritis

† Nam genus hoc morbi precibus sine fine, fideq;

COMMENTARII.

HAec ait etc. Vnde Matthæi 18 Cum uenisset Iesus ad turbam accessit ad eum homo genibus prouolutus ante eum dicens: Dominè miserere filio meo, quia lunaticus est: et male patitur. Nam sæpe cadit in ignem, & crebro in aquam. Et obtuli eum discipulis tuis, & non potuerunt curare eum. Respondens autem Iesus ait. O generatio incredula et peruersa quousq; ero uobiscum Vsq; quò patiar uos? Afferte huc illum ad me. Et increpauit illū Iesus: & exijt ab eo

demo

dæmoniū et curatus est puer ex illa hora. Tūc accesse runt discipuli ad Iesum secreto & dixerūt: Quare nos nō potuimus eijcere illū? dicit illis Iesus: Propter incre dulitatem uestram. Amen quippe dico uobis, si habue ritis fidem sicut granum sinapis dicetis monti huic: transi hinc, & transibit, & nihil impoßibile erit uo bis, hoc autem genus non eijcitur, nisi per ieiunium & orationem.

PETRVS IN ORE PISCIS INVEN to nummo dissoluit tributum. Mat. 17.

INde Capharnaum gradiens † peruenit ad oras
Conuenere Petrum quibus instat cura tributi,
Soluere poscentes solitum pro nomine Christi.
Ille sed ad Petrum conuersus talia fatur.
Dic, inquit reges, quorum dependere natos,
Externos propriosné † sine iussere tributa?
Respondit Petrus † his alienos soluere certum est
Cernis, ait Christus, natum non soluere regis?
Sed ne quem lædam præceptum suscipe nostrum
En maris undisoni rupes quæ prodit in altum,
Scandatur tibi summa Simon, hamusq; profundo,
Stamine setarum connexus, præcipitetur.
Hæserit & curuo qui primus acumine piscis,

† peruene rat oras

† sibi

† alij his non habēt

Huius pandantur scißi penetralia uentris.
Illic inuento duplex dissolue tributum

COMMENTARII.

INde *Capharnaum*. Narrat illud. *Et cum uenissent Capharnaum accesserunt, qui didrachmam accipiebant, ad Petrum, et dixerunt ei: Magister uester non soluit didrachmam. Ait. Etiam: Et cum intrasset in domum præuenit eum Iesus dicens. Quid tibi uidetur Symon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum uel censum, à filijs suis, an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filij. Vt autem nõ scandalizem eos uade ad mare, & mitte hamum & eum piscem qui primus ascenderit, tolle. Et aperto ore eius inuenies staterem, illum sumes da eis pro me & te*, hoc dicit. *Capharnaum* penultima producta posuit, ut *Menelaus*. *Quorum dependere &c.* ordo est. *Quorum natos iussere dependere*, id est, persoluere sibi tributa, *externos*, id est, an externos natos, ne pro an proprios. *Scandatur tibi*, id est, à te. *Setarum*, id est, de seta equina facto, *uentris*, euangelium dicit in ore. *Duplex* pro Christo & pro Petro.

DE HVMILITATE PVERI, ET XCIX. ouibus. Mat. 18. Mar. 9. Luc. 9. & 7. & 15.

DIscipuli post inde rogant, qui maximus alto
In cœli regno, & meritis pro qualibus esset?
Tum Christus medio puerum consistere cœtu
Præcipit, & placido doctor sermone profatur.
En huius similem pueri se reddere certet,
Quisq; cupit celsam cœli conscendere sedem.
Erroris laqueos seclis increscere certum est,
Sed tamen infelix per quem generabitur error.
Qui uerò è paruis istis deceperit unum,
Si sapiat, nectat saxo sua colla molari,
Præcipitemq; maris sese iaculetur in undas.
Nec quisquàm fastu paruos contempserit istos.
Horum custodes cœlesti in sede tuentur
Altithroni uultum genitoris sidera supra.
Sed si quis pastor cui pascua credita tondent
Centum balantes, unam cum forte seorsum.
Nescius error habet, quæsitor deserit omnes.
Vnius & totis lustrat uestigia syluis.
Illam si magno poßit reperire labore,
Lætitia inuentæ maior cum nascitur agnæ.
Quàm pro cunctarum numero quod nulla † recessit. †resedit
Ex istis paruis genitor sic perdere quenquam
Non patitur, gaudetq; suis increscere regnis.

COMMENTARII.

Discipuli post inde recitat principium. 18. Cap. Matthæi dicentis: In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum dicentes. Quis putas maior est in regno cœlorum. Et aduocans Iesus paruulum, statuit in medio eorum, & dixit: Amen dico uobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli non intrabitis in regnum cœlorum. Quicunq; ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cœlorum. Et qui susceperit unum paruulum talem in nomine meo me suscepit. Qui autem scandalizauerit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in colla eius, et dimergatur in profundum maris. Væ mundo à scandalis. Necesse est enim ut ueniant scandala. Veruntamen uæ homini per quem scandalum uenit. Videte ne contemnatis unum ex his pusillis: dico enim uobis, quia angeli eorum in cœlis semper uident faciem patris mei, qui in cœlis est &c. Huius similem bene genitiuo utitur, quia de moribus intelligit. Nectat, id est, alliget quod tamen euangelium non dicit sicut ipse id faciat, sed ut ipsi fiat fastu, id est, superbo contemptu. Sidera supra, pro supra sidera. Sed si quis &c. Recitat illud ibidem, & Lucæ. 15. Si fuerint alicui centum oues et errauerit

rauerit una ex eis, nónne relinquit nonaginta nouem in montibus, & uadit quærere eam, quæ errauit? Et si contigerit ut inuenit eam, Amen dico uobis, quia gaudet super ea magis quàm super nonagintanouem, quæ non errauerunt. Sic non est uoluntas ante patrem uestrum qui in cœlis est, ut pereat unus ex pusillis istis. Centum balantes, id est, centum oues, tondent, scilicet pascendo.

DE CORRECTIONE FRATRVM.

Math. 18, Luc. 17.

SI fratrem proprio delicto commaculatum
Cernis, secreto mox dictis corripe solus.
Si tua uerborum patiens moderamina laudat,
Labentis mentem frater lucrabere fratris,
Sin tua solius contemnet uerba † relinquens — †reluctans
Tunc alijs pariter monitor pia iussa frequentet.
Sed si decutiet doctorum frena duorum
Tunc ad † consilium referantur crimina plenum. — †concilium
Vt populi saltem sanetur pondere uictus.
Sin & multorum contempserit efferus ora.
Sit tibi diuisæ mulctatus nomine gentis.
Namq; in consilium semper præsentia nostra
Adueniet, mediumq; duum me stare necesse est,
siue trium fuerit cœtus sub nomine nostro.

COM-

COMMENTARII.

SI fratrem, &c. Matthæus sic. Si autem peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit lucratus eris fratrem tuum. Si autem non audierit, adhibe tecum unum uel duos, ut in ore duorum uel trium testium stet omne uerbum. Quod si non audierit eos, dic ecclesiæ: si autem ecclesiam non audierit sit tibi ethnicus & publicanus. Dico uobis *quod si duo ex uobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint: ibi sum in medio eorum.*

IGNOSCERE NOS DEBERE INuicem, usque septuagies septies

Matthæi. 18. Luce 17.

TVm Petrus quærit, quot fratri errata remittat.
An septem lapsus homini indulgere liceret?
Christus prosequitur, non septem crimina tantum
Sed decuplata super donentur uulnera fratri.

COMMENTARII.

TVnc Petrus. Prosequitur illud ibidem. Tunc accedens Petrus *ad eum dixit*: Domine, *quoties peccabit in me frater meus & dimittam ei? Vsque septies? dicit illi Iesus:* Non *dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.*

De

DE EO QVI CONSERVVM propter denarios centum suffocat. Mat. 18.

Nam cœli regnum domino prædiuitis aulæ
Consimile est, nummi rationem qui sibi poni
Iusserit & seruum debentem multa talenta
Præcipit abreptum cum coniuge progenieq;
Atq; opibus cunctis, uenali nomine sisti.
Tum seruus dominum prostrato corpore adorat.
Et spondet spacij sibi si foret ulla facultas,
Omnem nummorum domino dissoluere summam.
Commouit dominum famuli miseratio flentis,
Cunctaq; trans meritum concessit debita seruo.
Ille sed egrediens, conseruum limine in ipso
Nactus constringit, tum debita † fortior urget † *fortius*
Persolui, precibusq; locum truculentus abegit.
Carceris & mersum tenebris pœnisq; premebat.
Quæ postquàm dominus famulorum noscere uerbis
Incipit adducto ingessit iustissima seruo
Dicta dolens, iramq; mouet, iussisq; sæueris
In tormenta ferum detrusit, cuncta reuoluens
Debita, quæ dignis lueret per uincula pœnis.
Sic uobis faciet genitor qui culmina cœli
Possidet, immites sæuo si pectore fratrum

Pec-

Peccata orantum dure punire uoletis.

COMMENTARII.

NAm cœli regnum] Continuo prosequitur euangelium Matthæi quod ibidem subdit sic. Ideò aßimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui uoluit rationem ponere cũ seruis suis. Et cũ cœpisset rationem ponere oblatus est ei unus, qui debebat ei decem talenta. Cum autem non haberet unde redderet, iußit eum dominus eius uenundari & uxorem eius et filios & omnia quæ habebat & reddi. Procidens autẽ seruus ille orabat eum dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Misertus autem dominus serui illius dimisit eum, & debitum dimisit ei. Egressus autem seruus ille, inuenit unum de conseruis suis, qui debebat ei centũ denarios, & tenẽs suffocabat cũ dicẽs: Redde q debes. Et pcidens conseruus eius rogabat eũ dicens: Patientiam habe in me & omnia reddam tibi. Ille autem noluit, sed abijt & misit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conserui eius quæ fiebant, contristati sunt ualde & uenerũt, & narrauerunt domino suo omnia quæ facta fuerant. Tunc uocauit illum dominus suus, & ait illi: serue nequam omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me. Nónne ergo oportuit & misereri conserui tui, sicut & ego

tui

tui misertus sum? Et iratus dominus eius tradidit eũ tortoribus quoadusq; redderet uniuersum debitum. Sic & pater meus cœlestis faciet uobis, si non remiseritis unusquisq; fratri suo de cordibus uestris.

VXOREM NON DIMITTENdam, nisi ob fornicationem.

Infantes non arcendos esse à benedictione dixit. Matt. 19. Mar. 10.

TAlia dicta dedit Galilæaq; rura reliquit,
Iudæamq; petit: qua pinguia rura silenter
Agmine Iordanis uiridis prorumpit amœno
Nec minus in stratis ægris donare salutem
Sublimisq; patris concedere munere † præstat — † perstat
Ecce pharisæi tentantes quærere pergunt,
Coniugis an liceat reiectum scindere uinclum,
Quicquid erit læsi tanget quod corda mariti?
Hæc ubi percepit: depromit talia Christus.
Principio deus in terris par dispare sexu
Constituit: iußitq; uno de corpore necti,
Amborumq; animos iunctis inolescere membris,
Quod deus ergo iubet proprio concrescere uerbo,
Illicitum est hominum fœdo secernere luxu.

Moses præcepit (quod pectora dura uideret)
† dißidiū *Scribere † discidium quo saxea corda reuinci*
† flammas *Per proprios apices poßint sub iudice † flammæ*
Nam temere exoluet casti qui iura cubilis,
Alteraq́; illius thalamis sociabitur uxor.
Crimen adulterij, populo sub teste subibit.
Discipuli referunt urget lex ista uirorum.
Seruitijq́; præmit non æquo pondere partem.
Vt melius fuerit thalamis caruisse perosis?
Respondit dominus, non omnes pondere tanto
Subijcient humeros, lectæ sunt talia dona
Virtutis trino truncantur corpora more.
Quæ nulla gaudent genitali lege thororum.
† oras *Namq; alios tales progigni in luminis † auras*
Comperimus, plerosq́; hominum uis ferrea sexu
Exuit: atq; alios ipsis sibi demere constat
Pro cœli regnis pronum de pectore amorem.
Quisq; capax fuerit celsa uirtute capessat,
† læti *Quod paucis † lætisq́; deus uult pandere munus.*
Hæc ait, & pueros quos gaudens cura parentum
† lectis *Cum precibus † lætis certatim hinc inde ferebat,*
Suscipit & plebem sectantum quod prohiberet,
Increpat, ac tales affirmat regna mereri
Aulæ cœlestis, sanctas his ordine palmas

Impo

nit, redditq; ulnis portare parentum.

COMMENTARII.

Alia dicta. Exprimit illud Matth. 19. Et factum est cum consummasset Iesus sermones istos migrauit à Galilæa, & uenit in fines Iudææ trans Iordanen, & secutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi: & accesserunt ad eum pharisæi tentantes eum & dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam quacunq; ex causa? Qui respondens ait eis: Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos. Et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Itaq; iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo deus coniunxit homo non separet. Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudij & dimittere? Ait illis: Quoniam Moyses ad duriciam cordis uestri permisit uobis permittere uxores uestras, ab initio autem non fuit sic. Dico autem uobis, quia quicunq; dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Et qui dimissam duxerit mœchatur. Dicunt ei discipuli eius: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Qui dixit illis: Non omnes capiunt uerbum illud, sed quibus datum est. Sunt enim Eunuchi qui de matris utero

, sed concupiscentiam subtrahendo. Ge-
est, instituta ad generationem. Vis, id est
i, id est, culter. Pronum, scilicet, ad Ve-
morem interpretatur quid sit se eunuchos
ropter regnum cœlorum. Capesset, id est
oc loco. Plebem, scilicet, discipulorum, un-
em sectantum: Portare, id est, referre: ulnis
omplexu brachiorum

ITEM DIFFICILE INTROI-
re in regnũ cœlorũ. Matth. 19
Marc. 10. Lucæ. 18.

Cce sed è populo iuuenis cui rura domusq;
, Et gaza, & rerum stabat possessio fulgens
dit, Christumq; palam submissus adorat.
ne preceptor, dic nunc que facta sequamur
mihi perpetuam liceat comprendere uitam.
c autor uitæ tum talia reddit Iesus.
nc demum quæris ueteri quæ lege tenentur,
n hominis perimes uitam, non furta thororum
uades, quæstumúe alienis noxia rebus,
iens aut dextra leget: non testis falsa loqueris
it genitor genitrixq; tuo sublimis honore:
roximus & puro prō te tibi cedat amore.
lle dehinc: ista hæc semper mihi perpete cura

ECce sed è populo Matthæus sic. Et ecce unus accedens ait illi. Magister bone quid boni faciã ut habeam uitam æternam. Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono. Vnus est bonus deus. Si autem uis ad uitam ingredi serua mandata. Dicit illi quæ? Iesus autem dixit: Non homicidium facies, &c. Dixit illi adolescens. Omnia hæc custodiui à iuuentute mea, quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus: Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo: & ueni sequere me. Cum audisset autem adolescens uerbum, abijt tristis. Erat enim habens multas possessiones. Iesus autem dixit discipulis suis: Amen dico uobis quia diues difficile intrabit in regnum cœlorum. Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum, &c. Apud deum autem omnia sunt poßibilia, &c. Leget, id est, colliget quæstum, id est, lucrum. Mens, id est, concupiscentia. Dextra, id est factum Distrahe, id est, uende.

IESVS PROMITTIT CENTVplũ recepturũ, qui omnibus re nunciet, primos fieri nouißimos, Mathæi.9. Marci.10 Lucæ.18

TVm Petrus fidei munitus mœnibus, infit,
Omnia + nostra olim proiecta reliquimus
Et tua iussa sequi nobis spes unica restat.
Quid nostris animis superest? dic Christe precamur.
Talibus ad Petrum uerbis respondet Iesus.
Vos quicunq; meum mentis penetralibus altis.
Credentes seruatis iter, cum sederit alte
Progenies hominis, celso quem cinget honore
Maiestas, bis sex illic pulcherrima uirtus
Constituet uobis sublimis in uertice sedes:
Iudiciumq; hominum pariter tractare licebit.
Hic quicunq; sui linquet generisq; domusq;
Gazas: affectusq; omnes pro nomine nostro
Centuplicata dehinc capiet: uitamq; perennem.
Primorum meritum postremi transgredientur,
Vltima præteriti capient uix premia primi.

+ nostrorũ proiecta omnes

COMMENTARII

TVm Petrus. Prosequitur Matthæus sic. Tunc respondens Petrus dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. Quid ergo erit nobis? Iesus autem dixit illis: Amen dico uobis, quia uos qui sequuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Et omnis

nis qui dereliquerit domũ uel fratres aut ſorores, aut patrem aut matrem, aut uxorem, aut filios aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet & uitam æternam poßidebit. Multi autem erunt primi nouiſſimi, & nouißimi primi. hæc dicit, autor ſatis dilucide.

PARABOLA OPERARIORVM IN *uineam conductorum.* Matth. 20.

Sedulus ut ruris dominus cui dulcia fundum
Pinguibus in campis late uineta coronant,
Hic ubi greſſus primo cum lumine ſolus
Conduxit iuuenum fortißima robora, pactus
Vnius in lucis certa mercede laborem,
Et ſua tum iußit cultu uineta poliri.
Ipſe ſed egrediens, ubi tertia uenerat hora
Inuenit ecce alios ad opus, quibus ire iubebat,
Pro meritis operum promittens præmia digna.
Illi non aliter læti præcepta ſequuntur.
Aſt ubi ſexta dehinc lucis transfluxerat hora,
Haud ſecus hinc alios iuuenes conducere pergit.
Horaq́; nona dehinc ubi ſolis curſibus acta eſt,
Tunc alios pariter conductos iußit adire.
Vltima labentis reſtabat portio lucis,
Egreſſus cernit iuuenes, cauſasq́; requirit,

Cur pigris manibus torperent ocia lenta.
Conductor reddunt ipsis quod nulla dedisset
Iussa, suo dominus mox hos insistere ruri
Tunc etiam iussit, sed uespere protinus orto,
Præcipit ut cuncti caperent mercedis honorem.
Aequaliq; omnes portarent præmia nummo,
Tunc manus illa uirûm, prima quæ luce laborem
Sustulerat, factisq; diem tolerauerat æquum.
Indignans, secum tali cum murmure fatur:
Iniustum est, istos similem ut nos quærere nummum,
Vltima quos operi sero conduxerat hora.
Tum dominus ruris sedáto pectore fatur:
Illibata tibi mercedis portio saluæ
Redditur, & pacti seruantur iura fidelis.
Istis de nostro liceat concedere tantum,
Extima quos operis glomerauit portio ruri.
Nam multos homines dignatio sancta uocauit.
E quis per nimiam dignum est secernere partem.

COMMENTARII.

SEdulus recitat illud Mat. 20. *Simile est regnum cœlorũ hominis patrifamilâs, qui exijt primo mane conducere operarios in uineam suam. Conuentione autem facta cum operarijs ex denario diurno, misit eos in uineam suam.* Et *egressus circa horam tertiam, ui-*

dit

uidit alios stantes in foro ociosos, & dixit illis. Ite & uos in uineam meam, & quod iustum fuerit dabo uobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exijt circa sextam & nonam horam: & fecit similiter. Circa undecimam uerò exijt, & inuenit alios stantes, & dixit illis Quid hic statis toto die ociosi? dicunt ei: quia nemo nos conduxit, dicit illis: Ite & uos in uineam meam. Cum sero autem factum esset dicit dominus uineæ procuratori suo, uoca operarios & redde illis mercedem incipiens à nouißimis usq; ad primos. Cum uenissent ergo qui circa undecimam horam uenerant: acceperunt singulos denarios. Venientes autem & primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi, acceperunt, autem & ipsi singulos denarios. Et accipientes murmurabãt aduersus patremfamiliâs, dicentes: Hi nouißimi una hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstus. At ille respondens uni eorum dixit: Amice non facio tibi iniuriam. Nónne ex denario conuenisti mecum? Tolle quod tuum est, & uade. Volo autem & huic nouißimo dare, sicut & tibi. An non licet mihi quod uolo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Sic erunt nouißimi primi, & primi nouißimi. Multi enim sunt uocati, pauci uerò electi. Hæc canit autor, Ordo in principio

est, Sup. regnum cœlorum est. ut sedulus dominus ruris, id est, paterfamiliâs. cui dulcia uineta coronant, id est cingunt late fundum in campis pinguibus. hic id est, talis ubi, id est, postquàm progressus, sup. est à domo sua cum primo lumine solis conduxit fortißima robora iuuenũ. pactus, id est, paciscẽs. certa mercede, id est, denarij, in laborẽ id est, operã unius diei. Cæterorũ ordo facilior est. Ad opus quibus melius quos. Cõductos iußit audire: ecce accusatiuo utitur. Manus, id est multitudo. Sustulerat à suffero sustinuerat. Similem ut nos, id est, nostro aut nobis, hora conduxerat, id est dominus ad horam, est tamen nominatiuus ultima hora ut metrum indicat. Extima id est extrema.

IESVS PRAEDICIT DISCIPVLIS passionem suam, & filij Zebedei

petunt ab eo. Matth. 20. Mar. 10. Luc. 18.

HAec ait, & Solymos repetit, comitesq; seorsum
Alloquitur, Solymisq; iterum regionibus infit
Ingredimur gnari, truculentaq; mœnia adimus
Filius hic hominis tradetur ad ultima mortis.
Scribarum procerumq; ferens ludibria membris
Affixusq; cruci, post tertia lumina surget.

Hic

Hic tum Zebedei coniux submissa rogabat.
Vt Christo medio cœli sublimis in arce,
Felices nati dextra leuaq; sederent.
Tum quærit Christus calicem si sumere possent,
Quem si præceptis instaret sumere patris,
Respondent se posse simul. Tum talia Christus
Vos nostrum calicem fas est potare, sed altis
Sedibus æquale mecum considere honore,
Non hoc nostra dabit cuiquàm pro munere uirtus
Hæc paucis genitor sublimia dona reseruat.
Exin discipulos dictis pro talibus omnes
Commotos, stabili sermonis mulcet honore.
Gentibus infidis celsa ditione potestas
Imponit, † quoscunq; uelit dominentur eorum. — quemcunq; super dominantur
Exercentq; trucem subiectis urbibus iram.
Vos hic sed longe tranquillior æquora uitæ
Concordi sternit mitis moderatio pace
Magnus & obsequijs crescit super alta minister
Nec primus quisquàm, nisi cunctis seruiat, unus
Esse potest, hominis † nate sic cuncta ministrat. — † natus
Obsequio solus proprio pia munera gestans.
Pro multisq; animam precioso sanguine ponit,
At uos ex minimis opibus transcendere uultis

Et

Et sic è summis lapsi comprenditis imos:

COMMENTARII.

HAec ait. Pergit Mathæus sic. Et ascendens Ie-Hierosolymam assumpsit duodecim discipulos secreto & ait illis, &c. Cõsidere, id est, capere sedem. Cætera nota sunt.

SVPER HOC, RECVMBE IN NO-uißimo loco. Lucæ. 14.

SI uos quisq; uocat cœnæ conuiuia ponens
Cornibus in summis deuitet ponere membra,
Quisq; sapit, ueniet forsan si nobilis alter,
Turpiter eximio cogetur cedere cornu,
Quem tumor inflati cordis per summa locârat.
Sin contentus erit mediocria prendere cœnæ,
Inferiorq; dehinc si mox conuiua subibit.
Ad potiora pudens transibat strata thororum.

COMMENTARII.

SIc uos. Recitat illud Lucæ 14. *Cum inuitatus fue ris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte bonoratior.* Hæc dicit. *Si uos quisq;.* Frequenter dicit *quisq;*, pro *quiuis, seu aliquis*: et interdũ pro *quis que, seu quicunq;*. *Cornibus*, id est angulis triclinij. *Eximio*, id est eminenti loco.

IN DIE PALMARVM. DE ASINA
& pullo eius. Mat. 21. Mar. 11. Luc. 19. Ioan. 12.

PRoxima tum Solymis cōscendit culmina montis
Ordinibus lucent quæ glaucicomantis oliuæ,
Hinc lectis iußit sectantum discipulorum,
Obuia castelli monstrans habitacula Christus,
Inde asinam pariter fœtu comitante repertam
Ducere, uel si quis causam disquirere uellet,
Cur sua tam subito quoquàm iumenta trahantur,
Huic † reddant, nostro nuncijs opus esse magistro. † *reddas*
Discipuli celeri complent præcepta paratu,
Adducunt, mollisq; super uelamine uestis
Insternunt placidum pullum: præbentq; sedendum
Hinc ueteris quondam fluxit uox nuncia uatis
Ecce uenit placidus tibi rex, quem terga sedentem
Præmitis gestant asinæ pulliq; sequentis.
Tum populi stratas prætexunt uestibus omnes,
Quaq; iter est Christo, submixa fronde coronant,
Proxima tunc alij spoliant palmeta uirore,
Conclamantq; omnes Dauidis origine creto,
Os anna excelsis sit gloria læta tropheis.
Sic † tunc ingreditur, solymorum mœnia Christus, † *adeò*
Ingresso occurrit primo sublime templi
Cruribus atq; oculis certatim debile uulgus,

Quos

Quos ubi tam subito gressu uisuq; uigentes
Cuncta sacerdotum cognouit factio mirans
Et pueros templi complentes tecta canorè
Osanna egregia Dauidis stirpe creato.
Tunc præcontantur cuncti quæ causa canoris
Impubem tantam tollat per gaudia plebem.
Christus ad hæc legis + sancte uos scripta tenere — † inquit
+ Creditis: infantum quæ dicit ab ore uenire, — † Creditur
Lactentum, & linguis iusti consurgere laudem.

COMMENTARII.

PRoxima tum Solymis. Recitat illud Matthæi. 21. *Cum appropinquasset Hierosolymis, & uenisset Betphage ad montem Oliueti: tunc Iesus misit duos discipulos dicens eis: Ite in castellum, &c.* Hæc succincto carmine prosequitur. *Glaucicomantis, id est habētis comas, id est, frondes glaucas, sicut Minerua cuius inuentrix dicitur, glaucos accesios oculos habere. quoq;, id est, & quo sed q; licenter producitur: quo autem dum duæ sunt partes rite producitur: Si legatur quoquò, id est, quocunq;, melius staret metrum sed non sententia: dic quoquàm. Præmitis, id est, & præ cæteris mitis. Factio, id est, factiosa, & seditiosa multitudo.*

DE.

DE FICV QVAE ARIDA FACTA est. Mat. 21. Mar. 11. Lucæ 16.

HAec ait, ingratam linquens cum ciuibus urbem
Bethaniáq; petit, rediensq; in margine cernit
Strate tendentem diffusa umbracula ficum
Illic forte cibi pertentans corda uoluntas,
Arboris attrectat ramos, sed nulla facultas
Pomorum † sterilis fron lis concreuerat umbræ. — † sterili frõdis cõcreuera umbra.
Olli Christus ait, non sit tibi fructibus unquàm
Copia promendis, tum protinus aruit arbos,
Discipuli celerem mirantur in arbore mortem.
Sed Christus stupidis aßistens talia fatur.
Nunc ligni istius nostro stupuistis honore
Desisse ad uires terrenos ducere succos
Sed ueris uerbis iterumq; iterumq; monebo.
Namq; fides si certa animi consistet in arce.
Nec dubijs † mutans uicijs tremebunda iacebit. — † nutans
Arboris istius uobis substantia cædet.
Nec tantum istius, sed montis celsa reuelli
Credentum uerbis poterunt undisq; † profundis — † profundi
Cum syluis pariter, saxisq; ferisq; recondi.
Et quæcunq; fides robusto pectore poscet
Credentum: semper digna uirtute tenebit.

COMMENTARII.

Hæc

HAec ait. Prosequitur illud Matthæi. 21. Et relictis illis abijt foras extra ciuitatem in Bethaniã ibiq; mansit. Mane autem facto reuertens in ciuitatẽ esurijt. Et uidens fici arborem unam secus uiam. Hæc carmine prosequitur autor. In margine stratæ, id est, secus uiam publicam. Pomorum, recte quia & ficus poma sunt: cum sint qui credant in ficu transgressum Adam. Copia, id est, facultas. Desisse pro desijsse. Iterumq; iterũq; monebo, ex tertia. Aen. sumptum. Recondi, id est, abscondi. undis, in undas. Cum feris, scilicet, bestijs, quæ in eo cubilia habent.

IESVS INTERROGATVS IN qua potestate faceret, ipse interrogat de Ioannis Baptismate.

Matthæi. 21. Mar. 11. Lucæ. 20.

HAec ubi dicta dedit, templi se mœnibus infert.
Confestim proceres populi miracula rerum
Mirantes rogitant, qua uirtute efficis ista?
Illis Christus ait: Quærentibus omnia uobis
Dicere iam facile est, si nobis uestra uicissim
Percontata prius paucis sententia soluat.
Nuper Ioannis puro qui gurgite lauit
Sordentes populi maculas, diuina potestas

[Margin: †Collecti inquirunt, uirtus quæ tanta dedisset. † Illis. † Ollis]

An

An ne hominis potius uobis fallacia uisa est?
Hæc ait, ancipiti uerborum pondere claudens
Captantum procerum mentē: nam magna prophetam
Plebis Ioannem ueneratio suscipiebat.
Nec poterant eius fallacem dicere uitam
Rursus sublimen dixissent si esse prophetam,
Occidisse illum traheret confeßio culpam.
Se nescire igitur respondit factio fallax.
Tum Christus, non est iniustum claudere uocem.
Cum mihi claudantur procerum responsa superba.

COMMENTARII.

HAec ubi dicta. *Hæc Matthæus sic. Et cum uenisset in templum accesserunt ad eū docentem, principes sacerdotum & seniores populi, dicentes: In qua potestate hæc facis? &c Nec ego dico uobis in qua potestate hæc facio, &c. Infert mœnibus, id est, in mœnia hoc est, in parietes templi.*

PARABOLA HOMINIS, QVI FIlios mittit in uineā, & quod publicani *& meretrices in regno dei multos sacerdotum & scribarum sunt præcessuri.* Math. 20.

NAm geminæ prolis genitor maioris in aures
Talia dicta dedit, uitis mihi portio maior

alterum dixit similiter. At ille respondens ait: Eo dñe mine. Et non iuit. Quis ex duobus fecit uoluntatem patris? dicunt ei. Primus. Dixit illis Iesus. Amen dico uobis, quia publicani & meretrices praecedent uos in regno coelorum. Venit enim ad uos Ioannes n uia iusticiae, & non credidistis ei: publicani autem & meretrices crediderunt ei.

PARABOLA DE VINITOTIBVS qui interficiunt ad se missos,

Matth. 21. Mar. 12. Lucae. 20

SIc quidam diues, cui iugera multa nitentis
Vineti sepes circundensata coërcet.
In medio turrem praelumq; & dolia fecit.
Cultoresq; dedit, fructusq; locauit habendos,
Impositam statuens mercedis soluere legem.
Tum longinqua petit, sed fructus tempore certo
Actores famulos mittit: quis portio salua
Cultorum certa ruris mercede daretur.
Ecce colonorum hos rabies uerbere saeuo,
Ast alios lapidum proterrent undiq; telis,
Deniq; loetali prosternunt uulnere multos:
Tum dominus ruris plures incedere seruos
Praecipit, & rursum mercedis pacta reposcit.
Maior at in plures audax iniuria surgit.

uenite occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Et apprehensum eum eijecerunt extra uineam; & occiderunt. Cum ergo uenerit dominus uineæ, & c
Vineti, ubi uites nascuntur, id est, uineæ.

PARABOLA DE INVITATIS qui contemnunt uenire ad nuptias. Matthæi. 22 Lucæ. 14 Apoco. 19

VT rex qui nato thalamorum uincula nectens
Præcepit, proceres conuiuia læta frequentent
Accitos famulos uoti regalis honorem
Concelebrare simul: cuncti, sed adire recusant
Regales thalamos, regalis pocula mensæ.
Post alios mittit sese largißima cuncta
Magnificasq; dapes, conuiuia læta parasse.
Illi neglectis dapibus, diuersa petebant:
Hic ædes proprias: hic ruris tecta propinqui:
Ast alius potius merces ac lucra reuisit:
Multi præterea missos qui ad læta uocarent,
Insontes famulos rapiunt, & corpora ferro
In mortem cruciant, tum rex ubi comperit acta
Millibus armatis ciues cum mœnibus ipsis
Subruit: effusi famulorum sanguinis ultor.
Tunc seruis fatur: Nunc festa iugalia cenæ

Prelargis dapibus quæcunq; instruximus illis,
Contempsere meis proceres contingere mensis.
Ite igitur properè per publica septa uiarum,
Et quoscunq; illic casus glomerauerit, omnes
Huc lætis nati thalamis adhibete uocantes.
Progreßi famuli per compita cuncta uiarum,
Inuentos duxere simul, iam deniq; cunctæ
†plebis *Complentur mensæ mixta sine nomine † plebe,*
Hic iusti iniustiq; simul cubuere uocati,
At rex ingressus, conuiuia læta reuisit.
Hic uidet indutum pollutæ uestis amictu
†quæ *Læticiæ thalamis fuerat † cui dissona lingua.*
Isq; ubi regalis sermonis pondere causas
Reddere pro uestis maculis, & labe iubetur.
Oppresso tacuit non puri pectoris ore
Et tunc conuersus famulis rex præcipit illum,
Connexis manibus pedibusq;, & corpore toto
In tenebras raptum mox præcipitare profundas.
Illic stridor erit uasti sine fine doloris,
Et semper fletus, multis iam sæpe uocatis
Paucorum felix hominum selectio fiet.

COMMENTARII.

VT rex. Narrat illud Mat. 22. *Simile factum est regnum cœlorũ homini regi, qui fecit nuptias*

filio.

filio suo. Et *misit seruos suos uocare inuitatos ad nuptias, & nolebant uenire.* Verum *misit alios seruos dicens:* Dicite *inuitatis:* Ecce *prandiū meū paraui, &c*

IVVENCI PRESBYTERI LIBER QVARTVS DE Euang. historia.

DE DENARIO CAESARIS Mat. 24. Mar. 12. Lucæ. 20.

T ALIA *dicentem confestim factio frendēs*
Tentare *aggreditur uerbis cum fraude malignis,*
Certum est ueridicum te nunc uenisse magistrum,
Nec *quemquàm metuens, domini uestigia seruas*
Dic *ergo, an liceat nostræ dissoluere genti*
Cæsaris urgentis semper sub lege tributum?
Ille *sed inspiciens sæui penetralia cordis*
Cur tentatis ait, nunc me concludere uerbis?
Fallacis *mentis perdit fallacia fructum.*
Aspicite en nummum, sculptiq; numismatis æra,
Cæsaris expressum, promptum est, ibi cernere uultum
Soluite nunc illi † *propria sub lege tributum* † propriū
Atq; deo proprium legis seruemus honorem

COMMENTARII

Talia dicentem. Quemadmodum dixi non uidentur capita fuisse distincta, ut nunc sunt: quod & facile credi potest, quia ante Hieronymum hæc scripsit. Ideò autem uidentur non ita distincta, quia libros à medio capituli auspicatur. Prosequitur enim illud Math. 22. Tunc abeuntes pharisei consilium inierunt, ut caperent eũ in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cũ Herodianis dicentes: Magister scimus quia uerax es &c.

DE MVLIERE QVAE SEPTEM fratribus nupsit. Math. 22. Mar. 12. Luc. 20.

Inde Sadducæi tali cinxere latratu
† Mosen, qui legem posuit præcepta iubere, (†Mosea)
Si quis coniugium properata more relinquet,
Pignoribus medijs nondum de germine cretis,
Huius germano rursus sociabile uinclum
Deberi, generis pereat ne portio lapsi
Finibus in nostris septem germana fuerunt
Corpora: sed maior natu cum uincula nuptæ
Sumpsit, præceleri cecidit sub acumine mortis.
Post alius frater, thalami sine fructibus æque († unius cũ ctos fletus gemuere maritæ)
Concidit, & cuncti iacuere ex ordine fratres.
† Vtq; maritæ uni fletus omnes genuissent

Post

Post ipsum rapuit gelidæ inclementia mortis,
Si uenient igitur cuncti sub lumina uitæ,
Cuius connubijs mulier reddenda resurget?
† *Illis Christus ait, errori obnoxia prauo,* †Olli
Legibus & iussis domini mens dura resistit.
Nescia uirtutum & legum decolor errat.
Namq; sequenda dehinc lætæ reparatio uitæ,
Non thalamos nouit, non terræ gaudia uana,
Sed similes leuibus genitoris iusta ministris
Constituet, regni uirtus sublimis in aula
Nec deus illorum dominum se ponere † *poscit,* †mauult
Qui tetram proni meruerunt sumere mortem,
Sed potius uitæ possunt qui prendere lucem.

COMMENTARII.

INde Sadducæi. Prosequitur illud eiusdẽ. In illo die accesserunt ad eum Sadducæi qui dicunt non esse resurrectionem, & interrogauerunt eum, dicentes: Magister Moyses dixit: Si quis mortuus fuerit non homines filiam, ut ducat frater eius uxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Ordo autem est. Cinxere, sup. dicentes: Mosen qui posuit præcepta legũ iubere si quis &c. Germana corpora, scilicet maior: neq; latine, neq; grammatice id dicit. Nam latine dixisset maximũ natu: nam de multis loquitur: aut quia quando metaphorice aut

emphatice loquimur, adiectiua relatiua rei non uoci damus: ut Comicus. Vbi est illi scelus qui me perdidit. Iam quia germana corpora pro fratribus posuit, potuißet dicere maximus, scilicet germanorũ, seu frarum post alius dixissem de secundo aliter. Leuibus ministris id est, angelis incorporeis. Plenius autem rem narrat euangelium.

DE PRIMO MANDATO INTERrogatur, & interrogatus interrogat de *Christo, cuius filius sit. Math. 24.*

Marc. 12.

Ecce alij rogitant, quæ sint firmißima legis
Ille indefessus nulli responsa negabat.
Sublimem cœli dominum deuotio cordis.
Diligat, est isthæc uirtus firmißima legis.
Consimile est isti, magno teneantur amore
Ad ius fraternum iustæ penetralia mentis.
His etenim geminis dependent omnia iußis,
Sed uobis cuius soboles uentura uidetur
Christus, quem cuncti spondent in secla prophetæ?
Respondent illum Dauidis germine nasci,
Prosequitur Christus. Cur illum dicere Dauid
Diuino flatu scriptum est, dominumq; deumq;,
Quod proprium patrem non æquum est dicere nato?

COMMENTARII.

Ecce

Ecce alij. Hoc est. Pharisæi autem audientes quod si/lentium imposuisset Saduceis, conueniunt in unum, & interrogauit eum unus ex eis legisdoctor tentans eum. Magister quod est mandatum magnum in lege? &c. Diuino flatu, id est, in spiritu sancto.

IESVS AD DISCIPVLOS DICIT, ut quæ Pharisæi dicunt, fiant: non quæ faciunt, & increpat scribas & pharisęos. Math. 23. Luc. 11.

Talia saluator, cuncti obstupuere silentes,
Ille sed accita credentum plebe profatur.
† Aspice nunc scribas sublimi sede superbos, †Aspicite scribas subli
Hi quæcunq; docent, iustum est comprendere cordis
Obsequio, maculas ipsorum temnite uitæ.
Abrupta imponunt humeris: nam pondera uestris
Ipsi quæ digito saltem comprendere nolunt.
Accubitu primo cænæ fastuq; superbo,
Atq; salutantum uano tolluntur honore,
Et nomen sublime uolunt portare magistri,
Sed uos uoluerim præcelsi nominis arcem
Affectare, tamen est uobis una magistri
Imposita æternum cœli de lege potestas
Vos eadem fratrum parili coniunxit amore.
Vnus item pater est cœli qui in culmine regnat,

In uobis si quis sublimia colla leuabit
Decidet, & baratri mergetur ad ultima cœno.
Ast humilis claram conscendet liber in æthram
Deflendi semper scribæ, & lachrymabilis æui
Cæca Pharisææ cunctis fallacia plebis,
† *itiner* *Nam uobis † callis clausus, quia iure negatur,*
clausum *Non sinitis quenquàm penetrare per ardua lucis,*
Et cunctos trahitis sæuæ ad consortia flammæ.
Vos similes dicam tectis splendore sepulchris,
Quis facies nitida est, internaq; sordida bustis.
Sic uox uelatur iustæ sub imagine uitæ
Atq; adytis mentis celantur turpia corda.

COMMENTARII.

TAlia saluator. Cũ fine. 22. cap. recitat principium. 23. apud Matthæum in quo scriptum est sic. Tunc Iesus locutus est ad turbas dicens: Super cathedram Mosi sederunt scribæ & pharisæi, &c. Hæc paucis prosequitur, omittẽs plurima quæ illic habẽtur in pharisæos præsertim dicta. Temnite pro contemnite. Abrupta, id est, grauia, quasi à monte rupta. Barattri, id est, uoraginis infernæ. Deflendi, id est, qui semper flendi est, quia maledicti. Callis, id est, uia ad cœlum. Quis, id est, quibus. Sic uerò, id est, sermo uester Adytis arcanis penetralibus.

FACIT APOSTROPHEN AD HIErusalem. Mat. 23. Luc. 11.

O Solymi Solymi, ferro qui sæpe prophetas
Ad uestram missos uitam sine fine necastis,
Quàm uolui uestram gentem populumq́; tueri,
Ales uti molli solita est sub corpore pullos
Obice pennarum circum complexa fouere?
Sed uobis semper cœlestia munera sordent.
Deseritur iam nunc domus hæc uastata ruinis,
Nec uobis nostrum fas ultra est cernere uultum.

COMMENTARII.

O Solymi. Prosequitur per modum apostrophes id est, conuersionis sermonis ab absentes illud Matthæi 23. Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas & lapidas eos, qui ad te missi sunt: quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. Dico enim uobis non me uidebitis à modo donec dicatis. Benedictus qui in uenit nomine domini. Hæc satis aperte & deserte dicit.

DE TEMPLI STRVCTVRA CVIVS subuersionem prædicit, Mat. 24. Mar. 13. Lu. 19. & 21.

EGreditur templo, cuius præcelsa notantes
Mœnia discipulos tali sermone docebat.
Hæc operum uobis miracula digna uidentur
Obtutu stupido: ueris sed discite dictis,
† Quod † Quàm mox cuncta solo paßim disiecta iacebunt.
Hæc ad Oliueti dicens peruenerat arcem.
Discipuli solum postquàm uidere, rogabant
Vt sibi uenturi tempus distingueret æui;
Promissa ipsius quem poscant prendere finem,
Eius ut aduentus terræ consumeret orbem:
Quærentum uerbis respondit talia Christus.

COMMENTARII.

EGreditur templo. Narrat illud Matthæi 24. Et egressus Iesus de templo ibat. Et accesserunt discipuli eius, ut ostenderet ei ædificationem templi. Ipse autem respondens dixit illis: Videtis hæc omnia? Amē dico uobis: non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur. Sedente autem eo super montem Oliueti: accesserunt discipuli secreto dicentes: dic nobis quando hæc erunt, &c. hæc dicit. Talia qualia sequuntur.

DE SIGNIS EXTREMI IVDIcij. Matthæi 24. Marci 13. Lucæ. 21.

Obseruate dolum, falso ne nomine capta
Credulitas: laqueis errantum præcipitetur.
Discurrent cunctis bellorum incendia terris,
Sed uos prævalido consistite robore cordis,
Ne mens accepto iaceat turbata tumultu.
Non etenim prima imponent mox prælia finem
Gentibus & gentes, & regibus obuia reges
Signa ferent, nec tunc morbi corrumpere tractum
Aëris, aut pestes prosternere corpora parcent.
Fissa etiam solido per inania pondere tellus,
Per diuersa † locis, motu quassante tremiscet — † loci
Hæc in † primitijs tentamina parua manebunt, — † primitias
† *Tradentur multi uestrum, lætoq; dabuntur,* — † ꝓdentur
Proq; meo uobis incumbere nomine gentes
Tormentis, pœnisq; feris, odijsq; necesse est.
Liuor erit terris, erroribus omnia plena,
Et falsi surgent populorum labe prophetæ.
Hæc inter si quis protectum uulnere pectus
Ad finem seruare queat, sublimia lucis
Aeternis uitæ sertis redimitus adibit.
Regnorum cœli celebratio peruolitabit
In cunctas terræ metas: gens omnis habebit
Testem lucifluo sanctæ sermonis salutis.
Et tunc finis erit, currentia secula soluens.

† terræ. *Adueniet iam tunc tristis defectio † terris,*
Quæ Danielis habet iussam uerissima uocem.
Hæc dignus tantum poterit cognoscere lector.
Iudæi longè fugiant, montesq; capessant,
Nec quisquàm domibus repetat sustollere secum,
Quæ fuga consociet, uestemúe aut mobile quicquàm:
Deflendæ iam sunt uteri cum pondere matres,
Et miseros fœtus dulci quæ lacte rigabunt.
Poscite iam precibus tristis ne frigore brumæ.
Adueniat fuga uestra, aut ne tunc sabbata festa
Anceps præcipiti turbet trepidatio cursu.
Nam cunctis uenient sæuissima pondera terris.
† postera *Tale malum non secla prius, nec † postea norunt,*
Et ni sublimis genitor decerpere tempus,
Et numerum miserans, uellet breuiare dierum.
Nulla dehinc trepidæ superarent corpora uitæ.
Sed propter lectos ueniet miseratio iustos.
Nomine fallentes Christi, falsiq; prophetæ
Exurgent terris, & monstra potentia fingent,
Quæ forsan lectos capient miracula iustos.
En prædicta docent, instantia secula uobis.
Desertum si quis Christum peragrare loquetur,
Occultisq; procul penetralibus esse repostum,
Longe credulitas absit uanissima uobis.

Sicut

Sicut enim fulgur cœlum transcurrit apertum,
Et cerni facile est cunctis,orientis ab oris
Vsq; sub occiduum cœli uergentis in orbem
Occiduum (dico citius) uolitare sub orbem.
Sic rapido aduentu clarebunt lumina Christi,
Sol rutilus furuis radios abscondet in umbris.
Amittet cursum lunaris gratia lucis.
Ignicomæq; ruent stellæ: cœlumq; relinquent.
Omnis item uirtus cœli commota superni.
Signa dabit,proles hominis quis uertice cœli
Clareat,omnigenasq; tribus deflexio lucis
Vrgebit, † quando ueniet nube ignicolori,
Maiestate potens hominis per sidera natus.
Tum tuba terrifico stridens clangore uocatos
Iustos:quadrifico mundi glomerabit ab axe.
Præteriet nec enim præsens generatio secli,
Donec cuncta sequens claudat sibi debita finis:
Hæc tellus cœlumq; super soluentur in ignes,
Sed mea non unquàm soluentur ab ordine dicta:
Quis sit at ille dies,nescire est omnibus æquum,
Ni solum rerum domino qui sidera torquet.
Vt quondam terras undæ inuoluere furentes,
Et diuersa sibi tractantes munia cunctos
Diluuij rapuit subito uiolentia tractu:

† ueniet cũ nubibus igni coloris.

H Sic

Sic subitas flammas uoluens descendet ab æthra
Aduentus noster, nec cunctos ille sub una
Conditione premet: nam tunc ubi iugera lata
Infindent duo depreßis sub uomere sulcis,
Vnus correpto tolletur corpore † aratro, † arator
Ignarusq; alius uasto linquetur in agro.
Vno quinetiam recubantes stramine lecti,
Dispar iudicium diuersa sorte subibunt.
Vnus enim socium quæret per strata relictus,
Id circo famuli uigilent, quia nescius illis
Aduentus domini subitas descendet in horas.
† Per monitum furis tempus si insistere sciret † Præmonitum
Quisq; domus custos, uigilaret & obuia ferret
Arma procul, ruptas ne quis penetraret in ædes.
Sed uos intentis animis aßistite semper.
Namq; repentinus uobis: subitusq; recurret
Filius huc hominis, iustis sua præmia seruans

Ille fidelis erit seruus, cui credere cunctas
Aedes & famulos uoluit per longa profectus
Vir pater, ipse domus: sapiens nimiumq; beatus,
Quem ueniens dominus seruantem iussa uidebit,
Illum maiori famulum cumulabit honore.
Ast ille infelix, qui obscœnè luxuriatus,
Tardantem contemnit herum, famulosq; fatigat

Verbe-

Verberibus, segnisq; indulgens ebrietati,
Luxurioſorum conuiuia † concelebrabat. † celebrando
Adueniet dominus ſubito, ſeruumq; furentem
Præcipitem dignis pœnarum cladibus abdet.
Illum perpetuus fletus ſtridorq; manebit.

COMMENTARII.

Obſeruate dolū. Proſequitur euangeliū Matth. de ſignis præuijs ante ſupremū iudicium, quo ſic dicitur. Videte ne quis uos ſeducat. Multi enim uenient in nomine meo, dicentes: Ego ſum Chriſtus, &c.

DE DECEM VIRGINIBVS. *Matth. 25*

Conferri poſſunt cœleſtia regna puellis
Bis quinis: quarum pars eſt ſapientior una,
Altera † præ ſtudio pars eſt ſtolidiſſima corde: † præſtupido
Occurrere illi uotis ſponſalibus omnes
Ornatu accinctæ tedarum flammicomantum
Sed ſapiens pars illa, ſibi quo lumina flammæ
Suſciperet: portare ſimul curabat oliuum.
Stultarum uerò non eſt prudentia talis,
Cumq; moraretur ſponſus, tum membra ſopore
Soluuntur cunctis per compita lata uiarum.
Iam noctis medio clamor crebeſcere magnus
Exoritur: lætoq; dehinc occurrere uoto
Admonuit: tediſq; uias ornare coruſcis.

Surgere tunc properant & claro lumine tedas
Instruere & flammas pingui componere oliuo.
Tum stolidæ rogitant olei sibi cedere partem
Prudentes secum quod tum gestare uidebant.
Sed quoniam sapiens pauitat chorus: omnibus æque
Ne desint clare nutrimina pinguia flammæ,
Ex paruo æqualis si detur portio cunctis,
Tum pergunt stultæ: liquidum ut mercentur oliuum
Dum pergunt, lætæ transcurrunt omnia pompæ
Et sponso tantum comitatur factio prudens,
Adueniunt + fatuæ sero post tempore segnes, (+ brutæ)
Et sponsi pulsare fores, & limina clausa
Ne quicquàm ingeminant, precibusq; ingrata frequen-
Vt liceat miseris penetrare in limina læta. (tant,
Illas non comitum sponsi cognoscere quisquàm,
+ Non sponsus uoluit: quare uigilate timentes (+ Non ipsus sponsus uoluit uigilare timētes)
Aduentus uobis, quod non est certior hora.

COMMENTARII.

Conferri possunt. Recitat contextu heroico: mira autem qua ubiq; pollet breuitate. 25. cap. Matth. in quo sic legitur. Tunc simile erit regnum cœlorum decem uirginibus, &c. Conferri, id est, comparari: unde & collatio dicitur interdum comparatio Puellis, id est, uirginibus: nam puella diminutiuum est

à puera

à puera: uirgo aũt à uigore seu uirore ætatis dicitur, unde à poëta accipitur etiam pro ea quæ iam ter pepererat, ut in Buc. Ah uirgo infœlix, &c. de Pasiphaë loquente. Bis quinis, id est, decem sapientior, quia bifariam diuidit, nõ male utitur cõparatiuo, sed tamen pro absoluto: nam reliqua pars non erat sapiens. Præ studio, quia segniciei aut uitijs studebant, & ita non erant insipientes per naturam, sed desipientes peruerso studio. Notandum autem studium hic in malum capi, cum studiosi dicantur à uirtute, sed dictum est studet delitijs filius perditionis, unde & praua sæpe leguntur studia. Votis sponsalibus, quia omnes acceperunt lampades suas, tedarum, id est, ramorum resinæ plenorum: unde & tedas pro intortis cereis uulgo accipiunt: & poëtæ pro facibus nuptialibus, quæ præibant nuptam, ut Aenei. 4. Si non pertesum thalami tedæq; fuisset. Flammicomantum. Emittentium flammas in morem comarum. Quo. i. ex quo, uel ut. Oliuum. i. oleum: nam ut arbor dicitur olea & oliua: ita fructus eius expressus dicitur oleum & oliuum, integer autem est bacca. Cunctis, scilicet, tam prudentibus quàm fatuis, unde non est stultũ dormire, sed in eo statu in quo nolis mori. Exoritur. i. incipit crebescere. i. creber fieri. Coruscis. i. coruscantibus et lucidis. Tedis. i. lampa-

dibus, sed propriè quia de nuptijs, ut dixi, sermo est, tedis dixit. Componere, id est, construere & excitare ignem incensis lichnis. Cedere, id est, concedere, uel ut concedant. Pauidat, id est trepidat & timet, aut paui tat, lege. Nutrimina, id est, nutrimenta. Pompæ, id est festiuitates nuptiales. Sero, id est, tardo tempore existentes. Segnes, id est, torpentes, quasi seorsum ab igni qui calidus & actiuißimus est. Ingrata, quia surda; Frequentant, quia dicunt: Domine, domine. Aduentus; Scilicet filij hominis ac mortis.

SIMILITVDO DE TALENTIS.

Matth. 25. Luc. 19. Marc. 13.

Sicut enim longas cui contigit ire profecto
In terras, credens seruis tractanda talenta,
Vni quinq; dedit, duo cœpit & alter habenda:
Tertius unius curam tractare talenti
Suscepit, uires quoniam diuersa merentur,
Sed maior quis est concredita portio nummi,
Certatim duplis auxerunt † æra lucellis. († munera donis)
Ille sed, unius cui credita cura talenti est,
Telluri infodiens seruat sine fructibus æra.
Iamq; aderat præsens dominus, tum primus & alter
Se geminasse illi pariter cum credita monstrant:
Illos laudat herus, potioraq; credere tantæ

Pronit-

Promittit fidei, ſed tertius ille reſedit:
Et domino reddit tali cum uoce talentum.
Quod ſcirem domino memet ſeruire ſæuero,
Qui meteret ſegetes alieno ſemine cretas,
Extimui, argentumq; tuum concredere terræ
Malui, uti ſemper ſaluum tibi reddere poßim.
Tum dominus famulo reſpondens talibus infit,
Si neſcire meos auderes dicere mores,
Nequitiæ tantæ ueniam concedere poßim,
Hoc igitur gnarum potius præſtare decebat,
Vt fructum nobis tractata pecunia ferret.
Quapropter ſigni tollatur portio noſtra,
Prudentiq; dehinc detur poſſeßio maior,
Quem cumulaſſe duplis lucris mea quinq; talenta
Inueni: nanq; eſt certum potiora mereri,
Cui res uberior cumulatæ ſortis abundat,
At cui parua ſubeſt ſegni ſubſtantia corde
Id minimum penitus iuſte tolletur ab illo.
Et nequam ſeruus tenebras demerſus ad imas,
Perpetuos fletus pœnæ ſtridore frequentet.

COMMENTARII.

S*Icut enim longas &c.*] Narrat & aliam ſimilitudinem ſumptam ex eodem Euangelio ubi ſic dicitur *Sicut enim homo peregrè proficiſcens uocauit ſeruos ſuos, et tradidit illis bona ſua &c.*

Cui cõtingit ire profecto. Ordo est, cui profecto, id est, postquàm discesserat contigit ire in longas, id est, longinquas terras. Credens, id est, cõmittens fidei eorum. Habenda, id est ut haberet. Dicere posset alenda, scilicet incremento usuræ. Diuersa, id est, præmia aut commissa. Quis, id est, quibus. Maior. Nõ dixit maxima: quia iam in duas partes diuisit maiorem & minorẽ: erat tamen maxima illi, cui quinq; erat cõmissa. Aera, id est, pecuniã. Sine fructibus. i. sine lucro ac fœnore. Primus & alter, id est, secundus: est autem ut dixi uenusta breuitas. Potiora, quia plura & meliora. Quod, id est, quia. Malui quo. Non stet uersus, dic ergo. Malui, uti semper, uti. i. ut. Cui res uberior, sup. est. Nõ autem scribetur qui, ut scriptũ offendi.

DE OVIBVS A DEXTRIS, ET hœdis à sinistris. Matth. 25.

EN hominis natus ueniet. patrisq; ministris
Stipatus, celsa iudex in sede sedebit:
Tunc gentes, cunctæ diuersis partibus orbis
Conuenient, iustosq; dehinc de labe malorum
Secernet, dextraq; libens in parte locabit.
At prauos læua despectos parte relinquet.
Vt pastor pecoris discernit pascua mixti:
† parti *Lanigeris dextræ permittens mollia* † *partis*

At læuos hirtis dumos tondere capellis.
Sed rex ad dextros conuersus talia dicet.
Huc ueniant sancti iamdudum debita sumant
Dona patris, mundo quæ sunt æquæua nitenti.
Et iustis primo promissa parantur ab ortu.
Nanq; fame fessum quandam me grata refecit
Hæc plebes, potuq; sitim mihi sæpe remouit,
Hospitioq; domus patuit mihi sæpe uocato.
Et nudus uestis blandißima tegmina sumpsi.
Carceris † in pœnis horũ solatia cœpi: † &
Tum domino tali respondent uoce beati:
Non meminit nostrum quisquàm te uisere nudum,
Nec famis oppressum dura ditione notauit.
Carceris aut pœnis meminit uidisse reuinctum:
Respondens illis dicit tum talia iudex.
Fratribus ista meis, humiles miserando labores,
Qui fecit, certum est dulcem mihi ponere fructum.
At uos iniusti, iustis succedite flammis
Et pœnis semper mentem torrete malignam.
Quas pater † horrendus baratri per stagna profundi † horrendis
Dæmonis horrendi socijs ipsiq; parauit,
Namq; sitim passo quondam mihi pocula nulla,
Nec famis in pœna parui mihi fragmina panis,
Aut peregrina mihi tecti uestisúe parumper

Tegmina de magnis gracili pro parte dabantur.
Carceris haud septo claustris morbiúe iacenti
Vnquàm uisendi solatia uestra fuerunt.
His damnata dehinc respondet factio uerbis.
Haud unquàm nostrum meminit te uisere quisquàm,
Aut sitis aut saeuae famis aegrum agitare laborem,
Hospita uel fessis errare per oppida rebus.
Carceris aut mersum poenis, morboúe grauatum:
Vt tibi sollicito fieret miseratio iusta.
His rerum dominus dicet, cum uestra superbo
Angustis rebus feritas sub corde tumebat:
Calcauitq; humiles minimos: me spreuit in illis.
Haec ubi dicta dedit meritis sua praemia reddet
Aeternum miseri poena fodientur iniqui:
Aeternumq; salus iustis concessa manebit.

COMMENTARII.

EN *hominis natus &c.*] *Perpetuo tenore prosequitur historiã Euangelicam: Nã uero simile est dominũ totum hunc sermonẽ, qui habetur Matth.* 24. *&* 25. *ad discipulos fecisse. Nam post signa iudicij futuri & admonitionem, ut uigilanter ipsum expectemus, & similitudines de decem uirginibus et talentis, iudicij formã subdidisse. Vnde dicit Matthaeus sic. Cũ aũt uenerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cũ eo: tũc sedebit super sedẽ maiestatis suae et c.*

En

En,id est,ecce. Natus,id est,filius hominis ueniet. Et ipse stipatus.i.dense comitatus.ministris patris,id est, angelis,sedebit iudex in sede celsa. Tunc cunctæ gentes conuenient, Scilicet ad iudicium,sup. à diuersis partibus orbis. Et iudex secernet, id est, segregabit per angelos tamen. Tunc iustos à labe, id est, contagione malorum. Et locabit eos libens, id est, libenter iustos in parte dextra. At, id est, sed. Relinquet prauos in parte leua, id est, sinistra. Despectos, id est, contemptos à se. Vt, id est, quemadmodum. Pastor pecoris, id est, gregis mixti discernit pascua. Permittēs lanigeris sup. pecudibus, id est, ouibus, Mollia, sup. pascua, patris dextræ. at cogens, aut si uis permittens. Capillis hirtis, id est, hirsutis, utpote hœdis Tondere dumos, id est, uepres. Leuos.i. in leua parte. Sed rex conuersus ad dextros, id est, iustos positos in dextra parte, dicet talia. Sancti ueniant huc, id est ad me, & sup. sumat dona patris debita, sup. ipsis, iamdudum. Dicerem iampridem. scilicet à cōstitutione mundi, unde addit: quæ sunt æquæua, id est coëtanea mundo nitenti: quia ab ornatu dicitur, & sup. quæ parantur iustis à primo ortu.i. creatione rerum. Nāq; hæc plebes, satis humiliter, id est, hæc multitudo grata, scilicet in me refecit quondam. Me fessum.i. confectū fame Et remouit mihi sæpe sitim poto.i. per potum. Et domus

mus,sup. eius.patuit mihi uocato sæpe hospitio,id est, ab hospitium,sic dicitur etiã Aeneid.1.Vtq; nouæ pateant Chartaginis arces.Hospitio Teucris. Et ego nudus sumpsi,scilicet ab ea [dicerem accepi].Blandißima, id est,mollißima tegmina uestis. Et cœpi solatia horum,scilicet iustorum,existens in pœnis carceris.

Tum,id est,tunc beati respondent domino tali uoce: Quisquàm nostrum non meminit te uisere,pro uisisse, id est, uidisse secundũ Vallam in Rauden.sed propriè dixit secundum Agreciũm.Sed frustra ordinẽ tam euidentẽ persequor. Ditione,id est,imperio. Ponere pro posuisse. Mentẽ,id est, animã suam & corpus. Horrendus,scilicet malis. Ipsi.scilicet dæmoni. Parui miseramina,uerius est parui mihi fragmina panis &c.

Aut peregrinãti.Scilicet mihi aut lege peregrina mihi.Peregrina,scilicet tegmina.i.mihi peregrino exhibita. De magnis. scilicet tegminibus & tectis.Factio,id est, superba & potens dum in terris esset concio.Visere eodẽ modo ut prius dixit. Aeternum,id est,in æternum,est autem aduerbium.

DE SVSCITATIONE LAZARI.

Ioannis. 11.

TALia dum loquitur, scissos lacerata capillos
Pro fratris morbo iustis soror anxia curis,

Horta-

Hortatur iuuenum rapido percurrere gressu,
Casibus ut tantis Christus seruaret amicum.
Nam fuerat mulier meritis accepta benignis,
Obsequio cuius fratremq; domumq; merentem
Complexus pleno Christus retinebat amore.
Nuncius adueniens narrat sub agone iacere
Dilectum Christo iuuenem, per tristia morbi
Et læti & uitæ confinia summa tenere.
Lazarus hic habuit nomen, sed Christus amaris
Perculsus uerbis: Non est, si creditis, inquit,
Ad lætum ducens ista hæc uiolentia morbi.
Sed Deus ut digno iustis celebretur honore,
Et soboles hominis sancta uirtute nitescat.
Tunc ad discipulos dormit iam Lazarus, inquit,
Sed charum iuuenem faciam consurgere rursus.

Agone, id est, certamine mortis.

COMMENTARII.

TAlia dum loquitur.] Recitat ad unguem suscitationem Lazari, de qua Ioannis 11. dicitur sic. Erat aũt quidã etc. Nã quæ ad historiã nõ facere uidebãtur prætermisit, ut patebit cõferenti hæc cũ autore.

HAec ait, & Christo cuncti præeunte sequuntur:
Reddunt discipuli, somno succedere plena
Et remeare salus poterit, nec mente sequuntur
Quod mortem, somni dixit sub nomine Christus.

Erro/

Errorem quorum tali sermone remouit:
Lazarus in lætum cecidit, sed gaudia menti
Hinc ueniunt, uestramq; fidem mihi fortius armant.
Cernitis absentem longè quoq; cuncta uidere.
† diu Sed properemus, ait Didymus, † tunc talia fatur,
Pergamus pariterq; omnes procumbere læto
Cogamur, toties quod genus Iudæa minatur,
Hæc ait, & cuncti Christo præeunte sequuntur.
Iamq; aderat Christus, fuerat sed forte sepulto
Quarta dies, mersasq; atris de morte tenebris
Germanas, luctus lachrymosaq; tecta tenebant.
Conuenere illuc, solatia debita dantes,
Iudææ gentis proceres, chariq; propinqui.
Sed Martha, audito Christum uenisse, cucurrit
Obuia, deseruitq; domum, mœstamq; sororem.
† nobis tua uirtus Afforet & morti fratrem rapuisset acerbæ
Et procul ó utinam præsens † hic Christe fuisses
Clamitat haud morti frater cessisset acerbæ
Nam quicquid poscis certum est tibi posse uenire,
Quam dominus tali solatur uoce gementem,
Robustam mentem mulier uirtute resume,
Lazarus hæc uitæ rediuiua in lumina surget.
Et mulier certe surgent in munera uitæ
Mortales cuncti, ueniet quum terminus orbi,
Christus item sancto depromit pectore uocem:

En ego sum claræ uobis reperatio uitæ
In me qui credit mortem deponere sumptam
Et uitam poterit iugi comprendere seclo.
At quicunq; fidem uiuo sub pectore sumet
Horrida non unquàm continget lumina mortis.
Ista hæc si credis puro de pectore Martha?
Illa dehinc, hæc una fides mea corda tenebat,
Sublimis ueneranda Dei quod uenerit in te
Cœlestis soboles celso sub nomine Christi.

COMMENTARII.

HAec ait &c.] *Prosequitur argumentũ cœptum de suscitatione Lazari, de quo Ioãnes sic.* Dixerũt ergo discipuli &c. *Reddunt. i. respondent.* Nec mente sequũtur. *i. assequuntur, hoc est, & nõ intelligũt.* In lætum, *id est, in mortẽ.* Hinc ueniunt. *i. sed gaudeo propter uos.* Didymus, *scilicet Thomas.* Læto, *id est nece aut morte uiolenta.* De morte, *scilicet fratris, aut potius de more, scilicet gentis.* Solatia *imò cõsolationes, quæ in uerbis sunt, ut solatia in factis.* Lazarus hic uitæ etc. *Id est, resurget frater tuus, quod dictum secundum huius loci mentem, non legetur interrogatiue, sed assertiue.* Terminus orbi, *id est, nouissimo die.* Iugi, *id est perpetuo seclo, id est, æuo sempiterno.* Non unquàm, *id est, nunquàm.* Ista hæc, *id est, credis hoc?*

Vene

Venerit in te. te ablatiuus est casus q. d. in tua persona quod Euangeliū dicit: Ego credidi, quia tu es Christus filius dei uiui, qui in hunc mundum uenisti &c. Reliqua prosequitur cum Euangelista sic.

HAec ait, et Mariam cursu monitura sororem
Interiora petit, sanctum uenisse magistrum:
Et pariter luctu oppressam uocitare sororem
Admonuit tacito designans omnia nutu:
Prosilit illa foras, audito nomine Christi,
Prosequiturq; simul Solymorum turba gementem,
Credentum tumulo fletus inferre sorores.
Illa salutiferum postquàm conspexit Iesum
Procidit ante pedes, rupitq; hanc pectore uocem:
Si mihi germanum potuisses uisere uiuum,
Lazarus haud poterat duræ succumbere morti.
Fletibus his Christus socians de corde dolorem,
Inquirit tumuli sedem, quo condita nuper
Membra forent, animæ uolucris spoliata calore.
Haud mora demonstrant flenti mœstoq; sepulchrum
Rupe sub excisa, lapidis quod pondere clausum
Vt uidit sanctus, multo mox uecte moueri
Præcipit, at Marthæ talis uox uerberat aures
Quatuor en luces totidemq; ex ordine noctes,
Prætereunt, quò membra solo composita quiescunt:

Fœtorem

Crediderim corpus motu fugiente caloris,
Foetorem miserum liquefactis reddere membris.
His dictis contra depromit talia Christus
Iam totiens dictum est: magnis consistere rebus
Credentum uirtute fidem, sed gloria summi
Iam genitoris adest, fidei si robur habetis.
Hæc ubi dicta dedit, saxumq; immane reuulsis
Obicibus patuit, uirtus mox conscia cœlum
Suspicit, & tali genitorem uoce precatur.
Eximias grates genitor tibi sancte fatemur,
Me placidus semper uenerandis auribus audis:
Sed populus præsens me missum credere discat.

COMMENTARII.

HAec ait, &c. hoc dicit Euangelista sic. Et cum hæc dixisset, abijt & uocauit Mariã sororem suã silentio, dicens: Magister adest, & uocat te, &c. Hæc ait, scilicet Martha, & Mariam, scilicet, Magdalenam. More autem Latinorũ corripuit mediam. Monitura, id est, ut moneat, uel talis quæ monere uelit. Interiora, scilicet, domus ubi erat Maria. Designans tacito nutu. Declarat quod dicit euangelium silentio. Nam si silentio quæras quomodo uocauit, dicens. Magister adest, ad respondet, tacito nutu designans, scilicet, ut ad se ueniret, & ubi uenit dixit: Magister adest, &c.

est,&c.quia nutu non posset illa audire nomen Chri=sti,& tamen hic additur audito nomine,&c. Tumulo *i.ad tumulum fleturas exire.Si mihi.i. ad commodum & ad uotū meū.Lazarus.In prosa dixisset Lazarum ne alter uideatur.de corde,quia infremuit spiritu.Quo scilicet,tumulo.Sedem,id est,situm, sed solet sedes pro sepulchro poni, ut Aenei.6. Sedibus hunc refer ante suis.Haud mora,sup.fit.flenti pulchra breuitate uti=tur.Sanctus,scilicet,sanctorum Christus,qui solus san=ctus & solus dominus.Multo uecte,id est,ferreis lami nis,aut ut dicunt baculis.Verberat aures,id est, uenit uehementer ad aures Christi,& aliorum qui aderant. Quatuor en luces. Oratorie diuidit dies in partes si=cut Verg.1 Aen.Annos in æstatē et hyemes:ne si trien nium ille dixisset regnaturum parum uideretur: ut si quatriduum tantum mortuum fuisse.Composta,pro composita.solo, id est,in terra: sed melius dicit solo: quia solidum utpote lapideum erat sepulchrum. Re=uulsis. Resolutis & amotis obicibus, id est, lapide obiecto. Suspicit,id est,sursum aspicit.discat, id est, hæc dico ut sciat & noscat,&c.*

HAec ubi dicta dedit,tumuli mox limine in ipso
Restitit,aduerso complens caua saxa canore.
Lazare,sopitis redeuntem suscipe membris

En animam: tuq; ipse foras te prome sepulchro.
Nec mora: connexis manibus pedibusq; repente
Procedit tumulo: uultum cui linea † texit † texta
Et totum gracilis connectit fascia corpus.
Tum solui iußit: lætumq; ad tecta remittit.
Iudæi postquàm factum uenerabile cernunt,
Qui tantum fuerant Mariam, Marthamq; secuti,
Pars credens sequitur sanctæ uirtutis honorem,
Ast alij repetunt urbem: procerumq; superbis
Cuncta pharisæis rerum miracula narrant.

COMMENTARII.

Haec ait, &c.] Pergit quo cœperat prosequens historiam euangelicam secundum Ioannem qui sic dicit. Hæc cum dixisset uoce magna clamauit: Lazare ueni foras. Collegerunt hæc, &c. ut sequens particula quæ de paßione dominica inscribitur prosequetur. Ordo est. Vbi, id est, postquàm Iesus dedit hæc dicta, id est, responderat præmissa. Ipse restitit mox in ipso limine, id est, introitu tumuli. Complens saxa. Caua, id est, cauata, id est, sepulchrum saxeum. Canore, id est, clamore. Aduerso, id est, ueniente ex aduerso, aut in aduersum tendente. Clamabat autem. O Lazare, en suscipe animam redeuntem membris sopitis, id est, in membra sopita, id est,

 sepulta.

ſepulta,& tu ipſe prome,id eſt,profer & educ te ſu- pulchro.Nec mora,ſup.fit.ſic & Verg.ſere ponit ſi- ne uerbo.Lazare,ſup.procedit.Repente, id eſt, ilico & eueſtigio. Tumulo,id eſt,de ſepulchro manibus & pedibus connexis,id eſt,ligatis, id eſt, habens manus & pedes ligatos.Cui, ſcilicet, Lazaro faſcia gracilis Linea,id eſt,ut euangelium dicit ſudarium ex lino (po nit autem præter morem Latinæ linguæ duo adiectiua ſine coniunctione cum uno ſubſtantiuo) texit uultum & connexit totum corpus poſſemus etiam diſtinguere Vt linea,id eſt,ueſtis texerit uultum. Et gracilis,id eſt tenuis faſcis connexerit corpus, & Chriſtus iuſsit.tum id eſt,tunc Lazarum ſolui,ſcilicet,à diſcipulis: & re- mittit lætum ad tecta,id eſt,iuſsit abire. Iudæi qui fue runt ſecuti Mariam & Martham ſorores Lazari, poſtquàm cernunt factum uenerabile, id eſt, miracu- lum tam euidens.Pars credens ſequitur, id eſt, partim credentes ſequuntur honorem ſanctæ uirtutis ,id eſt, credit in Chriſtum,cenſens uerum eſſe miraculum.Aſt alij repetunt urbem,ſcilicet,Hieruſalem,& nar- rant cuncta miracula rerum ſuperbis pro- cerum,id eſt,inter proceres uidelicet, phari- ſæis.

Paſsio

PASSIO DOMINI

NOSTRI IESV CHRISTI AB IVuenco Presbytero metrice composita *secundum euangelium Matth. 26. Marc. 14. Lucæ 22. Ioan. 11.*

CONCILIVM SACERDOTVM scribarum & pharisæorũ contra Christum. *Et de unguento effuso super caput Christi.*

E Rgo ad concilium scribæ, plebisq; uocatur
Iam grauior numerus, qua uatum principis alte
Pulchra Caiphex collucēt atria sedis.
Illic complacuit Christum prosternere læto.
Sed uitare dies paschæ: ne plebe frequenti
Discordes populi raperent in bella furorem.

COMMENTARII.

E Rgo ad conciliũ.] *Hæc pars dependet à superiore. Nam si quis forte hanc partē seorsum leget sciet* Iuuencum *presbyterum natione* Hispanum, *qui tēpore* Constantini Magni *& filiorũ eius floruit, composuisse metrice, ut pote uersibus hexametris (ut* Hieronymus *approbat) quatuor euangelia, quæ ad uerbum penè transtulit: potißimum tamen* Matthæum *uidetur imitatus, præsertim hac parte, antequã tracta-*

uit resuscitationem Lazari, de qua sic in fine scripsit. Iudæi postquàm factum uenerabile cernunt. Qui tantum fuerant Mariam, Marthamq; secuti. Pars credens sequitur sanctæ uirtutis honorem. Ast alij repetunt urbem procerumq; superbis. Cuncta Phariseis rerum miracula narrant. Post quæ uerba infert. Ergo ad consilium & cæt. utens admiranda breuitate. Nam ex ijs quæ dicit sæpe quæ non dicit manifeste intelligenda dat. In particula enim Ergo, innuitur quod dicitur Ioannis 11. Multi ergo ex Iudæis qui uenerant ad Mariam & Martham, & uiderunt quæ fecit Iesus crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Phariseos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus. Colligerunt ergo pontifices & Pharisæi consilium, & dicebant: Quid facimus & cæt. Ordo autem hic est. Ergo. Quia tam manifestum erat miraculum, ut omnis mundus abiret post Christum. Scribæ sup. uocantur. Et grauior numerus plebis, id est, seniores populi, in quibus grauitas inesse debebat. Vocatur ad consilium. Scilicet habendum, aut ad concilium. Concilium autem per c, est multitudo concitorum seu conuocatorum ad habendum consilium super aliqua re ad rempub. pertinente. Ad eam, sup. partem urbis. Qua pulchra, id est, egregie extructa. Atria, id est,

id est, anteriores partes domus sumptuosæ. Sedis, id est, mansionis, aut cathedræ, quia erat pontifex anni illius. Caipheæ, *id est,* Caiphæ. Princip*is uatum, id est, qui tunc erat princeps uatum: qui cum esset* Ponti*fex anni illius prophetauit, aut sic uocatur ad eam partem, qua atria altæ sedis.* Principis *uatum, id est,* Dauid. Et *quàm pulchra atria sedis* Caipheæ *collocent: quia illic* Caiphas *domum habebat ubi* Dauid *habitauerat.* Complacuit, *id est, simul omnibus placuit.* Illic, *id est, in illo consilio.* Prosternere *læto, id est mor ti subijcere* Christum. Pondus *est in uocabulo.* Scri*ptum enim est:* Noli *tangere* Christos *meos & c.* Di*cit autem* Ioannes *sic.* Ab *illo ergo die cogitauerunt ut interficerent eum.* Sed *quod alibi dicitur:* Non *in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.* Declinat *autem uetusto more per primam declinationem pascha paschæ.* Nam *nunc neutra declinamus per tertiam, ut sit, hoc pascha paschatis.* Nec *sequitur interpretationem* Hieronymi, *qui semper per primam declinauit, sed* Hieronymus *potius ipsum sequitur, præcessit enim cum eius uitam & scripta commemoret.* Raperent *furorem, id est, traherent commotionem animarum ad arma, quod* Euangelium *dicit, ut præmisi ne forte tumultus fieret in populo.*

Ille Symonis erat tectis, quem lurida lepra
Virtute ipsius diffugerat, en recubanti
Accedit mulier propius frangensq; alabastrum,
Quo preciosa inerant laté fragrantia oliui
Vnguenta, ab summo perfudit uertice Christum,
Discipuli increpitant, sontes potuisse iuuari
De precio unguenti miserorum corpora egentum,
Has dominus prohibet uoces, factumq; probauit,
Desinite obsequio iusto prohibere puellam,
Pauperibus semper dabitur succurrere tempus,
Sed me non semper tribuetur uisere uobis.
Funeris ista mei multum laudanda ministrat.
Officio mundumq; implebunt talia facta.

COMMENTARII.

Ille Symonis erat.] *Paucis percurrit, id quod habetur* Matth. 26. *sic. Cum autem esset Iesus in Bethania in domo Symonis leprosi, accesšit ad eũ mulier habens alabastrũ ungenti preciosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. Videntes aũt discipuli indignati sunt, dicẽtes: ut quid perditio hæc? Potuit enim istud uenundari multo: & dari pauperibus. Sciens aũt Iesus ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? Opus enim bonum operata est in me, & cæt.* Ordo autem est.

Ille, scilicet dominus Iesus de quo sermo est. Erat te-

ctis, id est, in domo aut ædibus Simonis. Bene autem se cundam producit, ut Horatius in arte. Quem lepra lu rida, id est, aspera & obscœna tactu diffugerat, id est disperiens fugerat. Virtute ipsius. scilicet Christi. En id est, ecce, quasi dicat præter opinionē accumbētium Mulier, scilicet Maria Magdalena. accedit propius re cubanti, scilicet Christo. Et frangēs alabastrum, id est, uasculū lapideum. Quo. i. in quo incrant preciosa un= guenta. Oliui. i. olei. Fragrantis. i. odoriferi. Late. i. am ple. Perfudit Christum ab uertice summo, id est, desu per à summo uertice. Quod aūt dicit oliui, aut accipit speciem pro specie. Nam Matthæus dicit unguēti pre ciosi. Et Ioannes dicit 12. cap. Maria ergo accepit li= bram unguenti nardi pistici preciosi, & unxit pedes Iesu & cæt. aut etiam oleo admixtum erat, aut omne unguentū generaliter oleum dicitur. Discipuli increpi tant, scilicet Iuda monitore, aut incipiente murmura= re. Fantes, id est, dicentes. Corpora miserorum egen= tum, id est, pauperū potuisse iuuari de precio unguen ti, dominus prohibet has uoces. Et probauit factum. scilicet Magdalenæ. sup. dicens: Desinite prohibe= re, id est, arcere aut absterrere puellam. Obsequio iusto, id est, mihi debito, & illi utili. Tempus succurre re, pro succurrēdi. Pauperibus dabitur semper uobis,

id est, pauperes semper habebitis, sed nõ semper tribuatur uobis uisere me. i. me aũt nõ semper habebitis. Ista scilicet, mulier quã reprehenditis, aut Magdalena ministrat ista multum laudanda officio funeris mei, id est ad sepeliendum me: seu in signum quod sepeliar prope diem. Et *talia facta, scilicet eius implebũt mundum id est, prædicabuntur in laudẽ eius in uniuerso mundo.*

IVDAS PRECIVM PETIT VT TRAdat Iesum, qui cœnans de Iuda traditore *ad discipulos loquitur.* Et *sacramentum corporis & sanguinis instituit.* Pe*tro dicit, quòd ter eum abnegaturus est.*

TVnc è discipulis unus se subtrahit amens
Iudas, qui ad proceres tali cum uoce cucurrit.
Quod precium sperare datur si tradere uobis
Quæsitumq; diu possim monstrare magistrum?
Argenti terdena illi mox pollicebantur
Pondera, dehinc Iudas sceleri se subdidit alto,
Iamq; dies paschæ primo processerat ortu,
Discipuli Christo quærunt ubi sumere pascha
Vellet, at ille sibi quendam sine nomine quæri
Vltima qui domini caperet mandata iubebat.

Illi cõtinuo statuũt terdena argẽti. Discipuli quærunt, ubi cœnã sumere paschæ.

Vespere

Vesspere mox primo bis sex recubantibus unà
Discipulis, tali diuinat uoce magister.

COMMENTARII.

T*Vnc è discipulis etc.* Prosequitur Euangeliū Matthæi, in quo sic habetur. Tunc abijt unus de duodecim, qui dicebatur Iudas Scarioth, ad principes sacerdotum, & ait illis: Quid uultis mihi dare, & ego uobis eum tradam. At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat oportunitatem, ut eum traderet. Prima autem die azimorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Vbi uis paremus tibi comedere pascha. At Iesus dixit: Ite in ciuitatem ad quendam & dicite ei: Magister dicit, Tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, & parauerunt pascha. Vespere autem facto discumbebat cum duodecim discipulis suis. Et edentibus illis dixit & c. Hæc ergo describit. Ordo est. Tunc unus è discipulis uidelicet Iudas amens. Subtrahit, id est, clam subducit se. Qui cucurrit ad proceres, id est, principes sacerdotum. Cum tali uoce, id est, talia dicens: Si ego possim tradere & monstrare uobis magistrum, sup. meum. Quæsitū diu uobis, id est, à uobis. Quod precium datur sperare, sup. mihi. i. quid uultis mihi dare.

Illi

Illi pollicentur mox terdena, id est triginta. Pondera argenti. i. triginta argēteos: qui singulas libras pendebant. Et dehinc, scilicet Iudas. Subdidit. i. submisit & obligauit se. Alto. i. graui quod alte resedit ad precordia usq;. Sceleri, id est, peccato. Et dies Paschæ processerat. Iam primo ortu. i. iam erat prima dies azimorū & discipuli quærunt à Christo, ubi uellet sumere pascha, id est, comesse agnū paschalē. At ille scilicet Christus iubebat quendam sine nomine, id est, qui non nominatus in Euangelio, quæri sibi, qui caperet, id est, obiret ultima mandata domini. Mox, id est, paulo post parato iam conuiuio. Vespere primo, id est, iam primum facto. Bis sex, id est, duodecim discipulis recumbentibus. Vnà, id est, pariter. Magister, scilicet eorum dominus Iesus. Diuinat, id est, ut diuinus, & omnium præscius prædicit futura tali uoce, quæ sequitur.

EN urget tempus, Christum cum tradere morti
E uobis unus scelerato corde uolutat.
Continuo cuncti quærunt quis talibus ausis
Insano tantum cœpisset corde uenenum?
Ille dehinc: epulis mecum nunc uescitur, inquit,
Sed soboles hominis quondam præscripta subibit
Supplicia ad tempus, miserabilis ille per æuum
Qui iustum tradet: quanto felicior esset,

Si nun-

Si nunquam in terris tetigisset limina uitæ.
Et Iudas grauiter tum conscia pectora pressus:
Nunquid, ait Iudam talis suspicio tangit?
Respondit dominus, te talia dicere cerno.

COMMENTARII.

EN tempus.] *Vt alibi quoq; dicam secundum Augustinũ tempus nõ urgebat simpliciter, sed quia ab æterno sic placitum erat, ut in plenitudine temporis salutem nostrã operaretur.* Vnde Ioan. 13. *Ante diem festum Paschæ sciẽs Iesus, quia uenit hora eius, ut transiret ex hoc mundo ad patrem &c.* Et Matthæi 26. *Magister dicit: Tempus meum prope est.* Et paulo post. *Amen dico uobis, quia unus uestrum me traditurus est.* Et contristati ualde cœperunt singuli dicere. *Nunquid ego sum domine?* Tantum uenenum, id est, tantam perniciẽ, quæ ut uenenum statim enecet animam eius qui conceperit, & in quem conceperit. Ille dehinc. Matthæus. *At ille respondes ait: Qui intingit manum mecum in parapside, hic me tradet. Filius quidem hominis uadit sicut scriptum est de illo. Væ autem homini illi per quem filius hominis tradetur. Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille. Respondẽs aũt Iudas qui tradidit eũ, dixit: Nunq̃d ego sum Rabbi. Ait illi: Tu dixisti,* Quod hic dicit: *Te talia dicere cerno.*

re cerno. Alludit ergo quàm proxime potest ad uerba Euangelica. Vnde uix eget expositionis. Ne tamen nihil dicam. Ordo est. En, id est, ecce tempus. Vrget, id est, urgenter instat & appropinquat. Quum, id est, quo tempore unus è uobis, hoc est, unus uestrum. Volutat, id est, cogitat & meditatur. Corde scelerato, id est, sceleribus multis polluto. Tradere morti me. Scilicet datorem uitæ. Cuncti, id est, simul omnes uno tamen excepto. Quærunt, scilicet à Christo. Quis talibus ausis. i. talia audens, aut per talem audaciã. Cœpisset, id est cõcepisset, corde insano. Tantũ uenenum, id est, tantã perniciem, et tantã perfidiam. Ille, scilicet Christus dominus. Inquit dehinc. i. deinde postq̃ sic interrogauerãt. Ille, scilicet q me tradet. Vescitur nunc mecum epulis. i. habet manũ mecum in parapside. Sed soboles. i. filius. Hominis, scilicet unius, hoc est, uirginis Mariæ, nec est contra latinum sermonem mulierẽ uocare hominẽ: nã in epistola cõsolatoria de morte Tulliæ apud Ciceronẽ ipsa quoq; dicitur homo. Subibit ad tẽpus, id est, tẽporalia supplicia. Præscripta. i. ante scripta per prophetas. Quondã, id est, olim tempore præterito, hoc est, filius quidẽ hominis uadit sicut scriptũ est de illo. Ille scilicet proditor, uidelicet Iudas, q tradet iustũ. Miserabilis. i. in miserijs existens: nã tamen

men

nē miseratiōe dignus.(Apud latinos tamē miser et miserabilis ferè in bonā partē accipitur. de ijs qui mala q̄dem patiūtur sed indigne, hic aūt esset de eo q̄ digne]
Quanto. q.d. multo felicior esset. Si nunq̄ tetigisset lumina uitæ, id est, si natus non fuisset in terris. Et Iudas pressus, id est, habens pressa grauiter tunc pectora conscia, ait: Nunquid talis suspicio tangit Iudam &c. De se ex more loquitur, tanquàm de alio. Sed euangelium me dixit.

HAec ubi dicta dedit, palmis sibi frangare panē. Matth. 26.
Diuisumq; dehinc tradit, sanctumq; precatus
Discipulos docuit proprium se tradere corpus.
Hinc calicem sumit dominus: uinoq; repletum
Sanctificat magnis uerbis, potumq; ministrat
Edocuitq; suum se diuisisse cruorem.
Atq; ait: Hic sanguis populi delicta remittet:
Hunc potate meum: nam (ueris credite dictis)
Posthac non unquàm uitis gustabo liquorem.
Donec regno patris melioris munere uitæ,
In noua me rursus concedent surgere uina.

COMMENTARII.

HAec ubi dicta.] Prosequitur historiam Euangelicā de paßione dominica, ut habetur Matthæi 26. Quāuis Ioan. 6. multa de pane uiuo habeātur

Eſt aũt ordo. Vbi.i.poſtq̃ ſup.Ieſus. Dedit hæc dicta id eſt,hæc uerba ſuprapoſita.Frangere.i.frangebat ſibi panẽ.Palmis.i.manib. à parte totũ accipiẽdo. Aut ſic ubi hæc dicta, ſup. ſunt. Ieſus dedit diſcipulis .i. dixit et ſignificauit ſe frangere ſibi panẽ palmis.Poßit etiamlegi ſic:ut ſit frangere.i.frangebat.Se panẽ.Scilicet uiuum,& tradit dehinc diſcipulis panem diuiſum, id eſt,fractũ.Et precatus ſanctum,id eſt,ſanctè;aut patrem, qui ſolus ſanctus eſt,aut ſancta uerba, ut habetur Ioan.17.Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo quos dediſti mihi,etc.aut gratias agens docuit ſe tradere diſcipulus ſuis proprium corpus,ut Matth.26.Cœnantibus aũt eis accepit Ieſus panẽ & benedixit, ac fregit deditq; diſcipulis ſuis,& ait: Accipite & comedite, hoc eſt corpus meũ. Et accipiens calicẽ gratias egit et dedit illis,dicẽs:Bibite ex hoc omnes etc.Vnde hic additur. Dominus Ieſus ſumit hinc. i. deinde poſtquàm cœnauit calicem & ſanctificat, id eſt, conſecrat eum repletum uino,non tamen mero:quia meratius non bibit,ſed dilutius. Magnis uerbis,id eſt,magnam efficaciam habentibus, ità ut uinum in ſanguinem uiuum conuerterent. Magnum autem dicimus quod ſine comparatione eſt, ut magnus eſt dominus, Magnus Alexander,Pompeius,Carolus & c.Et miniſtrat,ſcilicet

diſci-

discipulis suis potum, dicens: Bibite &c. edocuit, id est manifeste docuit se diuisisse, id est, propinasse illis cruorem, scilicet, suum. Atq; ait: Hic meus sanguis remittet delicta populi, ut Matth. 26. Hic est enim sanguis meus, qui pro multis effundetur in remißionem peccatorum. Et ait: Potate hunc meum, scilicet, sanguinem. Nã credite ueris dictis, id est, his quæ uobis uerè dico ego non iustabo unquàm post hac, id est, amodo. Liquorem, uitis, id est, uinũ in uite natum. Quod dicit Mattheus de hoc genimine uitis, donec regna patris concedent munere & dono uite melioris, quia immortalis me surgere rursus in meliora uina, id est, in fruitionem æternæ beatitudinis, quam etiam Poëtæ per nectar, id est, deorum potum significant. Dicitur autem à Mattheo sic. Dico autẽ uobis, non bibam amodo de hoc genimine uitis usq; in diem illum, cum illud bibam uobiscum nouum in regno patris mei.

EXIN CANTATO SANCTIS CON *centibus hymno.*

MOntis olíueti conscendunt culmina cuncti
Talia + tum Christus depromit pectore uer- +dum
Omnes præsentis noctis uos tempore longe (ba
Disperget misere deserto principe terror.
Sic etenim scriptum est, pastoris casibus omnes.

In diuerſa fugam capient per rura uidentes,
† *poſt ubi* † *Hinc cum uita nouos cœli mihi reddet honores*
Præueniam: ueſtrosq́; choros genitalibus aruis
Grata Galilææ uolitans per rura docebo.
Reſpondit Petrus, cunctos (ſic credere fas eſt)
Quod tua labentes poßint præcepta negare,
Sed mea non unquàm mutabit pectora caſus.
Ille dehinc. Nox hæc quæ lucida ſidera terris
Inducet: lucemq́; premens nunc incumbat undis
Audiet: ut ternis pauidus mendacia uerbis
Dices: & Chriſtum fortißime Petre negabis,
Et prius altilibus reſonent quam tecta domorum
At Petrus, duram mortem mihi ſumere malim,
Vox oblita ſuum quàm deneget iſta magiſtrum.
Has uires cordis perſtant promittere cuncti.

COMMENTARII.

EXin, *id eſt, deinde.* Ex *enim ſæpe connotat poſt. ut ex meridie ſol tendit ad ocaſum.* Ex illo tem= *pore, id eſt, poſt illud tempus.* Cantato *non petulante nec diffuſe, ſed ſanctis concentibus: ut in euangelio, et hymno dicto. Dicimus enim aliquem etiam carmine. Flaccus, Prima dicte mihi ſumma dicẽde camena.* Cun *cti, id eſt, ſimul omnes.* Oliuetũ *ubi oliuæ naſcũtur plu rimæ.* Terror, *ſcilicet, mortis: dicit autem apud Mat=*

Scrip

theũ. Omnes uos ſcandalum patiemini in me iſta nocte Scriptum eſt enim percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis. Poſtquàm autem reſurrexero præcedam uos in Gallileam. Caſibus, id eſt, aduerſitatibus utpote, captiuitate. Genitalibus, quia illic natus eſt. unde Ioannis. 1. Inuenimus Ieſum filium Ioſeph à Nazareth: Reſpondit Petrus: Et ſi omnes ſcandalizati fuerint in te: ego nunquàm ſcandalizabo. Ait illi Ieſus Amen dico tibi quia in hac nocte antequàm gallus cantet ter negabis me, etc. omnia nota ſunt. Inducet terris id eſt, in terras ſecundum apparentiam, ternis uerbis quia triplici negatione. Altilibus, id eſt, gallis domi altis. Vox iſta, ſcilicet, quam dicis mihi mendacem fore Iſta igitur per contemptum dicitur. Matth. autem ſic Ait illi Petrus: Etiam ſi oportuerit me mori tecũ non te negabo. Similiter & omnes diſcipuli dixerunt.

IESVS SECEDIT IN VILLAM Gethſemani, et in horto orat patrẽ. Matth. 26, Marci. 14. Lucæ. 22. Ioannis. 18

NOminis hebræi ſunt Gethſamaneida rura
Illo progreditur uitæ luciſq; repertor,
Quem mox diſcipuli Iuda fugiente ſequuntur
Atq; illic reliquos iuſſit reſidere miniſtros.
Ille ſed aſſumpto longe procedere Petro

uit resuscitationem Lazari, de qua sic in fine scripsit. Iudæi postquàm factum uenerabile cernunt. Qui tantum fuerant Mariam, Marthamq́; secuti. Pars credens sequitur sanctæ uirtutis honorem. Ast alij repetunt urbem procerumq́; superbis. Cuncta Pharisæis rerum miracula narrant. Post quæ uerba infert. Ergo ad consilium & cæt. utens admiranda breuitate. Nam ex ijs quæ dicit sæpe quæ non dicit manifeste intelligenda dat. In particula enim Ergo, innuitur quod dicitur Ioannis 11. Multi ergo ex Iudæis qui uenerant ad Mariam & Martham, & uiderunt quæ fecit Iesus crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus. Colligerunt ergo pontifices & Pharisæi consilium, & dicebant: Quid facimus & cæt. Ordo autem hic est. Ergo. Quia tam manifestum erat miraculum, ut omnis mundus abiret post Christum. Scribæ sup. uocantur. Et grauior numerus plebis, id est, seniores populi, in quibus grauitas inesse debebat. Vocatur ad consilium. Scilicet habendum, aut ad concilium. Concilium autem per c, est multitudo concitorum seu conuocatorum ad habendum consilium super aliqua re ad rempub. pertinente. Ad eam, sup. partem urbis. Qua pulchra, id est, egregie extructa. Atria, id est,

id est, anteriores partes domus sumptuosæ. Sedis, id est, mansionis, aut cathedræ, quia erat pontifex anni illius. Caipheæ, *id est,* Caiphæ. *Principis uatum, id est, qui tunc erat princeps uatum: qui cum esset* Pontifex *anni illius prophetauit, aut sic uocatur ad eam partem, qua atria altæ sedis. Principis uatum, id est,* Dauid. *Et quàm pulchra atria sedis* Caipheæ *collocent: quia illic* Caiphas *domum habebat ubi* Dauid *habitauerat. Complacuit, id est, simul omnibus placuit. Illic, id est, in illo consilio. Prosternere læto, id est mortis subijcere* Christum. *Pondus est in uocabulo. Scriptum enim est:* Noli *tangere* Christos *meos &c. Dicit autem* Ioannes *sic. Ab illo ergo die cogitauerunt ut interficerent eum. Sed quod alibi dicitur:* Non *in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Declinat autem uetusto more per primam declinationem pascha paschæ. Nam nunc neutra declinamus per tertiam, ut sit, hoc pascha paschatis. Nec sequitur interpretationem* Hieronymi, *qui semper per primam declinauit, sed* Hieronymus *potius ipsum sequitur, præcessit enim cum eius uitam & scripta commemoret.*

Raperent *furorem, id est, traherent commotionem animarum ad arma, quod* Euangelium *dicit, ut præmisi ne forte tumultus fieret in populo.*

ILle Symonis erat tectis, quem lurida lepra
Virtute ipsius diffugerat, en recubanti
Accedit mulier propius frangensq; alabastrum,
Quo preciosa inerant laté fragrantia oliui
Vnguenta, ab summo perfudit uertice Christum,
Discipuli increpitant, fantes potuisse iuuari
De precio unguenti miserorum corpora egentum,
Has dominus prohibet uoces, factumq; probauit,
Desinite obsequio iusto prohibere puellam,
Pauperibus semper dabitur succurrere tempus,
Sed me non semper tribuetur uisere uobis.
Funeris ista mei multum laudanda ministrat.
Officio mundumq; implebunt talia facta.

COMMENTARII.

ILle Symonis erat.] *Paucis percurrit, id quod habetur* Matth. 26. *sic. Cum autem esset* Iesus *in* Bethania *in domo Symonis leprosi, accessit ad eũ mulier habens alabastrũ ungenti preciosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. Videntes aũt discipuli indignati sunt, dicẽtes: ut quid perditio hæc?* Potuit *enim istud uenundari multo: & dari pauperibus. Sciens aũt* Iesus *ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? Opus enim bonum operata est in me, & cæt.* Ordo *autem est.* Ille, *scilicet dominus* Iesus *de quo sermo est.* Erat te-

ctis

ctis,id est,in domo aut ædibus Simonis. Bene autem se cundam producit, ut Horatius in arte. Quem lepra lu rida,id est,aspera & obscœna tactu diffugerat,id est disperiens fugerat. Virtute ipsius. scilicet Christi. En id est,ecce,quasi dicat præter opinionē accumbētium Mulier,scilicet Maria Magdalena. accedit propius re cubanti,scilicet Christo. Et frangēs alabastrum,id est, uasculū lapideum. Quo.i.in quo inerant preciosa un= guenta. Oliui.i.olei. Fragrantis.i.odoriferi. Late.i.am ple. Perfudit Christum ab uertice summo, id est,desu per à summo uertice. Quod aūt dicit oliui,aut accipit speciem pro specie. Nam Matthæus dicit unguēti pre ciosi. Et Ioannes dicit 12. cap. Maria ergo accepit li= bram unguenti nardi pistici preciosi, & unxit pedes Iesu & cæt. aut etiam oleo admixtum erat, aut omne unguentū generaliter oleum dicitur. Discipuli increpi tant, scilicet Iuda monitore, aut incipiente murmura= re. Fantes, id est,dicentes. Corpora miserorum egen= tum,id est, pauperū potuisse iuuari de precio unguen ti, dominus prohibet has uoces. Et probauit factum. scilicet Magdalenæ. sup. dicens: Desinite prohibe= re, id est, arcere aut absterrere puellam. Obsequio iusto,id est,mihi debito,& illi utili. Tempus succurre re,pro succurrēdi. Pauperibus dabitur semper uobis,

 id est,

id est, pauperes semper habebitis, sed nõ semper tribuatur uobis uisere me. i. me aũt nõ semper habebitis. Ista scilicet, mulier quã reprehenditis, aut Magdalena ministrat ista multum laudanda officio funeris mei, id est ad sepeliendum me: seu in signum quod sepeliar prope diem. Et talia facta, scilicet eius implebũt mundum id est, prædicabuntur in laudẽ eius in uniuerso mundo.

IVDAS PRECIVM PETIT VT TRADAT Iesum, qui cœnans de Iuda traditore ad discipulos loquitur. *Et sacramentum corporis & sanguinis instituit. Petro dicit, quòd ter eum abnegaturus est.*

Tvnc ẽ discipulis unus se subtrahit amens
Iudas, qui ad proceres tali cum uoce cucurrit,
✝ Quod precium sperare datur si tradere uobis
Illi cõtinuo Quæsitumq; diu poßim monstrare magistrum?
statuũt ter= ✝ Argenti terdena illi mox pollicebantur
dena argẽti Pondera, dehinc Iudas sceleri se subdidit alto,
✝ Discipuli Iamq; dies paschæ primo processerat ortu,
quærunt, u= ✝ Discipuli Christo quærunt ubi sumere pascha
bi cœnã su= Vellet, at ille sibi quendam sine nomine quæri
mere pa= Vltima qui domini caperet mandata iubebat.
schæ.

Vespere

Vesþere mox primo bis ſex recubantibus unà
Diſcipulis, tali diuinat uoce magiſter.

COMMENTARII.

T*Vnc è diſcipulis etc.* Proſequitur Euangeliũ Matthæi, in quo ſic habetur. *Tunc abijt unus de duodecim, qui dicebatur Iudas Scarioth, ad principes ſacerdotum, & ait illis: Quid uultis mihi dare, & ego uobis eum tradam. At illi conſtituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat oportunitatem, ut eum traderet. Prima autem die azimorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes: Vbi uis paremus tibi comedere paſcha. At Ieſus dixit: Ite in ciuitatem ad quendam & dicite ei: Magiſter dicit, Tempus meum prope eſt, apud te facio paſcha cum diſcipulis meis. Et fecerunt diſcipuli ſicut conſtituit illis Ieſus, & parauerunt paſcha. Veſpere autem facto diſcumbebat cum duodecim diſcipulis ſuis. Et edentibus illis dixit & c.* Hæc ergo deſcribit. *Ordo eſt. Tunc unus è diſcipulis uidelicet Iudas amens. Subtrahit, id eſt, clam ſubducit ſe. Qui cucurrit ad proceres, id eſt, principes ſacerdotum. Cum tali uoce, id eſt, talia dicens: Si ego poßim tradere & monſtrare uobis magiſtrum, ſup. meum. Quæſitũ diu uobis, id eſt, à uobis. Quod precium datur ſperare, ſup. mihi. i. quid uultis mihi dare.*

Illi pollicentur mox terdena, id est triginta. Pondera *argenti. i. triginta argẽteos: qui singulas libras pendebant.* Et dehinc, *scilicet Iudas.* Subdidit. *i. submisit & obligauit se.* Alto. *i. graui quod alte resedit ad precordia usq;.* Sceleri, *id est, peccato.* Et dies Paschæ processerat. *Iam primo ortu. i. iam erat prima dies azimorũ & discipuli quærunt à Christo, ubi uellet sumere pascha, id est, comesse agnũ paschalẽ. At ille scilicet Christus iubebat quendam sine nomine, id est, qui non nominatus in* Euangelio, *quæri sibi, qui caperet, id est, obiret ultima mandata domini.* Mox, *id est, paulo post parato iam conuiuio.* Vespere primo, *id est, iam primum facto.* Bis sex, *id est, duodecim discipulis recumbentibus.* Vnà, *id est, pariter.* Magister, *scilicet eorum dominus* Iesus. Diuinat, *id est, ut diuinus, & omnium præscius prædicit futura tali uoce, quæ sequitur.*

En urget tempus, Christum cum tradere morti
E uobis unus scelerato corde uolutat.
Continuo cuncti quærunt quis talibus ausis
Insano tantum cœpisset corde uenenum?
Ille dehinc: epulis mecum nunc uescitur, inquit,
Sed soboles hominis quondam præscripta subibit
Supplicia ad tempus, miserabilis ille per æuum
Qui iustum tradet: quanto felicior esset,

Si nun-

Si nunquàm in terris tetigiſſet limina uitæ.
Et Iudas grauiter tum conſcia pectora preſſus:
Nunquid, ait Iudam talis ſuſpicio tangit?
Reſpondit dominus, te talia dicere cerno.

COMMENTARII.

EN *tempus.*] *Vt alibi quoq; dicam ſecundum Augustinũ tempus nõ urgebat ſimpliciter, ſed quia ab æterno ſic placitum erat, ut in plenitudine temporis ſalutem noſtrã operaretur. Vnde Ioan. 13. Ante diem feſtum Paſchæ ſciẽs Ieſus, quia uenit hora eius, ut tranſiret ex hoc mundo ad patrem &c. Et Matthæi 26. Magiſter dicit: Tempus meum propè eſt. Et paulò poſt. Amen dico uobis, quia unus ueſtrum me traditurus eſt. Et contriſtati ualde cœperunt ſinguli dicere. Nunquid ego ſum domine? Tantum uenenum, id eſt, tantam perniciẽ, quæ ut uenenum ſtatim enecet animam eius qui conceperit, & in quem conceperit. Ille dehinc. Matthæus. At ille reſpondes ait: Qui intingit manum mecum in parapſide, hic me tradet. Filius quidem hominis uadit ſicut ſcriptum eſt de illo. Væ autem homini illi per quem filius hominis tradetur. Bonum erat ei ſi natus non fuiſſet homo ille. Reſpondẽs aũt Iudas qui tradidit eũ, dixit: Nunqd ego ſum Rabbi. Ait illi: Tu dixiſti. Quod hic dicit. Te talia dicere cerno.*

re cerno. Alludit ergo quàm proxime potest ad uerba Euangelica. Vnde uix eget expositionis. Ne tamen nihil dicam. Ordo est. En, id est, ecce tempus. Vrget, id est, urgenter instat & appropinquat. Qum, id est, quo tempore unus è uobis, hoc est, unus uestrum. Volutat, id est, cogitat & meditatur. Corde scelerato, id est, sceleribus multis polluto. Tradere morti me. Scilicet datorem uitæ. Cuncti, id est, simul omnes uno tamen excepto. Quærunt, scilicet à Christo. Quis talibus ausis. i. talia audens, aut per talem audaciā. Cœpisset, id est cōcepisset, corde insano. Tantū uenenum, id est, tantā perniciem, et tantā perfidiam. Ille, scilicet Christus dominus. Inquit dehinc. i. deinde postq̄ sic interrogauerāt. Ille, scilicet q me tradet. Vescitur nunc mecum epulis. i. habet manū mecum in parapside. Sed soboles. i. filius. Hominis, scilicet unius, hoc est, uirginis Mariæ, nec est contra latinum sermonem mulierē uocare hominē: nā in epistola cōsolatoria de morte Tulliæ apud Ciceronē ipsa quoq; dicitur homo. Subibit ad tēpus, id est, tēporalia supplicia. Præscripta. i. ante scripta per prophetas. Quondā, id est, olim tempore præterito, hoc est, filius quidē hominis uadit sicut scriptū est de illo. Ille scilicet proditor, uidelicet Iudas, q tradet iustū. Miserabilis. i. in miserijs existens: nō ta

men

mē miseratiōe dignus. (Apud latinos tamē miser et miserabilis ferè in bonā partē accipitur. de ijs qui mala q̄dem patiūtur sed indigne, hic aūt esset de eo q̄ digne] Quanto. q. d. multo fœlicior esset. Si nunq̄ tetigisset limina uitæ, id est, si natus non fuisset in terris. Et Iudas pressus, id est, habens pressa grauiter tunc pectora conscia, ait: Nunquid talis suspicio tangit Iudam &c. De se ex more loquitur, tanquàm de alio. Sed euangelium me dixit.

HAec ubi dicta dedit, palmis sibi frangare panē. Matth. 26.
Diuisumq; dehinc tradit, sanctumq; precatus
Discipulos docuit proprium se tradere corpus.
Hinc calicem sumit dominus: uinoq; repletum
Sanctificat magnis uerbis, potumq; ministrat
Edocuitq; suum se diuisisse cruorem.
Atq; ait: Hic sanguis populi delicta remittet:
Hunc potate meum: nam (ueris credite dictis)
Posthac non unquàm uitis gustabo liquorem.
Donec regno patris melioris munere uitæ,
In noua me rursus concedent surgere uina.

COMMENTARII.

HAec ubi dicta.] Prosequitur historiam Euangelicā de paßione dominica, ut habetur Matthei 26. Quāuis Ioan. 6. multa de pane uiuo habeātur

Est aũt ordo. Vbi.i.postq̃ sup.Iesus. Dedit hæc dicta id est,hæc uerba suprapofita.Frangere.i.frangebat sibi panẽ.Palmis.i.manib. à parte totũ accipiẽdo. Aut sic ubi hæc dicta, sup. sunt. Iesus dedit discipulis.i. dixit et significauit se frangere sibi panẽ palmis.Poßit etiam legi sic:ut sit frangere.i.frangebat.Se panẽ.Scilicet uiuum,& tradit dehinc discipulis panem diuisum, id est,fractũ.Et precatus sanctum,id est,sanctè;aut patrem, qui solus sanctus est,aut sancta uerba, ut habetur Ioan.17.Pater sancte serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi,etc.aut gratias agens docuit se tradere discipulis suis proprium corpus,ut Matth.26.Cœnantibus aũt eis accepit Iesus panẽ & benedixit, ac fregit deditq; discipulis suis,& ait: Accipite & comedite, hoc est corpus meũ. Et accipiens calicẽ gratias egit et dedit illis,dicẽs:Bibite ex hoc omnes etc. Vnde hic additur. Dominus Iesus sumit hinc.i. deinde postquàm cœnauit calicem & sanctificat, id est, consecrat eum repletum uino,non tamen mero:quia meratius non bibit,sed dilutius. Magnis uerbis,id est,magnam efficaciam habentibus, ita ut uinum in sanguinem uiuum conuerterent. Magnum autem dicimus quod sine comparatione est, ut magnus est dominus, Magnus Alexander,Pompeius,Carolus & c.Et ministrat,scilicet disci-

discipulis suis potum, dicens: Bibite &c. *edocuit, id est manifeste docuit se diuisisse, id est, propinasse illis cruorem, scilicet, suum.* Atq; *ait:* Hic *meus sanguis remittet delicta populi, ut* Matth. 26. Hic *est enim sanguis meus, qui pro multis effundetur in remißionem peccatorum.* Et *ait:* Potate *hunc meum, scilicet, sanguinem.* Nã *credite ueris dictis, id est, his quæ uobis ueré dico ego non iustabo unquàm post hac, id est, amodo.* Liquorem, *uitis, id est, uinũ in uite natum.* Quod dicit Mattheus *de hoc genimine uitis, donec regna patris concedent munere & dono uite melioris, quia immortalis me surgere rursus in meliora uina, id est, in fruitionem æternæ beatitudinis, quam etiam* Poëtæ *per nectar, id est, deorum potum significant.* Dicitur *autem à* Mattheo *sic.* Dico *autẽ uobis, non bibam amodo de hoc genimine uitis usq; in diem illum, cum illud bibam uobiscum nouum in regno patris mei.*

EXIN CANTATO SANCTIS CON*centibus hymno.*

*M*ontis olíueti conſcendunt culmina cuncti
Talia † *tum Christus depromit pectore uer-* †*dum*
Omnes præsentis noctis uos tempore longe (*ba*
Disperget misere deserto principe terror.
Sic etenim scriptum est, pastoris casibus omnes.

thecu. Omnes uos scandalum patiemini in me ista nocte Scriptum est enim percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Postquàm autem resurrexero præcedam uos in Gallileam. Casibus, id est, aduersitatibus utpote, captiuitate. Genitalibus, quia illic natus est. unde Ioannis. 1. Inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth: Respondit Petrus: Et si omnes scandalizati fuerint in te: ego nunquàm scandalizabo. Ait illi Iesus Amen dico tibi quia in hac nocte antequàm gallus cantet ter negabis me, etc. omnia nota sunt. Inducet terris id est, in terras secundum apparentiam, ternis uerbis quia triplici negatione. Altilibus, id est, gallis domi altis. Vox ista, scilicet, quam dicis mihi mendacem fore Ista igitur per contemptum dicitur. Matth. autem sic Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori tecū non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt.

IESVS SECEDIT IN VILLAM Gethsemani, et in horto orat patrē. Matth. 26. Marci. 14. Lucæ. 22. Ioannis. 18

Nominis hebræi sunt Gethsamaneida rura
Illo progreditur uitæ lucisq; repertor,
Quem mox discipuli Iuda fugiente sequuntur
Atq; illic reliquos iußit residere ministros.
Ille sed assumpto longe procedere Petro

Zebedeiq; ſimul natis per deuia tendit
Tunc angore graui mœſtus ſi uoce profatur
Tria nunc uoluens animus, mihi pectora turbat ſtia
Morte tenus, ſed nunc uos ſegnem excludite ſomnum
Sollicitamq; ſimul uigilando ducite noctem.
Hæc alit: & paulum procedens, corpore terram
Deprimit, & tali proiectus uoce precatur.
Si fas eſt genitor, calicis me tranſeat huius
Incumbens ualido nobis uiolentia tractu.
Sed tua iam ueniat potius quàm noſtra uoluntas,
Quæ tibi decreta eſt tantis ſententia rebus.

COMMENTARII.

Nominis hebræi. ſic melius quã hominis, quia & metro melius quadrat, & ſententiæ. Nam ordo eſt. Rura quædam nominis, id eſt, appellationis ſeu uocabuli Hebræi. Sunt Gethſemaneida, quod Matthæus dicit. Tunc uenit Ieſus cũ illis in uillam quæ dicitur Gethſemani. Marcus autẽ. Et ueniũt in prediũ cui nomine Gethſemani. Neq; eſt repugnantia in dicto, cũ Marcus prædiũ, Matthæus uillã hic rura dicat: qa uilla nõ eſt oppidũ aut caſtellũ, ſed domus in agro iuxta uidelicet prædia & rura. Illo. i. ad illa. Repertor uitæ quia ſaluator & lucis, quia erat lux uera, & ſol iuſticiæ aut lucis. i. diei quia omniũ concreator. Per deuia id eſt,

id est, loca de uia deducentia in seceßũ. Morte tenus id est, usq; ad mortẽ. Segnẽ, i. qui segnes & torpentes efficit. deprimit. i. deorsum cadẽs premit, quia progresſus pußillũ procidit in faciem suam. Si phas est. Ordo est, ô genitor si est phas, si licitum est, & si fieri potest. uiolentia, id est, neceßitas huius calicis, incumbens nobis, id est, urgens nos ualido tractu, id est, impulsu Transeat, id est, pertranseat me, &c.

IVDAS IESVM OSCVLO TRADIT

Matth. 26 Marci. 14 Lucæ. 22 Ioannis. 18

TVnc ad discipulos repedat: sed somnus anhelus † anhelis
† Prostratus terræ membris dissoluerat omnes, † Prostratos
Tunc ait ad Petrum: Non est tibi ponere uirtus
Vnam peruigilem tantis sub casibus horam?
Sed uigilate precor ne uos tentatio raptos
Horrida præcipitet sæuæ per lubrica mortis
Spiritus iste uiget, sed corpus debile † labat, † lapsat
Seceßit rursus secreti montis in arcem.
Orabatq; patrem: Rerum mitißime rector,
Hunc quoniam calicem non est transire facultas,
Iam tua † perueniat nostra de sorte uoluntas. † præueniat
Rursus discipulos somni sub pondere pressos
Inuenit: & rursus per idem genitore precato,
Alloquitur fesso nexos languore quietis:

Iam dormire licet: sociosq; reuisere uestros:
Nam uenit † ille meum qui tradet ad omnia corpus
Quæ maculata meis imponet factio membris,
Cum dicto Iudas numero stipante cateruæ
Aduenit: procerum iussu populiq; ferocis.
Pars strictis gladijs: pars fidens pondere clauæ
Signa sequebatur Iudæ promissa furentis.
† Dulcia nam Christi tacturum se oscula pactus,
Quò facile ignotum caperet miserabile uulgus
† Hic ubi dixisset simulata uoce salutem
Attigit & labijs iusti miserabilis ora,
Continuo Christus: totum complere licebit
Huc uenisse tuo quæcunq; est causa paratu.
Iniecere manum turbæ: Christumq; prehendunt.

† ecce

† Oscula nam pepigit sese contingere Christi

† Ille ubi dissimilans blanda cum uoce salutat

COMMENTARII

Tunc ad discipulos. Commemorat graphice, ut post orationẽ Christus dominus ad discipulos, quos inuenerat dormientes redierit, utq; postea ab Iuda traditus sit. Quia uerò omnia facillima sunt paucula duntaxat uocabula declarabo. Repedat, i. redit. Somnus anhelus, id est, faciens eos anhelare: aut affectantur dormire. Erant enim oculi eorum grauati somno. Terræ, id est, per terram. Maro Aenei. 4 Cæ-

fera per terras animalia somnus habebāt. Idē tamen dicit lib. 5. Condidimus terræ, ut terræ ponatur aduerbialiter sicut humi. Tunc ait ad Petrum, ut ad eū qui maiori confidentia usus fuerat. non est tibi uirtus, id est, non potuisti, quia per uirtutē possumus ponere unam horam peruigilem, id est, insomnem, paßiue tamē hic: nam peruigil dicitur qui totum temporis uigilat sub, id est, in, aut imminentibus tantis casibus. Verba Christi sunt ad Petrum secundum Matthæum. Nam dixit Petro: Sic non potuisti unc hora uigilare mecum, quod autem dicit tantis sub casibus alludit ad illud. Aen. quarto. Nate dea potes hoc sub casu ducere somnos. Sed uigilate. Sic in euang. quia quod Petro dixit omnibus, hoc est tribus illis dixit: Vigilate & orate ut non intretis in tentationem. Quod hic dicit sæuæ per lubrica mortis. Nam ut tentatio si non repellitur ducit ad mortem, sic lubrica nisi firmi fuerimus nos urget ad casum. Spiritus iste, id est, uester. Mat. 26. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Labat autem præter morem producit in priore. Vnde Maro Aen. 2. Labat ariete crebro. Seceßit, id est, seorsum ab eis ceßit. Matthæus. Iterū secundo abijt. In arcē. i. uerticē. Non est, id est, nō datur. Mat. Pater mi si non potest hic calix transire nisi bibā illū, fiat uoluntas tua.

Vnde quia hic dicit quoniam calicem &c. interpretatur si pro quomodo. Nostra *de sorte, id est, de conditione uitæ.* Inuenit, *præsentis est temporis, unde mediã corripit. Venio enim in præsenti primam corripit in præterito producit.* Nexos, *id est deuinctos et oppressos languore fesso, id est, prouenienti ex eo quod erant fessi, quietis, soporis, qui per quietem capitur.* Socios, *id est, cæteros apostolos quos derelinquerat assumptis duntaxat tribus:* Petro, Iacobo *&* Ioanne. Ad omnia, *scilicet, tormenta.* Maculata, *scilicet, crimine inuidiæ auaritiæ & ambitionis:* Cũ, dicto, *id est, simul ac dixit* Contra Maro. Et dicto citius tumida æquora placat At Matthæus. Adhuc eo loquente: ecce Iudas unus de duodecim uenit &c. Stipante, *id est, dense comitante, & quasi premente, unde secundũ* Seruium *stipo uenit à stupa, qua rimæ nauium obstruuntur.* Cateruæ, *id est, multitudinis comitantiũ.* Aduenit *hic præteriti est temporis, quia media longa.* Procerum, *id est, principum scribarum & seniorũ atq; pontificum* Caiphæ et Annæ. Clauæ, *id est, teli illius capitati, à nominatiuo claua, furentis, id est, insaniẽtis aut nimis affectantis* Signa: *quia qui tradidit eum dedit illis signum dicens:* Quemcunq; *osculatus fuero ipse est tenete eũ.* Dulcia oscula: *est enim osculum imminutum os, quod contrahi*

mus

mus dum osculamur, id est, ora pudice contingimus. Quò, id est, ideò, ut caperet, id est, deciperet, falleret uulgus, scilicet, apostolorum tanti sceleris ignarorum, Hic, scilicet, Iudas proditor. Vbi, id est, postquã dixit salutem ut pote: Aue Rabbi, & ipse miserabilis non dignus miseratione, sed ut uulgo accipitur misere errans, & ita detestabilis. Aut ordo est. Ora iusti, scilicet Christi, quod ipsemet postea fatebitur, ubi dicet: Peccaui tradens sanguinem iustum miserabilis, id est, digni miseratione, ut qui talia non promeruit. Continuo ordo est. Christus continuo sup. dixit licebit, id est permittetur tibi complere. totum, scilicet conceptum. quæcunq; causa est uenisse, sup. te huc id est, ad me tuo, id est, tali à te orto & instructo paratu, id est, apparatu. Paucis autem dicit quod euangelista sic habet. Amice ad quid uenisti Osculo filium hominis tradis? Tunc accesserunt & manus iniecerunt in Iesum & tenuerunt eum uerum quod dicit. Totum complere licebit uidetur tractum ex eo quod postea dicet, aut ex eò quod dixit Amice ad quid uenisti. Aut quia nõ omnia scripta sunt, sed id de suo addidit, sciens quia Poëtis Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

PETRVS AVRICOLAM SERVO abſcidit. Math. 26. Luc. 22. Io. 18.

Tvnc è diſcipulis unus fulgente machæra
Occurrit uatis famulo, & ſublatus in iram
Tempore & † ceſam rapuit ui uulneris aurem. † exciſam
Olli Chriſtus ait, gladium tu ponito noſter,
Nam quicunq; ferox confidit uindice ferro,
Hunc iuſti ſimilis ferri uindicta manebit.
An ego non poßim cœleſtia caſtra uocare,
Et patris innumeras in prælia ducere turmas?
Sed ſcriptura meis complenda eſt debita rebus.
Vos autem ſtricto quid me comprendere ferro,
Fuſtibus & gladijs concurritis? En ego uobis
Occurram, templi media qui ſemper in arce
Vobiſcum reſidens docui, nec talia quiſquàm
Inſonuit, tantis circum latratibus audax,
Diſcipuli paßim Chriſto fugere relicto,

COMMENTARII.

Tvnc è diſcipulis unus, uidelicet Petrus, quem ſolus Ioannes nominat. Machæra, id eſt, gladio fulgente, non uidetur hic aptum epithetum: quia non habebant gladios in uſum bellicũ poterat tamẽ ex uſu coquinario fulgere, aut ex reuerberatione lucernarum, erat enim nox. Eſt autem Machera græcum uocabu-

cabulum significans gladium. Gladius autem *à cladē putatur dictus, sed mutata est quantitas &c*. Vatis *scilicet, Cayphæ principis sacerdotum aut pontificis quem uatem dicit propter illud uaticinium*. Expedit *unū hominē mori pro populo*. Sublatus *in iram specio se dictum sed aliunde sumptum*. Tempore ei, *aut tempore decisam*. Ordo *est*. Rapuit *ei, id est, ab eo, au rem dicerem auriculam. cæsam, id est, decisam, tempo re, id est, ab ea parte capitis, ut pote dextera secundum quam est auris & auricula*. Sanè *auricula est illa cartilago quæ apparet foris & abscidi potest*. Auris *est organum auditus quæ ablata auricula manet*. Olli *id est, tunc illi, sic* Aenei. *id est*, Olli *sub ridens &c*.

Olli *id est, tunc gladium prius græce macheram dixe rat*. Tu noster, *id est, qui de sorte mea es, & uicarius meus futurus, unde pontifici summo ablatus est usus gladij*. Similis uindicta, *id est, ultio manebit, id est expectabit aut huic certe futura est*. Mat. *Omnes enim qui acceperunt gladium gladio peribunt*. An ego *licenter producit an, nam corripi debet*. Cœlestia castra, *id est, legiones & exercitus angelorum*. Castra *enim sunt in quibus milites tempore belli degunt et muniuntur*. Vnde Mat. *An putas quia nō possum rogare patrē meū, & exhibebit mihi modo plus*

quàm

quàm duodecim legiones angelorum. Quomodo ergo implebuntur scripturæ: quia sic opus fieri, &c. Vos autem. Hoc dicit ad turbas, unde Matthæus. *In illa hora dixit Iesus turbis: Tanquàm ad latronem existis cũ gladijs & fustibus comprehendere me. Quotidie apud uos sedebam docens in templo, & non me tenuistis. Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. &c.*

IN DOMO CAYPHAE CONDEMnatur, blasphematur & percutitur. *Matth. 26, Marci. 14. Ioan. 18.*

Iamq; Cayphæa † astiterat saluator in aula,
† Cum uenere omnes scribæ proceresq; uocati
At Petrus longe seruans uestigia solus
Occulte mœstus sedit cum plebe ministra
Extremum operiens tanto sub turbine finem:
Ecce sacerdotes falsos conquirere testes
Incumbunt, fictaq; uolunt contexere causas
Quis mortem insonti possent imponere Christo.

† steterat
† Conuenere

COMMENTARII.

Iamq; Cayphæa, &c. *Diserte admodũ prosequitur historiam, utens artificiosa breuitate: nam ex ijs quæ dicit dat intelligere quædã: quædã quæ nõ dicit, uidelicet quæ Matthæus prosequitur dicẽs: At illi tenẽ*

tes Iesum duxerunt ad Cayphā principem sacerdotum ubi scribæ & seniores conuenerunt, &c. Nam si astiterat iam in aula Cayphæa, facile intelligitur quod eo perductus aut attractus sit. Aula uero propriè dicitur regia, sed uulgo accipitur pro atrio, seu ut uulgo dicunt pro sala. Cum, id est, quando: aut lege. Conuenere, quia Mattheus dixit. ubi conuenerant. Vbi notabis puer ubi positum esse pro postquàm, aut pro quo. Nā ut Valla adnotauit in Raudensem. Cōuenio exigit aduerbium ad locum, ut: Conuentus quo plures conueniūt Confluens quo duo, aut plures fluuij confluunt, & in unum fluunt. Longe seruans uestigia. Id Maronianum est. Mattheus autē sic dicēs. Petrus autē sequebatur eū à longe usq; in atrium principis sacerdotum. dicerem tamen potius sedit solus, existens mœstus: quam obseruans uestigia solus: quia ut Ioannes recitat non solus sequebatur, dicit ei: ut multi uolunt de se. Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, & alius discipulus Discipulus autem ille erat notus Pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium pontificis. Petrus autem stabat ad hostium foris. Exiuit ergo discipulus alius qui erat notus pontifici & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum, &c. Negauit autem Petrus, ut Ioannes recitat semel Christum in introitu, unde addit. Dixit ergo

go Petro ancilla ostiaria. Nunquid & tu ex discipu-lis es hominis istius? Dicit ille non sum, &c. Stabant autem serui & ministri ad prunas, quia frigus erat & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus stans & calefaciens se. Quæras ergo quomodo hic dicat sedisse. Dices secundum Mathæum, qui dicit, Petrus uerò sedebat foris in atrio & accessit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum Iesu Galilæo eras. At il-le negauit coram omnibus dicens: Nescio quid dicis. Sanè non difficilis est concordatio euangeliorum: nam prius sedit in atrio foris exclusus, uidelicet & postea stetit ad prunas cum alijs, unde cum agnosceretur ab ancilla negauit coram omnibus. Quinetiam si semper ad prunas fuisset, non repugnaret interdum se-disse, & interdum stetisse, quia ubi pauca sunt sedilia uicißim sedent, ut qui stantes in abeuntium locum suc cedant: unde Marcus. Petrus autē à longe secutus est eum usq; intro in atrium summi sacerdotis et sedebat cum ministris ad ignem, & calefaciebat se, &c. Friuo lum ergo essent in re tam facili sudare. Verum qui e-uangelistarum concordiam ad unguem uidere uult, diuum Augustinum in de consensu euangeliorum le-gat. Operiens, id est, expectans extremum finem ut dicit euangelista, uolens uidere finem, id est, quid tan-

dem

dem fieret de Christo, sub tanto turbine, id est, commotione rerum. Et reuera maxima est rerum commutatio & ita turbatio, ubi iudex omnium futurus iudicandus astat, ubi splendor gloriæ æternæ in derisionem uelata facie cæditur. Vbi ueritas falsis testibus incusatur. Ecce, quasi dicat. de improuiso. Aut quod nullus putasse debebat, incumbunt, id est, toto conamine & toto pectore affectant & nitũtur. Quis. i. quibus. Insonti, id est, innocenti. imponere, id est, fraudulenter inferre.

SEd nullus tanto uisus satis esse furori,
Vltimo prosiliunt testes, qui dicere Christum
Audissent, templum quod solus uertere † posit, † posset
Et uersum † ternis iterum instaurare diebus. † trinis
Ipse sacerdotum princeps urgere tacentem
Insistit feruens furijs, ac talia fatur:
Cur nihil ad tantas nunc respondere querelas
Conuictus ueris procerum sub testibus audes?
Adiurabo tamen summi per regna tonantis
Vt fateare palam, si fis te credere Christum.
Ille dehinc tali compellat uoce superbum
Ista hæc sola tibi procedunt pectore uerba
Vera tamen ueniet uobis uisenda per auras
Maiestas, hominis proles uirtutis ad altæ

Cum.

Cum sedeat dextram per nubes ignicolores,
Talibus auditis, scindit de pectore uestem,
Insultat furijs, & caeco corde sacerdos,
Atq; ait: audistis pugnantis foeda pro fani
Verba deo: polluta magis consurgat in iras
Relligio, & uestram cuncti iam pandite mentem,
Conclamant omnes mortiq; adijcere certant.
Tunc sancta Christi faciē sputa improba complent.
Et palmae in malis, colaphiq; in uertice crebri
Insultant, uerbisq; omnes illudere certant.
Christe, prophetabis cuius te palma cecidit.

PETRVS TER CHRISTVM AB-negat. Mat. 26. Marci 14. Luce 22. Ioan. 22.

AT Petrum mulier tristem quòd uiderat intus
Túne etiā iuuenis fueras comes additus inqt,
Isti, quem ludens procerum sententia damnat?
Ille negat, tectisq; foras se promere tentat.
Ecce, sed egressum primo sublimine cernens
Altera, consimili prodebat uoce ministris.
Rursus ait, iurans illum se nosse + negabat, (+ negauit)
Tunc percontatum multi accessere sequentes
Eq; sono uocis sese cognoscere dicunt
Cuncta Galilaeam streperent quod uerba loquelam.

Et

Et Petrus iurans deuotis omnia uerbis,
Nescire affirmat, quisquis foret ille negando,
Hanc uocem, plausum quatiens sub culmine tecti,
Ales prosequitur cantu, mentemq;, Simonis
Circumstant tristem uerbis præsagia Christi.
Egressusq; dehinc ploratus fudit amaros.

COMMENTARII.

AT Petrum. *Prosequitur negationes Petri, docens graphice occasionem ortam ex eo quod uisus est subtristis. Cum enim cæteri insultarent Christo, Petrus stans ad prunas cum alijs subinde, ingemiscebat. Tunc etiam iuuenis.* Ex suo addit quod erat iuuenis, *quia iam pater fuerat.* Ille, *scilicet,* Petrus, *negat,* & *tentat, id est, conatur promere, id est, eximere se tectis, scilicet, pontificis.* Tunc *percontatum, id est, ab ancilla altera interrogatum.* Galilæam *loquelam pro Galili eam sicut sæpe alibi dicebant enim.* Nam & *loquela tua te manifestũ facit.* Deuotis *uerbis, id est, execrabilibus.* Ex *hoc autem loco discere debent, qui se deuotos dicunt: deuotionem pertinere ad perniciem sese deuouentis.* quisquis, *id est, quicunq; dicebant enim:* Non *noui hominem.* Hanc *uocem.* Ordo *est,* Ales, *id est, auis scilicet, gallus.* quatiens *plausum, id est, concutiens more naturali alas suas, priusquàm caneret ut faciunt ap-*

plaudentes manus suas. Sub culmine tecti, id est, in ædibus pontificis: prosequitur cantu hanc uocem, id est statim cecinit post hanc uocem, id est, negationem tertiam Petri. Et præsagia Christi, id est, quæ Christus præsagiens per sagacitatem præsciens futura prædixerat, circunstant, id est, opprimunt mentem Simonis, id est, Petri, quia & recordatus est Petrus, &c Tristem uerbis, id est, propter uerba quæ illi prædixerat Christus. Et egressus, scilicet de domo Pontificis. Fudit dehinc ploratus, id est, fletus amaros.

VINCTVS AD PILATVM DVCItur coram illo accusatur, à quo interrogatur de rege Iudæorum. Iudæi petunt Barabbam dimitti: et Christum crucifigi postulant. Matth. 27 Marci. 15 Lucæ. 23 Ioan. 18

+ cœli	Sidera iam + luci concedunt, & rapidus sol
	Progreditur, radijs terras crepitantibus implens,
	Iamq; è concilio Christum post terga reuinctum
	Præsidis ad gremium magno clamore trahebant:
+ Talibus	Interea celsum dominus stans ante tribunal,
exceptum	+ Talia Pilati uerbis excepit Iesus.
Pilatus uocibus	Talibus exceptum Pilatus uocibus urget
orsit.	Tu rex Iudææ gentis (quod diciiur) astas?

Respon

Respondit Christus, uestris hæc audio uerbis.
Exin terribilis iusti accusatio surgens
Infremit: & sanctum mendax facundia pressat.
Respondere nihil trucibus dignatur Iesus.
Pilatus quærit quæ tum sit causa tacendi:
Ille magis præstans, miranda silentia seruat,
Solenni sed forte die concedere leges
Vnum damnati capitis de more iubebant.
Et fuit in uinculis famoso nomine latro,
Quem Christo infensus: populus dimittere uitæ
Ardebat: trucibus somno sed territa uisis
Pilati coniunx, iusti discedere pœna
Mandatis precibusq; uirum suspensa rogabat.
Tum iudex iterum procerum disquirere mentem
Tentat: et instanti cuperent quem soluere pœna,
Plebis ad arbitrium mittit de lege requiri.
At proceres populum fusa ambitione rogabant,
Latronem legi peterent: Christumq; necarent.
At postquàm procerum incendit sententia uulgus,
Latronisq; petit potius sibi cedere uitam,
Consuluit præses populum: quid uellet Iesu.
Plebs incensa malo, sæuos miscere tumultus
Et crucis ad pœnas iterumq; iterumq; petebat.
Qui regis nomen cuperet, qui Cæsaris hostem

procerum incendit uulgus,&c. Quid uellet Iesu, id est quid uellet de Iesu fieri. Quod autē Pilatus manus lauit. Magis superstitionis quàm religionis uerè erat. Nos nos cruor. &c. Hoc est sanguis eius super nos, & super filios nostros. Scelus & culpa. Exponit quid sit sanguis eius super nos. Plebi, scilicet potenti. Et legi iubenti ut is quem populus peteret absolueretur. Et ita concedit Iesum uinctum ad pœnam crucis.

IVDAS POENITENTIA DVCTVS nummos retulit: et laqueo se suspendit, & de agro figuli. Matthæi. 27

Proditor at Iudas postquàm se talia cernit
Accepto sceleris precio generasse furentem
Infelix ægris damnans sua gesta querelis,
Argentum & culpans sacram proiecit in ædem,
Exorsusq; suas laqueo sibi sumere pœnas:
Informem rapuit ficus de uertice mortem:
Inde sacerdotes (precium quod sanguinis esset)
Illicitum fantes adytis iam condere templi.
Quod dare tum licitum, dum sanguis distraheretur,
Credebant: agrum mercati nomine uero
Sanguinis, horrendo signant scelera impia facto,
Hæc quondam cooperta canens uox uera prophetæ
Euentum rerum patefecit in ordine secli

Argenti triginta minas posuere prophani
Hoc precium preciosi corporis instituentes,
Quod mox ad figuli rursus transfertur agellum.

COMMENTARII.

PRoditor at Iudas. Ordo est. At Iudas proditor Postq̃ cernit .i. uidet. se furentẽ, id est, per furorem mentis generasse talia, id est, uidens quod damnatus esset. Accepto precio sceleris, scilicet, triginta denarios. Ipse infelix damnans et culpans, gesta, id est, facinora sua. querelis egris, quia ex desperatione ortis: dixit enim peccaui tradens sanguinem iustum. proiecit argentum in ædem sacram, id est, in templum. & exorsus, id est, incipiens, sumere sibi, id est, de se. pœnas suas, id est, sibi debitas laqueo. rapuit mortẽ informem: quia crepuit medius: Et ignominiosum est animam suffocare & gulam frangi laqueo. de uertice ficus. Sunt quoq; qui ficum putent pomum illud, quo Adam transgressus est edictum dominicum. Sacerdotes inde, id est, deinde. Quod, id est, eò quod esset precium sanguinis. fantes, id est, dicentes esse illicitum condere adytis, id est, in penitioribus locis templi, ad quæ non cuiuis adire licebat, ubi uidelicet, gazophylatiũ cũ sacra arca. Quod scilicet preciũ, credebant licitum dare .i. in emptionẽ agri. tũ, id est, tunc. dum, id est

donec

donec sanguis distraheretur, id est, in discrimen ueniret, mercati agrum uero nomine sanguinis signant scelera impia facto horrendo, ut in euangelio. Propter hoc uocatus est ager ille acheldemach, id est, ager sanguinis. Alludit autem ad illud 1. Aen. Mercatiq; solum facit de nomine Byrsam.

A MILITIBVS DERIDETVR chlamyde coccinea indutus, & spinis coronatus. Mat. 27. Mar. 15. Luc. 24. Io. 19.

Traditus est trucibus iustus, scelerisq; ministris
Militibus, scelerata opprobria corpore† præbet † perfert
Purpureamq; illi tunicam, chlamydemq; rubentem † Inducunt
† Induerunt, spinisq; caput cinxere cruentis
Inq; uicem sceptri dextram comitatur arundo.
Tunc genibus nixi, regem dominumue salutant
Iudææ gentis, faciem lauere saliuis
Vertice & in sancto plagis lusere nefandis.

COMMENTARII.

Traditus est, per anthiteta, id est, contraposita declamat ut pathos moueat. Nam iustus & truces licet non planè contrarientur tamen ex consequenti, nemo enim trux aut crudelis iustus est. Opprobria scelerata, id est, per scelus illata. Ordo est. Iustus. s.

Christus etiam sacrilegorum, iudicio, ut Iudæ & Pilati iustus, habitus, traditus est militibus, id est, stipendiarijs, & ministris sceleris, trucibus, crudelibus & atrocibus. Et *præbet, id est, exhibet aut* patitur *corpore, scilicet, suo.* opprobria, *id est contumelias & offensiones.* scelerata, *id est, scelere illatas, ut cum illusione iniqua, & induerunt. Scriptum inueni induunt, sed secunda deberet corripi, unde legerem inducunt: sed sequitur in præterito cinxere, quapropter feci induerũt, cuius licet penultima, deberet produci, nõ tamen sine exemplo corripitur, ut in* Bucco. *Maronis,* Matri longa decem tulerunt fastidia menses. Et in Georg. *Miscueruntq; herbas & non innoxia uerba.* Et in *Aeneid.* Obstupui, steteruntq; comæ & uox faucibus hæsit. *Quia uerò additur illi uester legendum inducunt, uerũ Maro etiam induitur inueni dixit: induerunt* ergo *aut inducunt illi tunicam purpuream, & chlamydem coccineam & cinxere caput eius spinis cruentis, scilicet posteaquã ipsius sanguine preciosissimo conspersæ erant & arundo comitatur dextrã, id est, imponitur in dextram illius. in uicem, id est, in locum sceptri, id est, baculi, aut uirgæ regalis, quẽ aut quam reges in solio suo sedentes in manu habere solent. Tũc, id est, deinde, ipsi nixi, id est, connitentes genibus, hoc est genu flectentes*

salu-

salutant, id est, per salutationẽ irrisoriã appellant eum regem, ue pro uel dominum gentis Iudææ, dicentes: aue rex Iudæorum. Vnde rex Iudæorum dictus est militum testimonio & Pilati. Et lauere, id est, madefecerunt faciem, scilicet, eius, saliuis, id est, sputo immundo, & lauere in uertice sancto, id est, summitate capitis Christi qui sanctus est. plagis, id est, uerberibus aut ictibus nephandis.

A PILATO IVDICATVS AD CRVcifigendum ducitur. Symon Cyreneus *angariatur ut crucem tollat: felle & aceto potatur: crucifigitur in medio duorum latronum: super uestem sortem mittunt: titulus cruci affigitur: blasphematur: sol obscuratur: & terremotus factus est: de domini clamore & morte, & alijs quæ contingebant in morte eius. Mat. 62. Marc. 15. Luce. 23. Ioan. 18.*

HAec ubi transegit miles ludibria demens,
Indutum propriæ ducebant tegmine uestis,
Et crucis ad pœnam sanctum iustumq; trahebant
Ecce sed egreßi quendam cœpere Symonem
† Cyrina genitum, & lignum deferre iubebant. †Cyrene
Quo dominum lucis duris suffigere clauis

Instans urgebat secli immutabilis ordo.
At postquàm uentum est, ubi ruris Golgotha nomen.
Permixtum felli uinum dant pocula Christo,
Ille sed in summo gustu tractata recusat
Vt satis antiquis fieret per talia dictis,
Nec tamen † immanis plebis furor omnia posset. Insultans hominum furor
Iamq; cruci affixum pendebat in arbore corpus
Intactamq; dedit tunicam sub sorte per omnes
Militis unius seruans possessio textum.
Et scriptum causæ titulum meritiq; locàrunt,
Quod rex Iudææ gentis plebisq; fuisset.
Accidit ut pœnæ pariter consortia ferrent
Latrones hinc inde duo, sed cœca furentis
Insultat plebis fixo uesania Christo.
Hic est qui templum poterat dissoluere solus
Hic est qui terno lucis reparare meatu.
Sed nunc descendat proles ueneranda tonantis.
Et crucis è pœna corpusq; animumq; resoluat.
Hæc uulgi proceres uecordis dicta sequuntur.
Atq; pharisæi scribæq; & factio demens
Illudunt, motuq; caput, linguasq; loquelis
Insanis quatiunt, æternæ ad uincula pœnæ.
Nónne alios quondam trucibus seruare solebat
Morborum uinclis, sese cur soluere uinclis

Non

Non ualet? En regem nostræ quem credere gentis
Debuimus, soluat ligni de robore corpus,
Tunc sanctis digne ualeamus credere uerbis,
Confidit genitore deo, dimittere pœna
Cur non uult propriam sobolem ueneranda potestas?
Nec minus increpitant, dextra læuaq; gementes
Affixi crucibus scelerum pro sorte latrones.

COMMENTARII.

Haec ubi transegit. Mira breuitate rem pertractat. Nam neq; de accusatione, neq; de condemnatione eius iniustißima loquitur, paucis tamen innuit. Nam si si trahebant ad pœnam crucis satis liquet condemnatum fuisse, & si iustum, non dubium qui iniqua fuit sententia, præsertim eius qui sciuit, quod per inuidiam tradidissēt eū: potest enim fieri, ut iniusta sentētia iuste feratur. Quendā Simonē, bene primā corripit et mediā producit ut Flaccus in arte. Cyrina genitū, unde euangelium Cyrinaicum uocat lignum, scilicet, crucis: quo id est in quod. ordo seculi pro seculi immutabilis: quia iam uenerat hora eius, non quam fatum attulerat, sed quam ipse elegerat: tunc enim uenit quando ipse uoluit, ubi ruris nomen, sup. est hebraice Golgotha, quod est caluariæ locus. In summo gustu. i. extremis labijs. Intactā, id est, nō scissam: erat enim in consutilis desuper contex-

contexta per totum. Vnde dixerunt milites: Non *scindamus eam sed sortiamur, &c.* Titulus *erat:* Iesus Na*zarenus rex* Iudæorum. *Hinc inde, id est, ab utraq; parte, non tamen hinc inde duo, sed duo latrones, hincinde, id est, alter: hinc, id est, à dextra: alter inde, id est, à sinistra.* Terno *meatu lucis, id est, reditu solis, qui lucem affert, id est, & post triduum reædificare illud.* Qui, *sup. poterat descendat, scilicet nunc de cruce & credemus ei.* Nónne alios. Alios *saluos fecit seipsum seruare non potest.* Dextra *leuaq;, scilicet, in principio Postea tamen à dextra crucifixus socium reprehendebat, dicens:* Nihil *tu times deum, &c.*

IAm medium cursus lucis conscenderat orbem.
Cum subita fugit ex oculis, furuisq; tenebris
Induitur, trepidumq; diem sol nocte recondit,
Ast ubi turbatus nonam † conscenderat horam († *trāsiuerat*)
Consternata suo redierunt lumina mundo.

COMMENTARII.

IAm medium. Recitat *quomodo hora nona sol obscuratus est, dum Christus sanctam erat emissurus animam, sed omnia manifestata sunt.*

ET Christus magna genitorem uoce uocabat,
Hebrææ in morem linguæ, sed nescia plebes
Heliam uocitare putat, tunc concitus unus,

Co-

Cogebat ſpongo turpi calamoq; reuincto
Impreſſum labijs acidum potare ſaporem.
Cætera turba furens tali cum uoce cachinnat.
Spectemus pariter cœlo ne forte remiſſus
Helias ueniat, celſa qui ſede quieſcit,
Liberet miſero † crucifixum ſtipite regem. †confixum
Tunc clamor domini magno conamine miſſus,
Aethereis animam comitem commiſcuit auris
Scinduntur pariter ſancti uelamina templi,
Carbaſaq; in geminas partes dirupta dehiſcunt
Et tremebunda omni concuſſa eſt pondere tellus.
Diſsiliuntq; ſuo ruptæ de corpore cautes.
Tum ueterum monimenta uirûm patuere repulſis
Obicibus, uiuæq; animæ per membra reuerſæ
Et uiſum paſſæ populi, per mœnia latæ
Errauere urbis, ſic terrent omnia mundum.
Militibus primis quatiuntur corda pauore
Dedita qui ſæuæ ſeruabant corpora pœnæ
Et ſobolem dixere dei, Chriſtumq; fatentur

COMMENTARII.

ET *Chriſtus magna genitorem, &c. ut in euangelio.* Eeli, eeli lama zabathani, *hoc eſt deus meus, deus meus ut qd dereliquiſti me. Quidã aũt illic ſtantes & audientes, dicebant:* Eliã uocat iſte. Et conti-

nuo

nuo currens unus ex eis acceptam spongiam impleuit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere. Dicit autem hic spongum ubi. Euangelium habet spongiam. Cachinnat, id est, dissoluto risu dicit. Tunc clamor qa Iesus autem iterum clamans uoce magna emisit spiritū Quod autem hic dicit. Commiscuit animas comitem, &c. Videtur poëtice & non apte dictum: quia si auras æthereas spiritus cœlestes intelligit potius dux quā comes fuit: sin auras ipsas non illis commixta est, nec in cœlos ante ascensionem suscepta: quia tamen diuinitate unita est ante ascensionem fuit in beatitudine, sed finē facio. Carbasa. i. uela tēpli. Sunt tamē carbasa sæpe uela nauiū. Viuæq; animæ, per pro ad membra. Omnia autem habentur in euang. Matth. ubi sic scriptū est. Et ecce uelū templi scissū est in duas partes à summo usq; deorsum, &c. In textu offendi monimenta pro monumenta. Patet aūt mortuos surrexisse cum Christo nō ante, quia ipse erat primitiæ resurgentium omnia autem uel rudibus patere possunt.

DE SEPVLTVRA DOMINI Mat. 27. Mar. 15. Luc. 23. Ioan. 19.

E speculis matres miracula tanta tuentur
Omnes, obsequium Christo quæ ferre solebant,

Iāq;

Iamq; recedenti uesper succedere soli
Cœperat, & procerum solus tum iustior audet
Corpus ad extremum munus deposcere Christi,
Hic ab Arimathia nomen gestabat Ioseph.
Qui quondam uerbis aures præstabat Iesu.
Pilatum tunc iste rogat sibi cedere membra
Quis nuper tulerat uitam uis horrida pœnæ
Concessit preses, sed corpus fulgida lino
Texta tegunt, saxiq; nouo componitur antro.
Concludunt limen immensa uolumina petræ.
E speculis seruant matres & cuncta tuentur.

COMMENTARII.

E speculis matres, id est, matronæ illæ finem obseruantes, ut Maria Iacobi, Salome & Magdalenæ. Miracula tanta non quidem de resurrectione mortuorũ, quæ nondum facta erat, sed de obscuratione solis, & concussione terræ, scissione ueli, ualido clamore in morte facto à Christo. Vesper qui & uesperus & hesperus est autẽ stella Veneris uesperi apparens. Sane dum hesperum seu uesperum significat masculini est generis. Maro. Deniq; quid uesper serus uehat. Dum temporis uespertinum, neutri. Ioseph ab Arimathia. Bene Ioseph trissyllabum facit correpta prima Qui quondam. Qui uenerat ad Iesum primum nocte.

Sibi

Sibi cedere,id est,concedi,ut cedant sibi,id est.uoluntati suæ tradantur.Vis,id est,uiolentia.horrida,id est horrenda.Concessit præses,scilicet Pilatus.lino, scilicet syndone munda.Texta,id est,contexta,scilicet,lino tenui.Cōponitur,id est,sepelitur nouo antro: quia in quo nemo antea sepultus erat. Concludunt limen, ea licentia qua Poëtæ raro.Alexander frequentissime abutitur iambum in tertio loco posuit propter pentimemerum.Sanè quod principalis est agentis cōceditur instrumento: nā homines concludunt limen, ut lectus sternitur floribus.Rursus dicit.E speculis, Specula autem est locus altior ad speculandum aptus.Non est autem uerisimile matronas illas sanctas in ueris speculis finem obseruasse.

DE CVSTODIA CIRCA SEPVLchrum.Mat.27.

Iamq; dies rutilo complebat lumine terras,
Ocia qui semper prisca de lege iubebat.
Nulla sed immitis procerum furor ocia seruat.
Conueniunt,onerantq; simul sic iudicis aures.
Erroris laqueos iustissima pœna resoluit.
Nunc meminisse decet,quoniam planus ille solebat
Vulgari semper iactans promittere plebi,
E mortis sese tenebris ad lumina uitæ

Cum

Cum terno solis pariter remeare recursu.
Sed petimus, custos miles noua funera seruet,
Ne fera discipulis furandi audacia corpus
Consurgat, turbetq; recens insania plebem.
Et Pilatus ad hæc: miles permittitur inquit,
Seruate, ut uultis corpus tellure sepultum.
Conueniunt, saxiq; ingentia pondera uoluunt,
Et limen signis, & saxum milite seruant.

COMMENTARII.

IAmq; dies. *Ostendit quid egerint custodes sepulchri* Postquã dominũ Iesum *sibi commissum amiserãt.* Lu*mine rutilo, id est, re splendenti more auri.* Ocia *id est cessatione ab omni opere.* Erat enim dies *sabbati.* Sab*batum autem dicitur requies.* De prisca lege, *id est, secundum priscam seu ueterem legem, quia in* Decalogo *præcipimur sabbata sanctificare.* Iudæi *tamen nullum ocium patiebantur.* Erroris *laqueos.* Apud Matthæ*um legitur sic.* Recordati *sumus, quia seductor ille dixit adhuc uiuens:* Post *tres dies resurgam.* Iube *ergo custodiri sepulchrum, usq; in diem tertium: ne forte ueniant discipuli eius, & furentur eum, & dicant plebi surrexit à mortuis.* Et *erit nouißimus error peior priore.* Quoniã *planus.* Si *uera est lectio alludit ad* Planũ Horatianum *in epistolis, qui sæpe seduxerat ac decepe*

Ille sed ad matres tali cum uoce profatur:
Vestra pauor nullus quatiens nunc corda fatiget,
Nam manifesta fides sanctum uos quærere corpus
Quod crucis in ligno scelerata insania fixit,
Surrexit Christus æternaq; lumina uitæ
Corpore cum sancto deuicta morte recepit.
Visere iam uobis licitum est, quod sede sepulchri
Nulla istic iaceant: fuerant quæ condita membra.

COMMENTARII

Sidera iam noctis. Graphice prosequitur resurrectionem dominicam. *Sidera noctis*, id est, quæ nocte apparere solent. *Venturo soli*, scilicet, postridie illius diei. *Et matres*.i. dictæ, uidelicet, tres Mariæ *Concurrũt*, id est, festinãt. *tũ*, id est, tũc, scilicet orto iã sole. *uisere septũ*.i. clausurã *tumuli*.i. sepulchri dominici. *Nuncius* latine, dicitur angelus græce. Euangeliũ autem Matthei ultimo dicit sic. Vespere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati, uenit Maria Magdalena, & altera Mariæ uidere sepulchrum. Et ecce terre motus factus est magnus. Angelus aũt domini descẽdit de cœlo, & accedens reuoluit lapidẽ, et sedebat super eũ. Erat autẽ aspectus eius sicut fulgur, et uestimentũ eius sicut nix. Præ timore autẽ eius exterriti sunt custodes, & facti sunt sicut mortui. Respondens

autem angelus dixit mulieribus: Nolite timere uos: Scio enim quod Iesum qui crucifixus est: quæritis, etc.

Dicite præterea celeri properoq; recursu
Discipulis Christum remeasse in luminis oras.
Inq; Galilæam lætum præcedere terram.
His dictis uisisq; animos perfuderat ardens
Læticia, attonitos, stupido ancipitiq; fauore:
Deniq; præcipiti celerantes gaudia cursu,
Talia discipulis referunt, tumulumq; relinquunt,
Ecce † uiæ medio clarus se ostendit Iesus: † iteris
Et fidas matres blandè saluere iubebat.
Occurrunt illæ, & genibus plantisq; prehensis
Victorem læti pauidæ uenerantur Iesum.
Talibus ille dehinc præceptis pectora firmat,
Mentibus absistat fidei pauor omnis, & ista
Fratribus hinc nostris properè mandata referte,
Nostri conspectus si cura est. Ite uolentes
Inq; Galilæam properè discurrite terram.

COMMENTARII

Dicite præterea. Matheus. Et cito euntes dicite discipulis eius: quia surrexit. Ecce præcedet uos in Galilæam. &c. *Propero*, id est, properanti & festino. *Stupido & ancipiti fauore*, scilicet, ab affectu. *Tumulum*, id est, sepulchrum. Credebant ergo uerbis

angeli

angeli. Viæ medio. Euang. & ecce Iesus occurrit illis dicens: Nolite timere, etc. Absistat, id est, procul absit. Si cura est, id est, si quid curant. Cuncta autem legentibus euangelium tam manifesta sunt, ut non uideantur expositoris indigere, sed monitoris.

CVSTODES PECVNIA CORVMpuntur, ut resurrectionem celent. Matth. 27

Interea tumuli custodum exterrita corda
Mittunt è numero partem, quæ tanta referret
Iudæis rerum miracula, sed manus amens
Iam semel insano penitus deuota furori,
Præmia militibus certatim magna rependit.
Et famam argento redimit, quod limine rupto
Furtim sustulerit corpus defensa tenebris,
Occulte rapiens audacia discipulorum

COMMENTARII

Interea tumuli. Res manifesta est ex solo euangelio et ex titulo præuio satis elucidata, nec contemnendus est ob id stilus, quod apertus: Ea enim est prima uirtus eloquẽtiæ, autore Fabio. Sed manus id est, multitudo sacerdotum amens. capta furore inuidiæ & auariciæ: quia excæcauerat eos malitia eorum deuota id est, malo uoto destinata & addicta: ut Aeneid. 4. Pesti deuota futuræ. Deuotio enim raro in bonam par

lentiæ indicia ostēdere possent. Limine, id est, clausura sepulchri: sed finem facio.

IESVS IN GALILAEA DISCIPVLIS apparuit, præcipiens eis euangelium prædicare, & credentes in nomine patris, & filij, & spiritussancti baptizare. Matthæi. 28

IAmq; Galilæos conscenderat anxia montes
Mandatis Christi concurrens turba suorum,
Cernitur esse suis proles ueneranda tonantis
Illum procumbens sanctus chorus omnis adorat,
Nec tamen in cunctis pariter fundata manebat
Pectoribus uirtus: nam pars dubitat eorum
Tunc sic discipulos clarus compellat Iesus
In cœlo & terris genitor mihi cuncta subegit.
Gentibus haud aliter nunc uos ego mittere cunctis
Institui, uestrum est cunctas mihi iungere gentes,
Pergite, & ablutos homines purgantibus undis
Nomine sub sancto patris natiq; lauate
Viuifici pariter uiuant spiramine flatus
Ablutisq; dehinc nostra insinuate: docentes
Præcepta: ut uitam poßint agitare perennem
Nec uobis unquàm nostri præsentia deerit,

Donec consumens dissoluat secla finis.

COMMENTARII

IAmq;. *Comemorat id quod habetur Matthei ultimo. Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæam in montem ubi constituerat illis. Et uidentes eum adorauerunt. Et accedens Iesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes in nomine patris & filij & spiritussancti, docentes eos seruare omnia quæcunq; mandaui uobis. Et ecce ego uobiscum sum, usq; ad consummationem seculi.*

CONCLVSIO.

AS mea mens fidei uires sanctiq; timoris
Cœpit, & in tantum luxit mihi gratia Christi
† gloria Versibus ut nostris diuinæ † gratia legis
Ornamenta libens tulerit terrestria linguæ,
Hæc mihi pax Christi tribuit, pax hæc mihi secli,
Quam fouet indulgens terræ regnator apertæ
Constantinus, adest cui gratia digna merenti.
Qui solus regum sacri sibi nominis horret
Imponi pondus, quo iustis dignior actis
Aeternam capiat diuina in secula uitam
Per dominum lucis Christum, qui in secula regnat

COMMENTARII.

HAS mea mens. Et fiducia bona opus claudit, significans se gratia dei fretum rem euangelicam carmine perscripsisse. Et tantam maiestatem non dedignatam ornamenta terrestria linguæ. Additq; quo tempore scripserit, uidelicet sub Constantino Magno imperatore rei Christianæ utilißimo, & sub filijs eius. Anno CCCXXX. Acceptum autem fert hæc omnia paci duplici: cum Christo, uidelicet, & cum mundo: nec ab re, quia carmina proueniunt anemo deducta sereno, ut Naso testatur. Et sunt ut Iuuenalis inquit. Magnæ mentis opus nō de lodice paranda Sollicite. Verū qui cum Christo pacem non habet, non potest esse mente tranquilla, nec tempore belli externi facile immunes sumus à perturbatione, unde se multa debere fatetur Constantino, sub quo pax erat mundo, & qui solus, regnū fugit præconia: nam Christo conceßit imperij gloriā.

TRIVMPHVS CHRISTI HEROICVS.

CVm faber astrorum mortis pateretur acerbum
In cruce supplicium, sese non posse dolores
Ferre creatoris, mundus clamabat & astra
Igniuomi solis, lumen nox abstulit atra
Contremuit tellus, scopuli rupesq; dehiscunt.
Et quid opus multis, lugebant cuncta creata,
Rex cœli ut Christus phlægetontis regna subiuit
Princeps regali Pluto prospexit ab aula
Ad sua dum sensit concurrere limina Christum.
O socij exclamat: Iam tempus sumere tela
Quandoquidem hic saniæ perfusus membra propin- (quat
Prædaturus opes nostras umbrasq; animasq;,
Scandite tecta alacres, hostemq; à limine telis.
Arcete obiectis, multa & compage serarum
Regalem interea nos hic tutabimur armis
Obicibus crebris & duris uectibus aulam
Agmine facto illi summa ad fastigia currunt.
Vocibus horrisonis & tecta & mœnia complent.
Ecce autem Christus per tetra silentia rupit
Lumine sidereo, claraq; in luce refulsit,
Heus agite umbrarum proceres, attollite portas
Portarum seras, & magnos demere uectes.

Quid

Quid miseri audetis contra capere arma tonantem ?
Hic ego rex uester, frustra est obsistere regi,
Hæc ubi dixisset subitus pauor occupat omnes
Turmatim effugiunt, ululatibus aëra complent.
Nec mora cum sonitu postes cecidere solutis
Cardinibus, magnamq; dedit collapsa ruinam.
Ianua & admittunt concussa palatia Christum
Obstupuit prior ipse Charon, seq; abdit in ulua
Et canis obstupuit claudens tria Cerberus ora
Gorgones Harpiæq; tremunt pauet ipsa Megera
Tisiphone, Alecto perculsæ luce molesta
Vltrices, diræ, furiæ, Parcæq; sorores.
Et quid multa silent, gemitus, tormenta, dolores
Quò simul ingreditur, Christus tremere omnia circũ.
Sed gaudent animæ sanctæ, manesq; piorum.
Primus Adam ante alios palmas ad sidera lætus
Extulit, & dominum deuota est uoce precatus,
Expectate uenis miseris, ô sancte redemptor,
Da requiem finemq; malis fer ad astra redemptos
Sic pater Habramus, puer Isacus atq; Iacobus
Procedunt alacres, iuxta formosus Ioseph
Et Moses sanctus, & uita insignis Aaron
Et Iosue inuictus, reliqui regesq; ducesq;
Et patriæ uindex Machabæus origine Iudas

Inde alij patres fama super æthera noti.
Candidus ille chorus Christum reuerenter adorat,
Regius ante alios uates notißima proles
Stirpis Iessea cytharam tangebat eburno
Pectine, & ad numeros una omnes uoce precati.
Dulce melos pangunt concordi carmine uates.
Ante alios iuuenis qui Christum nuper ad undas
Tinxerat, hic lætis concentibus agnifer ibat
Salue herebi uictor, domitor salue inclyte mortis
Destructor scelerum, salue ô fortißime uindex
Amissæ uitæ, Salue ô spes una salutis
Aspice plasma tuum Sancte & uenerande creator
Et post tot gemitus nos duc ad regna polorum.
Tum Christus uerbis animas adfatur amicis:
Ponite corde metum tristes secludite curas
Ipse ubi tempus erit uos ad mea regna reducam
Hæc dicens fractis portarum molibus intrat
Horrendi ditis regnum, quem protinus inde
Extractum uinclis & carcere frenat opaco.
Horrendum ille tonans nequicquàm palpitat artus
Immordetq; feras indignaturq; teneri.
At Deus ille stygis domitor phlægetonte relicto,
Intulit Elysio raptos de carcere patres.
Hinc redit à tumulo rediuiuus peruigil ipsum

Miles ubi clauſum ſtudio ſeruabat inani,
Quos tremor attonitos ſic fecerat,ut neq; dictis
Auderent contra,aut ſumptis inſurgere telis.
Sed Solymam ingreſsi magnis terroribus urbem,
Surrexiſſe aiunt magno cum robore Chriſtum.
Interea ſeſe uitæ reparator amicis,
Diſcipulisq́; ſuis rediuiuum præbuit,& poſt
Quadraginta dies cœleſtia regna reuiſit.
Quem mox uenturum rurſum expectamus ab alto,
Arbiter ut iuſta cunctis det præmia lance.

TROPHEVM CHRISTI.

REx ergo noſter Chriſtus ſuper omnia regnat.
Et ueluti quondam belli ſtatuere trophæa,
Magnanimi Graium proceres,regesq́; Latini:
Sic Chriſtus ſtatuit celebris uictricia pugnæ
Signa ſuæ,ſigna æternos manſura ſub annos.

CRVX.

ARboris ipſe crucem poſuit uenerabile lignum,
De cuius ramis fractis ceruicibus huius
Vincti dependent oculis turgentibus hoſtes.

PLVTO.

ANte alios ſtygius Pluto de ſtipite pendet
Arcubus attritis,telis,laqueis,pedicisq́;.

MORS.

Hinc

HInc alia mortis de ſtipite pendet imago
Pallida, cæca, ferox, elinguis, frigore torpens;
Dentibus excuſsis & truncis naribus ora
Horrida commonſtrans, & hyantia guttura late.

INFERNVS.

FRonde alia inferni dirupti ianua pendet
Poſtibus attritis, cum cardinibusq; ſerisq;.

MALA CONSCIENTIA

Ira Dei.

FRonde alia ira Dei, & ſibi mens male conſcia pen
Omnia quæ Chriſti roſeo ſunt terſa cruore. (dent

CHYROGRAPHVM.

FRonde alia patris primæui ſyngrapha pendent
Dilaniata modis miſeris extinctaq; prorſus.

MVNDVS.

TAndem ſordifluus ualido de ſtipite mundus,
Plenus diſsidijs & multo crimine pendet
Et uariæ pompæ, & crudelia facta tyrannum.

VICTORIA CHRISTI.

HOs hominum Chriſtus ſæuos abſorbuit hoſtes
Vt neq; iam poſsint ultra damnare fideles
His equidem tentare datum, ſed uincere noſtrum eſt.
Id quoq; per Chriſtum, cuius uictoria noſtra eſt
Cum patre, qui æternum ſancto cum flamine regnat.

BASILEAE,
APVD BARPTHOLOMAEVM
VVESTHEMERVM. ANNO
M. D. XLI.